

ELTE PEDAGÓGIAI
ÉS PSZICHOLÓGIAI KAR

VALLÁSOS MOZGALMAK NÉZETEI A CSALÁDI ÉLETRŐL ÉS AZ OKTATÁSRÓL

SZERKESZTETTE
Mikonya György

ELTE EÖTVÖS KIADÓ
EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM

VALLÁSOS MOZGALMAK NÉZETEI
A CSALÁDI ÉLETRŐL ÉS AZ OKTATÁSRÓL

VALLÁSOS MOZGALMAK NÉZETEI A CSALÁDI ÉLETRŐL ÉS AZ OKTATÁSRÓL

Szerkesztette: Mikonya György

Budapest, 2012

TÁMOP 4.2.1/B-09/1/KMR-2010-0003

**„Európai Léptékkal a Tudásért, ELTE – Az élethosszig tartó tanulás
társadalmi folyamatai és biopszichoszociális háttere alprojekt
– A pedagógus képzést támogató történeti elemzések 1–2.”**

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap
társfinanszírozásával valósul meg.

A támogatás száma: TÁMOP 4.2.1/B-09/1/KMR-2010-0003

SZÉCHENYI TERV

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszechenyiterv.gov.hu
06 40 638 638

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai
Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

© Szerzők, 2012

© Szerkesztő, 2012

ISBN 978 963 312 100 9

**ELTE
EÖTVÖS
KIADÓ**

www.eotvoskiado.hu

Felelős kiadó: az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar dékánja

Felelős szerkesztő: Pál Dániel Levente

Tördelőszerkesztő: Lendér Livia

Borító: Váraljai Nóra

Nyomdai kivitelezés: Prime Rate Kft.

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ (<i>Mikonya György</i>)	7
„A vallásos mozgalmak megkönnyítik az életvezetést” (<i>Filákovity Radojka interjúja Mikonya Györggyel</i>)	9
Az ókori kultúrák hozzájárulása a vallásos mozgalmak előtörténetéhez (<i>Mikonya György</i>)	13
Krisnás és regnumi alternatívák a családi életre és az oktatásra (<i>Kamarás István OJD</i>)	35
Kisegyházak és a népszokások, valamint hatásuk a családi életre és az oktatásra (<i>Sándor Ildikó</i>)	45
Bokor Közösség (<i>Mózesy Rebeka Dorottya</i>)	51
A cél a fontos – vagy a küzdés maga? Az Opus Deiről, a szabadságról és a megszentelt munkáról (<i>Szelid Veronika</i>)	63
A Golgota Keresztény Gyülekezet (<i>Pirka Veronika</i>)	77
Az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza és a család (<i>Csima Ferenc</i>)	89
Szocializációs konfliktusok az iskolában – a Jehova tanúi egyház példáján keresztül (<i>Mesterházy Ágnes</i>)	107
Az Agykontroll mozgalom tanfolyamainak üzenete – nevelési és oktatási koncepciók (<i>Szarka Emese</i>)	115
Pedagógiai tapasztalatok a Kilenc Kéz Útján (<i>Verőné Dr. Jámbor Noémi</i>)	131
Mindfulness, meditáció és klinikai hatékonyság – áttekintés (<i>Schlosser Károly</i>)	143
Izolált vallási közösségek pszichológiája (<i>Pösch Krisztián – Schlosser Károly</i>)	157
Beszámoló a berlini Konfliktusos Csoportokkal Foglalkozó Tanácsadó Központ tevékenységéről és interjú az ottani munkatársakkal (<i>Mikonya György</i>)	175
Zárszó (<i>Mikonya György</i>)	183

ELŐSZÓ

Az alábbiakban közölt felhívást 2011 februárjában postáztuk elektronikusan és részben papírformátumban az általunk ismert hazai vallásos közösségek számára. Címjegyzékünk egyik alapját azon mozgalmak képezték, amelyek számára 1% jövedelemadót lehetett felajánlani.

Felhívás

a

„VALLÁSOS MOZGALMAK VÁLASZAI A 21. SZÁZAD KIHÍVÁSAIRA

A CSALÁDI ÉLET ÉS AZ OKTATÁS TERÜLETÉN”

című konferencián való részvételre

A konferencia *témája* annak feltérképezése, hogy a vallásos mozgalmak milyen válaszokat kerestek és találtak az új idők kihívásaira a következő területeken:

- a családi élet megszervezésében;
- a mindennapi élet rendjének megtervezésében, az életmód terén;
- mi a véleményük a mai magyar iskolarendszerről;
- hogyan tudnak a közösséghez tartozó gyermekek oda beilleszkedni;
- vannak-e a mozgalomnak saját oktatási intézményei, és azok milyen alapelvek szerint működnek;
- milyen eredményeik, elképzeléseik, jövőre vonatkozó terveik vannak ezen a területeken.

A konferencia *szervezője* az Eötvös Loránd Tudományegyetem „Reszocializáció és kultúrák párbeszéde az új vallásos mozgalmakban” kutatóműhelye. A műhely szellemiségéről, korábbi tevékenységéről tájékozódhat az Új vallásos mozgalmak és a pedagógia. Sajátos nevelési problémák az iskolában (MIKONYA GY.–SZARKA E. (szerk.), ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 2009.) című könyv alapján.

A konferencia tervezett *időpontja és helyszíne*: 2011. december 9., ELTE Tanító- és Óvóképző Kar.

Jelentkezni lehet:

- önálló, 20 perces előadással;
- kerekasztal-beszélgetésen való részvételi szándékkal és témajavaslattal;
- workshop-témával, esetleges multimédiás prezentációval;
- poszterrel.

A jelentkezés módja: elektronikusan a vallasosmuhely@freemail.hu címen.
A konferencián való részvétel ingyenes.

Felhívásunkra 52 válasz érkezett, ezek némelyike tájékoztatást, pontosítást kért, mások rögtön jelezték részvételi szándékukat.

Ez a kötet a megtartott előadások szerkesztett változata. Maga a sorrend – a tematikai elrendezés miatt – eltér a konferencia eredeti rendjétől.

Az előadók nevében reméljük, hogy a kötet – érthető és szándékolt heterogenitása ellenére – minden érdeklődő számára tartalmaz hasznos információkat.

„A VALLÁSOS MOZGALMAK MEGKÖNNYÍTIK AZ ÉLETVEZETÉST”

INTERJÚ MIKONYA GYÖRGGYEL, AZ ELTE TÓK DÉKÁNJÁVAL
AZ ÚJ VALLÁSOS MOZGALMAK CSALÁDI ÉLETRE GYAKOROLT HATÁSÁRÓL
ÉS PEDAGÓGIAI HATÁSMECHANIZMUSÁRÓL

Az új vallásos mozgalmak szoros összetartó erőként hatnak az emberek életére – vallja Mikonya György, neveléstörténész. Az etnikai kulturális identitásfejlődés európai távlatai 2. – Reszocializáció és kultúrák párbeszéde az új vallásos mozgalmakban elnevezésű „Európai Léptekkel a Tudásért, ELTE” kutatóegyetemi TÁMOP-projekt vezetőjével a pályázat során elért eredményeiről beszélgettünk.

- *Mivel foglalkozik kutatásai során?*
 - Neveléstörténész vagyok, a különböző vallásos mozgalmakkal pedig tíz éve találkoztam tudományos munkám során. Célom, hogy megismerjem ezek pedagógiai gyakorlatát, valamint az új vallásos mozgalmak családi életre és a mindennapi élet szervezésére vonatkozó hatását.
- *Miben egyedülálló az Ön által végzett kutatás? Hogyan zajlik a munka?*
 - Magyarországon nagyon kevesen foglalkoznak ezzel a témával. A mi kutatóműhelyünk specifikuma, hogy nem teológiai alapon végezzük kutatásainkat, hanem az új vallásos mozgalmaknak a családra, illetve a pedagógiára vonatkozó nézeteit igyekszünk feltárni.
Munkánk során többek közt tanulmányozzuk az adott vallásos mozgalom és közösség saját dokumentumait, dogmáit, valamint a működése alapjául szolgáló értékrendszer sajátosságait. A különböző mozgalmaknak más-más a sajátossága: van, amelyik kódolt szövegeket használ, de előfordul olyan is, amelyik átértelmezi a szokványos fogalmakat – éppen ezért mindegyik mozgalomra más kutatási módszert kell kifejlesztenünk.

- *Eddig hol ismertette kutatási eredményeit?*
- Számos konferencián részt vettünk már a kutatócsoport tagjaival: az Országos Neveléstudományi Konferencián szimpóziumokkal szerepeltünk, emellett különböző egyetemek, főiskolák által szervezett konferenciákon ismertettük kutatási eredményeinket.
- *Az etnikai kulturális identitásfejlődés európai távlatai 2. – Reszocializáció és kultúrák párbeszéde az új vallásos mozgalmakban TÁMOP-alprojekthez kapcsolódóan az ELTE Tanító- és Óvóképző Karán létesült műhely az új vallásos mozgalmakkal, főképpen pedig azok családi életre gyakorolt hatásával, illetve pedagógiai hatásmechanizmusuk komplex feltárásával foglalkozik. Miben rejlik a kutatás fontossága?*
- Nemcsak a különböző, új vallásos mozgalmak sajátosságait, értékrendszerét ismertük meg a kutatás során, hanem ezeknek az adott közösség mindennapjaira gyakorolt hatását is elemeztük. Továbbá olyan szerteágazó háttértudást gyűjtöttünk össze, amely a különböző, új vallásos mozgalmak csoportjaiba tartozó gyermekek sajátos iskolai nevelésénél jelenthet kiemelkedő segítséget a pedagógusoknak.
- *Milyen hatást gyakorolnak a családi életre az új vallásos mozgalmak? Milyen pedagógiai hatásmechanizmusai vannak?*
- Minden új vallásos mozgalom arra törekszik, hogy valamilyen életreformot valósítson meg: nemcsak a családi életet alakítja át, hanem hatására a nevelésben és az oktatásban is jelentkeznek változások.
A vallásos mozgalmak – és most a nagy történelmi egyházakról is beszélek – gyakorlatilag nagyon szoros összetartó erőt jelentenek az emberek életében. Nemcsak az életritmust szabják meg, hanem azt az érték- és elvrendszert is, amely alapján a család a mindennapjait éli. A régi és az új vallásos mozgalmak egyik legfőbb jellemzője, hogy megkönnyítik az életvezetést.
- *Miért jelentős az Ön által létrehozott műhely? Kik vesznek részt a műhelymunkában?*
- A műhely már tíz éve működik. Eleinte érdeklődő hallgatók csatlakoztak a kutatáshoz, de volt, hogy kollégák – szociológusok, pszichológusok – is bekapcsolódtak a műhelymunkába. A kutatócsoport szűkebb magja jelenleg 9-10 főből áll – ők meghatározott témákon dolgoznak. Egyik célunk az, hogy a sokak által kevésbé ismert mozgalmakról – mondjuk az agykontrollról vagy a *Da Vinci-kódból* ismert Opus Deiről – nyújtsunk szakszerű, többféle kutatási módszer integrálásán alapuló tájékoztatást.
- *A távlati terveik között szerepel egy konferencia megrendezése is. Mivel lenne elégedett a konferenciával kapcsolatban?*
- A december 9-i rendezvény célja, hogy a sokszor egymással ellentétes nézeteket valló csoportok, valamint a témában jártas szakemberek ismertessék véle-

ményüket az új vallásos mozgalmak családi életre gyakorolt hatásáról és pedagógiai hatásmechanizmusairól. Szeretném, ha ezen a rendezvényen minél több szakmabeli és érdeklődő is részt venne. Továbbá örülnék, ha külföldi szakértőket is vendégül láthatnánk a konferencián. A távlati tervek között egy újabb tanulmánykötet kiadása szerepel, valamint eddigi kutatásainkat is folytatnánk a jövőben.

- *Milyen nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezik?*
 - Gyakran hívnak előadást tartani külföldre is – voltam már Genfben és Németországban is, legutóbb pedig Grazban, az európai hét alkalmával adtam elő. Kapcsolatunk van német egyetemek kutatócsoportjaival is.
- *Milyen volt a kutatási eredmények külföldi fogadtatása?*
 - Ez a kutatás csak itthon egyedülálló, külföldön minden nagyobb városnak van egy kutatócsoportja vagy legalábbis egy főelőadója, aki az új vallásos mozgalmak pedagógiai, pszichés és mentálhigiénés kérdéseivel foglalkozik, ezzel együtt a külföldiek is érdeklődtek a magyar sajátosságok, különösen a rendszerváltás utáni időszakban kezdődött „burjánzás” dinamikája iránt.
- *Melyek a jövőbeli tervei a kutatást illetően?*
 - Nagyon érdekes lenne, ha a kutatást ki tudnánk terjeszteni a pszichocsoportok irányába is. Ugyanakkor addig nem tekinthetjük befejezettnek a munkát, amíg újabb és újabb mozgalmak születnek, eddigi tapasztalataink alapján pedig ezzel számolnunk kell.

(Az interjút készítette: Filákovity Radojka)

MIKONYA GYÖRGY

AZ ÓKORI KULTÚRÁK HOZZÁJÁRULÁSA A VALLÁSOS MOZGALMAK ELŐTÖRTÉNETÉHEZ

*„Én vagyok a tegnap,
Ismerem a holnapot.”
(Halottak Könyve)*

Az újabbnál újabb régészeti leletek, az új technikai eszközök és eljárások alkalmazása révén egyre több részletet ismerhetünk meg az ókori kultúrák történetéből. George Santayana szerint: „Aki nem emlékszik saját múltjára, arra van kárhoztatva, hogy megismételje.” (ASSMAN 2003: 22) A kulturális felejtés vagy más néven a strukturális amnézia a mindennapi élet része. A tudatos emlékéatalakítás, netán emlékmegsemmisítés technikái évezredek alatt csiszolódtak finomra. Az olyan mozgalmak, mint az alkímia, kabbala, hermetizmus, újplatonizmus, deizmus, panteizmus mindig is sok embert foglalkoztattak, igaz, nagyon különböző szinteken. Freudnak a kulturális emlékezetről, pontosabban a felejtés és az elfojtás megkülönböztetéséről vallott véleménye azonban mindenképpen mértékadó, szerinte ugyanis az elfojtás megőriz és megerősít, a felejtés viszont megszabadít. Az elfojtott emlékek nemcsak megmaradnak, hanem gyakran veszélyes hatalomként uralhatják is a személyiséget. „A kulturális emlékezet éppúgy bővelkedik a hagyomány erős és gyenge áramlataiban, mint törésekben, kriptákban, áttolásokban, elvetésekben, felfedezésekben, rehabilitálásokban és újbóli csatlakozásokban.” (ASSMAN 2003: 273) Erről a témáról nagyszámú primer és szekunder forrás áll a tájékozódni kívánók rendelkezésére.

Ennek a töredékes áttekintésnek nem az a célja, hogy részletesen bemutassa az ókori kultúrák vallástörténeti vonatkozásait. A fő cél ebben az esetben azokra a szerveződési elvekre, konstrukciós szerkezetekre történő utalások, kapcsolódási pontok keresése, amelyek a napjaink régi és új vallásos mozgalmában megjelenő dinamika előtörténetének megismeréséhez nyújtanak segítséget. A múlt olvasatának intertextuális hálóban való értelmezésére, a diakronikus kontinuitásra és diszkontinuitásra való utalásokra csak epizodikusan kerülhet sor ebben a tanulmányban.

Ilyen tekintetben a gondolkozás menete az egyiptomi kultúrából indul, érinti a zsidó és görög kultúra némelyik szegmensét, az áttekintést pedig a római kultúra Vesta-szüzekre vonatkozó része zárja.

1. AZ EGYIPTOMI HALOTTAK KÖNYVE

Az egyiptomiak megalkottak egy olyan összetett, számunkra nehezen érthető ok-okozati összefüggésekkel rendelkező szellemi világot, amelynek tartalmai az idő múltával egyre több részlettel gazdagodtak, egyre több variációban fordultak elő. A folytonos – isten megújulásaként megjelenő – változásokat ráadásul a hierarchikus papi rend által kifejlesztett, kódolt szimbólumok rendszere tartalmazta, amelynek alapvető jellemzője a beavatottak különböző fokozatai számára szegmentált tudás. A mai vallásokkal szemben, amelyeknek fő rendező elvük a hit, az óegyiptomiak helyzete más volt, hiszen „olyan világban éltek, ahol az embereknek nem kellett kinyilvánítaniuk hitüket az istenekben és az ideológiákban. Ezeket nagyjából úgy fogadták el, mint mi manapság a tudományt, bár azzal a lényeges különbséggel, hogy az akkori tudást még nem lehetett logikai úton igazolni.” (KEMP 2007: 113) Ebben a kultúrában a fentiek miatt nem is tesznek különbséget hívők és hitetlenek között. Az egyiptomiak egyébként is abból az alapelvből indultak ki, hogy az igazságokat csak rejtvényekben és szimbólumokba kódolva lehet továbbadni. „Az igazságot pedig csak azoknak a keveseknek fedték föl, akik meg tudták érteni, és el tudták viselni.” (ASSMAN 2003: 180) „Az igazság híg levegőjét csak kevesen tudják belelelegezni.” (ASSMAN 2003: 267) Az ilyen kultúrákban persze „mindig fennáll a veszélye, hogy a rítusok és a rejtvények öncélúvá váló indázatán keresztül szem elől veszítik az igazságot, úgyhogy a titok végül már nem áll egyébből, mint annak a ténynek az elrejtéséből, hogy nincs semmi elrejténivaló.” (ASSMAN 2003: 181)

A Halottak Könyve egy olyan nép műve, amelyik másképpen érzékelte, ismerte, és másképpen tanulta a világot, mint mi. Legnagyobb értéke az, hogy megőrzött egy kihalt gondolkodásmódot. Ilyen értelemben az emberi elme történetének egyik sajátos zárványaként van előttünk, olyan zárványként, amelynek a megfejtésével tudósok serege foglalkozik, mégsem ismerjük a maga teljességében, minden lényegi vonatkozásában. Ez a hiátus tág teret ad mindenféle értelmezési lehetőségnek, amellyel bőségesen élnek is a magyarázatot keresők. A Halottak Könyvében az istenhez való viszony is sajátosan jelenik meg, ezt az óegyiptomiak az istenekkel való társulásként értelmezik, e szerint isten nemcsak távoli és sokféle formájú, hanem a személyiség integráns része is: „Nincs a tagjaim között, mely híján volna az isteninek.” (KEMP 2007: 105) Az óegyiptomiak adok-kapok módon viszonyultak isteneikhez, szerintük az ember istenné válhatott, ha annak mondta magát, ez a társulás pedig nem földi ambíciók beteljesítését, hanem a lélek túlélését szolgálta, és ez sokkal fontosabb, mint az evilági lét.

Az óegyiptomi kultúrában differenciáltan szemlélték az embert mint olyan sok összetevős lényt, aki az isteni kilencség elve szerint a következő kilenc részből áll:

test, életerő (ka), lélek (ba), szellem, árnyék, szív, lelkiertest, név és lelki test. A lélek (ba) ebben a szimbólumrendszerben emberfejű madárként van ábrázolva, és többszörös jelentéssel bír: egyrészt jelenti azt a belső társat, amelyik párbeszédet folytat az ember énjével; továbbá a lelkiismeret hordozója is, amelyet helyes életmóddal és bölcsességgel lehet „ápolni”. Ebben az emberképben különleges jelentősége van a névnek is, mert ez az irányítás kulcsa – „Ismerlek, ismerem a neved.” – írják a Halottak Könyvében. (KEMP 2007: 25) Ebből eredeztethető az emléktáblák elhelyezésének gyakorlata, amelynek az a praktikus funkciója, hogy az elhelyező személyiségének egy része közel legyen az isteni jelenlétéhez. Fennmaradt egy ókori sírfelirat, amely szerint egy Amenemhat nevű írnok azt kérte, hogy lényének a következő részei éljenek tovább a másvilágon: az élettereje (ka); a sírjára helyezett, a nevét őrző emléktábla; a lelke (ba); a sorsa, az élete „megvilágosodása”; a teste, az árnyéka; a szülőhelye; a neveltetése; valamint a személyes teremtető istene (Hnum), azaz minden létezési módja, amelynek mindegyikét egy-egy istenként említette. (KEMP 2007: 104)

Az ókori antropológiai felfogás megértését segíti a szájmegnyitás szertartásának leírása, amely egy precíz logikai rendbe szedett újjáélesztési folyamat indítása a kimondással, pontosabban a kimondott gondolattal kezdve:

„A látás, hallás, lélegzés jelentést tesz a szívnek, s onnan jön elő a megértés. A nyelv csak ismétli, amit a szív kitalált. Mivel az isten minden szava abból fakadt, amit a szív kitalált, és a nyelv parancsolt. Így keletkeztek mind a képességek és tulajdonságok...” (KEMP 2007: 90)

Minden vallás fontos része a mindennapi élet és az emberi együttélés szabályozása, ez az etikai kódex ebben az esetben 42 tagadást tartalmaz, amelyre a túlvilág felé vezető úton válaszolni kell. Ilyen állítások például a következők: nem raboltam, nem öltem embert, nem dézsmáltam meg az élelmiszerkészletet, nem hazudtam, nem hallgatóztam, nem voltam szőszátyár, nem gyaláztam istent, nem voltam részrehajló magammal szemben stb. Ha valaki vétkesnek bizonyult, akkor a mérlegre tett szív, amely híven őrzi földi tetteink (érzelmi) lenyomatát és lenyomja azon mérleg egyik serpenyőjét, amelynek másik felén csak egy tollpehely van. Ekkor szerephez jut a sakálfejű isten képében ábrázolt „szívfaló”, aki kivonja a vétkest az újjászületés további körforgásából. Ilyen értelemben az ideális egyiptomi alattvaló viselkedése szerint becsületes, kedves, jámbor és méltóságteljes.

Az etikai kódex egy további része 36 kijelentést tartalmaz, ezek az egyiptomi kultúrára jellemző helyes életvezetésre utaló kérdések, ilyenek például a következők: nem végeztem több munkát alattvalóimmal, mint ami nekem járt; nem kerítettem el földet; nem építettem gátat a folyón; nem faltam fel az isteneknek szánt kenyeret.

Az egyiptomi emberek számára megszerkesztik a túlvilág topográfiáját. E szerint minden embernek külön túlvilága van, ott nincsenek alattvalók, és egyenlőséget ígérnek mindenkinek. Az ember a halála után szellemként létezik, az akkori elképzelés szerint egyrészt a sírja közelében, ahonnan éjjel kimerészkedhet. A korabeli hit szerint ezek a szellemek különösen a gyermekekre lehetnek veszélyesek.

A másik létezési szint a túlvilágban van, ahová egy sor számozott kapun kell átmenni, ahol az öröket nevükön kell szólítani, ehhez a Halottak Könyve szolgál nélkülözhetetlen útmutatóul.

2. A GÖRÖG–HELLÉN HAGYOMÁNYOK

Az ókori görög–hellén kultúráról az újabb kutatási eredményeknek, a régészeti leleteknek, illetve az újabban előkerült papiruszoknak köszönhetően egyre bővebb ismeretekkel rendelkezünk, de még ezzel együtt is nagyon sok töredék, hiátus jellemzi ezt a kort. Még mindig túl sok történet maradt a feledés homályában, túl sok mindent értelmeztek át vagy félre. Különösen így van ez a korai, i. e. 6. század egy sajátos „iskolájával”, a püthagoreusokkal.

2.1. PÜTHAGORASZ ÉS A PÜTHAGOREIZMUS

Aki a püthagoreus misztériumiskola történetével kezd foglalkozni, az óhatatlanul a bizonytalanság és a bonyolult magyarázatok szövevényébe téved: a püthagorasz-i iskoláról mintegy kilencven írás maradt fenn, amelyből mintegy ötven szerzői munkát hamisnak tartanak. (KÁSSA 2003: 94) A bizonytalanság oka pedig maguknak a felszentelési központoknak a működésében rejlik. A tudósi, látnoki és kultuszvezetői funkciókat egy személyben egyesítő Püthagorasz az általa alapított közösségbe a következő felvételi rend szerint fogadott be tagokat.

„A hozzá jelentkező ifjakat nyomban megvizsgálta külsőleg (ephysiognómonei). A kifejezés jelentése az emberi természetre és jellemre való következtetés a tekintet, arckifejezés, az egész testalkat és a külső alapján. Ha a vizsgálat értelmében alkalmasnak talált valakit, azt rögtön felvette tanítványai közé, és bizonyos időre hallgatásra kötelezte. Azonban nem mindenkit egyformán, hanem szellemi képességeinek függvényében más-más időtartamra. Az pedig, aki hallgatott, mások szavait hallgatta, nem volt szabad kérdeznie – ha csupán részben értette meg azokat – sem pedig kommentálni a hallottakat, viszont legkevesebb két évig mindenkit hallgatásra kötelezett. Ezeknek, akik a hallgatás és figyelés szakaszában voltak, hallgatók (akustikoi) volt a nevük. Miután – valamennyi dolog között a legnehezebbeket – a hallgatást és a figyelést megtanulták, és a hallgatás folyamán figyelmük fejlődni kezdett, a »beszédtől való tartózkodás« (echemythia) szakaszába léptek, lehetőséget kaptak a közbeszólásra és a kérdésésre, valamint arra, hogy a hallottakat leírják és véleményt nyilvánítsanak. Ebben az állapotban »tanulók« (mathematikoi) névvel illették őket, azon tudomány után, amelynek a tanulását már elkezdték, ugyanis a régi görögök a geometriát, a gnómikát, a zenét és más, magasabb stúdiumokat

mathématának nevezték, ellenben a köznép azokat nevezi mathematicusoknak, akiket a népnév után chaldeusoknak kellene mondani. Miután ezekben a tudományokban jártasságot szereztek, áttértek a világ dolgainak és a természet alaptörvényeinek a vizsgálatára, és akkor végül »természet-kutató« (physikoi) lett a nevük.» (GELLIVS 1, 9, ford. HOFFMANN, idézve In: HOFFMANN 2009: 95)

Akit Püthagorasz felvett, annak a vagyonát közössé tették, olyan vagyoni társulássá, amelyet a római jog oszthatatlan örökségként nevez meg. Ez a bonyolult eljárás az oka annak, hogy lényegében csak sokféle töredékből lehet összerakni a püthagoreus testvériség működési rendjét.

Maga Püthagorasz kb. i. e. 580-ban született Szamosz szigetén, és i. e. 500 körül halt meg. Személyét és munkásságát legendák övezik. A történeti Püthagoraszról alig tudható valami bizonyos, tanítása minden valószínűség szerint alapvetően az arra érdemesek (beavatottak) számára is csak szájhagyomány útján volt elérhető. Ezért van az, hogy a filológiai bizonyításra építő teoretikusok fenntartással kezelik a Püthagorasszal kapcsolatos leírásokat. Püthagoraszról már az ókorban is vitatkoztak, Arisztotelész például sohasem említi közvetlenül Püthagoraszt, de ír a püthagoreusokról.

Apollodórosz i. e. 532-re teszi Püthagorasz munkásságának csúcspontját. Püthagorasz állítólag sokat utazott, járt Keleten, sőt egyes állítások szerint Egyiptomban is, talán innen származnak geometriai ismeretei. I. e. 532-ben a dél-itáliai Krotónba került, ahol egy olyan sajátos, arisztokratikus szövetséget hozott létre, amelynek célja erkölcsi és vallási reform bevezetése volt. A közösség céljai megvalósítása érdekében minden valószínűség szerint erős politikai befolyásra is törekedett. A püthagoreus szövetség olyan zárt egyesülés, amelynek fontos jellemzője a titkosság, a különböző szimbólumok és rítusok használata. Mintegy húszévi működés után a püthagoreusok menekülni kényszerültek Krotónból, és így kerültek Metapontionba. A szövetség Püthagorasz halála után is fennmaradt, Plátón idején történetesen a püthagoreus Arkhüasz állt az állam élén Tarentumban. Később a püthagoreus szövetség egyre jobban beleolvadt a plátóni Akadémiába, amíg 700–800 évvel az alapítás után a i. sz. 1–2. században egyfajta újbóli virágzása kezdődött.

Porphüriosz Püthagoraszról szóló könyvében beszámol arról, hogy a szövetség alapítóját Egyiptomban beavatták az egyiptomi írás különböző változataiba: az episztolikus betűírás a levelezést szolgálta, a hieratikus, nem képszerű jelírás a hagyományőrzésre való, a hieroglif képírásnak kommunikációs és hagyományőrző szerepe van, a szimbolikus hieroglif írás pedig a titkos hagyományokat őrzi. (ASSMAN 2003: 150)

A beavatott püthagoreusok aszketikus életmódot folytattak, szigorúan tartózkodtak bizonyos ételek, így a hús és a bab fogyasztásától, szigorú hallgatási kötelezettséget fogadtak meg, és tudományos problémák megoldásával foglalkoztak. Ennek számos műszaki-technikai eredménye is volt, ilyen a 1260 méteres vízvezetékrendszer és a karbantartó alagút, valamint a hadiflotta védelmét biztosító védőgát megépítése Szamoszban. (PAIS 1988: 75)

A püthagoreusok napi életét szigorú ritmus és rend szabályozta: reggel magányos, elmélkedő sétával kezdték a napot, közös tudományos foglalkozás, továbbá gimnasztika, azaz testedzés, közös étkezés, és az egész napi munkát lezáró lelki ismeret-vizsgálat volt a napirend állandó része.

A püthagoreusok sokat foglalkoztak geometriával, az égi jelenségek megfigyelésével, akusztikával, zeneelmélettel, a számok világával és a lélekvándorlás tanával. Kijelentéseik között szerepelt annak megállapítása, hogy a Föld gömbölyű. (SWIDERKOWNA 1981: 161) A számokról sajátosan gondolkodtak: úgy vélték, a számok nem véletlenül pottyantak a világba, a számok szentek, testetlenek és éteriek. A számok szerintük az istenek táncának megjelenítői, mögöttük a dolgok princípiumai rejtőznek, és mint ilyenek a világ törvényszerű rendjének megjelenítői. Az 1 a teremtető gondolatot, a 2 a tudatosságot, a 3 a felismerést jelentette, a 4-ben pedig a felismerés újra teremtető princípiummá válhat. Ezért az $1+2+3+4$ számkombináció az igazságosság elvét jelenti, és erre tettek esküt, a 10 a teljesség elvének megjelenítője, a „tetraküs”, mert ez az első négy szám összege. A tetraküs voltaképpen a valóság szerkezetét írta le a püthagoreusok számára, amelyet egyfajta dobozprincípiumként értelmeztek. E szerint a természet egy egysége, például a Tejútrendszer tartalmaz egy kisebb egységet, a Naprendszert, és ebben van egy még kisebb, a Föld. Az egyes egységekben pedig ismétlődnek a magasabb egység törvényei. A valóság visszavezethető számsorokra és arányosságokra, a körülöttünk levő számok harmonikus mintákba rendeződnek, és ezek adják a szférák zenéjét. A rendezettségben megnyilvánuló kozmikus harmóniát az ellentétek törlik meg. A püthagoreusok tíz ellentétpárt vettek fel, amelyek a következők: határolt-határtalan, páros-páratlan, egy-sok, jobb-bal, hím-nő, mozdulatlan-mozgó, egyenes-görbe, fény-sötétség, jó-rossz és négyzet-téglalap. A bajokat ezen arányharmónia felborulása, a gyógyítást pedig a közép, a helyes mérték helyreállítása jelenti. (PAIS 1988: 82)

A püthagoreusok a valóság különböző szintjeit különböztetik meg: a „mennny” világában a szám és a harmónia, azaz a szellemi alkotóerő szerkezete hat; a „dolgok” világa az érzékekkel felfogható jelenségeké, azaz a természeti erőké. Az érzékekkel felfogható világ egyfajta utánpótlás, a szellemi világ olyan másolata, amely számszerűleg is determinált. A szellemi világ struktúráinak másolataiból keletkeznek az érzékekkel felfogható világ dolgai.

A püthagoreusok gyógyítással is foglalkoztak, a testi bajokat orvostudománnyal, míg a lelki eredetű bántalmakat zenével gyógyították. Úgy vélték, hogy az emberi test olyan, mint egy hangszer. A lelki bántalmak azt jelentik, hogy meglazultak, túlfeszültek, elhangolódtak a lelki húrok, amelyeket a zene által nyújtott harmóniával lehet helyreállítani. Szükség esetén alkalmazták a végkimerülésig való táncozást, amelyet egy transzszerű gyógyító álom követett.

Arisztotelész *Metafizikájában* a következőképpen jellemzi a püthagoreusokat:

„A püthagoreusok az elsők voltak, akik előbbre vitték a matematikát, sőt annyira beleélték magukat, hogy ennek az elveit gondolták a létező dolgok elveinek is. Mivel pedig a matematikában természet szerint a számok az elsők, azt hitték, hogy a számokban sokféle hasonmását találják a létező

és keletkező dolgoknak, többet, mint a tűzben, földben és vízben – ők ugyan is a számbeli állapotban az igazságosságot, a másikban a lelket és az értelmet, ismét a másikban a kellő időt, s így tovább pillantották meg –, s mivel a harmónia természetét és okát a számokban látták meg, s mivel a többi dolgok is egész természetükre nézve a számokra látszottak hasonlítani, a számok pedig az egész természetben az elsők: ennél fogva arra a gondolatra jöttek, hogy a számok elemei egyúttal minden létező valóságnak is elemei, és az egész világrend harmónia és szám.” (ARISZTOTELÉSZ 1936: 985b)

A püthagoreusok az egymáshoz tartozás felismeréséhez olyan kettévágott táblákat és gyűrűket használtak, amelyeknek ha a két részét összeillesztették, akkor biztosan felismerték egymást azok, akik vendégbarátságban álltak egymással. Ennek a műveletnek a neve *szümbolon*, ami összevetést és szerződést is jelent. Ez átvitt értelemben azt jelentette, hogy ha a szövetség egyik tagja kimondta a szümbolont, a másik kiegészítette azt, és tisztában volt annak az értelmével. A közösség szigorúan védte a titkait: az alaktalannak és kimondhatatlannak rejtve kell maradnia, akik pedig fellebbentik a fátylat a valóságnak erről az arcáról, azok szerintük a halálnak fiai. Ilyen szümbolonokból áll a püthagoreusoknak tulajdonított *Aranymondások* című gyűjtemény, amelyben értelmezést igénylő életszabályok fogalmazódnak meg. Így például a „Karddal a tüzet szét nem tűrni” tanács arra utal, hogy a haragtól felbőszült embert nem szabad ingerelni, ehelyett inkább az „átrendezést” javasolják a püthagoreusok, amely azt célozza, hogy belátás, türelem és átvizsgálás alapján rendezzük a konfliktushelyzetet. Egy másik tanács így szól: „Szívet nem enni” – ez arra utal, hogy gyötrelmekkel ne kínozzuk magunkat. Plutarkhosz is említi a *Gyermeknevelésről* című könyvében Püthagorasz rejtvényeit (mondásait), amelyek hozzásegítenek az erény érvényre juttatásához. Ilyenek még a következők:

Ne menj a mérleg karja fölé! – azaz az igazságot tartsd a legtöbbre, és ne hagyd figyelmen kívül!

Ne ülj fel a vékára! – azaz ne légy lusta, és gondold meg, hogyan szerezzük be a mindennapi betevőit!

Ne fogj kezet mindenkivel! – azaz ne köss szerződést meggondolatlanul!

Ne viselj szoros gyűrűt! – élj a szabadsággal, ne kösd le magad!

Ne egyél szívet! – ne terheld magad gyöttrő gondokkal!

Tartsd magad távol a babtól! – vagyis ne politizálj!

Ne nézz hátra, ha már a határon vagy! – ha közeleg a halál, ne keseregi!

(Ford. Hoffmann) (HOFFMANN 2009: 148–149)

A püthagoreusok gyakorlatiasságára még további mozzanatok utalnak. Az egyik a ruházatra vonatkozik. E szerint az egészen fehér lenruha viselését javasolták, mert a napsütötte égboltra utaló lent szent növénynek tartották. Az állati eredetű gyapjú viselését viszont tiltották, és ezt tisztátalannak tartották. Egy másik szabályrendszer a táplálkozást szabályozta. Itt legfőbb célként azt jelölték meg, hogy a testük mindig egyforma legyen: azt akarták elérni, hogy mindig egyforma hangulatuk is legyen, nem kívántak egyszer búsnak, máskor örömtelinek tűnni. Mindig örömmel

eltelve óhajtottak élni, elűzve maguktól a haragot, a csüggedtséget és a lelki zavarokat. Mindezt a hús és bab fogyasztásának tiltásával, és különböző magvakból és mézből álló táplálékokkal igyekeztek biztosítani.

Összegezve a püthagoreusokat olyan, több szempont szerint strukturált közösségnek tekinthetjük, amelynek tagjai tudományos igénnyel, teljes rendszerben gondolkodtak, és törekedtek ennek gyakorlati érvényesítésére is. A testvériség kritikájaként érdemes elgondolkozni Hérakleidész kijelentésén, amely szerint:

*„Püthagorasz, Mnészarchosz fia
Tett a legtöbbet minden ember közül a vizsgálódás érdekében,
[...] létrehozta saját bölcsességét –
A tudás és az átmítás művészetét.”* (KÁSSA 2003: 50)

A görög–hellén világ gondolkodásrendszerének feltérképezéséhez az egyik ajánlott módszer a napjainkban is használatos szavak, kifejezések eredeti értelmének feltárása. Erre teszünk kísérletet a következőkben.

2.2. EGYES SZAVAK, KIFEJEZÉSEK, KULTUSZOK ÉRTELMEÉNEK MAGYARÁZATA

A gyakran használt *szüm-patheia* kifejezés együtt-érzést jelent, amely szerint a természetben minden lény és dolog között egyetemes kapcsolat, kozmikus „együtt-érzés” van. Bölcsnek pedig az az ember tartható, aki rendet és harmóniát teremtve önmagában, „szümpátiában” él a világmindenséggel, és minden percben tudatában van annak, hogy ő maga a világegyetem parányi, de gondolkodó részecskéje. (SWIDERKOWNA 1981: 61)

A *daimón* elnevezés eredetileg istenséget jelentett. Platón így nevezte az olümposzi istenek és nimfák vagy a földi nők törvénytelen frigyéből született, másodrangú kis istenségeket. Utódai ezt a gondolatot tudománnyá építették ki, amely kényelmes volt, mert mindazt, amit az istenekről nem illendő gondolni, náluk alacsonyabb rendű, de az embernél erősebb hatalmak rovására írhatták. Így a „daimón” szó lassacskán baljós értelmet kapott. A görögök szerint a daimónok a „hold alatt” laknak, de a földön is kóborolnak, kiváltképp szívesen tanyáznak a temetők körül. Úrrá lehet lenni rajtuk, és szolgálatra kényszeríteni őket, csak tudni kell hozzá a megfelelő eljárást és varázsigét. A daimónok gyengébbek az isteneknél, és ezért könnyebben engedelmeskednek az embereknek. Így a démonológiával új és fontos fejezet kezdődik a mágia történetében. Ezt a bonyolult rendszert óriási elismeréssel fogadják azok az emberek, akik elég műveltek ahhoz, hogy a legfontosabb összefüggéseket megértsék. Plutarkhosz például a filozófia legjelentősebb vívmányának tartja ezeket az ismereteket. (SWIDERKOWNA 1981: 331)

A görög–hellén kultúra fontos része a *misztériumok* köré szerveződik. A misztériumok híveit bonyolult szertartások keretei között avatták be a halálról és a túlvilágról szóló elképzelésekbe, amelyeket aztán senkinek sem árulhattak el, ezért a legtöbb misztériumvallásról töredékes a tudásunk. Ezzel kapcsolatban érdekes Arisztotelész egyik megjegyzése, amely szerint „[...] a beavattatás semmilyen új

igazsággal nem gazdagította a megismerést, csupán a befogadókészséget teremtette meg.” (Idézve in: SWIDERKOWNA 1981: 207) Van azonban egy kultusz – az *orphika* –, amelyről egy szerencsés véletlen folytán többet is tudhatunk, ugyanis az észak-görögországi Derveniben találtak egy megszenesedett papiruszt, amelyik egy i. e. 4. századi orphikus tankölteményhez írt kommentárokat tartalmaz. A könyvet egy beavatott holttestével együtt vetették máglyára, de a könyvtekerics nagy része épen maradt, így olvasható az is, aminek a beavatatlan szemek előtt rejtve kellett volna maradnia. (NÉMETH 2002: 118) Az *orphika* Orpheuszról, a misztikus dalnokról kapta a nevét, a kultusz középpontjában azonban nem ő, hanem Dionüszosz, a bor istene állt. Az *orphika* szerint az istenek hagyományos generációi – Uranosz, Kronosz, majd Zeusz uralma – után Dionüszosz vette át a hatalmat, de őt meggyilkolták és felfalták a korábban legyőzött és bebörtönzött titánok. Zeusz villámával halálra égette a titánokat, és testük kormából keletkezett az emberiség, amely egyesíti magában az isteni jót és a titáni gonosztságot.

A i. e. 5–3. századból, Krétából és Dél-Itáliából fennmaradt néhány, úgynevezett aranylemez is. Ezeket a lemezeket részint a halottak kezébe adták, részint a szájukra helyezték. A hipponioni aranylemezt csak 1974-ben találták meg egy fiatal nő sírjában, szövegének egy része Németh György fordításban olvasható. (NÉMETH 2002: 119) Ennek értelmezése pedig a következő:

„A beavatott lelke nem ihat az első forrásból, mivel az a Léthé, örök feledést hozna rá. Ha pedig elfeledi mindazt, amit beavatottként tanult, elveszíti az előnyöket, amelyekkel, hite szerint, a beavatottak rendelkeznek a beavatatlanokkal szemben. Mnémoszüné, az emlékezés istennője azonban megajándékozza a lelket az örök emlékezéssel. Az emlékezés patakjából azonban nem ihat akárki, csak az, aki tudja a patak őreinek kérdéseire adandó választ. A lélek, miután kiállta a próbákat (bár szomjas volt, nem ivott a Léthé vizéből és helyesen válaszolt az örök kérdéseire), elindulhatott azon az úton, amelyen csak a misztérium beavatottai, a műstészek és Dionüszosz hívei, a bakkhák jártak előtte. A beavatott tehát megszabadul az ezerévenkénti újjászületés kényszerétől, és halhatatlan lelke, mivel beavatottként titkok tudója volt, örök boldogságban fog élni.” (NÉMETH 2002: 119)

Ezek a kultuszok meglehetősen önző és kirekesztő szemléletről árulkodnak. Igaz ugyan, hogy híveik különbséget tesznek a lélek túlvilági sorsának lehetséges alakulásában, de az elhunyt az örök boldogságot nem a jó tettek, az erény jutalmaként kapja meg, hanem csak akkor, ha az *orphika* beavatottja volt.

A hellenisztikus korban nagyon népszerűek voltak az eleusziszi misztériumok. Az attikai Eleuszis városban Déméter istennőt tisztelték mint a vetés és a kicsírázó magvak istennőjét. Az egész misztérium arra a mítoszra épült, amely szerint Déméter lányát elrabolta Hadész, az alvilág istene. A kétségbeesett anya kilenc napig bolyongott étlen-szomjan, fáklyával a kezében. Ezért a böjtölés és a fáklyák mindig fontos szerepet játszottak a misztériumban. A kimerült Déméterrel a kútnál találkoznak Keleos eleusziszi király leányai, akik meghívják magukhoz a fáradt asszonyt. A király házában fehér, gyapjas birkabőrrel leterített, alacsony székre

ültetik az istennőt, és kevéske mentával fűszerezett árpakásával kínálják meg. Déméter ott maradt Keleosz házában mint a királyfi dajkája. Az istennő úgy megkedvelte a fiúcskát, hogy halhatatlanná akarta tenni, és ezért éjszakánként a tűzhely parazsába tette. Amikor a királyné egyszer meglátta a tűzpróbát, nagyon megijedt, Déméter ekkor megmutatkozott istennői fényében és hatalmában, és elrendelte, hogy építsenek neki templomot. Az istennő tovább bántotta leánya elvesztésén, és elkeseredésében nem engedte kicsírázni a vetést. Zeusz végül kénytelen volt visszaengedni Perszephonét isteni anyjához, erre a földek újra termőre fordulnak. Déméter pedig Eleusziszből néhány kiválasztottra bízta a misztérium titkait.

Ennek a misztériumi beavatásnak három fokozata volt, amelyről csak töredékes tudásunk van. A beavatottság első fokára jutó tisztelő valószínűleg báránnyal ült, és egy kükeón nevű italt ivott. (SWIDERKOWNA 1981: 208–209) A második fokozat talán a tűzpróbával van kapcsolatban, „a harmadik fokozat, amit csak kevesen érthettek el, az anya és leánya újbóli találkozásának élményével függhet össze. Lényege nem eksztázis volt, hanem inkább a szertartás elmélyült szemlélete. Ezekről sem tudunk semmi közelebbit, csak annyit, hogy a síron túli jobb sors reményét is merítették belőlük. Az ünnepségnek legalábbis egyik csúcspontja az volt, amikor a beavatottnak áhítatos csendben felmutattak egy frissen levágott, érett gabonakalászt.” (SWIDERKOWNA 1981: 209)

A misztériumokon egyébként minden görögül beszélő ember részt vehetett, még a rabszolgák is. A résztvevőktől természetesen megkövetelték a rituális tisztaságot. Akik gyilkosságot követtek el, azokat kezdettől fogva kizárták a kultusból. Később változtak az előírások, Triptolémosz állítólag három parancsolatot hagyott az eleusziszi papokra, amelyek a következők: 1) tiszteld szüleidet, 2) áldozz az isteneknek gabonát és gyümölcsöt 3) ne bántsd az állatokat. (SWIDERKOWNA 1981: 209)

2.3. MÁGIA ÉS IRODALOM

A hellénizmus idején a görögök racionalizmusa utat keresett a titokzatos Kelet bölcsessége felé, ennek egyik megjelenési formája az egyszerű emberek körében gyakorolt mágia és a babonák. Theokritosz egyik idilljében egy, a szerelem és a gyűlölet között ingadozó leány varázslattal próbálja visszahódítani kedvesét. A költemény varázslással kapcsolatos tartalmi elemei a következők:

- lisztet, sót, később babérlevelet, majd a legvégén egy marék korpát kell hintoni a tűzbe,
- bronzedényekkel csörömpölnek, mert a fém csengése megóv a gonosz hatalmaktól,
- a viaszolvasztás is hasznos lehet,
- a varázskör meghúzása még inkább,
- az áldozati italból illik néhány cseppet a földre loccsantani,
- a varázsigét célszerű többször elismételni,
- hasznos annak ismerete, hogy egy bűvös árkádiai növényről megbokrosodik a hűtlen férfi lova,

- varázssital keverése is segíthet a férfi visszahódításában,
- a hűtlen férfi ruhájából rojtok elégetése is jótékony hatású.

Természetesen egy költőtől nem várható el a varázslás pontos leírása, de az irodalmi ábrázolás a népi gyakorlat egyfajta összegzéseként is felfogható.

A gonosz erők megkötésének más bizonyítékai is ismertek, ilyenek a szentélyek mellett megtalált különböző ólomtáblák vagy lemezek a rajtuk megőrzött szövegekkel.

A gonosz erők megkötésének szakemberei a váteszpapok. A kevés név szerint is ismert személy közül az egyik Philokhorosz.

2.4. PHILOKHOROSZ, A VÁTESZPAP TANÍTÁSA

Epikurosz kortársa volt a szintén Athénban élő és tevékenykedő jós és váteszpap, Philokhorosz, aki a jósjelek szakértőjeként fontos állami tisztséget töltött be, és rendkívüli események idején hozzá fordultak tanácsért. Philokhoroszt – Epikurosztól eltérően – a filozófia és a természettudományok kevésbé érdekelték, viszont sokat foglalkozott Euripidész tragédiáival. Értekezéseiben összegyűjtött minden lényeges tudnivalót a kultuszokról és a velük kapcsolatos attikai szokásokról. Témaválasztását a következő címek is jellemzik:

Az áldozatokról; Az ünnepekről; A szerencsés és szerencsétlen napokról; A szakrális megtisztulásokról; Az athéni versenyekről; Az athéni misztériumokról.

Philokhorosz foglalkozott a püthagoreizmussal, az álomfejtéssel és a jósművészet kifejtésével is. Egyik célja az volt, hogy filozófiai ihletésű magyarázatok révén utat találjon a néphit isteneinek helyes értelmezéséhez. I. e. 290–280 körül kezdett hozzá Athén történetének megírásához, hat könyvet szentelve az első athéni királyoktól a phaléroni Démétriosz uralmáig tartó mintegy ezer év leírásának, a többi tizenegy könyvben pedig az általa megélt ötven év politikai történetét dolgozta fel. Mindebből sajnos szinte semmi sem maradt az utókorra. Jóslistaival növelni igyekezett az athéniak makedónokkal szembeni harci kedvét, ezért amikor utóbbiak elfoglalták Athént, a makedón király Philokhoroszt halálra ítélte. (SWIDERKOWNA 1981: 54–55)

2.5. A JÓSTUDOMÁNY

Az istenektől az emberek hatékony segítséget, tanácsokat, utasításokat vártak. A papok álmokból, madarak röptéből és hangjából, az áldozati állatok belsősegeiből, mindenféle váratlan meteorológiai vagy csillagászati jelenségből jósoltak.

A jósdáknak és különösen a híressé vált delphoi Apollón-jósdának, fontos szerepük volt a közvélemény formálásában, és a társadalom által elfogadottnak minő-

sített erkölcsi értékek közreadásában. (HOFFMANN 2009: 23) Az egyik legismertebb jó tanács így szólt: „Ismerd meg magadat!”. Ezt rögtön egy másik felhívás követte „Semmit se túlságosan!”, utalva a mértéktartás erényének fontosságára.

A döntés előtt állók az álmok útján különösen gyakran kértek és kaptak tanácsot, de ehhez hivatásos álomfejtőre volt szükség, ilyenek pedig a szentélyekben működtek. Az ókori egyiptomi hagyományok között a templomi alvás is fontos gyógyító tényező. A hellén korban különösen a krétaiakat tekintették jó álomfejtőknek.

A jóstudomány alapja a kozmikus „szümpátia”, azaz az „együtt-érzés” tana. Ha ugyanis minden, ami létezik, összefügg egymással, akkor csak ezt az összefüggést kell felismerni, és az egyik jelenség alapján meg tudjuk határozni a másiknak a lefolyását. Ám ezt a titkos tudást nehéz megszerezni, és általában a ködös múlt legendás keleti bölcseinél vélik felfedezni. A legnagyobb tekintélyű ilyen személyek a perzsa Zoroaszter és Osztanész, a zsidó Dardanosz, a főníciai Mókhosz és a nagy egyiptomi varázsló, Apollobekhész. Mellettük feltűnik Orpheusz, Homérosz és Hésziodosz is. A múlt homályából idővel egyre erőteljesebben bontakozik ki „a Háromszor Nagy” Hermész Triszmegisztosz alakja. A görög hermeneusz kifejezés az istenek akaratának követét, magyarázóját jelöli. A Háromszor Nagy utónév pedig a legnagyobbra utal. Hermész Triszmegisztoszt gyakran azonosítják az egyiptomi Thottal, az írás és sok más tudomány feltalálójával. Hermész Triszmegisztoszt számos asztrológiai, orvosi, alkímiai, filozófiai, csillagászati és mágiával foglalkozó mű szerzőjének tartják. A hellén kultúra idején benne látták az egyetlen igazi tudománynak tartott titkos tudományrendszer megteremtőjét, amelyet a hermetikus művek fognak össze. Sztrabón, aki i. e. 24-ben Thébában találkozott az ottani papokkal, arról tudósít, hogy ezek a filozófusok és csillagászok minden tudásukat Hermész Triszmegisztosznak tulajdonítják. (SWIDERKOWNA 1981: 332)

A jósdák működtetésének egyik legfontosabb mentális hozadéka az, hogy rákényszeríti a jóslatért forduló személyt arra, hogy alaposan, részleteiben átgondolja az életét, és olyan kérdéssé formálja problémáját, amire igennel vagy nemmel lehet válaszolni. Az igazság kedvéért hozzá kell tenni, hogy a jósdák legnagyobb tudománya éppen a talányos válaszok megalkotása volt, amelynek a megfejtése a jósdához forduló személytől újabb erőfeszítést igényelt. A források szerint gyakori, hogy a jóslát megfejtéséhez további, azt értelmező személyhez kell fordulni.

2.6. AZ ASZTROLÓGIA

Az asztrológia alapjait Babilonban vetették meg, ahol már ősidők óta hitték, hogy a csillagok irányítják a földi lények sorsát. Ebből a tudásanyagból adhatott tovább valamit Bérosszosz káldeus pap az I. Antiokhosznak ajánlott *Babülóniaka* című első két könyvében. Az alapvető asztrológiai művek a i. e. 2. században keletkeztek Hermész Triszmegisztosznak, illetve egy további szerzőpárosnak, Petoszirisz papnak és Nekhepszó fáraónak tulajdonítva. Az egész rendszer végleges kidolgozásához jelentősen hozzájárult a görög matematikai tudás elterjedése.

Az asztrológiáról sokféleképpen vélekednek, egyesek szép filozófiai tannak, mások badar mitológiának és rosszul alkalmazott tudományos módszerek ötvö-

zetének tekintik. Az asztrológia – az ókori gondolkodók szerint – azon szellemi törvények mélyére hatol, amelyek az égitestek mozgásának és az emberi élet folyamatának, azaz a sorsnak az alapjául szolgálnak. Az asztronómia viszont a csillagok tudományának külső oldalát kutatja, azaz a csillagok együttállását és mozgásukat mennyiségileg, matematikai alapon írja le.

Az asztrológia alaptanítása a világmindenség egységét, a részecskék kölcsönös összefüggését (szümpátiáját) hirdeti. A mitológia ezt kiegészítve tudatos személyiséggel ruházza fel az égitesteket, nemet, jellemet, akaratot és szeszélyeket tulajdonítva nekik. A jóslat megfogalmazásához egzakt, bonyolult matematikai és csillagászati számításokon alapuló tudományos módszereket használnak, ezért is nevezik a görögök az asztrológusokat olykor „matematikusnak”. Az asztrológia így valamennyi, a görögök által művelt tudomány között az egyik legegzezaktabbnak tekinthető.

Az asztrológiában a semmilyen kivételt nem ismerő, szigorú oksági törvény érvényesült. A világmindenséget olyan gigászi gépezetnek tekintették, amelyet számtalan kisebb-nagyobb fogaskerek (oksági összefüggés) mozgat. Ha egynek a mozgását ismerjük, akkor abból a többiét is le lehet vezetni. Úgy vélték, hogy ha a tudósok ki tudták számítani a csillagok mozgását – és ez bizonyíthatóan megtörtént –, akkor bizonyára következtetni lehet a földi eseményekre is. Mindezek az ismeretek meghaladták az átlagember felfogóképességét, ezért ők az asztrológusokban a többenél megbízhatóbb jósokat láthattak, a bolygókban pedig olyan új, hatalmas istenségeket véltek felfedezni, akiket áldozattal ki kell engesztelni, esetleg varázsigékkel, kultuszokkal a segítségüket is lehet kérni. Innen indul az az út, amely a babonák, a félreértelmezések, az igaz és a hamis bonyolult keveredése felé visz. Az ókori ember mindenesetre csodálattal tekintett fel a csillagos égre, amely számára a megingathatatlan rend napról napra visszatérő bizonyítéka volt. (SWIDERKOWNA 1981: 332–333)

Az egyszerű emberek között páratlan népszerűségre tett szert a mágia, erre is alapozva szekták sokasága alakult szerte a birodalmakban, és a szinkrétikus vallások tudományosságba rejtett bódulata könnyen rabul ejtette a lelkeket. A művelt körökben inkább az áltudományos és szórakoztató irodalmat kedvelték, és felvilágosult emberekhez illően mosolyogták meg a vallási tradíciók képtelenségeit, de a modernizált hit számára is biztosítottak lehetőséget.

Összefoglalva megállapítható, hogy a görög világ a hellén időszakban már ráunt racionalizmusára, és a keleti bölcsességhez menekült előle. Ez a bölcsesség a kinyilatkoztatásra hivatkozott, mert lényegét tekintve vallásos volt. Tehát a jóslásban és az asztrológiában a kinyilatkoztatás és a korábban élt bölcssek tekintélye fokozatosan kiszorította az alkotó kutatómunkát, illetve az empirikus és hermetikus megközelítési módok változatos keveredése jött létre.

3. A ZSIDÓ HAGYOMÁNY EGY RÉSE – AZ ESSZÉNUSOK

A zsidó kultúra egy időszakában három nagy filozófiai iskola különíthető el, amelyek aztán sok-sok ágra szakadnak. A farizeusok a hellenisztikus és római hatással dacolva igyekeznek megőrizni a zsidó élet vallásos és teokratikus jellegét, a mózesi törvény szigorú betartása jellemzi őket, és a törvény értelmezésének írástudói hagyományait ápolják. A szadduceusok általában az arisztokrata családokból kerülnek ki, és csak a mózesi törvényt tartják meg, az írástudói hagyományt nem. A harmadik irányzat az esszénusoké. (CHADWICK 2003)

Az esszénusokról többféle történeti leírás is fennmaradt. Plinius és Philon mellett Josephus Flaviustól maradt egy leírás. Flavius többek között azt emeli ki, hogy az esszénusok elkerülik az érzéki élvezeteket, az önmegtartóztatás és szenvedélyeik féken tartása jelenti számukra az erény útját. Vagyonközösségben élnek, úgy, mintha testvérek lennének, a közös vagyon kezelőit szótöbbséggel választják. A tisztaságra nagyon vigyáznak, nem kenekednek, és fehér ruhát viselnek. Mindenki köteles a közösség érdekében munkát végezni. (FLAVIUS 1990) Flavius szerint az esszénusok között – feltehetően a szigorúan kötött táplálkozási és tisztálkodási szabályok miatt – igen sok a hosszú életű ember. Az esszénusok a rómaik elleni háborúban a legkegyetlenebb kínzások között is mosolyogtak és imádkoztak. Hitük szerint a test csupán egy olyan börtön, amelyik a legfinomabb éterből álló halhatatlan lelket egy időre befogadja.

Az esszénusokra a többiektől való merev elkülönülés a jellemző, a Holt-tenger nyugati részén telepszének meg. Alapítójukat az „Igazság Tanítójaként” említik, akit sanyargat az Izrael felett uralkodó „gonosz pap”. Nézeteik között fontos az a tény, hogy elvetik a rabszolgaság intézményét, és ezzel egyedül állnak a maguk korában. Szigorú kötelmeik és talán e gondolat koraisága miatt mégsem tudnak nagyobb népszerűségre szert tenni.

Az 1947-ben Qumránban talált papirusz- és bőrtkeercsek és azok módszeres feldolgozása alapján további részleteket ismerhetünk meg ennek a közösségnek a belső életéről. (VERMES 1998) Jelen ismertetés célja a közösség vallásos mozgalmak szempontjából fontos jellegzetességeinek bemutatása, ez határozza meg a tárgyalási módot is.

A közösség nevének említése sem mindig azonos, a következő megnevezések fordulnak elő a szövegekben: „közösség”, a „Közösség Tanácsa”, a „Törvény emberei”, használatos még a „szentség emberei”, a „tökéletes szentség emberei”, a „jámborok”, „fürdőzők” és a „hallgatagok” kifejezés is. Tehát ugyanazt a közösséget sokféle elnevezéssel illetik!

A közösség szervezetének, hierarchikus rendjének alapja az irányító testületnek, a „Közösség Tanácsa”-nak a működtetése. Ez a tizenöt főből (tizenkét férfiből és három papból) álló testület olyan emberekből áll össze, akik jól ismerik a Törvényt, és cselekedeteiket az igazságosság, a törvényesség, a jámborság és a szérénység jellemzi.

A közösségi megbeszéléseken szigorú ülésrend szerint helyezkednek el, elől ülnek a papok, azután a vének, majd a tagok rang szerint. A mindenkori gyűlések témája változatos: itt történik a tanítás, annak az értelmezése, az aktuális ügyek

megbeszélése, az újoncok befogadása, a vádak-vétkek kivizsgálása, évente az előmenetel megállapítása, az előléptetés vagy elmarasztalás kimondása. Apró részletekre is ügyelő szabályokat hoznak, így például – vélhetően a felelőtlen hozzászólók kiszűrésére, akik hosszas fejtegetéseikkel érdektelenséget kelthetnek – a hozzászólásra vállalkozónak fel kell állnia és ki kell jelentenie, hogy „Mondanivalóm van a közösség számára”, ha a többiek beleegyezésüket adják, elmondhatja a véleményét, ha nem, hallgatásra van kötelezve.

A hierarchiában idővel a „Cádok fiai, a papok” jutnak vezető szerephez. A legmagasabb rangú személy az „Oktató” vagy „Felügyelő” címet kapja, az ő feladata a bevezető megtartása a két lélekről szóló tanítás rejtelseibe, ez azt jelenti, hogy fel kell ismerni, ki a „Világosság fia” és ki a „Sötétség fia”, és hogyan lehet megkülönböztetni őket egymástól. A felügyelő elnököl a gyűléseken, felméri a tagok spirituális fejlődést, és ennek megfelelően rangsorol. Fontos rá vonatkozó előírás, hogy nem vitatkozhat a „Mélység/Sír embereivel”, és nem adhatja át nekik a közösség tanítását.

A szabályzat utal a lakóhelyre, amely az istentelen emberektől elkülönített pusztaság.

A napirend szigorú szabályok szerint alakul: napfelkelte előtt ősi imádsággal köszöntik a napot, majd 11 óráig munkát végeznek, ez lehet földművelés, fazekaság, bőrcserzés, de kéziratok másolása is. A rituális tisztálkodást közös étkezés és tanítás követte, majd alkonyatig újra dolgoztak. Az étel főleg magvakból, az ital pedig erjesztés nélküli szőlőléből állt. Az imára és a törvény tanulmányozására szánt időt mindig biztosították, az éjszaka egyharmad részét ébren töltötték és erre szánták.

A közösséghez való csatlakozásra csak a fokozatok betartásával volt lehetőség. A jelölt először jelentkezik a felügyelőnél, aki legalább egy év próbaidőt ír elő számára. Ez alatt a jelöltnek a közösségen kívül kell esszéus módjára élnie. Amennyiben megfelelt a követelményeknek, a novícius kisbaltát, kötényt és fehér ruhát kapott, mintegy szimbolizálva a munkát, az ételt és a hitet. Az egy év leteltével megtisztító, szent fürdőt vehetett a jelölt, de a közös életben még mindig nem vehetett részt. A próbaidő még további két évig tartott, amikor is alaposan megfigyelték a jelölt jellemét, és csak ezután tehetett fogadalmat. Ezzel elkezdődött a négy fokozatból álló hierarchikus rendbe való betagozódás. A fogadalom része többek között a rendi szabályok és a rendi iratok titkosságának megőrzése.

A felvételi procedura során igen differenciáltan kezelték a vagyoni problémát, ugyanis ezt a közösség kapta meg. A kétlépcsős felvétel első részében a személyi vagyont elfogadják, de még külön kezelik, azért, hogy ha nem felel meg a jelölt, azt még vissza tudják adni, a vagyon végleges beolvasztása csak a második lépcsőben történik meg.

A közösség az idők során minden valószínűség szerint két ágra szakadt: az egyik a szigorú kötöttségek között cölibátusban élő tagokat fogta össze, míg a másik ág a városban, házasságban élőket jelentette, akikre egy lazább, ún. messiási szabályzat vonatkozott.

Az iratok között fennmaradt a közösség részletes fegyelmi szabályzata. Ennek a tanulmányozása azért érdemel kiemelt figyelmet, mert latens módon utal a közösség

értékrendszerére. E szerint a legszigorúbb büntetés, a közösségből való kizárás azért járt, ha valaki:

- vétett Mózes törvényei ellen,
- imádkozás közben vagy máskor (könnyelműségből vagy ijedtében) kiejtette a (Leg)tiszteletreméltóbb nevét,
- rágalmakat terjesztett a közösségről,
- lázadt a közösség alapjai ellen,
- már tíz éve a Tanács tagja, és mégis elpártolt a közösségtől. Ebben az esetben vele együtt kizárták azt a személyt is, aki ételét és vagyonát megosztotta a vétkessel. Az ilyen vétket elkövetőt teljesen izolálták, és megtiltottak vele minden érintkezést.

Az enyhébb büntetések a következők: két évig tartó kizárással bűnhődik az, aki „elárulta az igazságot és szívének makacsságát követi”, az ilyen vétket elkövetőt erre az időre kizárják a közösség „italából” és „tisztaságából”. Ugyanilyen büntetés jár a vagyoni ügyekben elkövetett hazugságért is. Hat hónap kizárás és az élelmszeriadag felére csökkentése a büntetése annak, aki társának hazudik, zúgolódik, rosszindulatú a másikkal szemben, vagy meztelenül mutatkozik előtte. Három hónapos kizárással sújtják azt, aki nem gondoskodik a társáról, ostobán nyilatkozik, elbóbiskol az üléseken, akkor jön ki az összejövetelről, amikor a többiek még imádkoznak, ostobán vigyorog, köpköd a tanács ülésein vagy hiányos az öltözképe. Tíz nap kizárást érdemel az, aki elalszik a gyűlés ideje alatt, bal kezével gesztikulál, vagy társának a beszédét félbeszakítja. (VERMES 1998)

Ez a zárt közösség egyfajta sajátos zárványt jelentett a kultúrában, és a i. sz. 70-ben bekövetkezett római győzelem után ez a „tökéletes szentségre” törekvő mozgalom elhalt, mert hiányzott belőle az alkalmazkodás képessége. Az angyalok titkos nevére vallott tanításuk, a gyökerek és kövek tulajdonságainak megfigyelése és az ebből eredő ezoterikus tanok ugyan rejtett módon tovább élnek a kultúra felszíne alatt. Mindez kiegészül a Szentírás rejtett jelentésének magyarázatával és a jóslással. Az esszénusokról szóló görög leírások felvetik a püthagoreusokkal való hasonlóság gondolatát is. Ennek ellenére Vermes Géza értékelése szerint – aki ennek a közösségnek az egyik legavatottabb ismerője – „Az Igazság Tanítója megérezte a mózesi Törvényben rejlő mélyebb kötelezettséget, de nem rendelkezett a zsidó Jézus zsenialitásával, akinek sikerült felfedeznie azt, hogy a vallás lényege az ember és ember, valamint az ember és Isten közötti egzisztenciális kapcsolat.” (VERMES 1998: 39)

Az esszénus hagyomány újbóli felélesztése a magyar származású Edmond Bordeaux Székely (1900–1979) munkásságával hozható összefüggésbe. Az unitárius székely apától és katolikus francia anyától származó fiút piarista szerzetesek nevelik, és később filozófiai doktorátust szerez Párizsban a Sorbonne-on, majd a kísérleti pszichológia professzoraként tűnik fel 1928-ban Kolozsvárott. A Nobel-díjas Romain Rolland-nal együtt megalapítja a Nemzetközi Biogenikus Társaságot. A biogenikus életmű esszénus útja világszerte érdeklődést vált ki, amelyet számos publikáció is népszerűsít. (SZÉKELY 2001)

Legújabb fejleményként 2001-ben jelent meg a „Fény Gyermekei Esszénus Egyház” honlapja, amely a <http://www.esszenus.hu> webhelyen található, és amely a korábbi hagyományok folytatójának tekinti magát.

4. A RÓMAI HAGYOMÁNYOK EGY RÉSE – A VESTA-SZÜZEK ÉS A MITHRAS-KULTUSZ

A rómaiak viszonya különleges volt a valláshoz és így az istenekhez is: míg a görögök állandó párbeszédet folytattak isteneikkel, és az újítások is ebben a formában tudtak megjelenni; addig a rómaiak esetében ez a viszony egyoldalúbb volt, hiszen toleránsak voltak az idegen istenekkel szemben, és „meghívták” őket a Forumra, szóltak hozzájuk, de az „istenek” válaszai kevésbé érdekelték őket. A rómaiak a különleges és az egyedi iránt mutattak felfokozott érdeklődést, és ez egyfajta dinamizáló tényezőként hatott kultúrájukra. A Vesta-szüzek nem a tömegességük miatt voltak fontosak, hiszen csak hat főből álló testületről van szó, a kiemelkedő fontosságuk a társadalmi feszültség oldásából és a pathhelyzetekből való kilépés lehetőségéből fakad.

4.1. A VESTA-SZÜZEK

A római Vesta a házi tűzhelynek és családi szentélynek védője. Benne egyénítve jelenik meg mindazon áldás, amelyet a tűz mint jótékony elem a halandó embereknek hoz és nyújt. Az egész családi életnek központja a tűzhely, amelynek kiegészítője az éléskamra, benne a ház jó szellemeivel (*dii Penates*), akikhez Vesta is tartozik.

Ámde miként a magánháznak, úgy az államnak is megvan a maga tűzhelye (*focus publicus*). Ennek az állami tiszteletnek központja volt az oszlopcsarnokkal körülvett körtemplom, amelynek viszonyait a római Forumon elvégzett ásatások egészen tisztán mutatják. Ennek alakja arra utal, hogy ez nem egyéb az egész polgárság közös tűzhelyénél, amely fölé bolthajtást emeltek. Ez az államélet rituális központja. Megbízott ideális őrzője előbb a királlyá felmagasztalt pater familias, később a Pontifex maximus.

A templomban nem csupán az áldozati ételeket tartják, de az állam jóllétének vallásos jelképeit is: elsősorban a Palladiumot, amelyet állítólag a gens Nautiának törzsökös ősatyja mentett meg még a trójai őshazából. Legféltebb kincse a templomnak azonban mégis a szent tűz volt, amelyet hat, gondosan kiválasztott hajadon leány, azaz a Vesta-szüzek (*virgines Vestales*) őriztek. Ők őrizték a Vesta-templomban a családi élet és a tisztaság örök tűzét, amelynek sosem volt szabad kialudnia. Ők készítették el a szertartásokhoz szükséges különleges szent darát. Ugyancsak ők gondoskodtak a rituális vízről, amelynek csakis forrásvízből valónak volt szabad lennie; ezt maguk merítették a Porta Capena táján az Egeria forrásából, mégpedig olyan edényekbe, amelyeket útközben lehetetlen volt a földre támasztani. Ezzel a vízzel és a szent tűzön készítették el a rituális táplálékot: a főzött sót (*muries*) és a szentelt tönkölyt (*far pium*), az utóbbit olyan szemekből, amelyeket májusban gyűjtöttek be, és úgy zúztak össze. A kettőnek keveréke volt a *mola salsa* nevű áldozati tészta, amelyet évente három napon (február 15-én, június 9-én és szeptember 13-án) készítettek, és a templom éléskamrájában (*penus Vestae*) őriztek. Ezt hintették aztán az áldozati állatok fejére (*immolare*).

Rájuk voltak bízva azok a tárgyak, amelyektől – a rómaiak hite szerint – a birodalom biztonsága függött. Így Minerva szent szobra és a Palladium, ez a rejtélyes, soha senki által nem látott tárgy, amelyről Cicero határozottan állította, hogy ez egy olyan szobor, amely az égből hullott alá.

Egyszerre mindig csak hat Vesta-szűz volt, számukat elhalálozás esetén kiegészítették. Köztük a legidősebb volt a fejedelemasszony, a Virgo Vestalis maxima. Az új tagot a senatus vagy a Pontifex maximus szemelte ki, a pályázó 6–10 éves, előkelő származású lányok közül. A pályázóknak igen szigorú feltételeknek kellett megfelelniük. Árvák vagy testi fogyatkozásban szenvedők Vesta-szűzek nem lehettek. Csak teljesen hibátlan testi felépítésű és beszédű lány jöhetett számításba. Mindkét szülőjének élnie kellett, és a család feddhetetlen híre is követelmény volt.

A kiválasztott jelölt (*capta*) a templommal szomszédos épületben (*atrium Vestae*) nevelkedett, szigorú csöndben, hallgatásban, önmeztartó, szűzies erényben.

A Vesta-szűzek fő kötelessége a szent tüzet ápolni, amelyet minden évben március 1-jén újból felszítottak.

A szolgálatauk 30 évig tartott: ebből tíz évet tanulással, tízet szertartások végzésével, további tízet pedig az utánpótlást jelentő ifjú papnők oktatásával töltötték el. Ezután visszatérhettek a magánéletbe, és akár férjhez is mehettek, de ezzel a lehetőséggel nagyon kevesen éltek.

Lakóházukba, az Atrium Vestae-be férfi nem léphetett be, kivételt csak a király és a Pontifex maximus személye jelentett.

Orvosi kezelésükre csak szüleik vagy valamely megbízható idősebb matróna házában kerülhetett sor.

Nagyon gazdagok voltak: egyrészt Róma környéki hatalmas birtokaik miatt, másrészt az államtól nagy összegű járadékot kaptak. Kiváltságaik közé tartozott, hogy javaikkal szabadon rendelkeztek, végrendelkezhettek, nem tartoztak a rendes igazságszolgáltatás joghatálya alá, még a censor alá sem. Cserében a sok kötöttséggel járó tisztért, amelyet viseltek, rendkívüli jogokat is élveztek. Aki őket megsértette, az halállal lakolt, pusztá szavuk egyenértékű volt az esküvel, kérésük szabadulást hozott annak a fogolynak, akinek az érdekében szót emeltek, a velük való váratlan találkozás pedig kegyelmet jelenthetett a halálra ítélt gonosztevőnek. Ruházatuk is különleges, tiszta fehér színű szövet; fűrtjeiket diadémalakú pártá szorítja össze, az áldozásnál fehér fátyolba burkolóznak (*suffibulum*). A Vesta-szűzek szentek és sérthetetlenek voltak. Saját istállót tarthattak fenn, és Róma utcáin nappal is végigkocsizhattak, amikor mindenki más csak gyaloghintón közlekedhetett. Ilyenkor egy lictor futott előttük, és előlük mindenkinek ki kellett térnie – még a consuloknak is. A város falain belül csak ők temetkezhetek. A cirkuszban, a színházakban és az amfiteátrumokban tisztelethelyek voltak nekik fenntartva és a i. sz. 24-ben hozott szenátusi rendelet alapján a császárné csak az ő páholyukban ülve vehetett részt a rendezvényeken.

Két bűnért azonban kegyetlen büntetést kellett elszenvedniük: ugyanis, ha a szent tűz kialudt, megkorbácsolta őket a Pontifex maximus; ha a tűz év közben aludt el (ami az államra nézve nagy szerencsétlenséget jelentett), az illető szűzet megvesszőzték, a tüzet pedig oly módon gyújtották meg újra, hogy gyümölcstermő fák száraz gallyainak dörzsölése által szikrát csiholtak, az így keletkezett szikrákat szitába fogták fel és a tűzhez vittek.

A másik súlyos büntetést akkor alkalmazták, ha elvesztették szüzességüket, ebben az esetben a Quirinalis-domb északi oldalán lévő Campus Sceleratuson elevenen temették el őket.

A Vesta-szüzek 11 évszázados történetében mindössze tíz ilyen esetről van adat.

A Vesta-szüzek az utolsó percig kitartottak a római kultúra és vallás mellett egészen addig, míg i. sz. 394-ben száműzték őket Rómából.

4.2. A MITHRAS-KULTUSZ

A kultusz a 2. század körül terjedt el a Római Birodalomban, amikor a hivatalosan tisztelt istenek már nem adtak kielégítő válaszokat a hétköznapi emberek kérdéseire, aktuális félelmeire. A birodalom lakói ekkor fordultak a misztériumvallásokhoz, amelyek látványos, bonyolult, többféleképpen értelmezhető, de mindenki számára mondanivalót tartogató „színi előadások” voltak. Ebben a rendszerben Mithras a legyőzhetetlen, sötétség felett naponta diadalmaskodó napisten: a harc, az igazság, a hűség és a jog őre.

A Mithras-kultusz egy olyan titkos tan hagyományához vezet vissza, amely révén az ember olyan átalakuláson megy keresztül, és olyan új erővel, benső állapotokkal vértéződik fel, amelyek az ősi teológiában gyökereznek. Ez az átalakulási folyamat csak egy korábbi előkészület után mehet végbe, amely előkészület lényege a megtisztított életrend, az aszkézis gyakorlása, és végül olyan különleges élmények átélése, amelyeket a szigorú beavatási rítus szab meg. A Mithras-misztériumok a Nyugat mágikus hagyományának fontos részét képezik: az önigenlés, a fény, a kiválóság és a szellemi királyság a legfontosabb megjelenési formái. Ezen a szellemi megvalósítási úton menekülésről, önsanyargatásról, önmegadó és ájtatoskodó önmegalázásról szó sincs. Mithras útja a tett, a szoláris hatalom és a szellem ösvénye, amely egyaránt eltér a minden ember megváltását vállaló, álmodozó keleti tanoktól, valamint a keresztény szentimentalizmustól is.

A Porphyros és Origenes beszámolóiból, a régészeti leletekből és a mithraizmus mitológiájával foglalkozó tudósok legfrissebb eredményeiből kirajzolódó kép szerint a Mithras-hívők úgy tartották, hogy születéskor a lélek leereszkedik a földre. A vallási élet fő célja, hogy a lelket visszajuttassa oda, ahonnan leereszkedett, a beavatási szertartás hét fokozatának megfelelően a hét mennyei kapun keresztül. A kultuszban való elmélyülés fokozatai tehát a lélek égi útjának állomásait jelentik. A szentélyek oldalfalán található falfestményeken voltak láthatóak a beavatási szertartás részletei. A beavatás maga az úgynevezett mithreumokban történt. A mithreumok alaprajza általában azonos séma szerint készült. Mivel a mítosz szerint Mithras egy kősziklából született, a templomokat és a szentélyeket természetes környezetben, barlangokba, sziklák között építették. A napisten születésében a folyó is szerepet játszott, ezért a mithreumok általában forrás vagy patak mentén épültek. A beavatás rituális cselekedeteihez mindig szükség volt vízre.

Az intézményesített mithraizmus beavatási rituáléja hét szintből állt. Mindegyik fokozat egy-egy bolygó oltalma alatt állt. E szintek emelkedő sorrendben a következők: Holló (*Corax*) – bolygója a Merkúr; Menyasszony (*Nymphus*) – bolygója

a Vénusz; Harcos (*Miles*) – bolygója a Mars; Oroszlán (*Lion*) – bolygója a Jupiter; Perzsa (*Perses*) – bolygója a Hold; a Nap küldötte (*Heliodromos*) – bolygója a Nap és az Atya (*Pater*) – bolygója a Saturnus. Az ide vonatkozó értelmezés szerint az alsóbbrendű természetet a beavatás különböző szintjein mortifikációnak, azaz átalakításnak kell alávetni. A beavatás minden részlete a mai napig sem ismert. Lényege minden valószínűség szerint egy olyan megtisztulási folyamat egymásra következő lépéseit jelenti, amelyek a lélek – a halál utáni különböző stációkon átvezető – elképzelt útját utánozzák a feltételezett égi királyságba.

A Mithras-misztériumok beavatottjának élményei kapcsán említést érdemel még egy rítus, az úgynevezett apothanaismus. Ebben a mithraista sajátosságok a gnoszticizmusból és más mágikus hagyományokból eredő elemekkel vegyültek össze. Ez a rítus utasításokat, mágikus formulákat, illetve ezekkel összefüggő élmények leírását tartalmazza. Alkalmazását feltehetőleg egy előzetes beavatásra való felkészülés előzte meg, ahol a beavatandó (*neophyta*) kijelenti, hogy a „szent szertartáson” már megtisztult, továbbá, hogy a „félelmetes erők erejének” és a „fáradhatatlan jobb kezének” már teljes erejű birtokosa. Most az „öröklétben való születésre”, az alacsonyabb világokat irányító Végzet törvényének a széttörésére vállalkozik, és az istenek megpillantására készül fel. A rítus arra vonatkozik, miként tárulnak fel a kapuk, feledvén a Hét Létezőt, akik először női, majd – mint a „Mennyei Pólus Urai” – férfi arculatban tűnnek elő. Végül villámások és vakító fényáradat közepette egy alak tűnik elő – ez maga a Nap-Mithras, akivel a neophytának szembesülnie kell. A rituális beavatás zárásaként a jelöltnek önmagának adott belső paranccsal el kell érnie, hogy ne válhassanak el többé, és hogy felvéve annak természetét, ő maga transzformálódjon Nap-Mithrasszá, és így halála pillanatáig egyesülve újjászületésben és ebben a maradéktalan egyesülésben elérje a tökéletességet.

A Mithras-kultusz főleg a katonák körében terjedt el. A szlovéniai Ptujban megtalált 7x13 méteres szentélyben megmaradt a beavatottak ülőhelyeit jelentő kőpad, de sajnos a részletesebb információt adó freskók nem kerültek elő. Ez a kultusz a kereszténység megjelenéséig hódított, majd annak államvallássá válása után ennek a vallásnak a szentélyei elnéptelenedtek.

5. ÖSSZEGZÉS

Spengler gondolatai igazak lehetnek az ókori vallásos mozgalmakra is, e szerint „Egy kultúra abban a pillanatban születik meg, amikor egy nagy lélek felébred és kiemelkedik az örökkön gyermeki emberiség őslélekszerű állapotából, és a múlandó elválik a formátlantól, határtalantól és maradandódtól. Egy pontosan körvonalazható táj talaján szökken virágba, s úgy beleágyazódik e tájba, mint a növény a földbe. Egy kultúra akkor hal meg, amikor e lélek az összes benne szunnyadó lehetőséget megvalósította népek, nyelvek, vallási tanok, művészetek, államok és tudományok formájában, s ezzel ismét az őslélekiség állapotába tér vissza.” (SPENGLER 1994: 187)

Az ókori kultúrák egy részének áttekintése arról győzheti meg az érdeklődőt, hogy „nincs új a nap alatt”, legfeljebb az elnevezések és a részek kombinációja, egy-egy vallásos mozgalom eredetiségében és tartósságában vannak változások. Minden mozgalomnak van alapítója, lesznek mesterei és tanítványai, kikristályosodik valamiféle szervezeti szabályzata, a beavatottság szintjétől függően kialakul a hierarchia, előírások vannak az életvitelre, a táplálkozásra, az öltözködéssel, az egymással való érintkezéssel vonatkozóan. Előbb-utóbb megjelennek a bírálók és a mester tanításával szakítók, majd sor kerül a hagyományok utókorra történő átörökítésére.

Ebben a tanulmányban alapvetően az alapítás körülményeire, a vallásos mozgalmak hierarchiájában, szervezeti felépítésében és tevékenységében megmutató sajátosságok bemutatása volt a cél, olyan mértékben, amennyire a rendelkezésre álló töredékes források ezt lehetővé tették.

Ami a régmúltból ránk maradt, az a bizonyított, megfejtett és megfejtetlen, esetleg félremagyarázott titkokból álló konstelláció, amelynek egy közös sajátossága mindenképpen volt, és ez nem más, mint az emberben és az emberiségben munkálkodó remény élesztése és permanens fenntartása. Erre azért is szükségünk van, mert a magaskultúra hanyatló szakaszát civilizációnak nevezzük. Amikor pedig a részeire hulló civilizáció aggkorában végső löbban a lélek tüze, akkor a hagyományok elvesztik hatékonyságukat és erejüket, az életerő és a kreativitás elhalványul, a nagyvárosok elszívják a vidéki lakosságot, megrontják a városlakók erkölceit és polgári öntudatát, kikezdi a vallási kultuszok művészetét és tudományát, az igaz hit szerepét pedig egy másodrendű vallásosság veszi át. (BREISACH 2004: 408)

IRODALOMJEGYZÉK

Görög gondolkodók 1. Thalészról Anaxagoraszig. Kossuth Könyvkiadó 1992.

ARISZTOTELÉSZ (1936): *Metafizika*. Dunántúl Pécsi Egyetem Kiadása (Ford: HALASY-NAGY József) (repr. Bp. 1992)

ASSMAN, J. (1999): *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.

ASSMAN, J. (2003): *Mózes, az egyiptomi*. Osiris Kiadó, Budapest.

BREISACH, E. (2004): *Historiográfia*. Osiris Kiadó, Budapest.

CHADWICK, H. (2003): *A korai egyház*. Osiris Kiadó, Budapest.

ELIADE, M. (2005): *Okkultizmus, boszorkányság és kulturális divatok. Összehasonlító vallástörténeti tanulmányok*. Osiris Kiadó, Budapest.

ELIADE, M. (2006): *Vallási hiedelmek és eszmék története*. Osiris Kiadó, Budapest.

FLAVIUS, J. (1990): *A zsidó háború*. Kiadta a Bibliaiskolák Közössége, Budapest.

HOFFMANN Zs. (2009): *Antik nevelés*. Iskolakultúra, Veszprém.

- KÁKOSY L. (2003): *Az ókori Egyiptom története és kultúrája*. Osiris Kiadó, Budapest.
- KÁSSA L. (szerk.) (2003): *Püthagorasz Aranyversei. A püthagoreusok*. Hermit Könyvkiadó, Miskolc.
- KEMP, B. (2007): *Az egyiptomi Halottak Könyve*. Corvina Kiadó, Budapest.
- NÉMETH Gy. (2002): *Karthágó és a só. Az ókortörténet babonái*. Korona Kiadó, Budapest.
- PAIS I. (1988): *A görög filozófia*. Szerzői kiadás, Budapest.
- PROHÁSZKA L. (2004): *Az európai ókor neveléstörténete*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- SELIGMANN, K. (1987): *Mágia és okkultizmus az európai gondolkodásban*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- SPENGLER, O. (1994): *Nyugat alkonya: a világtörténelem morfológiájának körvonalai. I.* Európa Könyvkiadó, Budapest.
- SWIDERKOWNA, A. (1981): *A hellénizmus kultúrája Nagy Sándortól Augustusig*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- SZÉKELY, E. B. (2001): *Az esszénus béke evangélium felfedezése*. Élő föld, Budapest.
- VERMES G. (1998): *A qumráni közösség és a holt-tengeri tekercsek története*. Osiris Kiadó, Budapest.
- WEBER, M. (2007): *A világvallások gazdasági etikája*. Gondolat Kiadó – ELTE Társadalomtudományi Kar, Budapest.
- <http://www.esszenus.hu> (Letöltés ideje: 2011. december. 28.)
- http://www.romaikor.hu/index.php?p=vesta_kultusz&id=1625#cikk (Letöltés ideje: 2011. december. 28.)
- <http://mek.oszk.hu/03400/03410/html/3710.html> (Letöltés ideje: 2011. december. 28.)

KAMARÁS ISTVÁN OJD

KRISNÁS ÉS REGNUMI ALTERNATÍVÁK A CSALÁDI ÉLETRE ÉS AZ OKTATÁSRA

1. KRISNÁSOK ÉS REGNUMIAK

1.1. KRISNÁSOK

Hogyan hozhatók össze a regnumiak és a krisnások? Sajátos módon az utca embere ma a krisnásokról tud többet, már csak azért is, mert ők vannak gyakrabban az utcán: könyvet terjesztenek (amit az átlagemberek jó része koldulásnak értelmez), ételt osztanak, és látványos felvonulást rendeznek. Mindazonáltal a krisnásokat még mindig sokan valamiféle szektának, a műveltebbek valamiféle kultusznak tartják, márpedig ők egy világvallás (a hinduizmus) egyik legnagyobb vallásának (a több ezer éves vaisnavizmusnak, vagyis Visnu-hitnek), a Gaudiya-vaisnavizmusnak, vagyis a Krisna, a megtestesült Visnut imádó kegyességi mozgalomnak a hívei, amelynek alapítója a Krisna-inkarnációnak tekintett Caitanya (1486–1534), a tanítás középpontjában pedig a hívő és Krisna közötti bensőséges szeretetkapcsolat áll. Az 1965-ben kezdődő Hare Krisna-mozgalom, amelynek prófétája A.C. Bhaktivedanta Swami Praphupada volt, nem más, mint egy nagy világvallás egyik nagy vallásának olyan mozgalma (KAMARÁS 1998: 21–38), mint a katolikus egyház lelkiségi mozgalmi, amelyeknek egyike a Regnum Marianum Közösség (továbbiakban Regnum).

1.2. REGNUMIAK

Ezt a katolikus mozgalmat kilenc katolikus pap közössége indította még a 19. század végén. Eredetileg a 10–18 éves fiúk tanításával és nevelésével foglalkoztak, Néri Szent Fülöp és Don Bosco elvei szerint, különös figyelmet fordítva a szegény gyerekekre. Lelki mentoruk és támaszuk Prohászka Ottokár volt. Céljuk az volt, hogy Magyarország – Szent István király szándéka szerint – valóban Mária országa

legyen. A cserkészmozgalom magyarországi megjelenésekor a Regnum a módszer egyik első alkalmazójaként a cserkészzet gyakorlati, jellembeli és a természet szerepetére való nevelését a Mária Kongregáció vallásos és erkölcsi nevelésével ötvözték. A militarizálódó cserkészzet és a Regnum között a hivatalos kapcsolat az 1940-es években megszűnt. 1951-ben a szerzetesrendekhez és más egyházi közösségekhez hasonlóan a Regnum tevékenységét is betiltották, de a folyamatos zaklatások ellenére is (egyedülként a katolikus ifjúsági szervezetek közül) folytatta tevékenységét, titokban szervezve a csoportok találkozóját, táborokat és más eseményeket. Ez idő alatt a nevelés kiegészült a lányokéval is. A hetvenes években ebben a mozgalomban is új hangsúlyt kapott a világiak felelősségvállalása. Az üldözés alatt a laikus vezetők tartották össze a csoportokat a szabadlábbon lévő regnumi papok körül. Idővel az ifjúsági csoportok 18 éves koruk után is együtt maradtak, így a Regnum minden korosztály számára nyitott lett. 1982 januárjában megindult a regnumi közösség három féléves vezetőképző tanfolyama, a „Patkoló”. (<http://W3.oli.katolikus.hu/lelkisegi-mozgalmak/regnum-marianum-kozosseg>)

A Regnum működésének célját honlapjukon (www.regnum.hu) így fogalmazza meg: „A magyar egyház szolgálata, elsősorban az ifjúság nevelésével, kiscsoportos formában. Alapelve: a kegyelem, a természetre épül. A kirándulások és táborok nemcsak az egészséges életet szolgálják, hanem a teremtet világ szépségeire csodálkozva, a Teremtő imádására és szeretetére akarnak vezetni. Olyan kisközösségeket szeretnénk létrehozni, ahol a közösség tagjai mélyen megélhetik Istenhez tartozásukat, és indíttatásuk lesz arra, hogy azt a világba kilépve is megélhessék; illetve megélhetik az egymáshoz tartozásukat is, tehát egymást segítve igazi közösség tudjanak lenni. Pedagógiánk élménypedagógia – a közösen megélt fel-emelő pillanatok erejével nevelünk mind az imádságban, mind a sportban, mind a kultúrában.” (DOBSZAY 1991; 1996)

1.3. HASONLÓSÁGOK ÉS KÜLÖNBΣÉGEK

Ma a Regnumnak mintegy háromezer tagja van, köztük harminc pap és kettő püspök. A négy alapszabályt (vegetáriánus étkezés, a szerencsejáték és a kábítószerek tilalma, beleértve a kávé és a csokoládét is, valamint csak a gyereknemzésre irányuló szexuális kapcsolat elfogadhatósága) szigorúan betartó krisnások létszáma csak fele ennyi, és a többiekkel együtt sincsenek sokkal többen, mint a regnumiak.

A hasonlóságok közül elsőként említhető, hogy egyikük sem rendelkezik saját teológiával, csak sajátos lelkiséggel. A krisnások valódi Gaudiya-vaisnavák, a regnumiak római katolikusok. A Regnum papok és laikus hívek közössége, és tevékenysége a legfiatalabbtól az idős korosztályig kiterjed. A Magyarországi Krisna Tudatú Hívók Közösségét a szerzetesség vagy a házasság melletti döntés előtt álló szerzetestanulók, szerzetesek és családok alkotják, a családosok között lelkészek is vannak. A krisnások körében az utóbbi évtizedben jelentősen nőtt a családosok részaránya. Mindkét vallási jelenség társadalmunkon belül sajátos szubkultúrát alkot, sajátos hagyományokkal, szokásokkal, nyelvezettel, szimbólumokkal.

A család mind a krisnás, mind a regnumi etikában kiemelten fontos érték, a párkapcsolat, a házasság és a család számára mindkét vallási közösség egyszerre jelent kontrollt és segítséget. Mindkét közösségben sajátos programot dolgoztak ki a házasság előtti társkeresésre és a párkapcsolatok kialakítására. Mindkét vallási közösség értékrendjére és gyakorlatára jellemző a természetszeretet és a környezettudatosság.

Amíg a katolikus egyházban többen úgy tekintenek a Regnumra, mint egy terület nélküli plébániára, a Regnum a magyar katolikus egyház intézményekkel (templom, iroda, sportegyesület) rendelkező lelkeségi mozgalma, hasonlóképpen, mint a Bokor, a Fokoláre vagy a katolikus karizmatikusok mozgalma. A Magyarországi Krisna-tudatú Hívők Közössége a 2011-es diszkriminatív egyházügyi törvény előtt a hazánkban működő hinduizmus vallásai közül a legnagyobb egyházat alkotta. Míg a Regnum speciálisan magyar közösség, és kevés kapcsolata van a nemzetközi mozgalmakkal, a magyarországi krisnások egy erősen intézményesült nemzetközi mozgalom (egy tulajdonképpeni világegyház) nemzeti egyháza. Jelentős a különbség a társadalmi összetételben, a regnumiak többsége középosztálybeli, városi és iskolázott, és minden generáció képviselve van, a krisnások között kevés az ötven évesnél idősebb, a házások többsége még fiatal házaspár, és még kevés a gyerek. A regnumiakra többgenerációs vallásosság jellemző, a krisnások többsége még neofita. A regnumi szülők családjában a többgenerációs vallásos minták hatására kétszer akkora volt a gyerekek száma, mint a krisnásokéiban. Ugyan mindkét vallási közösség vallásosságára a mély hit és a rendszeres vallásgyakorlat jellemző, a krisnások világában azonban szélesebb és átfogóbb a szakralitás szférája, mindennapi életükben mind időben, mind térben nagyobb mértékben jelen a vallás. Míg a krisnásoknál a legfőbb vallási vezető a főguru, a regnumiaknál világiakból és papokból álló testületé a vezetés.

2. PÁRVÁLASZTÁS ÉS CSALÁD

2.1. KRISNÁSOK

A hagyományos védikus kultúrában fontos szerepe van a házasulandó felek értékrendbeli összeillésének. A tradicionális kultúrában a családok ismerték egymást, és ezenkívül az asztrológiára is támaszkodhattak. Ebből itt és most csak az utóbbira lehet számítani.

A párválasztás a lelki vezető és idősebb hívők kontrolljával és segítségével történik, akik a házaspárnak jelöltek asztrológiája alapján tesznek javaslatot. A házasság ellenjavallat esetén is lehetséges, de az ilyen kapcsolat az esetek nagy részében nem válik be. Az a fontos, hogy a párok tudják, hogy a tizenkét kompatibilitási szempont közül melyiknek mennyire felelnek meg. Hogy mitől lesz szent egy házasság, az a két személy hozzáállásától függ. A védikus kultúrában az idősebbek segítettek, most a lelki feljebbvalók. A házasságok többségére a hívők közötti

párválasztás jellemző, leggyakrabban kétféle módon. Az egyik módja, hogy egy hívő jelentkezik, hogy házasodni szeretne, és kéri, keressenek neki megfelelő társat, de a kommandált felet nem köteles elfogadni. A másik módja, hogy egy pár jelentkezik a tanítómesternél vagy a templomvezetőnél. A házasság előtti „társulás” (találkozás, együttjárás) eléggé szigorú szabályai a legutóbbi időben változásban vannak. A jegyespárok egyaránt köthetnek polgári vagy „szentségi” (védikus) házasságot vagy mindkettőt (FARKAS 2009; GYÖRGY 2009; KAMARÁS 1998).

Ma már a krisnások lelki vezetői jóval nyíltabban beszélnek arról, mint tíz évvel ezelőtt, hogy a házasságon belüli minimálisra korlátozott szexuális kapcsolat sok krisnás számára túl nehéz követelmény, jelentős részük csak később válik éretté a házasságon belüli önmegtartóztató életre (DOBOSY 2007).

A családos állapot a krisnások körében a szerzetesség mellett nem másodlagos életállapot. Ma már a krisnások többsége családos. Nem tiltják a nők állásvállalását. A gyerekszám azonban még csak az országos átlag körül van. Krisna-völgyben még csak 6–8 gyerek szaladgál. A férfi-nő munkamegosztás a családban más a Krisna-völgyben és az átlagos, városi életben. Krisna-völgyben a fűtés, a kútra menés a férfi feladata.

A korán kelés és fekvés a Krisnavölgyben jobban kapcsolható az ottani életrendhez, ha csak nem onnan jár valaki dolgozni más településre. A család mindennapi élete a világi környezetben élő krisnások körében is eléggé eltér az átlagostól, hiszen a nap nagyon korán, a két óráig tartó imával kezdődik, és a korai fekvés miatt sok helyen egyáltalán nincsen tévétel, ami amúgy sem ajánlott tevékenység. Ebben a tekintetben is enyhült az elbírálás: ha már valaki tévél, számítógépezik, azt Krisna-tudatosan tegye. Mivel a krisnások otthona Krisna otthona, vagyis templom, ahol az étkezés is vallási szertartás, a szakrális napi- és életrendbe nehezen illeszthetők be a szokásos kikapcsolódási tevékenységek (KAMARÁS 1998: 191–208).

A gyermeknevelés a krisnások körében jóval a gyerek világra jötte előtt kezdődik. A szülő csak érett személyiség lehet, ugyanis felfogásuk szerint a gyermek jellemét, természetét nagymértékben befolyásolja a szülők tudatállapota a fogantatás (amely a termékeny nap tudatos kiválasztásának és nem a spontán szenvedélynek következménye) pillanatában. Ha a szexuális kapcsolat vallásos elvek szerint, gyereknemzés céljával történik, Krisna maga testesül meg a férj és a feleség egyesülésekor (SUSILA 2009a). A nevelés nem korlátozódhat a napi szintű fegyelmezésre, fontosabb ennél a példamutatás és a hitelesen megélt értékrend átadása. A szülői rasa (hangolódás) egyfelől menedéket ad, másfelől visszaviszi a szülői gondoskodásra bízottakat Istenhez. Azzal, hogy a nagyobb gyerek elmegy egy másfajta szülőhöz (a tanítóhoz), fogékonyabbá válik környezete iránt. A hagyományos védikus kultúrában a fiúknak jó brahmacárivá (szerzetestanulóvá) kell válniuk, meg kell tanulniuk uralkodni az érzékeik felett, ennek pedig, ha majd élet-hivatást választanak, szerzetesként és házasként is hasznát veszik (PREMAMOYA 2009b; SUSILA 2009a).

2.2. REGNUMIAK

Mint általában a hazai lelkeségi mozgalmak kisközösségeiben, a regnumi kisközösségek értékrendjében is a család, a gyermek, a barátok, a szeretet és a szerelem szerepel a legfontosabbak között (KAMARÁS 1994: 117–128). Ennek az értékrendnek a kézzelfogható gyümölcse a hazai 1,23-hoz képest az átlagosan 3 körüli gyerek-szám (a Bokor mozgalomban 4 felett), ami jóval magasabb, mint általában a hívő családokban. Míg a gyerektervezés és a megvalósulás között országosan elég jelentős a különbség a megvalósuló gyermekek rovására, a regnumi házaspároknál a két számérték eléggé közel van egymáshoz.

Igazi regnumi találmány Varga Péter *Spielhohnja*, amely egy sajátos keresztény párkapcsolattan, amely megjelenik előadás, kurzus, nyomtatott és hangoskönyv (2007) formában is. Fő témái a párválasztás, az együttjárás, a szerelem és a szeretet, a szexuális élet, valamint a házasság. A „Mi a hosszú ideig tartó, jó pár- és házastársi kapcsolat kulcsa?” kérdésre választ keresve a program fő gondolata – akárcsak a krisnásoknál –, hogy a párválasztás, egy másik ember melletti lehorgonyzás, ne „minden mindegy” alapon történjen, hanem egy igen komoly feladatként. „A „járást» jó dolognak tartom: hogyan ismerjék meg egymást a fiatalok, ha nem viszonylag gyakori találkoztatásaik során? De azt, hogy még szinte teljesen ismeretlenül, két-három rövid összefövetel után, meggondolatlanul »egymásnak ugorjanak«, azt megengedhetetlennek tartom. Sok-sok rossz házasság épült ilyen ingatag alapra, volt szerencsé(tlensége)m nem egy ilyen esettel közélről is találkoznom. Sajnos a csapból is a külsőségekre adó, »szerezd meg«-típusú reklámok folynak, ami nagyban befolyásolja a mai fiatalok egész életszemléletét. Az egyik leggyakoribb szakítási ok az, hogy a párokká váltak nagy része a későbbiekben már nem törekszik a figyelmességre, a kapcsolat valódi lelki tartalmainak gyarapítására. Pedig a »veled megelégszem» gondolat jegyében valóban képessé válhatunk arra, hogy jól érezzük magunkat együtt, s ennek megértése akár egy életre szóló kötelék biztosítéka legyen”, nyilatkozta Varga (www.mertnet.net/nide/1643).

Kárpát-medence-szerte sikeres vállalkozás Vargáé, aki hallgatói szerint „őszintén, nyíltan, értelmesen, olykor kőkeményen, de mindenképp normálisan” beszél a párkapcsolatról. És bár – a szerzőt idézve – „józan paraszti ésszel” van minden elmondva, természetesen, az emberi méltóságot és az élet valódi, mély szépségeit megmutatva, keresztény szemlélettel, de nem erőszakosan. „Nem győzköd arról, hogy mi a jó (például a szexualitás a házasság előtt), hanem lehetőségeket vázol föl, történeteket mesél el, miközben persze bemutat egy keresztény álláspontot is, amolyan »akinek van füle, hallja meg« stílusban.” – jellemzik mindenfelé Varga párkapcsolatkurzusait hallgatói. Varga mondandója szélesebb körben is jól terjeszthető, így megjelent ember- és erkölcstantankönyvekben is (HOMOR–KAMARÁS 2010; HOMOR–KAMARÁS–VÖRÖS 2011). Létezik ennek a képzési formának előzménye, a bojtárképző, és folytatása is, *A szülő is ember* tanfolyam, gyereknevelési tudnivalókkal.

3. OKTATÁS

3.1. KRISNÁSOK

Bár hittudományi főiskolájuk is van a hazai krisnásoknak, az krisnás oktatás szó szerint gyerekcipőben jár, hiszen csak néhány éve működik akkreditált általános iskola formájában gurukula Krisna-völgyben. A hagyományos gurukula keretében a guru családjánál nevelkedtek a gyerekek, és az idősebb diákok segítettek a gurunak. Együtt éltek, egy tanító tanított mindent. A diákok praktikus ismereteket szerezhettek az élethez, figyelembe véve a gyermek természetét harcosnak, kereskedőnek nevelték vagy politikai pályára készítették fel őket. A fő nevelési cél a harmónia volt, vagyis egészséges viszony testünkkel, embertársainkkal, környezetünkkel, Istennel; másképpen: boldogságra nevelés. Természetesen csak fiúk jártak ide, a lányokat otthon anyának képezték. Mivel hiányzik a védikus társadalmi kontextus, ma ebből a praktikus-ság hangsúlyozása és a harmónia tudománya valósítható meg (SRI SAROVARA 2009).

Amikor Premamoya dasát, a krisna-völgyi általános iskola igazgatóját (egyben a krisnás főiskola tanárát) kérdezgettem a krisnás pedagógia felől, az eddig leírtakon kívül csak azt tudta elmondani, hogy „nem porosz, nem Waldorf, nem Rogers, nem Montessori, nem Freinet, hanem a védikus iskola nyomában próbálkoznak. A krisna-völgyi iskolában 1996-tól folyik oktatás, kezdetben a gyerekek magántanulók voltak a környékbeli iskolákban, de szép eredményeket értek el a félévi vizsgákon” (KAMARÁS 1998: 265–278). 2002-től elkészült az iskolaépület 24 tanuló befogadására. 2009-ben akkreditálták az iskolát. Kis osztálylétszámok mellett, családias hangulatban folyik a képzés. Az oktatók diplomás pedagógusok, akik vallási tárgyak oktatására is felkészültek. A Nemzeti Alaptanterv teljesítése mellett a krisna-völgyi gurukula sajátos arculatát egyfelől a védikus tantárgyak (templomi ének-zene, védikus irodalom, szent helyek, templomi imádat), másfelől a környezettudatos nevelés, az önfenntartó közösség képességeinek kialakítása (biokertészet, tehénvédelem, kézművesség, szövés, fonás, csuhékészítés, varrás, hímzés, batikolás és egyebek), valamint vegetáriánus főzés adja.

Premamoya dasa szerint a nevelés célja a „Krisna-tudatos etikett megismerése játékos formában”. Fontos szerepe van a természet- és életközelségnek, önfenntartásnak (az óvoda udvarán is van biogazdálkodási gyakorlótér), a személyiség kényszer nélküli, egyéni sajátosságokat figyelembe vevő fejlesztésének. Nemcsak az irodalmi, a környezeti, a zenei és a vizuális nevelés, hanem még a testnevelés és a matematika is a vaisnava kultúrkörhöz kapcsolódik. A kisebbeknél a védikus irodalom történetek, versek és mondókák formájában jelenik meg. Az önkifejezés és a kommunikáció fejlesztése bábozás, színjátszás formájában történik, ezek is szentíráások anyagára alapozva. Ennek a pedagógiai programnak a kontextusa, értelmezési kerete maga a Krisna-völgy, amely egyfelől a szabadtéri, környezeti tapasztalatszerzés (farm, kertészet, méhészet, tehenészet, iroda, idegenforgalom) terepe, kerete, másfelől egy szent hely. A tanulók nem szorulnak bele a szent hely gettójába, hanem ismerkednek a szélesebb világgal is, egyebek mellett a postával, gyógyszer-

tárral, vasútállomással, kórházzal. Fontosnak tartják a testedzést is. Lehetőség adódik a harcművészetre és az íjászatra is. Ha felnőnek a gyerekek, megindulhat a középiskolai képzés is, amelynek középpontjában az önfenntartó élet foglalna helyet. El tudják képzelni azt is, hogy a környező lakosok számára is nyitott iskolát alapítanak Somogyvámoson. Amikor azt firtatom, hogy mit vesznek át a nem védikus pedagógiától, Premomaya dasa az értékelési rendszert említi meg: először szövegesen, aztán számokkal.

A vallási nevelés 12 éves korig elsősorban memoriterekkel, utána a szent szövegek értelmezésével történik. Az irodalomoktatásban a magyar irodalom mellett természetesen védikus irodalmi szövegek is szerepelnek, ugyanakkor a magyar himnusz a védikus oktatás része.

3.2. REGNUMIAK

A rendszerváltás után rövid ideig működött egy regnumi általános iskola, de ebből nem lett értett gyümölcs, úgy tűnik, ehhez nem volt megfelelő karizmájuk. Amiben igencsak sikeres a regnumi közösségi nevelés – amint ezt a Hatok (a regnumi vezetés) 2011-es beszámolója is jól érzékelteti a *Naprakész pedagógia* rovatban – az: „A) Tartalmilag: Idén két fontos terület a) szolgálatra nevelés: részvétel a *72 óra kompromisszum nélkül* nevű rendezvényen. Mindkét vezetőképző elkezdte a szolgálat témakörének képzésbe való beépítését, b) környezettudatosság. B) Módszereink. Felmerült hosszú nevelési folyamatunk tagoltabbá tétele olyan állomásokkal, mint a jelenlegi fogadalomtétel vagy a rétegtábor. Megkezdődött a fogadalomtétel újragondolása és egy csapatpróba-szerű, egész hétvégés, életkori állomás bevezetése a népindulás és rétegtábor közötti időszak körülbelül kétharmadával.” A „szolgálatra nevelés” mögött egy visszatérő dilemma és egy meg-megújuló vita húzódik: milyen mértékben vegyen részt a Regnum a helyi közösség (beleértve a helyi egyházközséget is) életében. A két felfogás képviselői „nomádoknak” és „telepeseknek” nevezik magukat. A „szolgálat” másik jelentése a szeretetszolgálat, amely a Regnumban nem volt eddig olyan hangsúlyos, mint más lelkeségi mozgalmakban (A 2010/2011-es... 2011: 9).

Az oktatás területén is van egy ízig-vérig regnumi találmány, a *Patkoló* nevű regnumi vezetőképző, és ennek szelídebb változata, a katolikus egyház ifjúsági vezetőképzője, a *Hajszoló*. Az előzmény egy Balás Béla (ma kaposvári püspök) által szervezett vezetőképző volt. A *Patkolót* Darvasi László és Varga Péter ötlötte ki 1981-ben, és a következő évben indult az első másfél éves kurzus. Minden szemesztert egy „elcsendesülés” (egynapos lelkigyakorlat) vezette be és zárta le. Az oktatók a kovácsok, a lelki vezető a kovácsmester (akitől elváratik, hogy mindenkivel legalább egyszer elbeszélgessen) és a mindenért felelős műhelymindenes. A *Patkoló* a beavatási szertartás, a főiskolai szintű oktatás, a nagy játék és a hatékony közösségformálás igen eredeti ötvözete, amúgy a regnumi identitásképzés egyik legfontosabb szervezeti formája. Szigorú tanulmányi fegyelem, magas követelmények, komoly vizsgák és mindemellett játékosság (a komoly tétre menő játék) jellemzi. A résztvevők átlagéletkora 20–22 év. 16 éves kortól lehet jelentkezni, és igen komoly felvételi

követelményeknek kell eleget tenni. A felvételi eljárás fizikai erőpróbával kezdődik, majd írásbeli teszt következik a *Hitünk és életünk* középiskolás hittankönyv alapján. Ezután hat próba következik: mesemondás, helyesírás és hangos olvasás, játék, tánc (keringő és rock and roll), klasszikus zeneművek felismerése, általános műveltségi tesztek (irodalom, történelem). A jelentkezők a témákat nem ismerik előre, csak annyit tudnak, hogy általános képesség- és adottságfelmérés lesz. Számot adnak arról is, hogy mennyire értenek a táborozáshoz, hogyan szerveznének egy tízfős bulit, milyen ételeket vásárolnának egy táborba, tudnak-e úszni, gépkocsit vezetni, ismernek-e idegen nyelveket, mit olvastak utoljára. A felvettek agyagpatkót kapnak.

Két félév jut hat elméleti tantárgyra, egy pedig a gyakorlati oktatásra. Minden félév két hónap elméleti és egy hónap gyakorlati képzésből áll. Az első félévben teológiát (fundamentálist és dogmatikát) és filozófiát (logikát, ismeretkritikát, filozófiatörténetet) tanulnak. Varga Péter így szól erről: „Amiről Gesztesy András beszél, az a remek jegyzettől (amit be kell vágni) szinte teljesen független. Kell hoznia minden hallgatónak öt kérdést, ezekre válaszol, miközben természetesen leadja a törzsanyagot is. A lényeg az, hogy alaposan összezavarja a fejüket. Kirázza őket gyermekkori kereszténységükből. Először általában megdöbbennek, aztán rájönnek az ízére. Elgondolkoznak, elvitatkoznak. Gesztesy elmondja, hogy ilyen meg olyan irányzatok vannak, így is lehet gondolni, meg úgy is. Eleinte nagyon támadták ezért, de én nem engedtem őt kifújni, végül Beton atya (Balás Béla) is megnyugodott.” (KAMARÁS 1991: 85) A második félévben biblikumot és egyháztörténetet tanulnak, legendás jegyzetből és előadásokból. „Sűrű este van, egy szakadt ruhás ember bolyong valahol Kairó külvárosában. Hová megy, mit akar, mit csinál?” – kérdezi Balás Béla az egyháztörténet-vizsgán. (KAMARÁS 1991: 85) És néhány sor Balás Béla jegyzetéből: „A tiszteletre hivatkozva a laikusokat egyre jobban távol tartják a szentélytől. Megszűnik az állva áldozás, ezután térdelnek. A szentélyt körülállással választják el. Az istentisztelet egyre jobban individualizálódik. Fokozatosan eltűnik az őskeresztény együttműködés. Magánmisék alakulnak ki. Mellékoltárokat építenek. A legtöbb oltárnak saját papja van, akit egy céh vagy család díjaz. A misét a saját védőszentjeik tiszteletére mondatják, tekintet nélkül az egyházi évre. Valóságos papi proletariátus keletkezik. Seregestül funkcionálnak olyan papok, akik misézésből élnek.” (KAMARÁS 1991: 86) Ezután következik a morális és a pszichopedagógia, vagyis Varga szerint „regnumi nevelésemélet: egy kis pszichológia, egy kis pedagógia. Ezt Tompa Nándor atya és jómagam adtuk elő. Itt is van jegyzet, van még Mérei-Binét-féle *Gyermekelektan*, aztán az *Ifjúkor válsága* című könyv.” Egy részlet a Tompa-féle morálisból: „Az istenülés történhet Isten akaratának megfelelően (üdvözlés), de azáltal is, hogy saját érzéseit, érdekeit, személyét teszi meg az erkölcsi élet mértékének. A bűn tehát nem egyszerűen Isten parancsainak áthágása, hanem 1) az Istennel való szeretetközösség megrontása (ez az egyetlen igazi ateizmus!), 2) az épülő emberi kapcsolatok megrontása, 3) az ember lényegének pusztítása (a bűn az egyetlen valódi immanencia), 4) következményeiben és körülményeiben a természet pusztítása.” (KAMARÁS 1991: 86) Egyébként Tompa Nándor volt az, aki lényegileg megreformálta a lelki tükröt, amikor a bűnlajstrom helyébe egy értéklíst helyezett, így az értékek mellőzése, nem kellő mértékű figyelembe vétele jelenti a bűnöket.

Még egy részlet Varga pedagógiai jegyzetéből is. „Elitnevelés a célunk – Az »elit« szót mi nem használtuk, ehhez a tőlünk idegen ideológiák kedvezőtlen mellékszövegét tapasztották. Ezzel szemben fennáll, hogy minél értékesebb krisztusi embereket öhajunk nevelni, akik majd evangéliumi értelemben kovászként élnek és hatnak az emberi közösségben. Kizáró módszereket sosem alkalmaztunk, maguktól koptak le, akiknek magas vagy unalmas volt, és éppen ez a színvonal vonzott ide olyanokat, akik ezt igényelték. Nem szigor kell, hanem inkább szeretet, empátia, feloldó légkör, türelem, bátorítás, biztonság. Viszont a tények és a logika egyértelmű, s ha nem egzaktul állunk hozzájuk, összetörünk. Lemondások pedig éppen az alacsonyrendű, a lehúzó, a szétzilált dolgok emelésére, rendezésére szükségesek. Az a negatív, aki a teljes, a küzdéssel elérhető értékre mond nemet.” (KAMARÁS 1991: 86)

A gyakorlati tárgyak között fontos a térképészet, ebből tájfutás a gyakorlati vizsga. A természetismeret főleg növényismeret, továbbá némi állatismeret és köztejtartalmaz. Az oktatást kirándulások segítik. A zenetanulás keretében kottából meg kell tanulni eljátszani egy ismeretlen népdalt. Van még beszédtechnika, játékelmélet, buliszervezés, főzés és táborozási ismeretek (KAMARÁS 1991: 86–87).

Egyszer még meg lehet bukni, de a második bukás végleges. A 20-22 fős mezőnyből általában 14-16-an jutnak el a záróvizsgáig, amelynek „kifutás” a neve, és amelyet 50-60 fős stáb szolgál (köztük félosztálynyi kamasz, akiknek táncot kell tanítani). A háromnapos esemény első napja egy tájfutóvizsga. Az esti tábortűznél már párok szerepelnek, ugyanis az ezután következő másfél napos, 60-70 kilométeres, gyalogos akadályversenyen fiú-lány párosok indulnak. Az óránként induló csapatok 10-12 állomást érintenek, ahol egy-egy tantárgyból vizsgáznak. Tulajdonképpen minden tárgyból újvizsgáznak, de ezúttal nem a részletek, hanem az összefüggések érdekesek. Minden szigorúan titkos, minden helyzet váratlan. Minden záróvizsgának van valami kerettörténete, például őskeresztények vagy indiánok szerepét kell felvenniük a vizsgázóknak. Éjszaka sátort vernek, és akkor van a főzés-vizsga is. Az eredményhirdetés és az avatás (amikor ötvösművész készítette bronz-, ezüst- és aranypatkót kapnak) igen látványos és emlékezetes. A vacsorán mindenki megkapja kedvenc ételét. Évente kétszeri továbbképzés mélyíti el a tanultakat (KAMARÁS 1991: 88–89).

4. ÖSSZEGZÉS

Mindkét életmód- és értékrend-alternatíva egy-egy kulturális-szubkulturális hagyományt kínál föl: a krisnások egy nagyon régit, a regnumiak egy valamivel több mint százéveset. Mindkettő újra- és újrarendezése, a jelenhez igazítása az eredetinek. Egyik sem szektás zárvány (természetesen a Krisna-völgy sem), mindkettő valamilyen beilleszkedik a mai világba. A regnumiak közül sem minden család küldi gyerekeit egyházi iskolába, a krisnások is a Nemzeti Alaptanterv szerint tanítanak, a krisnások is használják a mobiltelefont és az internetet, a regnumiaknál pedig a hittan mellett rock and rollból is kell felvételizniük vezetőképzőjükön, ahol Mérei

gyermeklélektanából is tanulnak. Mindkét vallási szubkultúra olyan életvilágot hoz létre, amelynek egyes elemei széles körben is hasznosíthatók mind a családi életben, mind az oktatásban, nevelésben. A rózsafüzért és a Hare Krisna mantrát imádkozók egyaránt meglehetősen gyakorlatiasak, de a regnumiak valamivel racionálisabbak és játékosabbak, a krisnások mindennapi életét viszont jobban áthatja a szakralitás.

IRODALOMJEGYZÉK

- A 2010/2011-es... = A 2010/2011-es tanév a „Hangsúlyok” tükrében (2011) *Galamb*. 126.
- DOBOSY I. (2007): Csak a gyermeknemzésért engedélyezett a szex! Krisnás hétköznapiak. In: <http://www.harmonet.hu/ezoteria/13714-csak-a-gyermeknemzesert-engedelyezett-a-szex!-krisnas-hetkoznapok.html> (Letöltés ideje: 2012. február 26.)
- DOBSZAY J. (1991): *Így vagy sehogy. Fejezetek a Regnum Marianum életéből*. Zászlónk Stúdió, Budapest.
- DOBSZAY J. (1996): *Mozaikok a Regnum Marianum életéből*. Corvinus, Budapest.
- FARKAS J. (2009): *Ardsuna dilemmája: reszocializáció és legitimáció egy magyar Krisna-hitű közösségben*. MTA Néprajzi Kutatóintézete – PTE Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék – L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- GYÖRGY R. (2009): *Vigyél vissza Krisnához! – Párválasztás és annak társadalmi aspektusa a somogyvámosi Krisna-völgyben*. OTDK-dolgozat. <http://www.okovolgy.hu/oko-volgyes-szakdolgozoi-siker-a-2011-es-otdk-n> (Letöltés ideje: 2012. február 26.)
- HOMOR T.–KAMARÁS I. (2010): *Emberismeret és etika (középiskolások számára)*. Apáczai Kiadó, Celldömölk.
- HOMOR T.–KAMARÁS I.–VÖRÖS K. (2011): *Emberismeret, etika 7. osztály*. Pedellus Tankönyvkiadó, Debrecen.
- KAMARÁS I. (1991): PATKOLÓ – A Regnum Marianum vezetőképzője. *Új Pedagógiai Szemle*, 12. 82–89.
- KAMARÁS ISTVÁN (1994): *Bensőséges bázisok*. Országos Köznevelési Intézet, Budapest.
- KAMARÁS ISTVÁN (1998): *Krisnások Magyarországon*. Iskolakultúra, Budapest.
- PREMAJOYA dasa (2009a): *A Srí Prahláda Általános Iskola bemutatása*. oktatatas.krisnavolgy.hu (Letöltés ideje: 2012. február 26.)
- PREMAJOYA dasa (2009b): Gyermeknevelés az anyaméhben? *Vissza Istenhez Magazin*. 34–35.
- SRI SAROVARA devi dasi (2009) A védikus oktatás pillérei. *Vissza Istenhez Magazin*. 8–9.
- SUSILA devi dasi (2009a) A csoda. *Vissza Istenhez Magazin*. 38–39.
- SUSILA devi dasi (2009b) Óvoda a völgyben. *Vissza Istenhez Magazin*. 48–49.
- VARGA PÉTER (2007) *Spielhózní*. Magánkiadás, Budapest.

SÁNDOR ILDIKÓ

KISEGYHÁZAK ÉS A NÉPSZOKÁSOK, VALAMINT HATÁSUK A CSALÁDI ÉLETRE ÉS AZ OKTATÁSRA

1. PROBLÉMAFÖLVETÉS

A dolgozatom témájául szolgáló pedagógiai probléma gyakorló óvónők, iskolai tanítók továbbképzésein szokott fölvetődni, jellemzően a népszokások témakörénél. Mit tegyen a pedagógus, ha a gyerekek közül – szülői kérésre vagy anélkül – valaki rendre távol marad azokról az óvodai, iskolai ünnepi alkalmakról, amelyek jeles napi népszokásokhoz (Mikulás, karácsony, farsang, téltemető kiszebábégetés stb.) kötődnek? Hogyan befolyásolhatja ez a gyerekközösség életét, mit jelent az érintett gyermek személyiségfejlődésében? Hol kezdődik és meddig tart a pedagógus szakmai felelőssége és kompetenciája az ilyen helyzetekben? Ezernyi a megválaszolandó kérdés.

Az alábbiakban röviden bemutatom, mi a háttere a sajátos szülői magatartásnak, majd néhány javaslatot teszek arra, mit és hogyan tehet a nevelő. A pedagógiai munka igen érzékeny területe ez. A világnézet, a vallási meggyőződés és hovatartozás minden ember személyes ügye, az alapvető szabadságjogok tartományába sorolható. Egy modern, demokratikusan működő, civilizált oktatási-nevelési intézmény tiszteletben tartja a fentieket.

Magam is találkoztam munkám során hasonló esettel. Egy gyerekközösségekben rendszeresen mondtam népmeséket. Az egyik szülő arra kért, a mesebeli hétfejűt ne nevezzem sárkánynak. Megdöbbsentem, és tanácsalanságom kiült az arcomra. Ugyan minek nevezhetném népmeséink egyik központi szereplőjét? A szülői javaslat máris készen állt: nevezzem dínónak a sárkányt, ők minden mesénél ezt teszik odahaza.

Nagyon nehéz helyzetbe kerül a pedagógus ilyen és hasonló kérések, szülői megnyilvánulások esetében. A gyermeket nehéz kivonni az ünnepi készülődésből, még akkor is, ha az ünnepen nem vesz részt. Látja, hallja, társai hogyan tanulják a Mikulásnak elmondandó verseket, énekeket, napi beszédtema a gyerekek között,

ki mit szeretne kapni, milyen kéréseket írt meg, rajzolt le a Mikulásnak szóló levélben. December 6-a után tovább folytatódik az óvodákban és a kisiskolások között a lázas készülődés. A gyerekek szerepet kapnak a betlehemes játékban, kántáló énekeket tanulnak. A mesében sem helyettesítettem a sárkányt a dínó szóval, de természetesen az sem elfogadható a számomra, hogy a szülő kérését teljesen figyelmen kívül hagyjam, és a „háta mögött” szándékosan szembe menjek vele.

Mi van a jelenség hátterében? Mi a közös nevező azoknak a családoknak az életében, amelyek igyekeznek gyermekeiket távol tartani az óvodai, iskolai intézményben zajló ünnepektől, ahol a hétfejű sárkány neve nemkívánatos a mesében?

Saját tapasztalataimból és a kérdést föltevők által elmondottakból egyaránt az derül ki, hogy ezek a családok jellemzően a magyarországi, protestáns gyökerű kisegyházak (baptista, nazarénus, metodista, adventista, pünkösdista stb.) tagjai. A hívek körében a népszokásokkal szemben megnyilvánuló (és helyenként a népmesével, néptáncsal kapcsolatos) távolságtartásnak egyházuk teológiai tanításai-ban és erkölcsi rendjében, egyházukhoz, a gyülekezet közösségéhez való viszonyában ragadható meg a háttere.

A jeles napi szokások teológiai megközelítésben „bálványimádásnak” minősülnek, nem egyeztethetők össze hitelveikkel. Azok a tárgyak (karácsonyfa, kisébábú) vagy dramatikus alakoskodó figurák (Mikulás), amelyek a paraszti világképben békességgel megfértek a keresztyén hitelvekkel, e közösségek tagjai számára elfogadhatatlanok.

2. HÁTTÉR MAGYARÁZAT:

A PURITÁN KEGYESSÉG ÉS ERKÖLCS TOVÁBBÉLÉSE A KISEGYHÁZAKBAN

A protestantizmus Magyarországon a 16. század folyamán terjedt el, elsőként annak lutheri (evangélikus) irányzata. A becsült adatok nyomán feltételezhetjük, hogy a kezdeti időszakban a népesség 80-90%-a felekezetet váltott. Az ellenreformáció (és a török hódoltság idején az ország három részre szakadása) következtében ez az arány, vele együtt a felekezetek földrajzi megoszlása a Kárpát-medencében később megváltozott. A Dunától nyugatra, a Habsburg-befolyás alatt álló területeken a lakosság nagyobb része rekatolizált. A keleti területen gyökeret eresztett a protestantizmus, annak is immár a kálvini (református) irányzata terjedt el nagyobb arányban véglegesen. A középső országrész e török időben elnéptelenedett, a 18. században zajló betelepítések eredményeként a felekezeti megoszlás tekintetében az Alföld színes képet mutat. A különböző helyekről érkező (gyakran más és más nemzetiséghez tartozó – német, szlovák, magyar) telepések hozták és megőrizték felekezeti hovatartozásukat.

A protestantizmus korai időszaka egyben üldöztetésének ideje is. Az új tanok követői templomok és lelkészek híján elsősorban odahaza, családi körben, házi istentiszteletek formájában gyakorolták vallásukat. A családok és a hívekből a faluközösségben alakult vallási kisközösségek kiemelkedő szerepet játszottak a hitéletben,

a puritán kegyességgyakorlat és erkölcsi normák fenntartóivá váltak. A puritanizmus hatása hosszú időn át fennmaradt, elsősorban a falusi és mezővárosi agrárnépesség körében, a protestáns népi vallásosság keretei között (MOLNÁR 1985).

A 19–20. század fordulóján újabb egyházak jelentek meg hazánkban. Elsősorban amerikai magyarok hozták az Újvilágból az addig ismeretlen hitelveket, amelyek a protestáns gyökerű közösségekben kezdték meg térhódításukat. „A hivatalos egyháztól elidegenülő, a hivatalos egyháztól független házi gyülekezetek, paraszt-ecclesiolák híveiből toborzódtak a protestáns kisegyházak tagjai, amelyeknek a külföldi testvéregyházaitól eltérő kegyessége, létformája sok ponton a puritán protestáns kegyességi gyakorlatra vezethető vissza.” (SZIGETI 1990)

A megjelenő új egyházaknak hosszú ideig (egészen 1945-ig) nem sikerült kivívniuk közjogi elismertetésüket. A Belügyminisztérium ellenőrzése alá tartoztak, és a belügyi hatóságok a társadalomra veszélyes szervezetként kezelték a kisegyházakat. Az ellenséges közegben a kisegyházak gyülekezetei elzárt (és elzárkózó), a puritán kegyességet és erkölcsöket továbbélítő közösségekké váltak.

Erkölcsi előírásaiknak megfelelően a kisegyházak különböző felekezeteihez tartozó hívek kerülnek és elítélik a hangos mulatozást, gyakori a tánctilalom (de legalábbis tartózkodnak ettől a szórakozási formától), a mozi, a színház, a tévézés szinte az ezredfordulóig a kerülendő világi hívságok közé tartozott. A visszafogottság és mértékletesség öltözködésükben és étkezési szokásaikban is megfigyelhető. Kiemelkedően fontos számukra a pontos, szorgalmas munkavégzés, az adott szó megtartása. Mindezek összessége a puritanizmusban gyökeredzik. A szabadegyházi gyülekezetek zárt közösséget alkotnak, tagjaik életvitelére, magatartására is kiterjed a közösség kontrolláló szerepe, amely az egyházfegyelem betartása fölött őröklik.

A nagydobronyi példa

A mai Ukrajna területén, Nagydobronyban a két világháború között egy, a református gyülekezethez tartozó, de attól kisebb-nagyobb mértékben elkülönülő „rekeszi gyülekezet” működött 30-50 taggal. E laikus vallási közösség (úgynevezett paraszt-ecclesiola) a puritán erkölcsiség és kegyességgyakorlat meglehetősen kései példája. (DANI 1991)

A közösség tiltotta tagjai számára a falu táncmulatságain, szórakozási alkalmain és a lakodalmakban való részvételt. Ez a közösséghez tartozó fiatalokat érintette a legérzékenyebben. A tánc egy faluközösségben a fiatalok számára nemcsak mulatság, szórakozási alkalom volt, hanem a két nem közötti ismerkedés, az udvarlás legfontosabb intézménye. Mindazok, akik kimaradtak innen, más fórum nem lévén, hátrányos helyzetbe kerültek a párkeresés vonatkozásában. Elmondásuk szerint a rekeszi gyülekezethez tartozó, eladó sorban lévő leányok közül egy sem ment férjhez a megfelelő időben. Akad olyan, aki életre szólóan társ nélkül maradt, aki mégis megházasodott végül, az a „maradék elv” alapján özvegyember, iszákos vagy testi fogyatékkal élő férjet talált, jóval később, mint ahogy a falubeli lányok általában megházasodtak. (SÁNDOR 1998: 153)

A nagydobronyi példából is kitetszik, hogy a kortárscsoporton belül a többségétől eltérő magatartás és értékrend milyen erősen befolyásolja az egyén további sorsát.

3. PEDAGÓGIAI VONATKOZÁSOK

A gyermek belenevelődik abba az erkölcsi értékrendbe, amelyet gyülekezete képvisel. Gyakran az óvoda, az iskola az első olyan közeg, ahol a sajátjától markánsan eltérő normarendszerrel találkozunk, ezzel egyidejűleg azzal is szembesül, hogy magatartásának néhány meghatározó elemével és hitelveivel kisebbségben van a gyerek közösségben.

Egy kibontakozóban lévő, gyermeki személyiség számára nehéz az eligazodás ilyenkor. Mindenképp szüksége van a pedagógus segítő közreműködésére. Ez pedig akkor tud igazán hatékonyan működni, ha a nevelő a családot is partnerként tudhatja maga mellett.

Mit tehetünk ennek érdekében?

A pedagógus legelső feladata ilyen esetben az ismeretszerzés, a tájékozódás: fontos megtudnia, hogy az adott felekezet milyen hitelveket képvisel, mik a legfontosabb előírások, normák. A második lépés saját, nevelői attitűdünk szigorú vizsgálata, szükség esetén ennek formálása. Csak elfogadó, nyitott, előítéletektől mentes hozzáállással oldhatjuk meg sikeresen mindazokat a nevelési helyzeteket, amelyek egy ilyen esetben jelentkezhetnek.

Következő feladatunk a nyílt párbeszéd kezdeményezése a családdal és az gyerek közösségben. Mindkét esetben beszélgetések hosszú sorozata vár ránk. Tájékozódunk kell a szülők álláspontjáról, elképzeléseiről, meg kell próbálnunk megtalálni a közös nevezőt, ezzel egyidejűleg egyenrangú, partneri viszonyt kialakítani a családdal.

A toleráns, a másságot elfogadó gyermekközösség kialakítása nem csak az itt ismertetett kérdés szempontjából fontos. A szociális kompetenciák sikeres alakítása hosszú távon is komoly hozadékkal jár, bár azt is látnunk kell, hogy e törekvéseink csak lassú, kitartó, szívós munkával hozzák meg a kívánt eredményt.

Városi, nagyvárosi közegben napjainkban talán már egyszerűbb a feladatunk, mint akár 20-25 évvel ezelőtt. Budapesten talán alig akad olyan óvoda, iskola, ahol ne volna távol-keleti vagy valamely muszlim országból származó gyermek a globalizációval fölerősödő mobilitásnak köszönhetően. Az ő esetükben könnyebben érthető, elfogadható társaik számára, hogy különös, a magyarországitól eltérő szokásaik vannak, vallási előírások miatt mást és másként tesznek, mint társaik. (És ez kiindulópontot jelenthet a pedagógus számára, hogyan magyarázza a különbségeket a gyerekeknek.) A migrációtól függetlenül is megjelentek az elmúlt egy-két évtizedben eddig ismeretlen vallások Magyarországon (buddhizmus, Krisna-hit), elvétve bár, de ezek követőivel is találkozhatunk az iskola világában.

Egy-egy ünnepre való készülődés jó alkalmat kínál arra, hogy beszélgetve megismerjük egymás szokásait. Kihez jön a Mikulás, ki kap ajándékot Hanuka alkalmából, melyik családnál nem szokás karácsonyfát állítani a jeles téli ünnepen.

A vallási sokszínűség természetes tényként való bemutatása, majd erre építve a gyerekközösségben a kölcsönös elfogadás, a különbözőség tiszteletben tartásának kialakítása a pedagógus egyik legfontosabb feladata.

Fontosnak tartom, hogy mindez ne legyen tabu, amelyről nem szabad beszélni, esetlegesen amiért az érintett gyermeknek szégyenkeznie kell. A gyerekközösség legyen tisztában a számára szokatlan, ismeretlen nézetek és viselkedés okával.

Olykor a rosszul értelmezett világnézeti semlegesség akadályozza a pedagógust abban, hogy helyesen kezelje a helyzetet. (Nem beszél a hit, a vallás kérdéseiről, így a konkrét helyzetről sem.) A világnézeti semlegesség – véleményem szerint – nem az elhallgatást jelenti, hanem elfogulatlan, pártatlan attitűdöt a pedagógus részéről. Azt, hogy egyik vallást sem minősítjük (jobbna vagy rosszabbnak a másikkal). Tudunk arról beszélni a gyermekek számára – koruknak, felkészültségüknek megfelelő módon – hogy világnézet, vallási hovatartozás, meggyőződés sokféle van. A vallások az emberiség kultúrájának, történelmének szerves részét képezik. Az egyén identitásának pedig meghatározó eleme a hozzájuk való viszony.

IRODALOMJEGYZÉK

- DANI L. (1991): A század eleji ébredés hatása a családi kegyesség gyakorlatára Vaján (Szabolcs-Szatmár-Bereg m.). In: DANKÓ I.–MOLNÁR A.–KÜLLÖS I. (szerk.): *Vallási néprajz* 5. Debrecen. 329–338.
- MOLNÁR A. (1985): „Szent Asszonyok” és „Szent Emberek társasága” a Hajdúságban a XIX. században. In: DANKÓ I.–KÜLLÖS I. (szerk.): *Vallási Néprajz* 2. Debrecen. 129–159.
- SÁNDOR I. (1997): A kegyességgyakorlat történeti formái egy paraszt-ecclesiola tevékenységében. In: KÜLLÖS I.–MOLNÁR A. (szerk.): *Vallási néprajz* 9. Budapest. 393–404.
- SÁNDOR I. (1998): Próféta és hívei Nagydobronyban. In: PÖCS É. (szerk.): Extázis, álom, látomás. *Vallásetnológiai fogalmak tudományos megközelítésben. Tanulmányok a transzcendensről* I. Balassi Kiadó–University Press, Budapest–Pécs 147–155.
- SZIGETI J. (1990): A protestáns kisegyházak népi vallásossága. In: *Magyar néprajz nyolc kötetben. Népszokás, néphit, népi vallásosság*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
<http://mek.niif.hu/02100/02152/html/07/338.html> (Letöltés ideje: 2012. február 26.)

MÓZESSY REBEKA DOROTTYA

BOKOR KÖZÖSSÉG

*„Békédet és örömödet szívemben megőrzöm akkor is,
ha a szolgálat kicsivé, az adás szegénnyé, a szelídség üldözötté tesz,
miként Téged, Jézusom.”*
(Hűségima)

A kommunizmus és a szocializmus ideje alatt a politika a templomi szertartásokra redukálta a hitéletet. A kor változatos eszköztárának segítségével beszüntette a működését mindazoknak az irányzatoknak, amelyek a hétköznapi életre és a magánkapcsolatokra befolyással kívántak lenni, és ehhez segítséget várt és kapott a pártállamhoz hű egyházi személyektől is.

A kisközösségi (bázisközösségi) mozgalmak e folyamat ellen jöttek létre, céljuk a hit és erkölcsiség által átítatott közösségi élet megteremtése volt. Közülük a legjelentősebbek: Regnum Marianum, Fokoláre mozgalom, karizmatikus mozgalmak és a Bokor (ZSUMBERA é.n.).

Bulányi György (a Bokorban csak Gyurka bácsiként emlegetik) a közösségét 1945-ben kezdte szervezni. 1973-ban Bulányi egy tanulmányában a „bokor” kifejezést a világszerte terjedő mozgalmak analógiájaként alkalmazta. Egy újságíró ezt a kifejezést átvéve a Bulányi-féle közösségi hálózatra használta a bokor szót, a közösség pedig magáénak érezte azt mind a botanikai, mind a szimbolikai értelmében, így nyerte el a csoport végső elnevezését.

A Bokor önmeghatározása (2004): „A Bokor katolikus gyökerű, a jézusi szeretetszményt képviselő emberek testvéri társasága, erkölcsi megújulási mozgalma.” (Bokorportál: Mi a bokor?)

„Ekkor megjelent neki az Úr angyala, tűz lángjában egy csipkebokor közepéből. Láttá ugyanis, hogy a csipkebokor lángol, de nem ég el.” (2. Mózes 3,2)

„Én vagyok a szőlőtő, ti pedig a szőlővesszők. Aki bennem marad, és én őbenne, az bő termést hoz, mert nálam nélkül semmit nem tehettek.” (János 15,5)

„Hasonló a mennyek országa a mustármaghoz, amelyet egy ember megfogott, és elvetett a szántóföldjébe. Ez kisebb ugyan minden magnál, de amikor felnő, nagyobb lesz más veteményeknél. Akkora fa lesz belőle, hogy jönnek az ég mada-
rai és az ágai közt fészkelnek.” (Máté 13,31–32.)

1. VALLÁSI MEGÚJULÁS AZ ÁLLAM ÉS EGYHÁZ KERESZTTÜZÉBEN – A BOKOR KIALAKULÁSA

Bulányi György (1919–2010) magyar–német szakos tanár és piarista szerzetes volt. 1945-ben találkozott egy horvát származású jezsuita szerzetessel, Kolakovics atyával, aki római titkos követként segítette egyházát. Hatására Bulányi laikusokból és egyházi személyekből álló közösséget kezdett szervezni.

Bár nem kívánt kiválni a római katolikus anyaszentegyházból, mind az egyház, mind az állam számára sarkalatos pontokat kritizált. Például az egyházi hierarchiát felcserélte volna Bokor-mintára, a cölibátus szükségességét vitatni kezdte, a vagyonszövetség eszményét támogatta, és ezzel párhuzamosan a pompát elvetette, továbbá az általa túlzottnak vélt Mária-kultuszt csökkentette volna.

A legnagyobb „büntetőjogi port” az erőszakmentesség elve kavarta, emiatt 23 közösségi tag döntött úgy, hogy vállalva a pénz- vagy börtönbüntetést, megtagadja a katonaságot, sok nő pedig visszautasította a katonakönyv átvételét, amelyet például az egészségügyi dolgozók kötelezően kaptak.

Bulányi – illegális államellenes szervezkedés vádjával – összesen tíz évet töltött börtönben amiatt, hogy egy alulról szerveződő, krisztusi értékeken nyugvó, bázisközlöségi szerveződésen alapuló hálózatot hozott létre. A közölöség tagjai folyamatos rendőri atrocitásoknak voltak kitéve.

Az állami retorziók mellett Bulányi, a tanait követő papok és közölösége egyházi büntetésekben is részesültek. Az állam csak a hozzá hű egyházi személyeknek engedett magasabb pozíciót, segítségükkel közölösen számolták fel vagy kontrollálták a „reakciós” egyházi személyeket és irányzatokat. Az egyház 1982–1997 között eretnokség vádjával korlátozó intézkedéseket tartott életben Bulányi atyával szemben, amelyeknek következményeként nem misézhetett nyilvánosan, a nézeteit valló papjai gyakran kaptak fegyelmi büntetéseket, felfüggesztést, és gyakran helyezték át őket. Két ízben próbálták tisztázni az egyházi nézeteltérést. 1988-ban Joseph Ratzinger (ma XVI. Benedek pápa) kérte, hogy Bulányi vonja vissza tanait: írjon alá a II. vatikáni zsinat dokumentumaiból összeállított 12 pontot. Ezt egy – szintén a zsinat korpuszából származó – 13. pont feltételével tette meg (amelyet a prefektus nem fogadott el): „csak a lelkiismeretének tartozik engedelmességgel” (Bokorportál: Az alapító). A kompromisszum 1997-ben született meg, Bulányi kiegészítését a 4. pontba integrálták. A rendszerváltáskor az állam rehabilitálta őt, az egyházzal azonban sem Bulányi, sem közölöségének a kapcsolata nem vált felhőtlené (ZSUMBERA é.n.).

2. A „HÁRMAS ESZMÉNY”

EGY ALTERNATÍV TÁRSADALOM SZOLGÁLATÁBAN

Ha az emberek csak azt tennék másokkal, amit szeretnék, ha velük és szeretteikkel tennének, már a Földön megvalósulhatna az Isten Ország.

Bulányi számos könyvet, tanulmányt, naplót, cikket írt, levelezett, fennmaradtak prédikációi is. Legjelentősebb műve a *Keressétek az Isten Országát!* című biblikus teológiai szintézis (KIO). Életműve a „hármasszámú eszmény” köré rendeződik, ezt támasztja alá bibliai idézetekkel és azok magyarázatával.

„*Aki szeret, az ad.*”, „*Aki szeret, az szolgál.*”, „*Aki szeret, az nem alkalmaz erőszakot.*” Ezek az alapelvek azok, amelyek átszövik Bulányi teológiáját, és ezek, amelyek a kisközösségek alapköveiként szolgálnak.

A Bokor szemlélete nagyon gyakorlati. Ha jobb akarjuk tenni a világot, nem (csak) imádkozni, hanem cselekedni is kell. Ezért a közösség tagjaitól elvárta, hogy a társadalom hibáinak kiküszöbölésén dolgozva ne elvegyen, hanem adjon, ne elvárjon, hanem szolgáljon, és a versengés és erőszak helyett válasszon békés megoldásokat, még ha az megadást is jelent.

Az „adás eszményének” megvalósítása érdekében – a közösségért dolgozók mindent ingyen tesznek – a Bokor működtet két „Bokor Kasszát”. Az egyik a Hazai Rászoruló Alapítvány (ételosztás, munka, pénz, tárgyi adományok), a másik pedig a Harmadik Világ Alapítvány kasszája (évi több millió forint adomány az indiai jezsuita, Cedric Prakash által vezetett bentlakásos iskolák számára megy, valamint Dél-Amerikába is küldtek már adományt).

A „szolgálat eszményének” szolgálva a Bokor Nagytábor keretein belül a nagycsaládok nyaraltatásának támogatása révén segítenek, építkezéseket, sérülteket, rászoruló gyerekeket foglalkoztató hazai és határon túli táborokat támogatnak, továbbá terményadományok révén és más önkéntes munkával támogatnak még többféle rászoruló közösséget.

Az „erőszakmentesség eszménye” a rendszerváltás előtt a katonaság megtagadásában valósult meg – most ez újra napirendre került, így ismét folytatják az erkölcsi-lelkiismereti harcot (Bokorportál: Állásfoglalás). A Bokor elkötelezett a zöld értékek mellett, ezt több ökofalu-szerveződés is alátámasztja.

Habár a „bokor” egyre terebélyesedik, és a szavakat számos további szó és tett követi, a Bulányi által vizionált igazi, világméretű Szeretet Társadalmának képe utópisztikus. A Bokorportálon ezt olvashatjuk: „Igen, világméretűen utópia. Mert ha elvileg lehetséges volna is, pillanatnyilag kevés ember vállalkozik arra az adásra, amely szegényíti őt, arra a szolgálatra, amely társadalmilag kicsinyíti őt, és arra az erőszakmentességre, amely kiszolgáltatottá, sőt üldözötté teszi őt. Még sincs más reménye az embernek a fennmaradáshoz és a boldogsághoz, csak az, ha egyre többen belátják, és élni kezdik a szeretet életét. Hol? A társadalom alapsejtjében, a házasságban és családban, a kisközösségekben és a kisközösségek hálózatában. Innen kiindulva építik az alternatív társadalmat, a szeretet társadalmát.”

3. A BOKOR KÖZÖSSÉG MŰKÖDÉSE ÉS RENDEZVÉNYEI

A Bokor egy ökumenikus keresztény szervezet, létszáma bizonytalan, mivel erről nyilvántartás nem készül. Megalakulásától kezdve mentes kívánt maradni minden politikai színezettől, ennek ellenére sokszor kényszerült lelkiismereti okokból konfrontálódni vele a kommunista-szocialista időszakban.

Nem kíván a mai napig sem létrehozni önálló felekezetet, mindig a római katolikus egyház – szabadabban és kritikusan gondolkozó – lelkeségi mozgalmaként működött. Nem egy új vallás vagy szekta, csupán egy olyan, baráti közösségek által szőtt hálózat, amely a „hármass eszmény” mentén szerveződik, és a „cselekvő szeretet” és az együttgondolkodás tartja össze. A közösség nagyobb része a mai napig római katolikus vallású, nincsen saját temploma vagy papja.

A Bokorhoz kötődő papok római katolikus miséket celebrálnak, bár a szentmise szövegén Bulányi három jelentős apróságban változtatott, és ezeket máig tartják. (Az „aki él és uralkodik” helyett „aki él és *szeret*” szót használja, a „mindenható örök Isten” kifejezésben a mindenhatót „*mindent adó*”-ra változtatta, „a Krisztus, a mi urunk által” szövegrészletben pedig az „urunk által” helyett „*utunk által*” szerepel.)

A közösségnek tehát fajra, nemre, felekezeti és politikai hovatartozásra való tekintet nélkül bárki tagja lehet, aki a „hármass eszményt” nem utasítja el. A közösségbe kerülésnek az útja a „barátkozás”. A programok, rendezvények nyitottak, a kisközösségek találkozóira azonban meghívás szükséges. Bár a Bokor értékeiben és elveiben nagyon nyílt közösség, felépítését tekintve meglehetősen zárt. A kisközösségek már évek óta működő, kialakult csoportok, ezért nehezen fogadnak be új tagokat a bejósolhatatlan csoportdinamika miatt (a már lezajlott vallási és magánbeszélgetések, élmények nem pótolhatók). Esetenként természetesen előfordul, hogy a kisközösség kinyitja a kapuit, vagy éppen akkor valaki épít egy saját közösséget, de a tagok döntő többsége vagy beleszületett vagy beházasodott a közösségbe. Gyakori a közösségen belüli házasság is.

A Bokor-tagságnak nem feltétele semmilyen „felekezeti hűség”. A tagok járhatnak egy vagy akár több másik vallási közösségbe is. A közösségnek nem célja semmiféle „térítés”, de a „hármass eszmény” eszmeiségét fontosnak tartják kivinni a világba szavaikon és tetteiken keresztül. Vannak, akik más, a Bokor értékrendjével megegyező közösség tagjai, és nem is kívánnak a Bokor szerves tagjaivá válni, de eljárnak egymás rendezvényeire.

A kisközösségek létszáma átlagosan 5–15 fő. A biblikus minta szerint az ideális az lenne, ha a közösségvezetőnek 12 főből álló közössége lenne, és minden közösségi tagnak is lenne egy-egy 12 fős csoportja, és így tovább. „Felvevő” közösségnek hívják azt, amelyből az ember töltökezik, és „leadónak”, amelyet vezet, amelyben továbbadja azt, amit addigi élete és hitélete során tanult és tapasztalt. A gyakorlatban ez az álomlétszám természetesen ritkán valósul meg, és nem is minden tag alapít saját kisközösséget. Kisközösség-vezető az lehet, aki néhány évig járt közösségbe, ismeri és azonosulni tud a Bokor alapértékeivel, részt vesz a Bokor lelkigyakorlatain és a Bokor életének igazgatásában, és felkészültnek érzi magát a feladatra.

A csoportok – vezetőjüket is beleértve – mindig kortárscsoportok. Gyerekcsoportok esetén a vezető rendszerint néhány évvel idősebb, mint a közösség többi tagja.

A kisközösségek saját döntésük alapján általában kétheti-havi rendszerességgel találkoznak. Az összejöveteleken hitéleti és magánéleti beszélgetések egyaránt zajlanak, hiszen ezek baráti kapcsolatok is egyben. Ima, ének, egy kiválasztott, átgondolandó téma közös megbeszélése, étkezés, és gyakorlati ügyintézés a leggyakoribb elemei az alkalmaknak. Gyakran előfordul a közösségekben, hogy minden találkozóra más „elnököt”, levezetőt választanak. Az összejöveteleket általában mindig más családnál tartják. A gyerekek programja szellemiségében egyezik a fiatalokéval, felnőttekével, természetesen egyéni igényeik szerint alakítva – a mese, a játék fontos szerepet kap az összejöveteleken.

A kis- és nagyközösségek folyamatosan tetteikkel is próbálnak illeszkedni a „hármasszámú eszményhez”, ahol nagyon fontos a gondolkodás és gondolkodtatás. Az összejöveteleken rendszerint a Biblia, különösen az Újszövetség szövegét felhasználva vitatkoznak teológiai és erkölcsi kérdésekről, és azok gyakorlati vonatkozásairól.

A kisközösségek (csoportok) „ágakba” vagy „régiókba” rendeződnek területi alapon, vagy a felvevő-leadó csoportok közti kapcsolatok révén, amit „genetikusan” neveznek. A kisközösségek vezetői delegálnak egy személyt, aki része a Közösség Vezetői/Képviselői Tanácsnak (KVT). A Tanács évente megtárgyalja az „év kérdését” és más közösségi ügyeket. Ebből jön létre a vezetőtestület, a Közös Képviselő (KV), amely a nagyközösség ügyintézésével és képviselésével foglalkozik. Élén a titkár áll. Ennek ellenére ez nem egy hierarchikus rendszer, testvéri szolgálatnak, szeretetrendnek tartja magát. Vezetője „választott szolgáló vezető”, nem kinevezett. Titkos szavazás van érvényben (Bokorportál: Gyakran Ismételt Kérdések).

Bulányi víziója az volt, hogy megteremtse a teljes vagyonszövetséget a Bokron belül. A gyakorlatban ez még nem valósult meg, de törekvések megfigyelhetők. Az ököfal-kezdeményezéseknél bizonyos eszközök és termények közösek, és ezt az eszményt is próbálja támogatni a Bokorliget Alapítványon és a Bokor Közösségfejlesztő Kulturális Egyesületen keresztül (ez működteti a Bokorportát, amely a Bokor állandó közösségi tere), valamint a szoros szeretetkapcsolatok révén bárki, aki segítségre szorul, a kis- vagy nagyközösségből biztosan talál kinyújtott kezet.

A kéthetente-havonta tartott kisközösségi összejövetelek mellett nagyon fontos szerepük van a nagyközösségi programoknak is. Ezeknek a rendszeressége és mérete attól függ, hogy a közösség mekkora erőket tud megmozgatni a létrejöttük érdekében, és mennyire motiváltak a szervezésben és részvételben.

Vannak összejövetelek a nagyobb egyházi ünnepek alkalmából, különböző intenzitással léteznek és léteztek különböző hobbiformációk (énekkar, együttes, színi társulat, filmklub, sportkörök, kirándulás), táborok (a Bokor Nagytábor mellett külön táborok a korosztályok számára, segítő-szolgáló táborok, a Bokor közösségét építő táborok) és különböző, hithez kötődő programok (Bokor Ifjúsági Zsinat, lelkigyakorlatok, hittanórák).

Mindezek közül a legnagyobb szabású a Bokor Nagytábor, amelyet 2000 óta minden évben megrendeznek, évente más helyszínen. 2011-ben például Szegeden a Piarista Gimnázium adott otthont neki, 2011-ben augusztus 18–21-a között tartották (SCHANDA 1998).

Ennek az – általam is meglátogatott – tábornak a programja jól példázza, hogy a kis- és nagyközösségi összejöveleteken a lelkiség, a gyakorlati és a hétköznapi élet miként fonódik össze. A széles tevékenységrepertoár minden korosztálynak és érdeklődési körnek megfelelt.

Minden napot zenés ébresztő nyitott, amelyet reggeli torna, majd szentmise követett. A gyerekek számára folyamatosan programokat biztosítottak (kézimunka, babasarok, kézműves foglalkozások, vetélkedők, nemezelés, gyöngyfűzés, gyerek torna, sport, füzetbekötés, akadályverseny, bábszínház), a szülei maradhattak a foglalkozásokon, de ott is hagyhatták gyermekeiket a programvezetők felügyelete alatt. A gyerekprogramokkal párhuzamosan délelőtt és délután a közösség életét egyedileg vagy közösségi szinten érintő kérdésekről zajlottak pódiumbeszélgetések, kiscsoportos megbeszélések, plenáris előadások, kerekasztal-beszélgetések. A következő címek szerepeltek a programban: *Fiatalok külföldön* (pódiumbeszélgetés és ehhez kapcsolódó kiscsoportos megbeszélés); *Egy év Peruban* (vetítés); *A piarista karizma a 21. században*; *A Bokor ifjúságának lelkiségi, műveltségi, közösségi helyzete – diagnózisterápia*; *Családi kerekasztal* (és egy hozzá kapcsolódó kiscsoportos megbeszélés); *Család- és környezetvédelem*; *A János-evangélium Jézus-képei* (előadás). Volt vezetett meditáció, liturgikus tánc is a lelkiség megteremtése céljából, és egy elmélyedésre szánt csendes szoba – mécsesekkel, meghitt dekorációval, halottaikról készült fényképekkel és rövid megemlékezésekkel – várta az imádkozni vágyókat. A játszótér folyamatosan elérhető volt, voltak sportprogramok minden korosztály számára, volt meghirdetve filmvetítés és városnézés is. Az estét est esti ima és közösségi program vagy műsoros est zárta.¹

4. A MEGÉLT BOKOR – EGY NAGYCSALÁD BELSŐ VILÁGA ÉS A GYERMEKI SZOCIALIZÁCIÓ²

A Bokor Közösség jellemzően nagycsaládokból áll, bár ez nem alapkövetelmény. A család, amelyet a legjobban megismertem a Bokor keretein belül, négygyermekes, de egyes családokban akár tíz fölötti gyermekszám is előfordul. A válások száma a tapasztalat szerint lényegesen alacsonyabb, mint a társadalom egészében.

„Nincs olyan, hogy nem illenek az emberek össze, tenni kell azért.” – jelentette ki a családfő. A Bokor-családban kiemelten fontos a család egysége és a szeretet. Összetartanak, törekednek az adás, szolgálat és erőszakmentesség elveinek megvalósítására. Ez utóbbiba beletartozik a pereskedés kerülése, mert „a szeretet fontosabb, mint az igazságosság”. A család falait kiterjesztik: „fehérkeresztes”³ szülőként

¹ A www.bokorportal.hu oldalon a táborokról részletes beszámolók olvashatók.

² Az interjút egy házaspárral készítettem (50+), fiúkkal (22 év) és a család egy régi barátjával (nő, 50+). A továbbiakban kurzívval jelölöm a tőlük idézett szavakat és mondatokat.

³ Fehér Kereszt Gyermekvédő Alapítvány: <http://www.feherkereszt.hu/main.php>

sok gyereket fogadtak már be hosszabb-rövidebb időkre, és úgy kezelték őket a szülők és gyerekeik is, mint igazi családtagokat. Ha vendég van a háznál, a szokásaikat akkor sem törlik meg, minden este összeülnek egy gyertya mellé, elmesélni a nap eseményeit, és hálát adni Istennek a sok jóért, ami aznap történt velük. Mesélték, hogy előfordult, hogy egy vendéget is odaültettek az esti körbe, mert ezt a számukra kedves szokást semmiért nem hagyják ki. *„Van olyan, hogy családok leülnek együtt, csak úgy, beszélgetni?”* A család egy barátja, aki időnként részt vesz a családi estéken (és a kisközösségük tagja), így nyilatkozott: *„Megszentelt idők ezek az esték. (...) A családi körben alkotások, az esti elmélkedések... (...) Amikor a kicsik összeteszik a kezüket, és boldogan elmesélik, hogy mi minden jó történt velük aznap. (...) A Bokorban úgy nőnek fel a gyerekek, hogy mindenki unokatestvére mindenkinek. Nagy biztonságot nyújt nekem, hogy ha valakinek baja van, egy kör e-mail, és valaki biztosan segít. Bárkihez oda lehet menni, összetartozás-érzés van. Biztonság, hogy ez egy különleges szál, ami ezeket az embereket összeköti. (...) A kis összejáró körben – ezek olyan alkalmak, amikor összejönnek családok barátokozni – is kialakultak kis hagyományok. Közös játékok, alkotások, elmélkedés, nagy beszélgetések... Nem lehet megmaradni ezek nélkül az istenes dolgok nélkül ebben a mai világban (...) Ezért fontos nekem, segít Istenben megmaradni.”*

Az életük nagyon fontos része az elfogadás és szeretet megélése, amely szoros kapcsolatban van a „hármass eszménnyel”. A gyerekek és unokák beleszülettek a Bokorba, születésüktől körülfonta őket a Bokor légköre. A kis- és nagyközösségekben szoros barátságok alakultak ki, és ez mindvégig benne tartotta őket a Bokorban. Egy édesanya így fogalmazott erről: *„A legnagyobb, amit a szülő adhat a gyerekének, a szeretet és a korcsoportközösség. Különösen, ha az az eszméjével párhuzamos, akkor megnyugodhat.”*

A közösségiség sokat ad a gyerekeknek. Támaszt, biztonságot, szeretetkapcsolatokat. *„Ha bármire szükségem lenne, házépítésre, költözésre, bármire, jó érzés, hogy van tizenöt telefonszám, talán több. Segítenének.”*, *„De, egyszer egy barátom részegen bevallotta, hogy mennyire irigyel. Azt mondta, neked könnyű, téged szeretnek. (...) De nem, nem volt abból bajom, hogy a Bokorba járok, csak pozitív dolgokat tudok mondani.”*

A „hármass eszmény” különleges családi atmoszférát teremt a gyerekeknek. A „fehérkeresztes” családokban a gyerekeknek meg kell ismerkedniük idegen sorokkal. Sok szomorú és nehéz életet látnak közvetlen közletről. Együtt laknak velük, együtt mennek kirándulni, gondozzák őket, játszanak velük, rokonaikként viszonyulnak egymáshoz. És aztán hagyni kell őket elmenni, mert örökre nem maradhatnak náluk. Az egyik fiú beszámolt arról, hogy számtalan önkéntes projektet csináltak végig a barátaival – Bokor-tagokkal. A legváltozatosabb módon végeznek közösen szellemi és lelki munkát – például énekkarral látogattak időseket a kórházak elfekvő részlegén, hajléktalanoknak osztottak ételt, szemetet szedtek a Városligetben stb.

Az önálló gondolkodás is hamar kialakul. Bár van egy adott eszmerendszer, amely különösen az élet praktikus oldalát uralja, a hit nincsen kőbe vésvé. Bulányi könyveit természetesen ismerik, olvassák, de fontos a Bokorban, hogy már a gyerekcsoportoktól kezdve egy-egy témát önálló és közös gondolkodással járjanak körül,

dogmák feltétel nélküli elfogadása helyett. A Bokor jellemzői között találkozni az „egy agyalós közösség” kifejezéssel is, amelyen azt értik, hogy nagyobb hangsúlyt fektetnek a cselekvésre és az Istenről, Bibliáról szóló racionális vitákra, beszélgetésre, mint az Isten belső megélésére. A család több tagjában is felmerült a hiány pótlásának vágya: „*lehetne több lelkeség*”, az egyik házaspár fia ezért például egy metodista közösségbe jár el, mert ott fontos „*az Isten dicsőítése, a gyönyörködés Istenben, Isten-szerelem*”. A Bokornak tehát alapvetően nem tartozik az „eszköztárába” a miszticizmus, a Bulányi által bemutatott istenkép nem „*varázsló isten*”, nem imával működő „*pénzbedobós automata*”, a Bokorban pedig a hitalapító álláspontja szerint nem cél a „*nóizitörés*”, utalva a megható istenélmények jellemzőire. Bulányi szerint „... *első a cselekvés, az érzelmek megjönnek maguktól. (...) A hit nem egy érzés, az istenkép egy tudatos döntés.*” – idézte a családfő.

Az egyik feleség szerint itt azért kevesebb a lelkeség, mert a gyerekek beleszületnek ebbe, az istenkép adott, nem kell megküzdeni érte. Bár gyermeki és felnőtt istenképejlődés történt a fiánál is, különösen azért, mert lehetősége volt több irányzatot megismerni – szülei is több helyre járnak. Ez egyáltalán nem idegen a Bokortól, sőt, sok Bokor-tag jár különböző felekezetekhez, párhuzamosan akár többhöz is. „Kovács” kíván lenni egyházi és világi közösségekben egyaránt, a „hármasszermény” hirdetője. A Bokor tehát egy ökumenikus közösség (bár azért még többségében római katolikusak a hívek), amelyre nem igaz az, ami olykor más közösségekben elhangzik: „az ökumenizmus az ördög találmánya”. (Maga a házaspár is vallási szempontból vegyes házasságban él, a nő református, férje pedig katolikus.) A Bokor „szellemiség, megtartó erő”, egy alap, amelyhez kapcsolódhat vallásos és nem vallásos egyaránt, hiszen ezek az értékek a világi és más, nem keresztény értékekhez is hozzáilleszthetők. Nyitott azok számára is, akik nem valamely vallás keretein belül nőttek fel. Bulányit idézte egy meginterjúvált családfő: „*a hitetlen világból érkezők nincsenek még elrontva*”.

Persze a kisközösségek ökumenikussága és a más irányzatokra, új gondolatokra való rugalmassága és nyitottsága változó. Van, akinek a rendszerébe „belefér” például a reinkarnáció, Müller Péter, az ezoterikus irányzatok; mások a tisztán keresztényi gondolatokat tartják csak elfogadhatónak. Általánosságban azt mondhatjuk, sem kitagadás, sem meghurcoltatás nem jár az „eretnek” gondolatokért, ha azok a „hármasszerménnyel” radikálisan nem mennek szembe – az efféle gondolatokat jó vitaalapnak tekintik a szó pozitív értelmében. Persze lehetnek radikálisan tradicionalista személyek, kisközösségek is – egy ismerősöm azért vált ki a Bokorból hamar, mert épp az ellenkezőjét tapasztalta az egyik csoportban (merev római katolikus hitvilágot és erkölcsiséget, 18–19. századi női szerepfelfogást). Ő arról számolt be, hogy számára Bulányi nézetei és kifejezőmódja túl radikális volt. (A megkérdezett családfő megfogalmazta azt a félelmét, hogy esetleg éppen ez a rugalmatlanság okozza majd egyszer a Bokor végét. A közösség szerinte sérülékeny, és ez tart már vagy 60 éve. Szerinte a kisegyházak, csoportok általában vagy megcsontosodnak, és ezzel esetleg olyanná válnak, mint ami ellen küzdöttek, vagy elfújja őket a szél. A másokkal való beszélgetés is alátámasztani látszott ezt a félelmet, sokan a Bulányi halála miatti közösségi és hitéleti változások miatt aggódnak.)

Összhatásában azonban a Bokor nem tradicionalista. Például nem feltétlen elvárás a kisgyermekkorban történő kereszteleés. Bár a házaspár a négy gyereket a szülőknek való megfelelés miatt kora gyermekkorban megkereszteltette, unokáik közül több még most sincs megkeresztelve, mert az ő szülei már meg merték tenni, hogy várjanak addig, míg elég nagyok lesznek ahhoz, hogy szabadon döntsenek.

5. JELZÉSEK A NEVELÉSTUDOMÁNY SZÁMÁRA

A korábban felsorolt, jelzésszerű utalások közül sokra se nem láttam, se nem hallottam példát a közösséggel eltöltött idő és beszélgetés ellenére, mégis érdemes az általam vázolt szempontokat és a tanulmány alapján esetleg más tényezőket egyaránt végiggondolni.

A Bokor nem kíván elszeparálódni a társadalomtól, más felekezetekkel és a nem vallási társadalommal egyaránt kapcsolatra törekszik. Szeretközpontú értékei, az adás, a szolgálat és az erőszakmentesség nem vallásspecifikusak, bárki számára megszívlelendők lehetnek.

Ennek ellenére mégis olyan, mint egy kis társadalom a társadalomban. Ritka az ilyen barátságok és azonos értékrend által összeláncolt összetartó, nagy létszámú közösség. A kölcsönös adakozás, a szolgálat és az erőszakmentesség értéke pedig még idegennek mondható a társadalmunkban. Az osztályközösségekben ezért előfordulhat meg nem értettség, értékrendek ütközése. A gyerekek szelídsége, empátiája, a konstruktív problémamegoldásra való törekvése és az iskolákban gyakori bullying jelensége érdekes kontrasztot alkothatnak. A gyerekek nem a „könyöklő” versenyekhez szoktak hozzá, és a szekularizálódó társadalommal ellentétben egy keresztyéni értékekkel és hittel átszőtt világképbe nőnek bele. A legjobb esetben az osztály csoportdinamikáját, értékrendjét átszőheti a Bokor-gyerekek világnézete, de – bár erre példát nem hallottam –, előfordulhat, hogy a „ne üss vissza” parancsának betartása áldozattá tehet valakit.

A gyerekek egy olyan közösségben szocializálódnak, ahol folyamatosan kortársak jelenlétében vannak, az összes felnőtt úgy vigyáz a gyerekekre és törődik velük, mintha saját gyerekei volnának, és a nagycsaládos minta a gyakori a Bokorban, amely a korunkat jellemző nukleáris és egyszülős családokhoz képest hatalmas különbség. A közeg, amelyben nevelkednek, iriggyé teheti a nem bokros ismerősöket, akiknek kevesebb szeretet és elfogadás jutott.

Gondot okozhat a „kettős baráti kör” összeegyeztetése, mert általában a Bokor-programokat részesítik előnyben az egyéb összefüggésekkel szemben. Noha megpróbálják elhívni Bokor-programokra a nem bokros barátait, azok, mivel nem abba születtek bele, a közösség zártágából, összeszokottságából adódóan nehezen tudják megtalálni a helyüket, még ha az értékekkel tudnak is azonosulni. A zártág, bizonyos mértékű izoláltság hátránya a közösségnek.

A közösségi tagok kritikusan gondolkodnak a társadalmi jelenségekről. (Fogyasztói társadalom, tömegmédia, politika, büntetés-végrehajtás, igazságszolgáltatás stb.).

Például sokan választanak segítő szakmát maguknak, pedig ezeknek alacsony a társadalmi presztízse. A fenntarthatóság, a „zöld értékek” fontos részét képezik a Bokor-eszméknek, a fogyasztás, a folytonos vásárlás kevésbé fontos.

Mivel gyakran vannak szervezett vagy egyéni barátságon alapuló Bokor-programok, nagyobb gyerekeknél akár saját maguk által vezetett közösséghez kötődő feladatok, projektek, önkéntes munkák, ezek ütközhetnek iskolai kötelező és fakultatív programokkal, valamint az iskolai barátokkal való együttlétekel.

Mivel a hierarchia, a hatalom, az uralkodás és elnyomás nem szerepel a Bokor eszközei között, az egyenlőségre való igény az iskolában is megjelenhet, így ez megnehezítheti némelyik gyermek életét.

Mivel a gyerekek már kicsi koruktól kezdve „gondolkodtatva vannak” a közösségi találkozókra, kevésbé fogékonyak a szolgai, mechanikus tanulásra. A közösségben sok személyt választhatnak a szűk családi körükön és az iskolán kívül referenciaszemélynek, és a közösség ingergazdag környezetet nyújt minden szempontból, így esetleg az iskola kisebb oktató-nevelő szerepet és súlyt kap a gyerekek életében.

A gyerekek az értékek mellett attól függően, hogy a közösségben milyen foglalkozáson vesznek részt, sok iskolán kívüli tanítási-nevelési terephez juthatnak, amelyek fejlesztik őket. A kooperáció és szociális kompetenciák, önálló gondolkodás és vitakészség, kommunikációs készség területe általában valószínűleg mindenkinél szükségszerűen fejlődik, de pl. akik eljárnak közösségen belüli kézműves-alkotókörkbe, azoknál a finommotorikus készségek is alakulnak, akik zenélnek, azoknak a zenei készségei, képességei fejlődnek.

Pedagógusként érdemes minden „másság” adta előnyt megragadni, egy Bokor-gyerek értékei például hasznosan hathatnak a többségi társadalmat reprezentáló osztályközösségben.

Végezetül jöjjön egy idézet a Bokor Közösség honlapján található tanulmányból, amely az egyetlen direkt nevelési témájú munka a portálon, *Nevelési elveink* címmel (Kovács 2007):

„Összefoglalva tehát tudatosítsuk, hogy a gyermeknek nem rossz a fegyelem, mert a szabadság és a fegyelem nem állnak szemben egymással. Rossz a kényszer és rossz az engedékenység. A nevelési típusok közül a határozott nevelés a helyes. Helytelen viszont az ellentmondást nem tűrő és a mindent megengedő nevelési irány is. Valós tekintély nélkül nincs nevelés. A nevelésben szükséges az autonómia és a kontroll is. Az a gyermek lehet autonóm, amelyik kontrollált. A nevelésben pozitív szerepe van a félelem, szégyen és a bűntudat normális formáinak, mert ezek belső kontrollálók. Nevelés ott van, ahol követelményt támasztanak. A normák, szabályok, szokások a biztonságos tájékozódás eszközei lehetnek az életben. A megtorló büntetés (erőszak) rossz, a pedagógiai büntetés mint negatív megerősítés elengedhetetlen. A »szeretetmegvonással« való büntetés helytelen, az érveléssel nevelés elengedhetetlen, az »erőt bizonyító« eljárások közül az erőszakot jelentő büntetés megengedhetetlen. És még egy utolsó megjegyzés: A szelídség nem gyengeség, hanem erő, amely épít és nem rombol. Ne féljünk hát a szelíd, de határozott neveléstől.”

6. ÖSSZEFOGLALÓ TÁBLÁZAT

Alapító	Bulányi György (1919–2010)
Hitelvek	Hármas eszmény: 1. Aki szeret, az ad. 2. Aki szeret, az szolgál. 3. Aki szeret, az nem alkalmaz erőszakot. Cselekvés és szabad gondolkodás Ökumenikus szemlélet
Kulcsfogalmak	Kisközösségi (bázisközösségi) mozgalom Hálózat Bokor Bázisközösség Táplálkozó-felvevő közösség Leadó közösség Ökumenikus Római katolikus Hármas eszmény
Családra vonatkozó felfogás	Egyenlőségre építő szeretetházasságok, nagyszámú gyermek vállalása. A közösség szoros hálózata kiterjeszti a család határait – a gyerekek generációk óta együtt nőnek fel, és gyakori a közösségen belüli házasság. Gyakori, hogy a szexuális kapcsolattal várnak a házasságig.
Pedagógiai elvek	Adás, szolgálat, erőszakmentesség elveinek folyamatos gyakorlása. Teológiai-társadalmi problémaérzékenység fejlesztése. Közösségiség, szeretettti emberi kapcsolatok. Elfogadásra, empátiára nevelés, szociális kompetenciák és az együttműködés folyamatos fejlesztése.
Önálló iskolák	Nincs önálló iskolája, a Bokor sokkal inkább egy életforma. A kisközösségek kéthetente tartott találkozóit, a családok baráti kapcsolatait, a Bokor rendezvényeit és különböző formációit (pl. művészeti együttesek) egy szellemiséggel átitatott közösséget alkotnak, amelybe a gyerekek belenőnek. A Bokorportán gyakran tartanak programokat. A Bokor Közösségfejlesztő Kulturális Egyesület felelős a programok szervezéséért, a Bokor-kiadványok terjesztéséért és a pedagógiai munka döntő részéért.
Iskolai konfliktusok lehetséges forrásai	Irigylik a Bokor-gyerekeket az osztálytársak, amiért ennyire sokan szeretik őket, és ilyen sokakra számíthatnak. Kettős baráti kör kialakulása (Bokor- és nem Bokor-barátságok): a két kör nem, vagy nehezen összeegyeztethető, mert hiányzik a születéstől fennálló élményanyag. Elviekben befogadó közösség, de a tagok java beleszületett vagy -házasodott. Ha iskolai programmal ütközik valamilyen Bokorhoz vagy tagjaihoz kapcsolódó program, a gyerek prioritása nem az iskola lesz.

Iskolai konfliktusok lehetséges forrásai	A szelíd, szolgálatra és szeretetre építő értékek eltérnek a hagyományostól. Az átlag számára az adás kevésbé elfogadott, mert attól szegényebb lesz az ember, a szolgálat presztízse alacsony (nézzük meg a segítő szakmákban dolgozók keresetét), az erőszakmentesség pedig nem kifizetődő ebben a jogra, versenyre és hatalomra építő világban. (A pereskedés is erőszaknak számít a Bokorban). A <i>Koinónia</i> c. folyóirat havonta megjelenik.
Hitiratok	Bulányi György művei, kiemelten: <i>Keressétek az Isten Országát!</i> (KIO)

IRODALOMJEGYZÉK

A Bokor Bázisközösség alapítványainak honlapja: <http://www.bokoralap.hu/>

Bokorportál = A Bokor Közösség honlapja: <http://bokorportal.hu/>

Bulányi György honlapja: <http://www.bulanyi.hu/>

BULÁNYI Gy. (1990): *Keressétek az Isten Országát!* Irotron Kiadó, Budapest.

SCHANDA B. (1998): A Bokorról. *Vigília*, 7.

<http://www.vigilia.hu/regihonlap/1998/7/9807dok.html> (Letöltés ideje: 2012. február 12.)

ZSUMBERA Á. (é.n.): *A Bokor kisközösségi mozgalom és a pártállam.*

<http://www.szepe.hu/piarista/bokor.html> (Letöltés ideje: 2012. február 12.)

KOVÁCS L. (2007): *Nevelési elveink.* http://bokorportal.hu/tanulmanyok/kl_neveles.pdf (Letöltés ideje: 2012. február 12.)

Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján (1997) Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest, 1386.

További forrásul szolgált a négy általam készített interjú szövege.

SZELID VERONIKA

A CÉL A FONTOS – VAGY A KÜZDÉS MAGA?

AZ OPUS DEIRŐL, A SZABADSÁGRÓL ÉS A MEGSZENTELT MUNKÁRÓL⁴

1. AZ OPUS DEI ALAPÍTÁSA

Egy tizenöt éves spanyol kislány a friss hóban egy sarutlan kármelita szerzetes lábnyomát pillantotta meg. Ez az esemény a mélyen vallásos szülők második gyermekeként született fiúcska szívébe meghatározó emlékként vésődött. Ezen a Barbastróból – szülővárosából – tanulmányai helyszínére, Logroñóba vezető úton Josemaría Escrivá de Balaguer y Albás (1902–1975), az Opus Dei későbbi alapítója egy megvilágosodáson ment keresztül. Az élet valódi értelmére kapott magyarázatot, amely ekkor még csak erős érzésként született meg benne. A serdülő fiúban ez a megtapasztalás hosszasan érelelődött, amíg gondolattá, és később tettek sorozatává nem vált. Megértette, hogy egyedül csak a lemondással, önérdek nélkül, szeretetből és nagyvonalúan végzett cselekedeteknek van igazi értelmük, és ezt a felismerést leghétköznapibb feladataink végzése közben tudjuk a leghatásosabban gyakorolni. Közben a kislány felnőtt, teológiai és jogi tanulmányokat végzett, széles körű klasszikus műveltségre tett szert, 1925-ben pedig pappá szentelték. Mindközben végig nagy gondot fordított a szegények, árvák, betegek támogatására.

A sok munka közepette állandóan azt fürkészte, hogy lehetne igazán nagyvilágon válaszolni Isten szeretetére. Jámor és vezeklő életmódot folytatott, naponta kérve Isten segítségét, hogy megérthesse, mit is kell tennie. 1928. október 2-án, Madridban, egy lelkigyakorlat alkalmával „látta meg” saját szerepét Isten tervében: tolmácsolnia kell a világ számára, hogy Isten minden embert életszentségre hívott meg, apostolkodásra, vagyis arra, hogy saját munkahelyén, pozíciójának megváltoztatása nélkül, a nehézségek közepette is szeretettel végezze munkáját,

⁴ A tanulmány a Fenyvesliget Kulturális és Képzési Központ vezetőjének és numeráriáinak, valamint a Sashegy Családi Óvoda alapítónőjének segítségével nem jöhetett volna létre. Hálás köszönet illeti Csímma Ágneszt, Dér Katalint, dr. El Beheiri Nadját és Csenger Otiliát a beszélgetésekért, az útbaigazításokért és tanácsokért, valamint azért a derűs, sugárzó harmóniáért, amit jelenlétükben megtapasztalhattam.

gyakorolja hivatását. Amikor 1928-ban Josemaría Escrivá atya megalapította a szervezet férfirészlegét, még úgy gondolta, hogy sohasem lesznek női tagok. Nem sokkal később azonban, 1930-ban, újabb isteni sugallattól indítva a női részleget is megszervezte. Az *Opus Dei* név csak ezt követően született meg, amikor az alapító-atyától egyik barátja megkérdezte: „Mit tesz Istennek ez a műve?”. Az *Opus Dei* magyarul ugyanis annyit jelent: *Isten Műve*.

Josemaría Escrivá de Balaguer y Albást II. János Pál pápa 1992-ben boldoggá, majd tíz évvel később szentté avatta, és a hétköznapiok szentjének nevezte őt. A boldoggá és szentté avatás szokatlan gyorsasággal történt. Ehhez nagyban hozzájárult, hogy J-M. Escrivá halálát követően az eljárást kérő levelek ezrei érkeztek a pápához, többek között 69 bíborostól és 1300 püspöktől, és ez a mai napig párját ritkító történet.

2. A SZERVEZET FELÉPÍTÉSE ÉS TAGJAI

A római katolikus egyház hierarchiáján belül az *Opus Dei* személyi prelátúra. Ez a II. vatikáni zsinat óta (1982) létező jogi keret tulajdonképpen egy olyan püspökséget jelent, amely nincs területhez kötve. Miden *Opus Dei*-tag, bárhol él is a világban, jogilag közvetlenül a Rómában székelő prelátushoz tartozik. A többi püspökséghez hasonlóan tehát az *Opus Dei* mindenben követi az egyház tanítását, hivatalos nézeteit. A prelátus mellett, akit a kongresszus élethosszig választ meg, egy főtanács áll, amelynek segítségével az „Atya”, ahogy a tagok őt nevezik, külön-külön irányítja a női és a férfi tagozatot. A szervezetnek két prelátusa volt eddig: Alvaro del Portillo, valamint ma működő utódja, Javier Echevarría Rodríguez atya.

Az *Opus Dei* szervezet tagjává bárki válhat, aki betöltötte 18. életévét, de nagy kitartás szükséges hozzá. A kérelmet írásban kell benyújtani, majd fél év múlva ezt meg kell ismételni. A jelentkező ezt követően az első öt évben csupán egy-egy évre vállalhat tagságot. Nincs fogadalom és szerződés: hogy az ígéretét betartja-e a jelölt, az kizárólag lelkiismereti kérdés. Egész életre szóló ígéretet az öt év letelte után lehet tenni. A bejutás tehát a kitartó akaraton alapul, kilépni azonban bármikor lehetséges, következmények nélkül. Ahogy azt Escrivá atya mondta: „Erőtlenül kell kopogni, hogy kinyíljanak az ajtók, de a kilépéshez tárva-nyitva állnak.” (LE TOURNEAU 1984: 83) A prelátúra gondoskodik a tagok lelki vezetéséről, és elvárja, hogy azok minden erejükkel az életszentség megvalósítására törekedjenek.

Többféle módon lehetséges a szervezet életébe való bekapcsolódás, ez teljesen attól függ, hogy az egyén mire érez hivatást. Tagjai lehetnek olyan papok, akik egyházmegyékből jönnek az *Opus Deibe*, és olyanok is, akik világiakként kerülnek a szervezetbe, s majd később szentelik fel őket. A papok a tagság kevesebb, mint 2%-át teszik ki. A *numeráriusok/numeráriák* az *Opus Dei*-központokban laknak, ahol az apostoli munka minden feltétele adott számukra. Ők egész életre szóló ígéretet tesznek a cölibátusra. Az *agregátusok/agregáták* szintén szüzességet vállalnak, de ők a központon kívül élnek, egyedül vagy családjuk körében. Az 1950-es

évektől fogva olyan tagjai is lehetnek a szervezetnek, akik a családalapításra éreznek hivatást, vagy már van is családjuk. Őket *szupernumeráriusoknak/szupernumeráriáknak* nevezik, és az életszentséget családjuk körében kívánják megvalósítani. A házasságot az Opus Dei ugyanolyan fontos hivatásnak tartja, mint a papi életet: mindkettő szentség, és éppolyan súlyú feladat is egyben. Az esetleges házassági problémákat lelkigyakorlatokkal, lelki felkészüléssel igyekeznek elkerülni: „A házasság szentsége szent. – Amikor elérkezik az ideje, hogy felvegyed, kérd vezetődet vagy gyóntató atyádat, hogy ajánljon neked megfelelő olvasmányt. – Így jobban előkészülhetsz, hogy méltón viseld a házaselet terheit.” (Út, 26. maxima)

Az Opus Dei ma már mind az öt kontinensen működő szervezet, tagjai több mint 70 országban tevékenykednek. Legtöbbjük házasságban él.

3. AZ OPUS DEI MAGYARORSZÁGON

Magyarországon az Opus Dei 1992-ben kezdte meg apostoli munkáját. Budapesten két központot létesítettek: a férfiak számára az Orbánhegyi Kollégiumot (1126 Budapest, Orbánhegyi út 30.), a nők számára pedig a Fenyvesliget Kulturális és Képzési Központot (1113 Budapest, Kökőrcsin u. 7.). E két intézmény programok színes skáláját nyújtja elsősorban diákok, fiatal értelmiségiek, de minden érdeklődő számára: nyelvtanfolyamokat szerveznek külföldi nyelvyakorlási lehetőséggel, csereprogramokkal, ismeretterjesztő előadásokat, filmklubokat, továbbképző tanfolyamokat tartanak (például háziasszonyok vagy ápolónők számára), szabadidő-programokat szerveznek, segítséget nyújtanak tanulási nehézséggel küzdő gyermekeknek, és nem utolsósorban sokféle lelki programra is lehetőség nyílik.

4. A LEGFŐBB ÜZENET: A MEGSZENTELT MUNKA

Az Opus Dei egy olyan szervezet, amelynek irányultsága messze túlmutat mindenféle földi érdeken. Célja az, hogy lelki segítséget nyújtson tagjainak és minden érdeklődőnek abban, hogy Isten tervéhez a lehető leghatékonyabban tudjanak hozzájárulni mindennapi munkájuk, hivatásuk szeretettel való teljesítése, vagyis megszentelése révén. Ez alapján hármas célt lehet elérni: megszentelni munkánkat, valamint megszentelődni és másokat is megszentelni munkánk által. E szemlélet szerint egy rakodómunkás szerepe éppoly súlytal bír Isten tervében, mint egy gyárigazgatóé. Az Opus Dei éppen ezért alapelvének tartja, hogy tagjai azt a munkát végezzék, amire születtek, amit a szervezetbe való belépés nélkül is végeznének. A különbség a munkavégzés módjában kell, hogy álljon, nem a munka típusában.

Nem újszerű, minden hagyománnyal szakító gondolat ez, hisz az őskeresztények ugyanezt az utat járták. Jézus maga is ácsként dolgozott körülbelül 30 éves

koráig, és a Genezisben olvashatjuk, hogy Isten a munkára teremtette az embert, hisz azt a parancsot adta Ádámnak, hogy „művelje és őrizze meg” az Éden kertjét (Ter. 2,15). Az Opus Dei tanítása ennek értelmében az, hogy Isten jelen van minden becsülettel végzett munkában, és J-M. Escrivá ezért írja azt, hogy az Opus Dei „új és régi, mint az evangélium.” (LITTLE HILLS–SCEPTER 1993: 15)

Nadja, a Kökörcsin utcai női központ egyik kedves numeráriája, aki polgári foglalkozása szerint jogász, ezzel a hasonlattal tette kézzelfoghatóvá az élet megszenteléséről szóló tanítást: „Gondolj csak egy születésnap torta elkészítésére. Mit ér az egész, ha közben szitkozódik az ember, hogy szétcsúszott, leragadt vagy éppen túlsült? A torta igazi értékét az adja, hogy sütése közben megajándékozandó barátunkra, családtagunkra gondolunk, és szívünk minden szeretetével készítjük el számára a meglepetést az elejétől a végéig.” Az evangéliumi szeretetet tükrözve az Opus Dei tanítása szerint így kell ennek történnie minden ránk bízott feladatban. A megajándékozandó személy maga Isten, aki számára becsülettel, hűséggel, alázattal végzett munkánk által fejezzük ki szeretetünket. Ez a felfogás gyökeresen eltér a haszonelvű társadalmak gondolkodásmódjától: míg ezen a földön a hasznos cél, a kézzelfogható eredmény képvisel értéket, a transzcendentális valóságban maga az indíttatás és a folyamat, a célhoz vezető út és eszköz mérettetik meg, harmonizálva a madáchi megállapítással: „Az élet célja e küzdés maga”.

5. A FÉLREMGYARÁZÁSOK MAGYARÁZATA

Az Opus Deit megalapítása óta rengeteg vád és támadás éri. Nevezték már a Szent-szék maffiájának, manipulatív titkos társaságnak, vallásos politikai mozgalomnak, érdekcsoportnak, elitista szervezetnek, szektának, tagjait pedig fanatikus keresztény militaristáknak, fasisztáknak, elvakult szabálykövetőknek, intoleráns fundamentalistáknak (Y 1995; HUTCHINSON 1996; PÁSZTOR 1998). Eltekintve attól, hogy a kritikusok nem minden esetben mentesek a szándékos rágalmazás bélyegétől, el kell gondolkodni azon, mi is okozhatja a félreértéseket. A szervezetben leplezett hatalmi és politikai irányultságot, sötét intrikákat gyanító kritikusok ködös bírálataira Josemaría Escrivá atya egy hasonlattal válaszolt: „Az égen szálló madarak sem repülnek titokban, mégsem gondol arra senki, hogy megszámlolja őket.” (LITTLE HILLS–SCEPTER 1993: 26)

A kritikusok fő vádja az, hogy a vallásos máz mögött titkos, e világi célok húzódnak meg, vagyis az, hogy egy „titkos társaságról” beszélhetünk. Mivel itt egy jelentéstani, mégpedig egészen pontosan egy kategorizációs problémával állunk szemben, a félreértések megvilágításához egy kognitív pszichológus, Eleanor Rosch prototípuselméletét hívom segítségül (ROSCH 1973). Az 1970-es években kialakult elmélet forradalmi váltást jelentett a szemantikában: rámutatott az emberi elme azon tulajdonságára, hogy nem logikai szabályok szerint, szükséges és elégséges feltételek alapján kategorizál (pl. 'aggregény' = + HÍMNEMŰ + FELNŐTT – HÁZAS), hanem a kategóriáink kialakításában döntő szerepet játszik a világról alkotott tudásunk.

Így a kategória tagjai nem egyenrangúak, határai elmosódnak. Vannak tipikus és periférikus példányok, annak alapján, hogy mennyi jellemző rájuk a karakterisztikus jegyekből. A korábbi elmélet szerint a például a pápa az 'aggregény' kategória ugyanolyan tagja, mint Mr. Harry Higgins a *My Fair Lady*-ben, a prototípuselmélet alapján viszont csak valahol a kategória peremén helyezkedik el.

Visszatérve az Opus Deire, egy olyan kategóriával van dolgunk, amelyet leginkább talán „szervezetnek”, esetleg „társaságnak”, „intézménynek” nevezhetünk. A kérdés az, hogy mely tulajdonságokkal jellemezhető egy köznapni értelemben vett társaság? A prototípuselmélet ismeretében tudjuk, hogy az összeírható jellemzők nem egyszerre igazak a kategória összes tagjára: vannak szervezetek, amelyekre több, másokra kevesebb tulajdonság bizonyul helytállónak.

Egy köznapni szervezetet, vegyünk akár egy munkahelyet vagy egy közjóléti intézményt, nagyjából a következő jellemzők egy csoportja alapján tudunk meghatározni: vannak valamilyen konkrét, világi céljai, amelyek alapján sikeresnek vagy sikertelennek nevezhetjük; ezzel összefüggésben a munka bizonyos konkrét célok, eredmények elérése érdekében történik benne; jellemző rá a szervezethez; az egységes arculat (pl. színek, logó); az intézményesített vélemény bizonyos kérdésekről; a belépéskor szerződést kell kötni vagy fogadalmat tenni; a vezető hatalmat gyakorol a tagok felett (pl. a munkahelyen az igazgató emelheti a fizetést, elbocsáthatja a beosztottat); a vezető számon kér; a szervezet zárt, nem fogadja be a „kívülállókat”.

Ilyen tekintetben az Opus Dei nem mondható szervezetnek, mert a fenti jellemzők közül egy sem vonatkozik rá: nincsenek világi céljai; épp emiatt a kézzelfogható eredmény elérése sem fontos, sokkal inkább a munkavégzés közben végbemenő lelki fejlődés, a szeretet megnyilvánulása. Maga az alapító „szervezetlen szervezetnek” nevezte az Opus Deit (LITTLE HILLS–SCEPTER 1993: 24), arra hivatkozva, hogy nincs konkrét recept arra, miként tudjuk munkánkkal Isten terveit leginkább megvalósítani: ez kinek-kinek a kreativitására van bízva. Ezzel összefügg, hogy ennek a „szervezetnek” nincs konkrét arculata, intézményesített véleménye sem: azokban a kérdésekben, amelyekben a római katolikus egyház hivatalos álláspontot fogalmaz meg, követi a normát, de nem szab határt a tagok személyes szabadságának. Mindenki lelkiismereti felelőssége, hogy mit tesz, az Opus Dei nem vállal felelősséget tagjai világi kérdésekben meghozott személyes döntéseiért, esetleges gazdasági, politikai állásfoglalásaiért. Belépéskor nem kell szerződést kötni, sőt fogadalmak sincsenek, mindenkinek a becsületére van bízva, hogy betartja-e ígéreteit. A vezető nem felülről bíráló főnök, hanem segítőtárs, aki szintén szolgál, ugyanannak a „felettesnek”, mint az Opus Dei többi tagja: Istennek. A vezetők fontos jellemzője éppen ezért az alázat és a derű, a szigor gyakori ridegsége helyett. Mivel ebben a keretben számon kérni egyedül Istennek van joga, a papok mindössze lelki segítséget nyújthatnak, hogy egyre erényesebb emberekké, jobb keresztényekké váljanak azok, akiknek erre igényük van. A szervezet nyitott a más vallásúak és hitetlenek számára is.

A kétféle szervezet főbb jellemzőinek összefoglalását az 1. táblázat mutatja.

Köznapi szervezetek	Opus Dei
konkrét, e világi célok (siker/bukás)	túlvilági célok
munka az eredmény érdekében	munka a munkavégzés szeretete érdekében, megszentelődés
szervezettség	„szervezetlen szervezet”
egységes „arculat”	nincs konkrét arculat
intézményesített vélemény	nincs intézményesített vélemény
szerződés/fogadalmak	szóbeli ígéret (lelkiismereti kérdés)
a vezető hatalmat gyakorol	a vezető szolgál
a vezető számon kér	a vezető nem kér számon
zárt	nyitott (nincs diszkrimináció)

1. táblázat A köznapi értelemben vett szervezetek és az Opus Dei karakterisztikus jegyei

Ezek alapján láthatjuk, hogy az Opus Dei nem nevezhető hagyományos értelemben vett szervezetnek. Miért beszélünk mégis ilyen értelemben róla? A legfőbb indok az, hogy bár egy transzcendentális irányultságú „Műről” van szó, mégis földi kategóriák alapján tudunk csak szólni róla. És amint láttuk, az Opus Dei-ről nem mondható el, hogy az említett, egyébként besorolási szempontból legkézenfekvőbbnek tűnő kategóriának, a „szervezetnek”, tipikus tagja lenne. A roschi elgondolás alapján azonban lássuk, mely jegyei alapján fér ebbe mégis bele periférikusan.

Az egyik legkézenfekvőbb jegy az, hogy az Opus Deinek vannak tagjai. Ezek a tagok földi értelemben nagyon eltérő emberek, és az eltérő vonások, vagyis a pluralizmus nemcsak tolerált tulajdonság, hanem a szervezet alapvető lényegéhez is hozzátartozik. Az alapítóatyá minden megnyilatkozásában hangsúlyozta a tagok személyi szabadságát, és ezzel együtt tetteiért vállalt személyes felelősségét. Minden ember más küldetés betöltésére született a világra, ezért az embereket nem lenne helyes uniformizálni. Az Opus Dei hisz abban, hogy mindenki saját maga érzi a leginkább, hogy mire született, és kötelessége a rá bízott feladatot lelkiismerete szerint a legjobban elvégezni. Mindenkinél arra kell törekednie, hogy becsülettel végzett munkáján keresztül megvalósítsa az életszentséget.

Az Opus Dein belül van hierarchia, mint minden más szervezetben, csak hogy ebben a hierarchiában a legtisztéletreméltóbb hely a Szentháromságot illeti, nem pedig földi hatalmasságokat. Közvetlenül az Atya, a Fiú és a Szentlélek után Szűz Mária áll, az égi édesanya, aki legfőbb Isten előtti pártfogója az emberiségnek, és aki az Opus Dei szellemiségében a nők közvetlen példaképe. Az összes többi személy, aki a hierarchia földi részét testesíti meg, Isten szolgája, ilyen szempontból pedig egyenrangú tagja az Egyháznak. Az alárendeltségi viszony minimális formájára, ami mégis megvalósul közöttük, azért van szükség, hogy ezt a feladatot könnyebben véghez tudják vinni. A Szentatya, Krisztus földi helytartója, valamint a Prelátus nem hatalmat gyakorol a tagok felett, hanem életével, szolgálatával példát mutat az embereknek.

Ennek a szervezetnek is van célja, de ez a cél nem földi érdekek megvalósítása, hanem egy transzcendentális cél, amelynek alapja az istenszeretet.

Van „arculata” is e szervezetnek, ez azonban nem más, mint a munka és a leg-hétköznapibb feladatok mosolyogva és alázattal való teljesítése, hiszen a munka becsülettel és szeretettel történő elvégzésével Istennek szolgál az ember.

„Szerződés” is van, igaz, hogy megint csak elvont értelemben, mivel Isten és az egyéni lelkiismeret között történik, és nem kell aláírni. Ebből következően szá-monkérés is van, ez azonban szintén a lelkiismeret feladata.

A fentiek alapján láthatjuk, hogy a „Mű” egyáltalán nem karakterisztikusan, hanem sokkal inkább légiesen tagja a „szervezet” kategóriának. Pontosán ez az, ami okot ad a félreértelmezésekhez: világi tartalmat és célokat látnak egy olyan csoportosulásban, amelynek lényegéhez tartozik a földi érdekeken messze túlívelő transzcendentális irányultság.

6. A „SZABADSÁG” FOGALMA

Ahogy a fentiekben is érzékelhető volt, az Opus Dei egyik legfőbb tanítása a személyi felelősségen alapuló *személyi szabadság*. Ahhoz azonban, hogy ezt helyesen értelmezzük, fontos, hogy görcső alá vegyük a „szabadság” fogalmát.

A Wikipédia definíciója így szól a szabadságról: „Korlátok nélküli állapot. Olyan ideális állapot, amikor egy személy vagy csoport az élet minden egyes területén (egyéni, családi és társadalmi-környezeti szinten egyaránt) tetszés szerinti lehetőséggel bír bármivé lenni, bármit megtenni, bármivel rendelkezni, mások ugyanilyen állapotának, illetve a közös környezet fennmaradásának megsértése, lerombolása nélkül.”

A definíció láthatóan ellentmondásos. Korlátok nélkülinek mondja a szabad állapotot, ugyanakkor korlátokat állít fel, amikor mások szabad állapotának megsértését kizárja. Felmerül ennek kapcsán jó néhány kérdés. Nincsen szó például saját magunk rombolásának lehetőségéről, illetve ennek korlátairól. Ez azt jelentené, hogy önmagunkat rombolhatjuk, a környezetünket viszont nem? Arról sincs továbbá szó benne, hogy tehetünk-e valamit akkor, amikor másokat látjuk önmaguk testi-lelki egészségét rombolni. Nemrégiben a kormány egy rendelet formájában megtiltotta a nyilvános helyeken történő dohányzás szabadságát, mivel ez nemcsak önmagunk egészségére káros, hanem környezetünkére is. Ha azonban a fenti szabadságdefiníció nem lenne ellentmondásos, az efféle rendeleteket nem érnék támadások. Az ellenvélemények pedig abból adódnak, hogy a szabadságról csak meghatározott erkölcsi alapelvekre építve tudunk beszélni, és a definícióból ezek nem derülnek ki egyértelműen. S hogy az Opus Dei esetében mik is ezek a szabadságot meghatározó erkölcsi elvek, a kognitív nyelvészet metaforaelméletén keresztül mutatom be.

6.1. A KOGNITÍV METAFORAELMÉLETRŐL

Az 1980-as években, elsősorban amerikai nyelvészek kezdeményezésével megteremtett új nyelvészeti paradigma, a kognitív nyelvészet egyik legfőbb módszere a kognitív metaforaelmélet. Lakoff és Johnson a *Metaphors We Live By* című (1980), korábban forradalmian újszerűnek számító könyvében arról ír, hogy elvont fogalmaink elsősorban a körülöttünk levő konkrét világ alapján, metaforák segítségével épülnek fel. Ezek a metaforák fogalmi (konceptuális) eredetűek, a nyelvben leképeződve pedig olyan rendszert alkotnak, amelynek elemzése révén megérthetjük a vizsgált konceptusokat. Lássunk erre egy példát: „Általános iskolai tanulmányaimat követően gimnáziumba *mentem tovább*.” Emögött az ÉLET UTAZÁS metafora található meg, ugyanúgy, mint ahogy az „életének meghatározó állomása” kifejezésben is. A „szárnyal” vagy a „fellegekben jár” kifejezések pedig a BOLDOG FENT metaforát rejtik magukban. Lakoff és Johnson a testesültség (embodiment) hipotézisét tartotta a legfontosabbnak e metaforák létrejötténél, ami annyit jelent, hogy testi tapasztalataink határozzák meg őket. A BOLDOG FENT metafora például abból a tapasztalatunkból származik, hogy amikor jól érezzük magunkat, fent vagyunk, járkálunk, ugrándozunk, míg ha betegek, akkor ez nehezünkre esik; vagy abból, hogy a síró gyermeket édesanyja felemeli, amikor megvigasztalja. További kutatások (pl. KÖVECSES 2005) igazolták, hogy a kontextus (kulturális, szociális, textuális) szerepe éppen olyan fontos a metaforák létrejötténél, mint a testesültség. A testesültség a metaforák univerzalitását, míg a kontextus ezek variabilitását vonja maga után. A legtöbb nyugati kultúrában például a SZERELEM legmeghatározóbb forrástartománya az ERŐ, amelynek a racionális én általában nem tud ellenállni (*vonzó, levesz a lábamról*) (KÖVECSES 1988; 2000), míg a moldvai déli csángó nyelvjárásban például ez egyáltalán nem található meg (SZELID 2007).

Ezt a metaforaelméletet alkalmazva vizsgáljuk meg a „szabadság” fogalmát. Lakoff egy egész könyvet szentelt az amerikai szabadságfogalom meghatározásának (LAKOFF 2007). Ehhez két, alapvetően ideális társadalmi modellt vázol fel: az egyik a konzervatív, a másik a liberális felfogás alapját képezi. Mindkettő forrása, hogy az összetett társadalomfogalmat a beszélők a kézzelfoghatóbb „család” forrástartomány alapján építik fel.

1. A TÁRSADALOM SZIGORÚ APA metafora képezi a konzervatív felfogás alapját. Ebben a modellben a „szülő” erkölcsileg kifogástalan, nevelési elvei hatalmi viszonyokon nyugszanak. A „gyermek” alapvetően rossz, meg kell nevelni, és ennek természetes velejárója a büntetés is. A nevelés célja egy kiforrott, felelős személy formálása. A személyes szabadság és boldogság morális alapokon nyugszik.
2. A TÁRSADALOM GONDOSKODÓ SZÜLŐ metaforára épül a liberális gondolkodásmód. Ebben a szintén ideálisnak tekintett modellben a „szülő” nevelési elvei eltérnek az előbbtől: barát ő, aki maga sem makulátlan, empátia készsége segítségével neveli a gyermeket, nem pedig hatalomelv alapján. A gyermek ebben a modellben tulajdonképpen már egy felnőtt, aki alapvetően jó, és nem kell nevelni. Ebből kifolyólag egyenlőség van szülő és gyermek között, így nincs szükség büntetésre.

Bármennyire is ideális mindkét modell, az arányok akár csekély mértékű eltolódásával veszélyessé válhat bármelyik. Ha a SZIGORÚ APA modellben a hatalom-elv nem párosul szeretettel, empátiával, kegyetlenné válik, kialakul a diktatúra. A GONDOSKODÓ SZÜLŐ modellben pedig, ha egyáltalán nincsenek követendő normák, szabályok, minden relativizálódik, és kialakul az anarchia.

A fentieket szem előtt tartva lássuk tehát, milyen alapokon nyugszik az Opus Dei által támogatott személyi szabadság fogalma.

6.2. AZ OPUS DEI SZABADSÁGFOGALMA

Az elemzést az alapítóatyja által írt *Út* (1966) és *Kovácsstűzhely*, valamint egy vele készült interjúkötet (LITTLE HILLS–SCEPTER 1993) és egy 2011 januárjában kibocsátott, szabadságról szóló prelátusi levél alapján végzem el.

A három lényeges metafora, amely alapján a fogalom a fenti szövegekben szerveződik, a következők:

A SZABADSÁG SZABAD MOZGÁS

A SZABADSÁG ISTENTŐL KAPOTT AJÁNDÉK

A SZABADSÁG ESZKÖZ

Lássuk ezeket most egyenként, példákkal illusztrálva.

1. A SZABADSÁG SZABAD MOZGÁS

A három fenti metafora közül ez áll a legközelebb a szabadság korábban tárgyalt definíciójához abban a tekintetben, hogy valami ellenében határozza meg önmagát. Legtöbbször ugyanis a metafora ellentéte, A SZABADSÁG HIÁNYA A TEST KÖTELEKE leképeződés jut kifejezésre. Escrivá atya írásaiban olvashatjuk, hogy a szabadság nehéz dolog, mert mindig személyes döntésekkel jár, amelyekért vállalnunk kell a felelősséget; szépsége pedig az, hogy rugalmasságot ad és teret a sokféleségre.

„Ingadozik a szíved és földi támpontokat keres. – Helyes, csak vigyázz, hogy a támasz, amibe most kapaszkodsz, ne váljék idővel teherrel, amely lerántthat, vagy lánccá, mely rabszolgaságba dönt. Mondd csak..., barátság ez vagy bilincs?” (Út)

„Milyen világos az út! ... Mennyire szembeűnők az akadályok!... Milyen tökéletesek az eszközök, amelyekkel legyőzhetjük azokat..., és mégis, mennyi a tévút, mennyi a botlás! Nem igaz? Az a finom kis szál, – lánc: kovácsolt vaslánc, amelyet te is, én is olyan jól ismerünk. – Nem akarod elszakítani, pedig eltérít az útról és nemcsak botlásodat, hanem esésedet is okozza. Miért habozol? Szakítsd szét és ... előre!”

„Mondd testednek: »Inkább te légy rabszolgám, mint én a tied.«”

A fent vizsgált definíciótól eltérően itt a korlátok, amelyek szabadságunk gátját képezik, nem a környezetünkben keresendő. Nem valamiféle másik személy, eszköz vagy eszme szab határt szabad cselekedeteinknek, hanem saját testi mivoltunk.

Így, ha túlságosan ragaszkodunk a test kívánságaihoz, nem lehetünk szabadok, csak rabszolgák: saját vágyaink rabjai. Szabadságunk tehát erkölcsi alapokon nyugszik: csak akkor tud kiteljesedni, ha ellent tudunk állni a test kísértéseinek.

2. A SZABADSÁG ISTENTŐL KAPOTT AJÁNDÉK

Ez a metafora arra ad választ, hogy miért is olyan fontos a keresztény ember számára a szabadság, a szabad akarat. Ennek oka az, hogy ugyanúgy, mint egész életünk, szabadságunk is Istentől kapott ajándék.

„Isten Fiának születése, aki anélkül, hogy Istensége megszűnt volna, emberré lett, hogy megszerezze számunkra a valódi szabadságot.”

„A Megváltó, megszámlálhatatlan egyéb javak mellett, elhozta nekünk a szabadság nagy adományát, hogy szeretetből tudjuk Istent szolgálni.”

Mivel Istentől kaptuk, nagyon értékes kincs ez számunkra, szeretetre és tiszteletre méltó:

„Tisztelni és szeretni kell mások szabadságát, ugyanúgy, ahogy a sajátunkat is.”

Óvni és védelmezni is kell:

„Ez egy olyan kincs, melyet soha nem értékelünk eléggé.”

„Ezért kell védenünk, tisztelnünk és a létezés minden rendjében előmozdítanunk a szabadságot.”

„Szent Josemaría egész élete során milyen erélyesen védelmezte a szabadság isteni adományát.”

Felelősek vagyunk érte:

„Élvezni a teljes szabadságot és felelősséggel cselekedni.”

„A személyes szabadságot mindig a személyes felelősségvállalás kíséri.”

3. A SZABADSÁG ESZKÖZ

A szabadságot mint ajándékot nem önmagáért kaptuk Istentől, hanem azért, hogy nemesebb célokat szolgálhassunk vele. Ennek megfelelően ez tehát egy eszköz, amely alkalmassá tesz bennünket az önzetlenségre, Isten és embertársaink iránti szeretetünk gyakorlására.

„A szabadság, amely által képesek vagyunk Istent, és Általa az összes embert szeretni, istengyermekségünk egyik legalapvetőbb következménye.”

„Szabad ember, szegődj önkéntes szolgálatba, nehogy rólad is azt mondja Krisztus, amit Szent Teréznek mondott másokról: „Teréz, én akartam, de az emberek nem akartak...”

S mint ilyen, a szabadság a keresztény élet alapvető szükséglete is egyben:

„A személyes szabadság alapvető a keresztény élethez. De ne feledjétek, gyermekeim, hogy mindig a felelős szabadságról beszélünk.”

6.3. AZ OPUS DEI SZABADSÁGFOGALMA A LAKOFFI MODELLBEN

Visszatérve a fent bemutatott két társadalommodellre, amely alapján a szabadságfogalmat Lakoff könyve szerint értelmezni tudjuk, a következőt mondhatjuk el. Az Opus Dei szabadságfogalma a SZIGORÚ APA és a GONDOSKODÓ SZÜLŐ forrástartományú modell teljes és esszenciális ötvözete. A szabadság az Opus Dei diskurzusában nem más, mint az emberi erények, talentumok szabad és önzetlen gyakorlásának, kibontakoztatásának lehetősége. Vagyis Aquinói Szt. Tamás elvei alapján: „Önrendelkezés a jóra.”

Ebben a kontextusban a szerepek a következő módon rendeződnek el. Az új modell arra épül, hogy maga Isten/Jézus Krisztus személyében ötvöződik a két társadalommodell, az ISTEN SZIGORÚ APA és ISTEN/JÉZUS KRISZTUS BARÁT metaforák alapján. Isten az a bíró, aki számon kéri majd bűneinket, és szintén Ő az, aki annyira szeret bennünket, hogy megbocsát, és minden bajban segítségére siet annak, aki kéri Őt. A két mérleg, az igazság és a szeretet mérlege tehát konfliktusba kerül: a szeretett személyt, az embert az igazság mércéje szerint meg kellene büntetnie. Isten szeretete és kegyelme viszont annyira túláradó, hogy nem akar bennünket szomorúnak látni. A SZIGORÚ APA (igazságkeresés) és a GONDOSKODÓ SZÜLŐ (empátia) modell áll itt konfliktusban egymással, és egyedül Isten képes arra, hogy ezt a konfliktust feloldja: szeretett Fiát, Jézus Krisztust küldi el a földre, hogy szenvedésével megváltsa a világot bűneitől, és megszerezze az emberek számára az örök élet lehetőségét. Így az igazán SZIGORÚ APA nem is Isten, hanem A LELKIISMERET, amelynek a felnőtt keresztény emberben nagyon megbízhatóan kell működnie. Ebből a megfontolásból kiindulva az Opus Deiben nincs szükség külső emberi irányításra. Aki irányít, az egyedül Isten, az ember pedig az Ő szent ügyét hivatott szolgálni a földön. Ha valaki például bajban van, segítséget kérhet a papoktól vagy elöljáróktól, illetve részt vehet lelkigyakorlatokon, amelyek megerősítik hitében.

Ebben az összetett modellben az EMBER tehát GYERMEK, és ez alól a hierarchia élén levő egyházfők vagy a prelátus sem kivételek. Ők is mindannyian Isten gyermekei, ezért alázattal kell, hogy viselkedjenek földi dolgaikban. Ez a GYERMEK alapvetően jó, mert Isten saját képmására teremtette, tehát hasonlít a GONDOSKODÓ SZÜLŐ modell gyermekképére. Ám hajlik a bűnre, fontos számára a folyamatos megerősítés: ebből az aspektusból pedig a SZIGORÚ APA modell jegyeit viseli magán. A gyermek személyre szabott talentumokat kapott Istentől, amelyeket ki kell bontakoztatnia földi élete során. Mindenki a saját egyéni módján kell, hogy hivatását a tőle telhető legalaposabb és legodaadóbb módon végezze. A személyi szabadság tulajdonképpen erről szól.

Amint láttuk, az Opus Dei szabadságfogalma a két lakoffi modell gyökeres ötvözetéből létrejött társadalmi modellbe ágyazódva nyeri el jelentését. Ez az ötvözet

Isten és Jézus Krisztus igazságos és egyben végtelenül szerető személye által jön létre. Ez teszi lehetővé azt a nyitottságot, amely az Opus Deire jellemző, és amely a kereszténység alapvető jegye is egyben.

7. VANNAK OPUS DEI-S NEVELÉSI ELVEK?

A gyermeknevelésben a szülőké a meghatározó szerep, amit J-M. Escrivá többször is kiemel műveiben. A fentiekkel párhuzamban a szülő-gyermek kapcsolat akkor ideális, ha az a SZIGORÚ APA és a GONDOSKODÓ SZÜLŐ családmodell ötvözetén alapul. A szülő egyrészt barátként bánik a gyermekkel, teljes bizalommal fordul felé, és éppen ennek a bizalomnak a természetes következménye, hogy a gyermek lelki ismerete „szigorú apává” fejlődik, meg tudja különböztetni a jót a rossztól, és később hálát érez szülei iránt. A két modell ötvözetén alapuló értékrend tehát kiegyensúlyozott keresztény életre ösztönzi a gyermeket. A teljes bizalom azt is jelenti, hogy a szülő nem sajátítja ki gyermekét, nem erőlteti rá elképzeléseit, hanem hagyja, hogy kibontakozzon, és segítséget nyújt a helyes út megtalálásához.

Ezek azonban nem Opus Dei-s „előírások” a gyermekneveléshez, annál inkább általános keresztény alapelvek. Oktatási, nevelési szabályok itt nem léteznek, csak segítő szándékú tanácsok. Az Opus Dei tagjai a világ különböző pontjain több oktatási intézményt üzemeltetnek, amelyek híresebbjei a Navarrai Egyetem Pamplonában (Spanyolország), a Centro Elis Rómában (Olaszország), a Kiandai Titkárnőképző Intézet Nairobiban (Kenya) és a Valle Grande Mezőgazdasági Intézmény San Vincente de Cañetében (Peru).

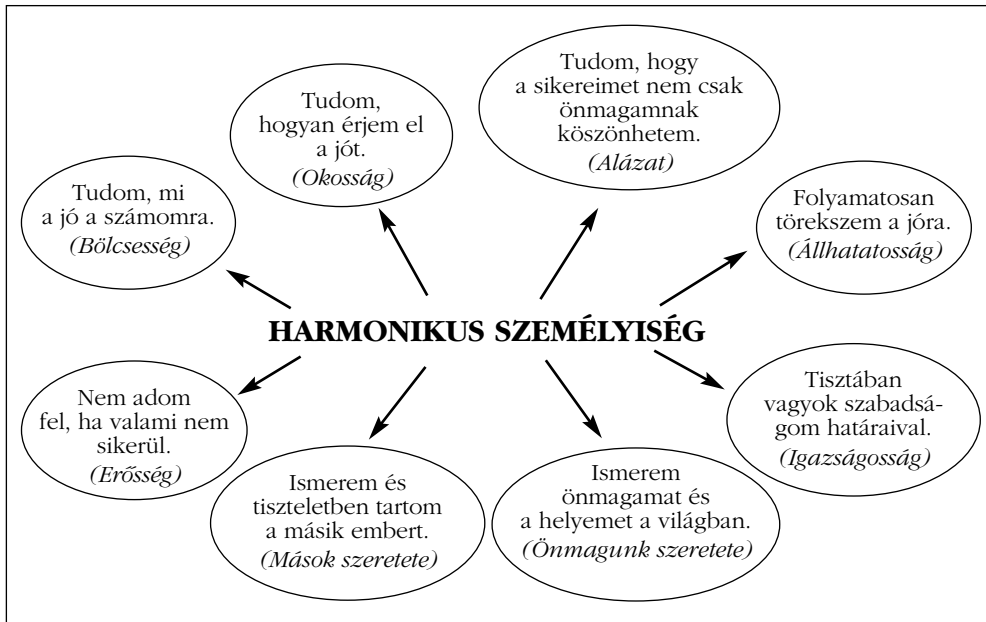
7.1. A SASHEGY CSALÁDI ÓVODA

Magyarországon a fentiekhez hasonló oktatási intézmény nem működik, mindössze egy óvoda az Előpatak utcában. Fontos hangsúlyozni, hogy ez nem ún. Opus Dei-s óvoda, hanem egy óvoda, amelynek egyik alapítója az Opus Dei tagja. A szervezet mint olyan nem ír elő nevelési elveket, és ez szorosan hozzátartozik a szellemiséghez: nem földi célok lebegnek előtte. Tehát mindenki a saját egyéni módján hoz döntéseket, a szervezet ezekért nem felelős, csak maga a személy. Lelki segítséget és megerősítést természetesen bármikor lehet kérni és kapni a munkával kapcsolatban. Ezek alapján tehát Opus Dei-s intézményekről egyáltalán nem beszélhetünk. Ezzel összefügg, hogy a Sashegy Családi Óvoda másik alapítója nem is vallásos. Felmerül a kérdés, hogy akkor hogyan tudják mégis olyan elvek alapján megszervezni a gyermekek nevelését, amelyek tükrözik az Opus Dei szellemiségét, ugyanakkor nem hívő emberek számára is ideálisak. A válasz egyszerű: a cél harmonikus személyiségek nevelése, így az óvodai életet az általános emberi erények elsajátítása és gyakorlása köré szervezik. Ezek vallástól függetlenül vonatkoznak mindenkire, ezért oldható meg az, hogy más hitű, esetleg ateista

szülők gyermekei is beiratkozzanak az óvodába. Eddig a katolikuson kívül az evangélikus, református, muszlim és zsidó vallás képviseltette magát.

A keresztény hitre nevelő programok szintén megtalálhatók az óvodában, de választhatók. Azoknak a gyermekeknek, akiknek szülei nem kívánják, hogy gyermekük ezekben részt vegyen, az óvopedagógusok más elfoglaltságot biztosítanak. Ugyanebből a megfontolásból nem kötelező például a gyerekeknek ebéd előtt imát mondani.

Hogy mennyire az általános emberi értékek elsajátítására épül a nevelés, jól példázza, hogy az óvodába lépve rögtön szembetűnik a falon egy ún. erényfa. Erről faggatva az iskola alapítóját megtudtam, hogy az intézményben minden hónapban egy kijelölt erényt gyakorolnak a gyermekek. Amikor valaki háromszor hajtott végre a megfelelő erénnyel kapcsolatos cselekedetet, kap egy kis képet, amelyen a csoportja állatjele szerepel. Jelenleg két csoport van az óvodában: a süni és a mókus csoport. Amikor valakinek összegyűlik három dicsérete, és elnyer egy képet, a gyerekek közösen helyezik ezt fel a fára, és ilyenkor mindenki büszke a csoportja erényes cselekedetekben példát mutató tagjára. Az erényeket a következő ábra foglalja össze, amely a szülők számára készült.

Mivel a szülő a kulcs a gyermekhez, fontos ebben a rendszerben, hogy az óvopedagógusok és a szülők folyamatosan együttműködjenek. Az alapítónő ezt egy olyan hármast pillérnek nevezte, amelynek tagja a szülő, az óvónő és a gyermek. Segítséget nyújtanak a pedagógus végzettségű ún. tutorok is, akik folyamatosan kapcsolatot tartanak a szülőkkel. Az óvodában van egy tutorszoba, egy elkülönített kis sarokszoba egy asztallal és három széssel, amelyben a két szülő és a tutor rendszeres beszélgetést folytat. A gyermekek erényekre való nevelésében a szülők

a példamutatáson túl azzal segíthetnek, hogy észreveszik, amikor például jószívű vagy nagyvonalú volt a gyermekük, és ilyenkor megdicsérik, biztatják őket, sőt be is írják a dicséretet az üzenőfüzetbe. Ilyen kisgyermekes esetében még különösen fontos a folyamatos pozitív visszajelzés, megerősítés. „Az erényeket akkor sajátították el, amikor élvezik is őket.” – mondta Csenger Ottília.

Az óvoda távlati célja az, hogy minden gyermek felnőve majd rendeltetésének megfelelően tevékenykedjen a világban, az emberi erények mentén, mert igazán boldog csak így lehet. Úgy van ez az emberrel is, mint a gyertyával: bár többféle dologra alkalmas, például szigetelőanyagként is lehetne használni, akkor tölti be igazi küldetését, ha meggyújtják, és fényével megvilágítja a sötétségtől esetleg kétségbeesett emberek arcát.

IRODALOMJEGYZÉK

ESCRIVÁ, J.-M. (1966): *Út*. Dublin.

ESCRIVÁ, J.-M. (1998): *Kovácsstűzhely*. Szent István Társulat, Budapest.

HUTCHINSON, R. (1996): *Die Heilige Mafia des Papstes. Der wachsende Einfluss des Opus Dei*. Droemer Knau, München.

KÖVECSES Z. (2005): *Metaphor in Culture. Universality and Variation*. Cambridge University Press, Cambridge.

LAKOFF, G. (2007): *Whose Freedom? The Battle over America's Most Important Idea*. Picador, New York.

LAKOFF, G.–JOHNSON, M. (1980): *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press, Chicago.

PÁSZTOR L. (1998): Az új keresztes hadjárat lovagjai. *Hetek*, 1998. 03. 14. 8–9.

ROSCH, E. (1973): „On the Internal Structure of Perceptual and Semantic Categories.” In: MOORE, T. (ed.): *Cognitive Development and the Acquisition of Language*. Academic Press, New York.

LITTLE HILLS-SCEPTER (eds) (1993): *Conversations with Monsignor Escrivá de Balaguer*, Sydney.

SZELID V. (2007): *Szerelem és erkölcs a moldvai déli csángó nyelvhasználatban*. Doktori disszertáció. ELTE BTK, Budapest.

TOURNEAU, D. (1988): *Isten műve – Opus Dei*. Ecclesia.

Y (1995): Die heilige Mafia des Papstes. *Der Spiegel*, 2. 46–54.

INTERNETES FORRÁSOK

<http://www.mond.at/opus.dei/opus.dei.uo.faq.html> (Letöltés ideje: 2011. december. 28.)

<http://www.opusdei.com> (Letöltés ideje: 2012. január 4.)

<http://www.wikiszotar.hu> (Letöltés ideje: 2012. január 4.)

PIRKA VERONIKA

A GOLGOTA KERESZTÉNY GYÜLEKEZET

1. A GOLGOTA GYÜLEKEZET TÖRTÉNETE

A Golgota Gyülekezet az újabb vallásos mozgalmak azon csoportjához tartozik, amelyekben a Biblia könyveinek tanulmányozása és értelmezése van a középpontban, ebből vezetik le a szervezeti formát és a működési mód részleteit.

A közösség alapításának története az 1960-as évekre nyúlik vissza. A gyülekezet alapítója, Chuck Smith 1927-ben, Venturában született. Miután megszerezte a diplomát, továbbképzésen vett részt a LIFE Bibliaiskolában. Ezek után pappá szentelték az International Church of the Foursquare Gospel pásztoraként. Szolgálatba állása után az első gyülekezetben tizenöt évet töltött. 1965-ben hívták meg a Costa Mesa-i hívők maguk közé, a Calvary Chapelbe, ahol átvette a gyülekezet vezetését. A kezdetben 25 fős gyülekezet célja Isten lényének keresése és még jobb megismerése volt. Ennek fényében kezdték tanítani a teljes Bibliát könyvről könyvre haladva, amely ma is a Golgota Gyülekezet tanításának legfontosabb sajátossága. A közösség létszáma az elmúlt években világszerte folyamatosan növekedett, ettől kezdve folyamatos és lassú terjeszkedés vette kezdetét. Először Dél-Kaliforniában létesültek templomok, majd az Egyesült Államok más területein kezdetben biblia-olvasó-körök alakultak, amelyek fokozatosan gyülekezetté nőttek ki magukat. Elterjedésük érdekessége két fő szervezési mód körül bontakozik ki, az egyik a magnószalag „szolgálat”, a másik pedig a rádió mint médium használata. Costa Mesában magnószalagra vették fel az igehirdetéseket, akik pedig onnan elköltöztek más területre, vitték magukkal ezeket a szalagokat, és kezdetben arról hallgatták az igét. A felvételek az istentiszteletek és a bibliaértelmezés szövegeit tartalmazták, és jelenleg is tartalmazzák, a The Word For Today sokszorosítja és küldi a világ országaiba. Az első rádiós műsort 1979-ben indították el, napi félórás műsoridővel, ötven állomáson.⁵

⁵ www.golgota.hu

2. A GOLGOTA GYÜLEKEZET MAGYARORSZÁGI ELTERJEDÉSE

Magyarországon 1991-ben alakult az első gyülekezet. A bajai baptista lelkész részt vett a Golgota egyház által rendezett misszionárius úton Jugoszláviában. Miután visszautazott Magyarországra, a Calvary gyülekezettől misszionáriusokat kért Bajára, mert külföldi tartózkodása alatt megtetszett neki, ahogy tanítottak Istenről és a hitvallásról. Bajára meg is érkeztek a misszionáriusok, ahol gyülekezetet alapítottak. Innen indult ki a magyar terjeszkedés, és jelenleg több mint 20 városban működik Golgota Gyülekezet és Bibliakör, úgymint Budapesten, Esztergomban, Debrecenben, Szegeden, Veszprémben, Dorogon, Békásmegyeren, Dunaújvárosban, Egerben, Győrben, Kaposvárott, Kecskeméten, Miskolcon, Nyíregyházán, Pécsen, Sárospatakon, Sopronban, Székesfehérvárott, Szolnokon, Szombathelyen, Tatabányán, Tölgyszentmiklóson és Vésén (Golgota).⁶

3. A GOLGOTA GYÜLEKEZET SZELLEMISÉGE

A Gyülekezet a keresztény felekezetek között a protestáns irányvonalba sorolható be, hitvallása hasonlít az evangélikus felekezethez, de eltér a liturgia menete, a dicsőítés, a tanítás és az ima módja. A legközelebbi kapcsolatban a baptistákkal állnak. Azt vallják, hogy nem kész receptet kapnak saját életükre nézve, hanem az a lényeg, hogy Isten szava mint élő és ható eszköz megérintse őket, és Isten elvégezze bennük a munkát. Isten látja azt a változást az emberben, amely az igaz hit hatására végbemegy. Úgy tűnik, az egyik legfőbb elv a választás szabadsága, amely megmutatkozik abban is, hogy a gyülekezetbe nem kell hivatalosan belépni, nem kell elhagyni azt, nincs általános szabályzata, sem bejegyzett tagsága. A leggyakoribb az ismeretségi alapon történő belépés a gyülekezetbe. A tagok beszélnek ismerőseiknek, barátaiknak Istenről, és elhívják őket az alkalmaikra. Illetve nyáron kimennek az utcára, beszélgetnek emberekkel, szórólapokat osztanak, aminek hatására vannak, akik meglátogatják a bibliaórákat. Az interneten is hirdetik vasárnapi bibliaóráik időpontjait, amelyek szabadon látogathatók.⁷

A gyülekezet szellemiségének alappillére a szolgálat, amely önkéntes, ahogy vallják, az Isten iránti szeretetből való. A következő szolgálatok működnek a Golgotán belül: takarítás, köszöntő szolgálat, büfé, ruhatár, gyermekszolgálat, hajléktalanokkal kapcsolatos szolgálat, prostituáltakra irányuló szolgálat, valamint az ún. „Érted” asztal, ahol CD-ket, DVD-ket és gyülekezeti kiadványokat lehet vásárolni. A legfontosabb a lelkipásztori és tanítói szolgálat. Itt a teológiai szolgálathoz nem kifejezetten teológiai megalapozottságú tudás kell, hanem hogy a személy, aki

⁶ www.golgota.hu

⁷ www.golgota.hu

pásztorolni akar, igazi elhívást érezzen. A képzést a Golgota által létrehozott Biblia-iskolában kapják, amely az állam által nem akkreditált intézmény. A tananyag a Biblia, amelyet egyedüli hiteles forrásnak ismernek el. A dogmákat elvetik, az ige és Isten az, aki elvégzi a szívekben az értelmezést és a megértést. Mindezek ellenére 2008. március 1-jén a Golgota Keresztény Gyülekezet Országos Vezetősége főiskola alapítását határozta el, amelyet 2009 novemberében az állam is elismert. Azóta akkreditált felsőfokú teológusképzést, illetve bibliaiskolai képzést és nem akkreditált gyülekezeti tanfolyami képzést folytatnak.⁸

Keresztység náluk is van, bár kevésbé tartják fontosnak vagy az üdvösség feltételének. Felvételét azzal magyarázzák, hogy Jézus Krisztus is megkeresztelkedett, és ez példamutatás számunkra. Vízalámerítéssel keresztelnek meg olyanokat, akik hívőknek vallják magukat. A másik fontos szertartás az úrvacsora a Krisztus testét jelképező kenyérrrel és borral. Hisznek az egyetemes anyaszentegyházban, hogy Jézus Krisztus a megígért Megváltó, aki vissza fog jönni az emberek közé. Hisznek a feltámadásban, hogy a hívők a mennyek országába jutnak haláluk után. A megterést folyamatként értelmezik, a behívás traktátus útján történik.

4. A GYÜLEKEZET SZERVEZETI FELÉPÍTÉSE

A gyülekezetet jellemzi a „kisközösség” elve, mert így lehet átélni a szeretet és intimitás varázsát.

A gyülekezetnek van egy vezető lelkipásztor, aki általában amerikai, és van mellette egy-két amerikai misszionárius segítőnek. A lelkipásztornak feladata a vezetés, a segítség, a védelmezés és a cselekvő emberszeretet gyakorlása. Az egyes gyülekezetek vezetői Pesten szoktak találkozni, de egyébként külön és önállóan működnek. Vannak ún. tanítói gyülekezetek, amelyeknek tagjai annak a gyülekezetnek „vénei” is egyben, feladatuk pedig elsősorban a tanítói szolgálat, de emellett, ha megkeresik őket a gyülekezet tagjai tanácsért vagy fizikai és lelki támaszért, akkor készek társuknak segítséget nyújtani. A Bibliát tanítják könyvről könyvre, alapkövetelményük a szövegghűség, annak alapos és pontos magyarázata. Ennek megfelelően nem a tanító személye a fontos, hanem az üzenet és az, akitől származik, vagyis Istentől.

A gyülekezet tagjai közül kiválnak azok, akik tanítják a többieket. A kiválasztás is egy érdekes folyamat, ugyanis a gyülekezet tagjai megkedvelnek egy-egy embert, aki kevésbé vagy jobban a szívükhöz nő, persze azért azt nem szabad elfelejteni, hogy mindig könnyebb olyan ember szavára felfigyelni, aki karizmatikusabb személyiség, aki megfelelő retorikai és szónoki képességekkel rendelkezik.

⁸ <http://ccbce.com/hu/bibliaiskola/nem-akkreditalt-kepzesek.html>

5. ÉLETFORMA ÉS NEVELÉSI ELVEK

A felnőttek a saját életvitelükre nézve példamutatásra kötelezettek, illetve a gyermekek, fiatalok nevelésében is a Bibliára hagyatkoznak. Bibliát olvasnak, imádkoznak, megvallják bűneiket, istentiszteleteken vesznek részt. Jézus mondja, hogy „...engedjétek hozzám a kisgyermekeket, mert ilyeneké az Isten országa.” (Máté 18, 2–4) A gyermek hajlékony, még tiszta, nyitott szívű, őszinte, befogadó, könnyen alakítható. A gyerekek fogékonyak Isten szavára, így már kicsi korban is megtérhetnek, hisz ők szívükkel/lelkükkel fogadják be Istent. Mivel azonban személyiségük még formálódik, ezért szükségük van útmutatásra. A közösség tagjai érdekes gyermekképet képviselnek, úgy kezelik őket, mint „kicsinyített” felnőtteket, hisz képesnek tartják őket már gyermekkorban a megtérésre. A gyermeket Isten ajándékának tartják, elvetik az abortuszt. A család működési mechanizmusát a Biblia alapján értelmezik, a férfi a család irányítója, a feleség engedelmeskedik neki. Szülőként pedig ezeket a szerepeket adják tovább gyermekeiknek. A gyermek engedelmességgel tartozik, a szülők megfegyvelmezhetik gyermekeiket, ha az szükséges.

A gyülekezet létszámának nagy részét fiatalok teszik ki, a 20 és 30 év közötti korosztály, és ennek megfelelően a gyerekek. Ezért a kicsik számára, 0 és 4 éves kor között ún. „babaszolgálat” működik, ahol a kicsikkel játszanak. A gyermekszolgálatnak több korosztályi csoportja van, az első a 4-től a 8 és 10 éves korig terjedő csoport, velük játszanak és énekelnek. A második csoportba a 8–10 éves gyerekektől a 12–14 éves gyerekek járnak. Nekik a tanítók a korosztályuknak megfelelő tanítást adnak a vasárnapi iskolában. Játsszanak, beszélgetnek és megvitatnak egyes kérdéseket. A következő korosztályba a serdülők tartoznak, náluk ezt „kisifi”-nek hívják. Ebben a csoportban nagy hangsúlyt helyeznek a kortárs-csoport sajátosságainak figyelembe vételére. Hosszú távú és erős kapcsolatú barátságok alakulnak ki. Heti egyszer, csütörtökönként gyűlnek össze, együtt imádkoznak, dicsőítenek, beszélgetnek a Bibliáról. A „kisifi” vezetői a „nagyifi” tagjai vagy tanítók. Feladatuk a vezetés és a fiatalabbaknak való útmutatás. Az ötödik csoport a 18 év felettiek csoportja, ők általában péntekenként találkoznak, és a Bibliát tanulmányozzák.

A gyerekek a keresztény életvitelbe szüleik példája alapján szocializálódnak. A szabályok azonban szükségesek, a gyermekeknek tudniuk kell, hogy mi az a határ, amelyet nem léphetnek át. Éppen ezért a fegyvelmezést nem vetik el, de fontos meghatározni, hogy mikor és miért történik. Fontos számukra a tekintélyelv érvényesülése, ennek a szereteten kell alapulnia, a nevelési elveknek igazságosnak és következetesnek kell lenniük. A felmerülő problémákat meg kell beszélni. Ha a felnőtt hibázik, akkor neki is bocsánatot kell tudnia kérni a gyerektől. A szülő egyik legfontosabb feladata a védelem. Tanítani kell a gyerekeket Isten szeretetére, hazaszeretetre, viselkedésre, emberszeretetre, szükségesnek tartják az állampolgári nevelést is. Legfőbb elvük a praktikus, gyakorlati életre nevelni, mert ez szerintük hiányzik a iskola falai közül.

Természetesen nemcsak korosztályok szerinti csoportok működnek egy gyülekezetben, hanem ún. házicsoportok is alakulnak, amelyeknek tagjai egy-egy

tanító otthonában rendszeres összejöveteleket tartanak. Tanulmányozzák a Bibliát, imádkoznak és beszélgetnek.

A gyülekezet tagjainak életében a hit az élet minden területét átszövő jelenség, a pénzügyeket, az egészséget, a munkát, családi életet is befolyásolja. Az ima nemcsak szervezett körben, a megrendezett alkalmakon jelenik meg, hanem otthon, a mindennapi életben is. A hívő ember felette áll a földi fájdalomnak, mert felette Isten áll, akiben feltétel nélkül hisz.

Az alábbiakban egy interjú részleteit közlöm, amelyek jól illusztrálják a korábban kifejtett nézeteket.

- *Mióta hívő?*
 - 1993–94 óta.
- *Hogyan tért meg?*
 - Ez egy folyamat volt. Az egyházban voltam, de nem voltam megtért. Egy traktátus útján történt meg a behívás, de erről az evangélikus egyháznál nem hallottam semmit. A Hit gyülekezetben voltam három alkalommal. Ott hallottam, hogy van befogadóima, de oda nem mentem többet. Utána elmentem a VISZ-be (Vasárnapi Ifjúsági Szövetség), elkezdtem hittant tanítani, majd az EKE-be jártam.
- *Milyen egyházhoz tartozik?*
 - Katolikusnak kereszteltek meg, utána az evangélikus egyházhoz kerültem.
- *Hogyan került ahhoz az egyházhoz?*
 - Az evangélikus egyházhoz a férjem révén kerültem, de ekkor még nem hittem. Ott konfirmáltam, oda is tartozom.
- *Milyen mértékben jelenik meg az életében az egyház?*
 - Régen minden vasárnap jártam istentiszteletre, hittanórát tartottam szombatonként, bibliaiskolába is jártam (EKE). Miután elment az evangélikus lelkész, a Golgota egyházhoz jártam. Az iskolámban hittant tanítok.
- *Mit gondol, az a tény, hogy Ön hívő, mennyire befolyásolja az Ön életvitelét?*
 - Teljesen. Most lenn vagyok, de még most sem tudok mást csinálni. Isten ugyanúgy tekint rám. Ő látja, milyen leszek, milyen lesz a változás, az emberek csak így, ebben az állapotban látnak. Például az iskolában megpróbálták a kollégáim hazugságra kényszeríteni. Máshová kellett volna beírnom a szakkörömet. Nem tudtam megtenni.
- *Életének mely területeit befolyásolja a hit?*
 - Mindent, a pénzügyeket, a tanítást, az egészségemet, mindent.

- *Hogyan jelenik ez meg a mindennapi, otthoni életében? Van valami függősége?*
- Imádkozom. Nem térdepelek le, bármikor, bárhol, bármiért, akár a gyerekek dolgaiért is imádkozom. Olvasom a Bibliát. Aztán bűnvallás, bizonyágtétel, istentisztelet, most csak a gyerekek körében. Bibliai étrendem van 4-5 éve. Disznót eszek, kenyeret is, nem érdekel, hogy a mai fogyókúrák mind elvetik, szerintem fontos. Ha lenne függőségem, azonnal böjtölnék. Ilyen maximum kétszer fordult elő, egyszer például a csoki miatt.
- *Mennyire nehéz ezeket betartani, mennyire ragaszkodik ezeknek a betartásához?*
- Semennyire. Annak nehéz, akinek nem a szívéből jön. Most nem tartom ezeket. Amikor megtartja ezeket az ember, annyi lelki tartalmat kap, hogy amellet eltorpül a test.
- *Milyen a gyermekképe? Mennyire befolyásolja a Biblia/egyház ennek a kialakulását?*
- A Biblia befolyásolja. Lázadó gyermek voltam. Úgy gondolom, hogy a gyermeknek engedelmeskednie kell a szülőknek. Sok helyen nem ezt tanítják, de hiszem, hogy a gyerek is megtérhet. Éppen ezért úgy is bánok velük, hogy megtérhessenek. Felnőttként kezelem őket, de viselkedhetnek gyerekként. Nem bálványozom őket, nem kaphatnak meg mindent. Nem szabad őket megbotránkoztatni. Mellettük még erősebb angyalok állnak. A gyerek az Isten ajándéka, ezért nem vetetném el, még ha fogyatékos is lenne, mert ő is egy lélek. A szülő van felette, de nem bánhatsz vele akárhogy, felelős vagy érte, tanárként is. Tanárként az a célom, hogy minél több gyerek megmenekülhessen.
- *Milyen a családképe? Mennyire befolyásolja a Biblia/egyház ennek a kialakulását?*
- A Biblia befolyásolja. A férfi a fő, a nőnek engedelmeskednie kell. A férfi a problémamegoldó, a nő a háttérrel biztosítja. A férfi házat épít, a nő otthont ad. A férfi a küzdőtéren van, a nő magabiztosságot ad a férfinak. Úgyis mondhatnám még, hogy a férfi az igazgató, a nő az igazgatóhelyettes. Egymásnak is engedelmeskednek. Mózes első könyve írja, hogy a nő segítőtárs, a férfi mellette áll, tehát nem taposnak rá. A férfinak szeretni kell megtanulni, a nőnek engedelmeskedni, mert a férfi könnyen vezet. Ez volt az én családomban is, a szüleimnél. Én a férfinak engedelmeskedni tanultam meg a legnehezebben. Ehhez szerelmesnek kell lenni, és az elején kell megnézni, hogy tudom-e őt úgy szeretni.
- *Ön szerint mi a szülő feladata?*
- Sáfárság, védelem. A hívő szülőknek az, hogy az evangéliumot hirdesse, tanítsa. A szeretet megmutatása. Fizikai gondoskodás. A szülőknek nagy felelőssége van. Van egy olyan mondás, hogy könnyű szülővé válni, de annak lenni nehéz. A Példabeszédek 32-ben például leírja, hogy egy anya legyen példa a leánygyermeknek: mosolyogjon, mutasson fel jövőképet, tanítsa meg a konyhai feladatokra. Szerintem ez a kép nem elavult.

- *Mennyire és hogyan próbálta a gyermekeit a keresztény életre nevelni?*
 - A gyerekeim igazából belenőttek. Példaadás, természetesség révén sajátították el. Például sokat láttak olvasni, nem dohányzom, és minden cselekedetemen rajta van Isten: a reakcióimon, döntéseimen, pánikhelyzetekben. Így el lehet ezeket tanulni. Ami a direktséget illeti, ilyen például a templomba járás volt. Nem kényszerítettem őket soha, hiszen azt visszautasítanák. Istennek van olyan ígérete, hogy új szívet ad nekünk, a régi kemény szívet pedig összetöri. De ahhoz előbb keménynek is kell lennie. Aztán tanácsot kérnek tőlem.
- *Mi a véleménye a büntetésről? Ön hogyan reagált, ha a gyermekei rosszat cselekedtek?*
 - Kell a büntetés. Az Úr is büntet. Azt kell tennünk, amit Isten is tesz velünk. A testi fenyítést kerülöm, de az Úr azt mondta, hogy bottal fenyítsd őket. Tanárként sosem alkalmaznék testi fenyítést, de a családban lehet, de nagyon meg kell nézni, hogy mikor és miért. Ilyen csak nagyon ritkán fordul elő. Nincsen nálam szobafogság, eltiltás. Sokszor csak fel kell emelni a hangom, és a gyerekek tudják, hogy miért. Fontos a probléma megbeszélése. Ha kicsi korban nem szigorú a szülő, később már csak büntetni lehet. Az iskolában is ötödiktől keményen fogom őket, így később nem kell büntetni. Sok tanár fordítva csinálja, így az osztály hetedik-nyolcadikra már kezelhetetlenné válik. Következésségre van szükség, fontos, hogy tudják, miért mi jár. „Medret” kell adni nekik, határt. Akkor nincs bizonytalanság. Külön kell kezelni a tantárgyat és a magatartást. Ritkán írok be az ellenőrzőbe.
- *Ön szerint mi a szerepe és feladata az iskolának?*
 - Tanítás és nevelés. A tanításnak nem csak az ismeretanyagból kell állnia, kell hozzá a tanár személye, a kutatás, az érdeklődés felkeltése. A neveléshez tartozik a hazaszeretetre való nevelés, politikai nevelés – megtanítani a diákokat, hogyan kell kiválasztani a megfelelőt, előkészíteni őket erre. Meg kell tanítani, hogyan kell viselkedni. Beszélni kell a családi kapcsolatokról, de erre csak a bibliaórán van lehetőség. Tanítani kell őket az emberszeretetre. Ha ez nincs meg, elúszik az ismeret is (lásd például Hitlert vagy Sztálint). Istenszeretetre is kellene nevelni, de a normál tanár nem mehet el ideig. A keresztény iskolák előnye az lenne, hogy ezekre is megtanítják a diákokat. Az a probléma, hogy havonta csak egyszer van osztályfőnöki óra, amikor ilyenekről lehet beszélni.
- *Egyházi vagy állami iskolában tanítana szívesebben?*
 - Oda megyek, ahová az Úr hív. Tanítottam volna egyházi iskolában is, de az ige másra indított: azt mondta az Úr, hogy nem ott fogsz tanítani, ahol már ismertették a nevemet. Megpróbáltam elmenni a K.-be tanítani, ahol nagyon jó volt a légkör, de hidegség volt a szívemben, éreztem, hogy nem az Úrtól van. Elmentem a B.-ba, ott békesség volt a szívemben, pedig iszonyú hely. Ez az ötödik iskola, ahol dolgozom. Nem köszönnek egymásnak a tanárok, mikor odamentem, az irodalomtanárok nem köszöntek nekem három évig. Ha nincs hitem,

nem éltem volna túl. Ha nem kaptam volna Istentől ígéretet, akkor már rég elmentem volna.

- *Mi a szerepe a tanulásnak az ember életében?*

- Az ismeret megszerzése. Az élet ismerete, tapasztalat. A probléma az, hogy nem az életnek, hanem az iskolának, a tanulásnak tanulunk. Elavult ismereteket tanítunk. Hiszen ismered a mondást is, a jó pap holtig tanul. Mindig figyelniük kell a változásokra, és azokhoz kell igazodniuk.

- *Mi a véleménye a tanulókról?*

- Olyan, mint a gyermekképem. Fontos az engedelmesség, a tisztelet, de azt a tanárnak kell kiváltania. Az a gyerek lázad föl, akit én felbosszantottam, nem tudtam vele bánni. A tanár a szeretetet váltsa ki, ne a botrányt. Sokan mondják, hogy tilos, hogy a gyerekeket szeressük, de ez nem igaz. Megróttak azért, mert azt mertem mondani a gyerekeknek, hogy szeretem őket.

- *Milyen példák alapján alakította ki saját tanári identitását?*

- A volt magyartanárom nagy hatással volt rám, bár már felnőttként másképp értékelem. Az osztályfőnököm rajz szakos volt, mindent eljátszatott velünk, tőle sok inspirációt kaptam a színdarabíráshoz. Minden iskolai ünnepélyen eljátszatom a diákokkal a történetet. Esemény volt egy szigorú, következetes tanár. A szigor nem zordságot jelent, egy szigorú tanár is sokat mosolyog. Ilyen tanárral nem találkoztam. Inkább csak a vágy élt bennem. Inkább emberképek befolyásoltak. Például Dreyfus kapitány vagy Hertz Tivadar. Arra buzdított, hogy legyek még tűrőképesebb, legyen kevesebb előítéletem. Személyválogatás nélkül kell tanítani: nincsen jó vagy rossz csoport.

- *Ön szerint van-e különbség a keresztény és a nem keresztény tanárok között? Ha van, akkor mi?*

- Óriási szakadék van közöttünk. Én most a hívő tanárokról beszélek, a vallásos tanár az nem hívő. A nem hívők gyakran a tekintélyük hiányát akarják kiélni az osztályban. A felfogásukban is sok különbség van. Például azzal kapcsolatban, hogy hogyan kell elvégezni a munkát. A hívő sokkal nagyobb felelősséget érez, felette Isten áll. A hívő tanár kötelességének érzi a példamutatást, bocsánatkérést. Fontos a hit. A többiek mindenbe megpróbálnak kapaszkodni: ezoterikába, egymásba, apróságokba, férjbe, ezért inognak. A hívő szilárdan áll, felül tud kerekedni a fájdmán. A nem hívő nem biztos, hogy ezt meg tudja tenni, ezért akár agresszív is lehet.

- *Ön szerint mi a tanár feladata a diák életében, illetve a tanár tevékenységének milyen területekre kell korlátozódnia? Mennyire avatkozhat be a magánszférába?*

- Kirándulások szervezése, beszélgetések, tanácsadás. Ha hívő Istenről kell szólnia, a gyerekek őrizője legyen, meg kell védeni az okkultizmustól, a sátáni dolgoktól őket, feladat a megelőzés – nem a meggyőzés, az Isten feladata nem a tanár

felelőssége! Feladata még a lelkigondozás, a gyónási titok megtartása. A szülők is küldhetik hozzá a gyerekeiket. Segíthet a diáknak akár a partnerválasztás kérdésében. Baráti kapcsolat is lehet közöttük, ha a gyermek erre méltatja.

- *Ön szerint mi a különbség a szülői és a tanári szerep között?*
- Ez összefolyik nálam. A diákoknak anyjuk is kell, hogy legyenek, de a gyerekeimet is tanítom. De nem emelnék kezét a diákjaimra, az iskolában mérsékeltebb vagyok. A szülői szerep bizalmasabb, de a diáknak is el kell mondani dolgokat magamról. Meg kell nyílni előttük, hogy ember is lehess előttük, különben nem törődnek veled. Ha ez nem történik meg, akkor csak ellenőrző viszonyban vagy velük, ha már nem vagy a tanára, nem vagy hatással rá.
- *Hogyan befolyásolják a nevelési és oktatási módszereit az elvei? Mi az, amit teljesen elutasít, mi az, amit kifejezetten fontosnak tart?*
- Gyakran mondom a gyerekeknek, hogy szeretem őket, sokat dicsérem őket, bocsánatot szoktam kérni, ha hibázok. Nem tartom stresszben őket, dolgozattal nem büntetek, nem csapom be őket, nem hazudok nekik. Az óra szent: pontosságra törekszem és ezt tudják is. Semmit sem csinállok előzetes megbeszélés nélkül. Például nem íratok röpdolgotat, mindent elmondok előre, így nincs rizikófaktor. Igazodom a törvényekhez, a házirendhez: ha én íratnám aznap a harmadik dogát, akkor inkább nem íratom meg, nálunk 45 percig tart a témazáró. Megtanítom nekik a házirendet is.
- *Mit gondol a megbocsátásról? Fontos-e a diáknak mindig új esélyt adni?*
- Ötször elmagyarázom a gyerekeknek, ha egyest adok, hogy szeretem, de egyest kell adnom: nem büntetem, nem őt értékelem, hanem a teljesítményét. Elmondom nekik, hogy úgy szeretem őket, ahogy vannak. Nem volt olyan osztály, amelyiket nem szerettem.
- *Mit gondol a tekintélyről?*
- A szereteten alapul, nem a tiszteleten. A tisztelet követelése gyűlöletet vált ki. Következetességre van szükség. A tanárnak igazságosnak kell lennie. Sok szülőtől hallottam azt a szlogent, hogy én vagyok a legigazságosabb tanár. Mindenki mederben halad, nemcsak őket, de engem is kötnek a szabályok.
- *Beszél-e a diákoknak a hitéről, és ha igen, milyen keretek között?*
- Mindig, ha az órán adódik alkalom rá. Például keresztény versek kapcsán, direktben soha. De a bibliaszakkörön igen. Ha van olyan eset, aminek fontos tanúsága van, azt az órán is elmondom. Például lebukott valaki a nyelvtanórán, hogy másolta a házi feladatot. Megegyeztünk, hogy ilyenkor egyest kap az, aki másolt, és az is, akiről másolnak. Többen másoltak egymásról, és pont azok, akiknek a legrosszabbul szoktak sikerülni a dolgozataik. Aznap volt bibliaszakkör is. Aznap reggel nem olvastam el az aznapi ígét, de a gyerekek a szakkörön elmondták, hogy az az ige, hogy minden titkot felfed az Úr. Ezt elmondtam

a többi osztály előtt is. Volt olyan is, hogy irodalomórára verset kellett megtanulni. Ilyenkor mindenkitől megkérdeztem, hogy megtanulta-e a verset. Szerződést kötöttem az osztállyal, hogy hazugságért egyes jár. Az egyik lány azt mondta, hogy megtanulta a verset, de amikor felszólítottam, hogy mondja el, nem tudta. Bevallotta, hogy nem tanulta meg. Beírtam neki az egyest. Aztán hazafelé, a buszon, iszonyatos teher nehezedett emiatt a szívemre, azt hittem, megszakad. Teljesen kétségbeestem, hogy jól tettem-e, hogy beírtam az egyest. De a Szentlélek felhozta bennem azt az ígét, amelyben Isten azt ígéri, hogy majd tisztává teszi a népek ajkát. És abban a pillanatban teljesen megnyugodtam, leesett a kő a szívemről. Ezt másnap elmeséltem annak az osztálynak, és a többieknek is példaképpen, persze név és osztály nélkül.

- *Ön szerint mennyire sikerül az elméleti elképzeléseit, elvárásait megvalósítani?*
- A legfőbb szolgálatomnak azt tartom, hogy megmentsem a gyerekeket. Az csak eszköz, hogy tanítok. A bibliaórát nem én kezdeményeztem, a gyerekek szülei kerestek meg ezzel a kéréssel. A csoport egyre szaporodik, már 20-30 gyerek megtért. De a tanítással is az Úrnak tartozom, ezért mindent elvégzek. Nem a magyartanárság a kegyelmi ajándék, hanem a Biblia. De az is nagy eredmény, hogy nem gyűlölik a magyart (mint tantárgyat).
- *Milyen tanácsot adna egy kezdő tanárnak?*
- Most azt tudom mondani, hogy nekem milyen tanács kellett volna. Tartsa be a törvényeket: készítsen óravázlatot, készüljön fel az órákra, legyen pontos, következetes. Ha a felkészülés, a pontosság, a következetesség megvan, az a gyepelő a tanár kezében, később lehet engedni rajta, de ha először anélkül akar lovagolni, a gyerek nem fogja engedni. A diákkal együtt kell tanulni: meg kell nézni, hogy mit, mennyit, hogyan tud megtanulni. Ha ezt nem tartjuk meg, igazságtalanok lehetünk. Többet kérhetünk tőle számon, mint amit megtanítottunk. Ha nem kaptam volna ígéretet Istentől, már rég elmentem volna. Hatalmas béketűrés kell, elhivatottság, hit. Adminisztrációk tömegével kell foglalkozni, plusz egyéb feladatok is akadnak, papírgyűjtés és hasonlók. A tanár szinte alig tud tanítani, ha nem tartod meg magadnak az időt, minden kicsúszik a kezedből. Más tanárok, más feladatok elveszik az időt. Hiányzik az iskolából a nevelés, az erkölcs, a hit és az emberszeretet.

(Az interjút készítette: Smudla Katalin)

6. ÖSSZEGZÉS

Ez a protestáns indíttatású, a Biblia értelmezésére alapozó megújulási mozgalom vegyülve az amerikai eredetű pragmatizmus gyakorlatiasságával és életközeli, praktikus felfogásával sajátosan színezi a hazai vallásos mozgalmak palettáját. A családi életre vonatkozó felfogásában egymás mellett vannak jelen a hagyományos és a modern elemek, közöttük integráló tényezőként jelenik meg a Biblia értelmezése. A pedagógiai elvek ugyanerre a szimbiózisra utalnak. A Teológiai Főiskola tanrendje és működése egy további tanulmány tárgya lehetne.

Alapító	Chuck Smith (1927–)
Hitelvek	Isten az Atya; Jézus Krisztus Isten Fia, a Megváltó. Sztartásai a következők: keresztes és úrvacsora. Jézus Krisztus el fog jönni egyházáért. A Biblia Isten szava. Isten közvetlenül az embernek mutatja meg akaratát.
Kulcsfogalmak	hit, intimitás, szeretet
Családra vonatkozó felfogás	A család vezetője a férj, a feleség engedelmességgel tartozik, a családban megengedett a fegyelmezés.
Pedagógiai elvek	Gyermekezőklatok Fontos a felnőtt példamutatása. Szabad választás lehetősége Ha szükséges, akkor szankció.
Felsőoktatási intézmény Magyarországon	Golgota Teológiai Főiskola
Hitiratok	a Biblia kizárólagossága

IRODALOMJEGYZÉK

- BARNA G. (szerk.) (2009): *Érzékek és vallás*. Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged.
- ELIADE, M. (2006): *Vallási hiedelmek és eszmék története*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Golgota = www.golgota.hu
- HAJDUSKA M. (2008): *Krízislélektan*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- HORVÁTH-SZABÓ K. (szerk.) (2003): *Valláspszichológiai tanulmányok*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KORPICS M.–P. SZILCL D. (szerk.) (2007): *Szakraális kommunikáció*. Typotex, Budapest.
- MÁTÉ 18 2–4. In: *Biblia* (Ford.: Károli Gáspár)

WEBER, M. (2007): *A világvallások gazdasági etikája*. Gondolat Kiadó – ELTE Társadalomtudományi Kar, Budapest.

www.golgota.hu (*Letöltés ideje: 2012. január 5.*)

<http://ccbce.com/hu/bibliaiskola> (*Letöltés ideje: 2012. január 5.*)

CSIMA FERENC

AZ UTOLSÓ NAPOK SZENTJEINEK JÉZUS KRISZTUS EGYHÁZA ÉS A CSALÁD

Az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza – közismertebb nevén: a mormonok – az egész világon elterjedt, dinamikusan növekvő egyház. Az Amerikai Egyesült Államokban több mint hatmillió hívővel a negyedik legnagyobb felekezet, és a világegyház 14 millió tagot számlál. Az öt kontinensen 134 templom található (és folyamatosan épülnek újabbak), a gyülekezetek száma 28 000. Világszerte 52 000 misszionárius áll egyházi szolgálatban, és a hitéleti kiadványok 166 nyelven érhetők el.⁹ Magyarországon – elismert egyházként¹⁰ – 1988 óta jelen vannak, 22 gyülekezetben, több mint 4000 hívővel. A hazai sajtóban leginkább más hírekkel kapcsolatban kerülnek a figyelem középpontjába: így volt ez az 1996-os téli olimpia helyszínének kiválasztása esetén, amikor Salt Lake City kapta a rendezés jogát, illetve a korábbi (2008) és a jelenlegi (2012) amerikai elnökválasztási kampányban, amikor republikánus oldalon a mormon hitét gyakorló Mitt Romney is ringbe száll(t). Nagyvárosaink utcáin találkozhatunk misszionáriusaikkal, amint visszafogottan elegáns öltözetükben – sötét nadrág, fehér ing, nyakkendő – *A Mormon könyvet* kínálják az érdeklődőknek.

1. AZ UTOLSÓ NAPOK SZENTJEINEK JÉZUS KRISZTUS EGYHÁZA

Az egyház alapítója, Joseph Smith 1805. december 23-án született egy szegény farmercsaládban, a Vermont állambeli Sharonban. A vidék, ahol Joseph felnőtt, a teljes vallásszabadságból fakadóan számos felekezetnek adott otthont. Az igazságra vágyakozó ifjú Smith próbál tájékozódni az egyházak között, de nem leli

⁹ Adatok a *The Yearbook of American and Canadian Churches* és az egyházi hivatalos statisztika alapján: *2010 Worldwide Statistics*, <http://newsroom.lds.org/facts-and-stats> (Letöltés ideje: 2011. december: 30.)

¹⁰ A 2011. évi CCVI. törvény melléklete – a 2012. évi VII. törvény módosítása nyomán – az Országgyűlés által elismert magyarországi egyházak, vallási felekezetek és vallási közösségek közé sorolta Az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyházát.

a válaszokat. Ezért a Bibliát tanulmányozza, és megfogadja a Jakab apostol levelében olvasottakat, miszerint „Ha valaki nem elég bölcs, kérjen bölcsességet Istentől.” (Jk 1,5) – és így is tesz: 1820 tavaszának egyik reggelén Isten elé tárja kérdéseit, és a válasz nem marad el. Egy fényoszlopot lát, és két alakot pillant meg a levegőben állva. Egyikük nevén szólítja, és a másikra mutatva így szól hozzá: „ez az én szeretett fiam, őt hallgasd.” Joseph megkérdezi, hogy a szekták közül melyiknek van igaza, mire azt a feleletet kapja, hogy egyiknek sem, mert mind eltévelyedtek, és mindegyik hitvallása utálatos Isten előtt (Öröks. 1996: 3–4). Ebben a látomásban a mormon tanítás szerint Isten, az Atya és fia, Jézus Krisztus jelentek meg Joseph Smithnek. Ezzel a teofániával kezdődik tehát az Utolsó Napok Szentjeinek története, amelyet további isteni és angyali jelenés, kinyilatkoztatás és sugallat követ majd.

1823-ban Joseph további imájára válaszul Moróni angyal látogatja meg őt, és elmondja neki, hogy fontos megbízatása van számára. Amerika földje aranylemezeket rejt, amelyek a földrész előző lakóinak történetét és eredetét tartalmazzák, és az evangélium teljességét is magában foglalják. Ezeket a lemezeket fogja megkapni majd, ha eljön az ideje, és lefordításuk lesz a fő feladata. Az angyali útmutatás alapján Smith megtalálja a lemezeket, de még nem veheti magához: Moróni angyal arra utasítja, hogy minden évben találkozzanak, és további tanításokat fog kapni tőle. Moróni 1827. szeptember 22-én négy év imádság és felkészülés után átadta Joseph Smithnek az aranylemezeket, és felszólította őt a fordítás megkezdésére. Két évvel később beteljesedett az a jövendölés, amely szerint a papságot is meg fogják kapni az arra érdemesek. 1829. május 15-én együtt imádkozott Oliver Cowdery és Joseph Smith, mire válaszul Keresztelő Szent János mint mennyei hírnök látogatta meg őket, és a Messiás nevében felruházta őket az ároni papsággal, majd megkeresztelték egymást. Később Péter, Jakab és János apostoloktól mindketten megkapták a melkisédeki papságot is. (A papság helyreállításáról bővebben a Teológia részben lesz szó.) A fordítás elkészülte után megkezdődtek a nyomdai munkálatok, és 1830 márciusában nyomtatásban megjelent *A Mormon könyve*. 1830. április 6-án, a New York állambeli Fayette-ben megalakult Jézus Krisztus Egyháza. Az egyház a mai nevét 1838-ban vette fel, és 1858-tól van használatban a jelenlegi írásmód: Church of Jesus Christ of Latter-day Saints – Az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza. Az 1830-as alakuló gyűlés összetevői ma is jelen vannak az egyházban: a közös megegyezés törvényének gyakorlása, éneklés, imádkozás, úrvacsoravétel, személyes bizonyságok megosztása, a Szentlélek ajándékának adományozása kézzel való felkenéssel, felszentelések, személyes kinyilatkoztatás és kinyilatkoztatás a papsági személyeken keresztül (Öröks. 1996: 15). 1830 júniusában megtartják az első keresztelőket és megszervezik az első konferenciát, és az év őszén kiküldik misszionáriusaikat. Ezzel nemcsak az egyház története kezdődik el, hanem a világméretű mormon hittérítés is, amely a mai napig folyamatos, és az egész világra kiterjed.

1.1. TEOLÓGIA, HITTÉTELEK, SZENTÍRÁSOK

Minden vallás lényeges eleme az a tanrendszer, amely alapján önmagát meghatározza, amelyre hivatkozik, és amely alapján maga a vallás felépül. Az Utolsó Napok Szentjeinél sincs ez másképp: teológiája a Bibliára, a Joseph Smith próféta által kapott kinyilatkoztatásokra és azok kanonizált formáira – *A Mormon könyve*, *A Tan és a szövetségek* és *A Nagyértékű gyöngy* – mint szentírásokra épülnek. Ezek magukba foglalják a hitvallást, a mindennapi élet morális parancsait és szabályait és a túlvilági élet – az üdvözülés, a felmagasztosulás – módzatait.

A szentek hittételeit Joseph Smith foglalta össze 13 pontban, elsősorban kívülállók számára. Ezek a pontok ma is részét képezik *A Nagyértékű gyöngy* c. műnek, önálló hitéleti kiadványként (kis kártyalapon) is kiadták, megtalálhatók az interneten (Hitt.), továbbá Annus Irén tanulmánya is közli őket (ANNUS 2008).

1. Hiszünk Istenben, az Örökkévaló Atyában, és az Ő Fiában, Jézus Krisztusban, valamint a Szentlélekben.
2. Hisszük, hogy az emberek saját bűneikért lesznek megbüntetve, nem pedig Ádám vétkeért.
3. Hisszük, hogy Krisztus engesztelése által az egész emberiség megszabadulhat, ha engedelmeskedik az evangélium törvényeinek és szertartásainak.
4. Hisszük, hogy ezek az evangélium első tantételei és szertartásai: első az Úr Jézus Krisztusba vetett Hit; második a Bűnbánat; harmadik az alámerítéssel történő Keresztelés a bűnök bocsánatára; negyedik a Kézrátétel a Szentlélek ajándékáért.
5. Hisszük, hogy az embert Istennek kell elhívnia, prófécia, valamint felhatalmazással rendelkezők kézrátétele által, hogy prédikálhassa az evangéliumot, és szolgálhasson annak szertartásaiban.
6. Hiszünk ugyanabban a szervezetben, ami az Ősi Egyházban is létezett, név szerint: apostolok, próféták, pásztorok, tanítók, evangélisták és így tovább.
7. Hiszünk a nyelvek, a prófécia, a kinyilatkoztatás, a látomások, a gyógyítás, a nyelvek fordításának ajándékában és így tovább.
8. Hisszük, hogy a Biblia Isten szava, amennyiben fordítása helyes; azt is hisszük, hogy A Mormon könyve Isten szava.
9. Hiszünk mindabban, amit Isten kinyilatkoztatott, mindabban, amit most nyilatkoztat ki, és hisszük, hogy ezután is ki fog nyilatkoztatni sok nagyszerű és fontos dolgot Isten királyságát illetően.
10. Hiszünk Izráel szó szerinti összegyűjtésében és a Tíz Törzs helyreállításában; hogy Sion (az Új Jeruzsálem) az amerikai földrészen fog felépülni; hogy Krisztus személyesen uralkodik majd a földön; és hogy a föld megújul, és elnyeri paradicsomi dicsőségét.
11. Igényt tartunk arra a kiváltságra, hogy saját lelkiismeretünk parancsai szerint hódoljunk a Mindenható Istennek, és minden embernek megadjuk ugyanezt a kiváltságot, hadd hódoljanak úgy, ott és annak, ahogy, ahol és aminek akarnak.
12. Hiszünk a királyoknak, elnököknek, uralkodóknak és előjáróknak való alárendeltségben, a törvény iránti engedelmségben, annak tiszteletében és támogatásában.

13. Hiszünk abban, hogy tisztességesnek, igaznak, erkölcsösnek, jóakaratúnak, erényesnek kell lennünk, és minden emberrel jót kell cselekednünk; tulajdonképpen mondhatnánk, hogy Pál intését követjük – mindent hiszünk, mindent remélünk, sok mindent elviseltünk már, és reméljük, hogy mindent el tudunk majd viselni. Ha van bármi, ami erényes, szép, jónak mondott vagy dicséretre méltó, akkor törekszünk azokra a dolgokra.

Az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza a következő négy könyvet tekinti szentírásnak: a *Biblia*, a *Mormon könyve*, a *Tan és a szövetségek* és a *Nagyértékű gyöngy*. Továbbá az élő próféták – az egyház vezetőinek – szavai is szentírássok, bár formailag nem azonosak a kanonizált könyvekkel, de idézik azokat és hivatkoznak rájuk, ezért mindenképp útmutatásul szolgálnak.

A Biblia Istennek az ember számára adott kinyilatkoztatások gyűjteménye. „Hisszük, hogy a Biblia Isten szava, amennyiben fordítása helyes.” – olvashatjuk a Hittételek 8. pontjában. Az egyház angol területen a King James-féle fordítást használja, de ennek a szövegnek egy speciális, lábjegyzetekkel, mutatóval és kereszthivatkozásokkal ellátott kiadását. Magyarországon a Károli-féle fordítás használatos, azonban a konferenciabeszédek kiadásánál előfordul, hogy a bibliai igehelyeket önállóan lefordítják, ha a szövegösszefüggés szempontja ezt megkívánja.

A *Mormon könyve* alcíme szerint egy másik tanúbizonyság Jézus Krisztusról. Az aranylemezeken fellelt irat Amerika őslakóinak a történetét meséli el i. e. 600-tól i. sz. 421-ig; különböző szerzők – Nefi, Enosz, Móziás – írták. Beszámolnak az újvilág legrégebbi lakóiról, Lehinek és az ő fiainak, Lámánnak és Nefinek, valamint a tőlük származó lámánitáknak és nefitáknak bevándorlásáról. A lámániták hitelenségükért rézbarna bőrszint kaptak, a nefiták ellenben kiérdemelték, hogy Krisztus meglátogassa őket. A Megváltó a mennybemenetele után ismertette meg velük az evangéliumot, majd ismét visszatért az égbe. A i. sz. 4. században a nefiták hűtlenségnek lettek az igaz hithez, ezért büntetésül a lámániták kiirtották őket. A csekély számú túlélők egyike, Mormon próféta leírta Amerika történetét, és átadta fiának, Moroninak, aki tovább folytatta azt a saját koráig, és a Cumorah-dombon helyezte el az írást, amelyet Joseph Smith talált meg.

A mű az utolsó napi szentek számára szentírás, de természetesen az értelmezésnek többféle szintje lehetséges: hiteles ősi szöveg vagy képzeletbeli mestermű; 19. századi kulturális termék vagy egy leendő világvallás hajtóereje (GIVENS 2002).

Az egyház vezetői rendszeresen bizonyóságot tesznek róla; a könyv eredetét illetően a mormon tanítástól eltérő elméletet az egyház elutasítja. A kérdést a hit mérlegén kívül nem lehet eldönteni; ahogy Hubai Péter írja: „A lepecsételt írások, amelyek a majdani nemzedékekhez szólnak, azaz a csodás lemezek, amelyeket Joseph Smith az angyaltól kapott és lefordított, nem maradnak ránk, azokat vissza kellett juttatnia, mi már nem láthatjuk, csak az angol fordításból ismerhetjük azokat. Ez azonban a hit számára nem lehet akadály, hisz Jézus igehirdetései sem maradtak ránk magnószalagon, sőt az evangélisták autográf iratai sem.” (HUBAI 2008: 192)

A *Tan és a szövetségek* isteni kinyilatkoztatások és sugalmazott kijelentések gyűjteménye, amelyek Jézus Krisztus egyházának az utolsó napokban való megalá-

pítésára és szabályozására vonatkoznak. A könyv több fejezetben az egyház szervezetét magyarázza meg, meghatározza a papsági hivatalokat, és leírja azok feladatait. Más fejezetek fontos igazságokat tartalmaznak, amelyek a világ számára eddig rejtve voltak. További részek bibliai tanításokat magyaráznak meg, vagy eljövendő eseményekről szólnak (Evang. 1980: 49).

E szent irat 138 fejezetből áll, amelyek 1-től 134-ig, illetve a 137-es a Joseph Smith által kapott kinyilatkoztatásokat tartalmazzák, a 135-ös a próféta és testvére mártíromságára vonatkozik; a 136-os a Brigham Young elnök; a 138-as a Joseph F. Smith elnök által kapott kinyilatkoztatás. A műnek része még két hivatalos nyilatkozat, az egyik a poligámia gyakorlata, a másik a faji megkülönböztetés ellen szól.

A Nagyértékű gyöngy Mózes könyvét, Ábrahám könyvét és Joseph Smith írásait tartalmazza. Mózes könyve Mózes néhány látomását és írását tartalmazza, amely Joseph Smith prófétának 1830-ban jutott tudomására kinyilatkoztatás formájában. Ez magyarázatul szolgál egyes bibliai tanokra, és felvilágosítást ad a föld teremtésére vonatkozóan. Az Ábrahám könyve egy egyiptomi papirusztekercsről történő fordítás. A könyv fontos magyarázatokat ad a teremtésre, az evangéliumra, Isten tulajdonságára és a papságra vonatkozóan.

A legfontosabb szempont a fentiekkel kapcsolatosan az, hogy a mormon tanítás szerint a kinyilatkoztatás nem zárult le, Isten továbbra is üzen választott prófétái által. (9. hittétel.)

A mormon teológia két fő hitelven alapul. Az egyik: Jézus Krisztus alapította meg az eredeti egyházat a földön, és későbbi századok folyamán az eredeti egyháztól való eltávolodás során alakult ki a római katolicizmus, az ortodoxia, illetve a protestantizmus. A másik szerint: az eredeti állapotot állította vissza a Joseph Smith által kapott kinyilatkoztatás a 19. században (MATTHEWS 2005: 21).

Mit jelent mindez? A mormon teológia az alábbi keretrendszerbe ágyazza a fentieket: Isten minden időben választ egy prófétát, és rajta keresztül tanítja az evangéliumot, és vezeti az embereket. Lassanként az emberek figyelmen kívül hagyják a próféta tanításait, vagy nem engedelmeskednek azoknak; végül elutasítják a próféta tanításait, és ezáltal hitehagyásba sülyednek. Ennek következményeként elvesztik az evangéliumról szóló tudásukat, és a papsági hatalom elvételük közülük (JKEvang. 2007: 4).

Amikor eljön az idő, és az emberek készek újból követni őt, Isten kiválaszt egy másik prófétát, visszaállítja papságát és egyházát, és megparancsolja a prófétának, hogy tanítsa az evangéliumot. Tehát Joseph Smith első látomása jelentette Jézus Krisztus evangéliumának a földre való visszaállításának kezdetét (Morm).

Isten az idők során megadta szolgálóinak a felhatalmazást, hogy nevében cselekedjenek. Ezt a felhatalmazást nevezzük papságnak. Jézus Krisztus megadta a papságot az eredeti tizenkét apostolnak, és ők irányították egyházának munkáját, miután Jézus felszállt a mennybe. Miután azonban az apostolokat megölték, a papság fokozatosan eltűnt a földről.

Joseph Smith 1829-ben megkapta a papsági felhatalmazást, hogy megszervezze Krisztus egyházát. 1830-ban megszerveztetett került és visszaállított a földre Jézus Krisztus ugyanazon egyháza, amely évszázadokkal azelőtt megalapított.

A papság két részre oszlik. Az alacsonyabb papság neve az ároni papság, amely az őszövetségi Áronról kapta nevét. Ez a papság rendelkezik a felhatalmazással a bűnbánat evangéliumának hirdetésére, valamint a keresztre. A magasabb papság a melkisédeki papság, amely az őszövetségi Melkisédekről kapta nevét. Ez a papság rendelkezik a felhatalmazással az egyházban való elnöklésre és minden szertartás elvégzésére, ideértve a Szentlélek ajándékának átadását.

A mormon teológiának fontos része az a metafizikai rendszer, amely a földi élet utáni állapotokat és helyzeteket ismerteti. Összefoglaló néven „a megváltás terve”-ként hivatkoznak rá, és különféle szentírási forrásokon és a mormon vezetők – apostolok – megnyilvánulásain alapulnak. A feltámadás után a dicsőség három birodalma lesz kijelölve az embereknek, illetve a külső sötétségre kerülhetnek.

A Celesztális Birodalomba azok kerülnek, akik Jézusról tanúságot tettek, akik hittek az ő nevében és megkeresztelkedtek. A Terresztális dicsőségbe azok jutnak, akik a földön ugyan nem fogadták el az evangéliumot, de a szellemvilágban igen. A Telesztális dicsőségbe azok jutnak, akik sem a földön, sem a szellemvilágban nem fogadták el Jézust. Külső sötétségre pedig azok jutnak, akik a Szentlélek hatására elismerték ugyan Jézust, és megismerték az Úr hatalmát, de hagyták, hogy a Sátán hatalmába kerítse őket. Ők nem juthatnak be a dicsőség egyik birodalmába sem.

A Celesztális Birodalomban is három fokozat, azaz három mennyország van. Ezek közül a legfelsőbe jutás jelenti a felmagasztosulást. Hogy valaki a Celesztális Birodalom legmagasabb fokára jusson, a parancsolatok betartásán kívül örökkévaló házasságot is kell kötnie.

1.2. MAGYARORSZÁGI JELENLÉT

A Magyar Közlöny 1988/24. számában az utolsó oldalon, egy kis, keretes közlemény jelent meg az alábbi szöveggel: „A Magyarországi Jézus Krisztus Mai Szentjei Egyházát a bemutatott szervezeti szabályzat alapján a vallás szabad gyakorlásáról szóló 1895. évi XLIII. tc. 7. §-a és azt hatályban tartó 1947. évi XXXIII. törvény értelmében, 1988. június 1-jei hatállyal törvényesen elismert vallásfelekezetté nyilvánítom. Miklós Imre s.k. államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke.” (MK 1988: 672)

Ezzel hivatalosan is az elismert felekezetek közé kerültek a mormonok, akkori elnevezéssel a Jézus Krisztus Mai Szentjei Egyháza mint vallásos közösség a Magyar Népköztársaságban. Szabályzatukat 12 cikkelyben foglalták össze, amely alapján az elismerés megtörtént. A szervezeti szabályzat rendelkezik a közösség nevééről, székhelyéről, továbbá gazdasági kérdésekről. A közösség ingó és ingatlan javakat birtokolhat, pénzalapokat kezelhet, jogi eljárásokban vehet részt, tevékenységéhez szükséges könyveket és kiadványokat adhat ki az illetékes hatóság engedélyével. A szabályzat az egyház irányításának kérdését is rendezi (BALOGH–GERGELY 2005: 1215).

Az elismerés az egyház, a misszió működésének feltétele, mert teljes szabadságot nyújt a hitéleti tevékenység végzéséhez, így szabadon lehet missziós tevékenységet folytatni, egyházi oktatást végezni, istentiszteletet tartani, kereszteleket tartani,

kapcsolatot tartani külföldi tagokkal. Ma mindez természetesnek hat, de ne feledjük, a nyolcvanas évek Magyarországon nem volt ez ennyire magától értetődő. Az Állami Egyházügyi Hivatal 1989-es megszűnésével az állam ellenőrző funkciója is megszűnt, és az 1990-es évi IV. törvény teljes vallásszabadságot biztosított az országban működő egyházaknak, felekezeteknek és közösségeknek. Így az 1990-ben megjelent lista már Jézus Krisztus Mai Szentjei Egyháza néven említi a felekezetet (Egyh. 1990).

1989. október 17-én felszentelték az első gyülekezeti házat Magyarországon. A szertartást Thomas Monson és Russell M. Nelson végezte. 1990-ben létrejött a Magyarország Budapest Misszió, amelynek területe az egész országra kiterjed. A kilencvenes évek elején sorra alakulnak gyülekezetek magyar városokban; az első alapítások közé tartozik Győr, Szombathely, Debrecen, Dunaújváros, Pécs, Szeged. Ahol lehetséges, gyülekezeti házak épülnek, amelyeknek kápolnái az istentisztelet színhelyei, de – multifunkciós helyiségei révén – más, közösségi, szabadidős, oktatási és egyéb egyházi tevékenységnek is helyet biztosítanak. Saját tulajdonú gyülekezeti ház épült Budapesten, Dunaújvárosban, Győrben, Debrecenben, Miskolcon és Szombathelyen. Az 1991-es év kiemelkedő kulturális eseménye volt, amikor június 15–16-án Budapestre érkezett a méltán világhírű Mormon Tabernákulum Kórusa, és az Operaházban nagyszerű komolyzenei koncertet adott, amelyet a Magyar Televízió is rögzített és sugárzott. Az esemény nagy jelentőségű volt, mert a szélesebb közönség figyelmét is ráirányította az egyházra. 1991 decemberében a magyar hívek életében várva várt pillant érkezett el, végre anyanyelvükön olvashatták teljes egészében *A Mormon könyvét*. A 1991-es kiadást újabb és újabb utánnyomások követték, majd megindultak az új kiadás fordítási munkálatai. Évek munkájával teljesen új fordítás készült, és most *A Mormon könyve*, *A Tan és a szövetségek* és *A Nagyértékű gyöngy* egy kötetben olvasható. *A Mormon könyve* új fordítása önálló kötetben is megjelent. 1996 júniusában megnyitották a gyülekezeti házat Győrben. 1997-ben, az ország felszentelésének tizedik évfordulóján adták át a pesti gyülekezeti házat Zuglóban. Az avatóünnepségen – a misszionáriusokat nem számítva – mintegy 450 ember vett részt. 1998. október 25-én szentelték fel a gyülekezeti házat Kispesten. 2000. október 9-én adták át a gyülekezeti házat Debrecenben, hetedikként az országban, de elsőként a keleti régióban. 2001-ben az egyház genealógiai szimpóziumot szervezett, ahol a magyar intézményekkel történő lehetséges együttműködésről tárgyaltak. A megbeszélésen a Magyar Országos Levéltár főigazgató-helyettese és a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság képviselője is részt vett (HARMATH 2001: 114–115). 2003. május 14-én került sor az új budai gyülekezeti ház felszentelésére. (Hegyvidék)

2006. május 13-án Clement elnök, a Magyarország Budapest Misszió elnöke bejelentette, hogy az Első Elnökség és a Tizenkettek Kvóruma engedélyezte a Budapest Cövek létrehozását. Ugyanezt az üzenetet a gyülekezeti elnökök is kihirdették másnap az úrvacsorai gyűléseken. „A magyarországi mormon közösség életének kiemelkedő eseménye volt 2006. június 4-én az első cövek megalapítása. A lelkeségi és szervezeti fejlődés eredményeképpen létrejött cövek egy magasabb szintű területi egység. Egyházközségekből, gyülekezetekből áll.” (MOLNÁR 2007: 719) A „cövek” elnevezés Ézsaiás próféta könyvéből származik, ahol olvashatjuk: „Széles helyet

keress sátradnak, feszítsd ki sátorponyváidat teljes szélességükben! Húzd meg köteleidet, erősen verd le cövekeidet!” (Ézs 54,2) A Cövek létrehozásával a Misszió élete is folytatódik.

2. A MORMONOK ÉS A CSALÁD

1995-ben magas szintű egyházi megnyilatkozás látott napvilágot: az Első Elnökség és a Tizenkét Apostol Tanácsa megjelentette *A család: Kiáltvány a világhoz* című dokumentumot. E kiáltvány azon tanok és gyakorlatok kijelentése és megerősítése, amelyeket a próféták az egyház történelme során újra meg újra kinyilatkoztattak. Olyan tanításokat tartalmaz, amelyek elengedhetetlenül fontosak minden család boldogságához és jólétéhez. (Családi Kalauz IV–V.)

A kiáltvány a teológiai alapokon és szentírási utalásokon kívül gyakorlati útmutatásokat is ad, és tömörsége lévén jól összefoglalja a mormon családi hitelvek lényegét. Legfontosabb alaptétele, hogy „[a] családot Isten rendelte el. A férfi és a nő közötti házasság nélkülözhetetlen eleme az Ő örökkévaló tervének. A gyermekeknek joguk van ahhoz, hogy a házasság kötelékén belül szülessenek meg, és hogy olyan apa és anya nevelje fel őket, akik teljes hűséggel megtartják házassági fogadalmaikat.” A nevelés kiemelt szerepet kap a mindennapokban; a család teremti meg a hátteret az életben tapasztalt fejlődéshez. „A szülők szent kötelessége, hogy gyermekeiket szeretetben és igazságban neveljék, gondoskodjanak fizikai és lelki szükségleteikről, arra tanítsák őket, hogy szeressék és szolgálják egymást, betartsák Isten parancsolatait, és bárhol is éljenek, az ország törvényeinek engedelmeskedő állampolgárok legyenek.” Megfogalmazzák a családi szerepek elkülönítését:

„Isten terve szerint az apáknak szeretetben és igaz módon kell családjukat irányítaniuk, valamint gondoskodniuk kell a család szükségleteiről és annak védelméről. Az anyák elsősorban gyermekeik gondozásáért felelősek. Az anyáknak és az apáknak egyaránt kötelességük, hogy egyenlő partnerekként segítsék egymást e szent feladatok ellátásában.” Ez azonban nem abszolút módon értelmezett szigorú előírás, hiszen „cselekvőképtelenség, halál vagy más körülmények szükségessé tehetik ezen szerepek egyéni átalakítását.” Továbbá kimondja, hogy „boldogság leginkább akkor érhető el a családi életben, ha az az Úr Jézus Krisztus tanításaira épül. A sikeres házasságok és családok a hit, az ima, a bűnbánat, a megbocsátás, a tisztelet, a szeretet, az együttérzés, a munka és a tartalmas szabadidős tevékenységek tanításaira épülnek, és azok által tartatnak fenn.”

A kiáltványon kívül számos egyházi kiadvány segíti a mindennapi családi életet gyakorlati tanácsokkal és példákkal, a felekezeti újságokban folyamatosan közölnek családdal, házassággal, gyerekneveléssel kapcsolatos témákat.¹¹ Az egyház vezetése

¹¹ Több ilyen, havonta megjelenő magazin létezik: az *Ensign* a felnőtteknek, a *New Era* a fiataloknak, a *Friend* a gyerekeknek. A *Liahona* mint nemzetközi kiadvány több tucat nyelven jelenik meg; magyarul kéthavonta.

– az apostolok, az Első Elnökség – is rendszeresen közzétesz családi témájú üzeneteket, 2010 augusztusában például *Ha szeretet van otthon – tanács a prófétánktól* címmel.

Házassági és családi kapcsolatok címmel önálló kiadvány is létezik, amely egy felekezeti oktatás anyaga. A füzet két részből áll. A bevezető eligazító után az A rész a házasságok megerősítéséről szól, a B résznek pedig a szülők felelőssége a családok megerősítése terén a témája. Az instrukciók aktív tanfolyami részvételre buzdítanak, továbbá jelzik, hogy kiemelten fontos az elsajátított ismeretek gyakorlati alkalmazása, azok megélése a mindennapokban – csak így lehet eredményes és gyümölcsöző. Az egyes témakörök nagyon változatos képet mutatnak. A tananyag egésze a fentebb ismertetett *A család: Kiáltvány a világhoz* c. dokumentumra épül, annak ismeretét tételezi fel, és annak szövege is megtalálható a füzetben. Az A rész az első két leckében felvázolja a család szerepét a teremtésben, illetve a házasság egységével foglalkozik. A további leckék a sikeres házasságok működéséhez adnak gyakorlati segítséget. Fontos a szeretet és a barátság ápolása, a kifejezett pozitív érzelmek, a gondok megbeszélése és együttes erővel történő megoldása, a türelem; kerülendő az idegesség és a harag. Külön lecke foglalkozik a pozitív kommunikáció szerepével. Két fejezet teológiai jellegű: kiemeli a hit és az ima szerepét a házasság megerősítésében, és hangsúlyozza a megbocsátás gyógyító hatalmát. Végül az utolsó lecke teljesen gyakorlati: a család pénzügyeinek kezeléséről szól.

A B rész nyolc leckéje a szülők feladatait ismerteti. Két lecke foglalkozik az apák és anyák szerepkörével, két lecke az evangéliumi tantételek szülői tanításához ad eligazítást, két lecke pedig a példamutatáshoz és a döntésekben való eligazodáshoz nyújt segítséget. Külön lecke foglalkozik a családi közös ima szerepével és a Szentírás tanulmányozásával is.

2.1. ÉRTÉKREND, ÉLETFORMA ÉS NEVELÉSI ELVEK

Az alábbiakban leírtak önálló kutatás eredményei, amely személyes családlátogatásokon, részt vevő megfigyelésen, interjúkon, beszélgetéseken és e-mailes levelezéseken alapul. Mindegyik válaszadó interjúalany az egyház előírása szerint élő, hitelveket alkalmazó, többgyermekes család tagja, akiknek a szentírások olvasása, a napi imádkozás, az egyházközség életében való tevékenység teljesen természetes, a mindennapi életforma része, és ezeket igyekeznek személyes példával és útmutatással átadni gyermekeiknek is. Az adott válaszokban kiemelték, hogy az egyház előírásai szerint élnek.

„Az alapvető családi értékrendünk igazodik az egyház által tanított értékrendhez.” „Minden gyermekünk csecsemőkoruk óta tapasztalja, és éli azokat az elveket, tantételeket, amiket az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza tagjaiként tanulunk, vallunk.” „Az egyház által kiadott A család: Kiáltvány a világhozban benne van, hogy mi a férfi és mi a nő feladata egy utolsó napi szent családban: »Isteni elgondolás szerint az apáknak kell

irányítaniuk családjukat szeretettel, tisztességgel, és az ő feladatuk, hogy lét-szükségletekkel és védelemmel lássák el családjukat. Az anyák elsősorban gyermekeik neveléséért felelősek. Szükségszerű, hogy e szent feladatokban az apák és az anyák egyenlő társakként segítsék egymást.»

A család szerepének fontossága mindegyik válaszban hangsúlyos.

„Nekünk fontos a család, tudjuk, hogy nem véletlen a boldogság a családban, meg kell dolgozni érte, tudatosan kell dolgokat tenni. Mi, szülők igyekszünk jó példák lenni a gyerekek előtt; úgy élni, ahogy szeretnénk, hogy ők is éljenek. Nem hazudunk nekik soha, hogy meg tudjanak bízni bennünk, mindenkinek van dolga, a munka érték és fontos. Mindenkire szükség van, hogy működjön az otthonunk.” „A mi célunk ez: önálló egyénként is és szülőkként is, hogy megtanítsuk gyermekeinknek, hogy le tudjuk vetközni magunkról »a természetes embert«, hogy a társadalom által elfogadott taposómalmot létrává változtassuk, amin az emberek egymást felfelé tolvá, húzva segítik egymást, és valami csodálatosat érnek el együtt. [...] Nem akarunk elkülönülni és elmenekülni a világtól, itt, a világban akarunk világítani, és olyan környezetet kialakítani magunk körül, ahol jól érezzük magunkat, és mások is jól tudják érezni magukat a társaságunkban. Tudjuk, hogy ez a kör nem lesz nagy, és nem fogja megváltoztatni az egész világot. De a miénket igen.” „Különösen a mai világban fontos az, hogy az édesanya bázist teremtsen, egy védett, békés otthont, ahol mindenki jól érzi magát, ahonnan nem elvágyik az ember, hanem ahol szeret időt tölteni.”

„Fontos látniuk, hogy nem tűrjük az otthonunkban a pletykálkodást, a romboló hatású dolgokat, mint pl. trágár beszéd, cigaretta vagy alkohol fogyasztását. Úgy tűnik, hogy értik, ezek az irányelvek nem tiltások, korlátozások, sokkal inkább megvédenek bennünket lelkileg és testileg egyaránt. Azt tudom csak remélni, hogy szilárd, erős alapokat fektettünk le a szívükben, az elméjükben egyaránt, hogy jól élnek majd szabad akaratukkal, és a jót választják. Ezeket a szilárd alapokat úgy igyekszem lefektetni, hogy példával járok előttük, szülőkként éljük azokat a dolgokat, amiket tanítunk nekik, látják, amint rendszeresen segítjük, szolgáljuk az embereket. Sokszor a gyerekek is velünk tartanak, és átélik az ebből származó örömet. Ugyanis a munka értékére is tanítjuk őket nap mint nap. A ház körül mindig rengeteg a teendő. Ha elvégeznek bizonyos feladatokat, amelyeket koruk szerint már rájuk lehet bízni, akkor jár érte »fizetség«. Csak úgy zsebpénz, »something for nothing« nem létezik nálunk.”

Az imádság a mindennapok része, bármikor, bárhol lehet imádkozni; a mormonok leginkább kötetlen, szabad szavas imákat mondanak, amelyek tartalmazhatnak hálaadást, köszönetet, kérést. A megszólítás („Mennyei atyám/atyánk”) és a záróformula egységes („Jézus Krisztus nevében, ámen”). „Az ima az egyik legnagyobb

áldás, amit kaptunk. Lehetővé teszi számunkra, hogy kommunikáljunk Mennyei Atyánkkal, és útmutatását kérjük mindenben, a kisebb vagy nagyobb ügyekben egyaránt. Az ima nem bonyolult. Bármikor, bárhol lehet imádkozni, hangosan vagy magunkban, azzal a tökéletes bizonyossággal, hogy Isten meghall minket” – írja a mormon.org honlap magyar nyelvű része (Morm2). Minden válaszdó szinte azonosan ítélte meg az imádság jelentőségét:

„Mindenki igyekszik imádkozni legalább reggel és este egyénileg, illetve étkezések előtt közösen, ezenkívül este, lefekvés előtt közösen Szentírást olvasunk és közösen imádkozunk.” „Babakoruk óta ismert számukra, hogy naponta többször imádkozunk, reggel, este, étkezések előtt vagy bármikor ezeken kívül.” „Minden reggel és este mondunk közösen egy családi imát, étkezések előtt mondunk ételáldást, és ezenkívül vannak a személyes imák reggel és este – ez így soknak tűnhet, de kiváló emlékeztető számunkra, és abban is segít, hogy rájövünk, mennyire áldottak vagyunk.” „Fontos a gyerekeknek látni, hogy számunkra, a szüleik számára elengedhetetlen a mindennapi ima, a szentírásolvasás, a bocsánatkérés, a szolgálat, az emberek tisztelete, szeretete.”

2.2. ÉTKEZÉSEK, A BÖLCSESSÉG SZAVA, BŐJTI FELAJÁNLÁS

Az étkezések, ahogy volt már szó róla, imával kezdődnek: *„minden étkezés előtt mondunk egy ételáldást, ezt már a gyerekek is ügyesen mondják – hálát adunk azért, hogy van mit ennünk, és kérjük az Urat, hogy áldja meg számunkra azt, amit elfogyasztunk.”*

A közös étkezéseknek összetartó, családi közösségformáló erejük van:

„A családi étkezések nagyon fontosak, sokszor eszik együtt a család. Most jó kialakítani ezt a szokást, hogy később, amikor mindenkinek ezer dolga lesz, akkor is legyen igény rá, és legyen kialakítva a rendszere ennek, mert a vacsoraasztal körül jól lehet beszélgetni mindenféléről, problémákról, örömeikről, kötetlenül lehet megismerni a gyerekek véleményét, iskolai élményeit. Sok tanulmány van, hogy mennyire fontos a családok közös étkezése, maximálisan egytértek vele, és törekszem erre.”

Azt étkezési előírások – amelyeket minden mormonnak be kell tartania – a *Bölcsesség szava* című kinyilatkoztatás, amely *A Tan és a szövetségek* 89. szakasza-ként szerepel. Ahogy az alapvető hitelvek magyarázatakor olvashatjuk: „Testünk Isten becses ajándéka. Hogy testünket és elménket egészségesen és erősen tartsuk, Isten 1833-ban egy egészségre vonatkozó törvényt adott Joseph Smithnek. Ezt a törvényt *Bölcsesség szavaként* ismerjük. Azonkívül, hogy hangsúlyozta a helyes táplálkozást és a testi-lelki egészséget, Isten intett a következők ellen: dohánytermékek, alkohol, kávé és tea, drogok. Isten nagy fizikai és lelki áldásokat

ígér mindazoknak, akik betartják a *Bölcsesség szavát*.” Az egyháztagek erről így fogalmaznak:

„A Bölcsesség szavát is betartjuk, tehát nem iszunk alkoholt, kávé, koffein-tartalmú teát, nem használunk kábítószeret, nem dohányzunk, nem iszunk energiatalkat, és a gyerekeket is tanítjuk erről. Ezenkívül része a Bölcsesség szavának, hogy igyekezzünk egészségesen táplálkozni, sok gyümölcsöt, zöldséget, gabonaféléket fogyasztani, húst pedig mértékkel, de nem vagyunk vegetáriánusok, édességeket is ritkán. A testiünk a lelkiünk temploma, az Úr lelkiének társaságára is igényt tartunk, ezért fontos, hogy testiünket tisztán tartsuk, és igyekezzünk azon, hogy egészséges maradjon.”
„Betartjuk a Bölcsesség szavát, tehát nem iszunk alkoholt, kávé, fekete teát, nem dohányzunk. Azért nem, mert ezek mind függőséget okoznak valamilyen szinten.” „A Bölcsesség szavának törvényével kapcsolatban mi ragadtunk le a »nem iszunk alkoholt, kávé, teát, nem dohányzunk, nem drogozunk« alapelveknél. Célunk, hogy egészségesen, életerővel telve éljük életünk napjait 60-70-80 vagy akár 100 évesen is, ezért a ma forgalomban lévő, civilizált betegségekért felelős ételek, italok fogyasztását is mellőzzük.”

Minden hónap egyik vasárnapját böjti napnak szentelik. Ilyenkor két, egymás követő étkezést kihagynak, vagyis ezalatt nem esznek, nem isznak. A böjt mindig imádkozást is jelent, a Szentírásban az imádkozásról és böjtölésről mindig együtt van szó. A böjti nap során az étkezére szánt és megtakarított összeget felajánlják a rászoruló egyháztagek megsegítésére (Evang. 1980: 153).

„Az ima a böjt kezdetét jelzi, ebben az imában lehet kitűzni azokat a különleges célokat, amiért böjtölünk az adott hónapban. (pl. hogy valaki meggyógyuljon, sikerüljön egy vizsga, erőt kapjunk valamilyen nagy feladathoz, választ kapjunk egy kérdésre, ami foglalkoztat stb.) A gyerekek nem böjtölnek, az egyház arra buzdítja a szülőket, hogy példával járjanak elől, tanítsák erről a gyerekeket és készítsék fel őket, hogy a keresztfőjük után (8 évesen) ők is elkezdhesék gyakorolni a böjtölést. Eleinte két étkezés helyett csak egyet hagyjanak ki, fokozatosan, kényszer nélkül tegyék ezt, legyen lehetőségük bizonyosságot szerezni erről, megtanulni, megtapasztalni, hogy ez egy különleges módja annak, hogy közelebb kerüljünk Mennyei Atyánkhoz, tisztább legyen az elménk és megerősödjön a bizonyosságunk, illetve hitünk erejével kívánt áldásokat kapjunk az Úrtól.”

„Minden hónap első vasárnapja »böjti vasárnap«, ilyenkor 24 órán keresztül nem iszunk és nem eszünk semmit. A böjt lényege, hogy közelebb kerüljünk az Úrhoz; amikor böjtölünk, akkor sokat imádkozunk, általában egy bizonyos dologért böjtölünk. Azt a pénzt, amit ez alatt a 24 óra alatt ételre-italra költöttünk volna, azt az egyháznak adjuk, ezt »böjti felajánlásnak« nevezik. Ebből a pénzből az egyház a szűkölködőket és a szegényeket segíti. A gyerekek természetesen nem böjtölnek, ők még nem értenék meg a böjt lényegét, tehát ez nekik csak egy éhezés lenne.”

Az egyházban a szombat vasárnapra esik, mint a kereszténység többségében. Fontosnak tartják a szombat megszentelését az istentiszteleti gyűléseken kívül is. Továbbra is érvényben van Istennek a szombatra vonatkozó parancsolata: ez a nyugalom és a szolgálat napja. Általánosságban véve nem dolgoznak és nem vásárolnak vasárnap. Olyan munkakörök esetében, mint orvos, rendőr, tűzoltó stb., amelyek természetesen nélkülözhetetlenek, az az elv működik, hogy a szombat van az emberért, nem az ember a szombatért. Vasárnap a szórakozás helyett inkább olyan tevékenységeket választanak, amelyek lelkileg felemelők: egyházi szolgálat (egy püspöknek például a vasárnap nagyon is sűrű és dolgozó nap lehet), betegek látogatása, házi tanítás, naplózás (ez is egy fontos egyházi tevékenység), genealógiával való foglalkozás, pihenés, családlátogatás, készülés egy tanításra, szentírás-tanulmányozás. Igyekeznek, hogy a háztartási munkát se vasárnapra hagyják, azaz a vasárnapi ebédet már vagy szombaton elkészítik, vagy vasárnap csak egyszerűbb ételt készítenek. Vannak családok, amelyek egész vasárnap az ünneplő ruhájukban vannak, ezzel elősegítve a szombat megszentelését.

„A vasárnap az Úr napja, a nyugalom napja, ilyenkor az egyházba megyünk, nem vásárolunk, nem megyünk szórakozni, nem sportolunk, nem költünk pénzt semmire, igyekszünk elkerülni a tömeget és inkább pihenni, a családdal lenni, leveleket, naplót írni, mélyebben Szentírást olvasni, családkutatást végezni, egyházi zenét hallgatni, egyházi filmeket nézni. A gyerekek igénylik vasárnap is a fizikai mozgást (gyerekek természetesen), de ezt is próbáljuk úgy tenni, hogy inkább közösen sétálni megyünk egy csendesebb részére a városnak. A vasárnap megszentelése is családonként eltérő, mi így érezzük jól magunkat, ez vált be. Nekünk nincs tévénk, szerintünk rengeteg szenny van benne és minimális érték, tehát erre nem pazaroljuk a pénzt, a híreket az ember az interneten is beszerezheti, filmeket pedig DVD-n nézünk, azt, amit mi szeretnénk, és akkor, amikor mi szeretnénk, nem pedig a tévécsatorna által diktált dolgokat.” „A vasárnap az Úr napja, ezért igyekszünk azt megszentelni. Vasárnap nem vásárolunk, azért, hogy ne dolgoztassunk másokat – mindenkinek meglegyen a lehetősége, hogy elmenjen istentiszteletre, és hogy pihenhessen, az Úr dolgaival foglalkozhasson. Vasárnap délelőtt 10:00–13:00 között az egyházban vagyunk és gyűléseken veszünk részt, istentisztelet után a gyerekek elemiben tanulnak, játékosan, más gyerekekkel együtt, mi pedig vasárnapi iskolában, majd női, illetve pap-sági gyűlésen tanulunk. Aztán hazamegyünk, ebédelünk, alszunk a gyerekekkel, és próbálunk az Úr dolgaira koncentrálni – vasárnap pl. csak egyházi filmeket-meséket nézünk, egyházi zenét hallgatunk, a gyerekek persze játszhatnak, de nem megyünk el ilyenkor szórakozni vagy különböző gyerekprogramokra. Ha beteg valaki a családukból, meglátogatjuk, ha van lehetőségünk rá, szolgálunk valakit. Vasárnap tehát nem vásárolunk be, nem mosok, nem takarítok, nem megyünk szórakozni – erre ott van a hétből hat nap, a vasárnap az Úr.”

2.3. CSALÁDI ESTE

A hétfői családi este a mormonoknál fontos esemény, lényegében a hétköznapi vallásgyakorlat része. Nem arról van szó, hogy máskor ne lennének együtt a családtagok, hanem egy olyan alkalom, amikor biztos, hogy együtt vannak. Egyházi ajánlás, hogy ezeket az estéket hétfői napon kell megtartani, de ez nem szigorúan vett szabály, vagyis ha valamilyen oknál fogva – pl. a szülő munkája miatt – nem alkalmas a hétfői nap, akkor akár más hétköznapi napra is tehető. Szintén pótolható másik napon, ha esetleg egy alkalom kimaradna. Ezek az esték cselekvő tevékenységet igénylő programok, amelyeknek rögzített rendjük van. Ezzel együtt jellemző a rugalmasság, vagyis a gyermekek életkora függvényében lehet az időtartamot alakítani, illetve a tevékenységet kigondolni. Lényeges, hogy ezek a családi esték nem csupán gyermekes családoknak szólnak, gyermektelen párok, idősebb szülők és nagyszülők önállóan is megtarthatják, sőt, egyedülállóknak is ajánlják: nekik a gyülekezet többnyire közös programot szervez. (De természetesen egyedülálló nagyszülőt is meg lehet látogatni a gyerekekkel.)

A családi este nyitó imádsággal kezdődik. Ennek – mint a mormon imádságoknak általában – nincs kötött szövege. Bármelyik családtag mondhatja, akár a legkisebb, beszélni már tudó gyerek is. Ezt követi az éneklés. Valamelyik családtag választ egy éneket, amelyet közösen elénekelnek. Ezután felolvasnak egy rövid szakaszt a szentírásokból. A tanítás során bármilyen téma szóba kerülhet. Lehet az elhangzott szentírási szöveget magyarázni, kifejtetni, sor kerülhet a szent iratok íróinak bemutatására vagy az egyház prófétáinak ismertetésére, egyháztörténeti események elmesélésre, vagy akár a templomok képekkel történő bemutatására.

De lehet teljesen világi témát is választani, gyakorlati ismereteket, amelyek a mindennapi életben hasznosak. Az aktivitás pedig közös programot jelent, akár bent a lakásban, akár kint a kertben vagy a szabadban. Az étkezés is része a programnak, ez lehet sütemény vagy akár a közösen elkészített étel elfogyasztása. A legvégén pedig imádság zárja az eseményt.

„A hétfői családi esteket nagyon szeretik nálunk a gyerekek. A gyerekek fiatal kora miatt ezek rövid leckékből és énekekből állnak, mivel rövid ideig tudnak csak figyelni. A férjemmel hetente váltva készülünk fel egy-egy rövid témával. Az egyházunk kiadványait használjuk a leckék alapjául. Mivel mindenki beszél nálunk angolul is, rengeteg angol nyelvű segítség van ehhez az interneten, kifejezetten kisgyermekes családok számára. A nagyobbik gyerekek már rendszeresen számon tartja, hogy mikor lesz hétfő, mert akkor az családi estét jelent. Általában vacsora után, a nappaliban tartjuk. Először énekelünk (az egyháznak van külön egy nagy énekeskönyve gyerekeknek, angol nyelven), aztán valaki mond egy nyitó imát. A lecke során kérdéseket teszünk fel, képeket mutatunk, történeteket mondunk el, szentírásrészleteket olvasunk fel a témával kapcsolatban, esetleg van valamilyen aktivitás. A lecke végén általában van valamilyen kreatív tevékenység is: színezőoldal, szókereső, labirintus, hajtogatás, gyurmából formázás stb., valami, amit a gyerekek a kezükkel is meg tudnak érinteni, amit meg tudnak oldani,

amit esetleg el lehet tenni és a későbbiekben visszaidézni. A lecke végén újra ének van, illetve záró ima. Az egész program általában lezajlik fél óra alatt. Az Egyesült Államokban nagyon elterjedt az egyháztag családok körében, hogy a családi est végén valamilyen desszertet is felszolgálnak, nálunk ez ritkán fordul elő.”

„A családi est azért fontos, mert a rohanó hétköznapiakban van egy előre lefixált időpont, amikor együtt van a család, és együtt csinál valamit, ami erősíti a hitünket és az egyházunk tanairól való bizonyosságunkat. Egyelőre a mi családjunkban a gyerekek még kicsik, itthon vagyok velünk, tehát elég sok időt töltünk együtt egyébként is, de nagyon fontosnak tartom, hogy most megalapozzuk ezt a szokást, hogy később, amikor iskolába fognak járni, különórákra stb., és mindenki sokkal elfoglaltabb lesz, akkorra ez már legyen kialakítva, megszeretve, és reményeink szerint mindenki vágyjon rá, hogy együtt legyen a család. Később változni fog ez, hosszabbak lesznek a leckék, a gyerekek is fognak időnként tanítani, elmaradnak majd a kifestők, közös szolgálati lehetőségeket fogunk keresni az otthonon kívül stb. Az egyház minden egyháztagot buzdít arra, hogy tartson családi estet, akkor is, ha egyedülálló, ha csak egy házaspárról van szó házasságuk elején, vagy akkor, amikor a gyerekeik már kirepültek a fészekből. A családi est lényege, hogy a vasárnapon kívül is legyen a héten egy nap, amikor mélyebben tanulunk az egyházi tanokról (a mindennapi személyes szentírástanulmányozáson és imádkozáson túl).”

„Este közösen vacsorázunk, és utána kezdődik a családi est: nyitó ének, nyitó ima, rövid tanítás (gyerekekhez szabva természetesen, ez kb. 10 perc). Amikor a gyerekek nagyobbak lesznek, akkor a tanítás kicsit hosszabb lesz. Tanítás után jön a „tehetség megosztása”: ilyenkor általában a gyerekek mutatják meg, hogy miben tehetségesek, pl. hogy tudnak énekelni stb. Ezután jön a záró ének, záró ima, majd általában valami finomság, és aztán, ha még van idő, akkor közösen társasozunk vagy játszunk-mókázunk valamit.”

A fentebb bemutatottak alapján megállapíthatjuk, hogy a családi esték nemcsak együttlétek, hanem oktatási alkalmak is, amikor a szülői szerep a tanítói szerepvállalással egészül ki. Ez azonban nem szilárd kategória, a szerepek felcserélhetők: a nagyobb testvér is taníthatja a kisebbet vagy a gyerek(ek) a szülőket.

Angol nyelven rengeteg segédanyag áll rendelkezésre a családi esték minél változatosabb megszervezéséhez.

3. FELJEGYZÉSEK A NEVELÉSTUDOMÁNY SZÁMÁRA

Sokszínű, multikulturális világban élünk. Egy osztályközösségbe eltérő társadalmi háttérű gyermekek érkezhetnek, különböző szokásokkal és – ami esetünkben fontos – vallási hagyományokkal. A pedagógus feladata, hogy tájékozódjon, ismerje meg valamennyire azt a vallási tradíciót, amelyből a gyerek érkezik. A mormonoknál alapvető érték a közösséghez tartozás, a beilleszkedés, a nyitottság – természetesen a saját értékrendjük mellett. A tanulás, a szorgalom, a munka becsülete szintén elvárás, így ezek olyan pozitívumok, amelyekre építeni lehet. Az étkezési szokások sajátosságai pedig csak kis odafigyelést igényelnek. Minden osztály egyedi összetételű, eltérő képességű és családi háttérű gyerekekből áll. A mormon diákok jelenléte az oktatásban nem okozhat olyan konfliktusokat, amelyeknek felekezeti okuk lenne.

Alapító(k)	Joseph Smith (1805–1844)
Hitelvek	Isten a Mennyei Atya; Jézus Krisztus Isten Fia, a Megváltó. Az evangélium első tantételei és szertartásai a következők: a Jézus Krisztusba vetett hit, bűnbánat, kereszttelkezés és a Szentlélek ajándékának elnyerése. Jézus Krisztus egyháza vissza lett állítva a földre. Isten papsági felhatalmazása jelen van egyházában ma, ahogy jelen volt az eredeti egyházban is. A <i>Biblia</i> és <i>A Mormon könyve</i> Isten szava. Isten kinyilatkoztatja akaratát a prófétáknak, napjainkban éppúgy, mint ahogy az ősi időkben tette. A családok mindörökké együtt lehetnek.
Kulcsfogalmak	visszaállítás teológiája, próféta, hitehagyás, papság, templomi szolgálat
Családra vonatkozó felfogás	a családnak szent célja van, a családok örökre együtt lehetnek, a családfakutatás fontos tevékenység
Pedagógiai elvek	Folyamatos hitéleti képzés kisgyerekkortól kezdve. Személyes példák a családban. A tanulás, a tudás mint érték megjelenítése.
Önálló iskolák	USA-ban: Brigham Young University, LDS Business College, felekezeti képzés a gyülekezetekben MTC – Misszionáriusképző Központok
Iskolai konfliktusok forrása	téves ismeretek az egyházzról, kortárs csoportok
Hitiratok	<i>Biblia</i> , <i>A Mormon könyve</i> , <i>A Tan és a szövetségek</i> , <i>A Nagyértékű gyöngy</i>

IRODALOMJEGYZÉK

- A Mormon Könyve. Egy másik tanúbizonyság Jézus Krisztusról.* Az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza, 2007.
- ANNUS I. (2008): Az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza. In: MÁTÉ-TÓTH A.–NAGY G. D. (szerk.): *Vallásosság változatok. Vallási sokféleség Magyarországon.* JATE Press, Szeged. 169–188.
- BALOGH M.–GERGELY J. (2005): *Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon, 1790–2005. I–II. História – MTA TTI, Budapest.*
- Egyh. 1990 = *Egyházak, felekezetek, gyülekezetek 1990-ben Magyarországon.* Művelődési és Közoktatási Minisztérium, Budapest.
- Evang. = *Az evangélium tanításai* (1980): Az Újkori Szentek Jézus Krisztus Egyháza, Salt Lake City.
- GIVENS, T. L. (2002): *By the Hand of Mormon.* Oxford University Press, Oxford.
- HARMATH A. S. (2001): A mormon egyház magyarországi szervezetének 2001. szeptember 14–15-én tartott genealógiai szimpóziuma. *Turul*, 3–4. 114–115.
- Hitt. = A Hittételek Az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyházában
http://scriptures.lds.org/hu/a_of_f/1 (Letöltés ideje: 2011. december 29.)
- HUBAI P. (2008): ΘΗΣΑΥΡΟΙ ΑΠΟΚΡΥΦΟΙ. Az apokrif irodalom határain. *Vallástudományi Szemle*, 2. 157–193.
- MATTHEWS, C. S. (2005): *New Religions.* Chelsea House Publishing, Philadelphia. 21.
- MOLNÁR L. M. (2007): Mormonok Magyarországon. *Élet és Tudomány*, 23. 717–719.
- Morm. = A visszaállítás. <http://www.mormon.org/learn/0,8672,942-15,00.html> (Letöltés ideje: 2009. március 29.)
- Morm2 = A mormon.org honlap magyar nyelvű része.
<http://mormon.org/learn/0,8672,833-15,00.html> (Letöltés ideje: 2012. február 26.)
- Official Website of The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints.
<http://www.lds.org> (Letöltés ideje: 2012. február 26.)
- Official Website of The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints. <http://www.mormon.org> (Letöltés ideje: 2012. február 26.)
- Öröks. 1996 = *Örökségünk. Az Utolsó Napok Szentjei Jézus Krisztus Egyházának rövid története.* Az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza.

MESTERHÁZY ÁGNES

SZOCIALIZÁCIÓS KONFLIKTUSOK AZ ISKOLÁBAN – A JEHOVA TANÚI EGYHÁZ PÉLDÁJÁN KERESZTÜL

Jelentős többletterheket ró a pedagógusokra, amikor egy új vallásos mozgalomból érkező tanuló kerül az osztályba. Az ilyen tanulók által hozott viselkedéskultúra és normarendszer ugyanis – a többségi társadalom szempontjából nézve – igencsak eltérhet a többi tanuló által képviselt normától. Ez a továbbiakban – látszólag vagy ténylegesen – feloldhatatlan konfliktusokhoz vezethet az osztályközösségben, illetve a tanár-diák, vagy akár a tanár-szülő kommunikációban. Nem elég azonban felismerni a problémát, nekünk, pedagógusoknak kell megtenni az első lépéseket a felmerülő konfliktusok oldásához, orvoslásához. Mivel az új vallásos mozgalmak igen eltérők a világnézet és a kulturális hagyományok tekintetében, ezért a tanuló megértéséhez és megismeréséhez elengedhetetlen, hogy bizonyos mértékig megismerjük egyháza hitelveit és szokásrendszerét. Az alábbiakban arra vállalkozunk, hogy egy konkrét új vallásos mozgalom – a Jehova tanúi egyház – példáján keresztül megvizsgáljuk a többségi társadalom és a kisegyház normarendszere közötti különbségekből adódó problémákat, amelyek a közoktatásba kerülő Jehova tanúi gyerekek szocializációját negatívan befolyásolhatják.

1. A KUTATÁS CÉLJA ÉS AZ ALKALMAZOTT MÓDSZEREK

A kutatás célja az volt, hogy feltérképezzük a Jehova tanúi egyházból érkező tanulók iskolai szocializációs konfliktusait, majd elemezzük ezeket. Hosszú távú tervünk, hogy a későbbiekben megtaláljuk azokat az irányelveket és módszereket, amelyek segíthetnek a Jehova tanúi diákok esetében felmerülő iskolai szocializációs konfliktusok megoldásában, illetve azok megelőzésében.

Kétféle kutatási módszerrel dolgoztunk. Egyrészt a Jehova tanúi egyházzal szülő belső (az egyház tagjai által készített), illetve a külső szemlélők által írt szakirodalmakat tanulmányoztuk és hasonlítottuk össze. Másrészt mélyinterjúkat készítettünk

pedagógusokkal és Jehova tanúi diákokkal egyaránt. Az interjúk során arra kerestük a választ, hogy interjúalanyaink milyen konfliktusokkal találkoztak akkor, amikor Jehova tanújaként bekerültek a közoktatásba vagy Jehova tanúja tanuló érkezett az osztályukba, továbbá milyen módon reagáltak az adott szituációban, és mi jelentett volna akkor nagy segítséget számukra.

2. ÜTKÖZÉSI FELÜLET: SPECIFIKUS KONFLIKTUSFORRÁSOK A JEHOVA TANÚJA GYEREKEK KÖRÜL

Amikor egy Jehova tanúja diák kerül az iskolába, egy egész problémacsomagot hoz magával, hiszen olyan szociokulturális háttérből érkezik, amely a többségi társadalom szempontjából „más”, ezért nehezen érthetőnek, idegennek, akár elítélendőnek tűnik. Ezek a különbségek az általános iskola első osztályától a középiskola végzős évfolyamáig minden tanulócsoportban okozhatnak konfliktusokat. Emiatt a Jehova tanúi fiatalok pedagógiai szempontból különleges bánásmódot igénylő tanulóknak számítanak, hiszen „szociokulturális okok miatt egyéni, sajátos nevelési-oktatási szükségleteik vannak” (FALUS 2003: 418). Ahhoz, hogy a pedagógus megfelelő rálátással rendelkezzen a felmerülő problémákra, és adott helyzetben helyes döntéseket hozhasson, tisztában kell lennie a Jehova tanúja diák „másságának” okaival, jellegével. Az alábbiakban számba vesszük, hogy Jehova tanúinak mely hitelvei, illetve szociokulturális sajátosságai jelentenek és jelenthetnek ütközési felületet az osztályközösségben, illetve a tanár-diák vagy akár a tanár-szülő kommunikációban.

Az új vallásos mozgalmak között Jehova tanúi viszonylag nagy múltra visszatekintő egyháznak számítanak, és nemzetközileg is igen elterjedtek, hiszen a föld 230 országában, mintegy hatmillióan hirdetik tanaikat. Az egyház előzményeként szolgáló mozgalom alapítója a pennsylvaniai Charles Taze Russel volt, aki 1879-ben szervezte meg a Nemzetközi Bibliakutatók Társulatát Allegheny városában, az Egyesült Államokban (TONHAIZER 2003: 264). A Szentírás minél hűbb értelmezése mellett Russel fő célja az volt, hogy kiderítse Krisztus visszatérésének időpontját, amelyet 1914-re jósolt. Bár a várva várt esemény elmaradt, Jehova tanúi a későbbiekben mindig megjelöltek egy-egy újabb évszámot, amelyre Krisztus második eljövetelét várták. Alapvetően tehát *világvégeváró egyházzal* van szó, amely sajátos szemléletet, örökös készenlélet kíván a hívektől, így az iskoláskorú fiataloktól is. Emiatt a diák könnyen válhat gúny tárgyává az osztályközösségben.

Az alapító Russel halála után a második elnök, Joseph F. Rutherford számos újítást hozott a bibliakutatók életébe. Például ő tudatosította a mozgalom tagjaiban, hogy *aktív igehirdetőként* kell tevékenykedniük. Nem sokkal később, 1931-ben névváltozáson is átment a bibliakutatók mozgalma: Ézsaiás próféta szavai nyomán („Ti vagytok az én tanúim, így szól az Úr”) ettől fogva Jehova tanúinak nevezik magukat. A misszionálás világméretű kiterjesztése már a harmadik elnök, Nathan H. Knorr nevéhez fűződik. Ő alapította 1943-ban az Órtorony Gileád Iskolát,

amelynek feladata mind a mai napig a misszionáriusok képzése (GASSMANN 1998: 17–18). Alapvetően tehát *térítő egyházról* van szó, amelynek minden tagja végez prédikálószolgálatot (régies nevén szántóföldi szolgálatot). Ez az iskolában úgy szülhet konfliktust, ha a tanuló az iskolai programok vagy a tanulás helyett túl sok időt fordít a gyülekezeti alkalmakra vagy a prédikálószolgálat végzésére, illetve ha az utóbbi közben találkozik valamelyik osztálytársával, tanárával.

Ugyancsak problémákat idézhet elő, hogy Jehova tanúi *saját maguk által újrafordított Bibliát használnak*. Az úgynevezett „*új világ fordítás*” szövege komoly eltéréseket mutat a történelmi egyházak által használt, így a többségi társadalomban is elfogadott bibliafordítások szövegéhez képest. Példaként említhetjük, hogy az új világ fordítás szerint Jézus nem kereszten halt meg, hanem egy kínzóoszlopon, így a kereszt mint jelkép nem elfogadott szimbólum Jehova tanúi számára. Az ilyen jellegű különbségek szaktantárgyi órákon is problémákat vethetnek fel, például magyar nyelv és irodalom órán, ahol a Biblia a tananyag része. Hogyan értékeljen például a magyartanár egy olyan esszét, amelyet a Jehova tanúja tanuló az új világ fordítás alapján készített, és ennek megfelelő következtetéseket vont le dolgozata végén?

A legtöbb konfliktust és dilemmát azonban a *bálványimádás* kérdése generálja. Jehova tanúi a hagyományos gondolkodásmódnál sokkal tágabban értelmezik ezt a fogalmat, ezért *nem ünneplik a születésnapokat, névnapokat, nemzeti ünnepeket* és olyan *hagyományos keresztény ünnepeket sem*, mint a karácsony vagy a húsvét. Egyetlen nyilvános ünnepi alkalmuk a húsvét környékén megrendezendő Emlékünnep, amelyre kampányszerűen invitálják a nem hívő érdeklődőket is (HUNYADI 1998: 174). Ugyancsak bálványimádásnak minősül náluk a nemzeti jelképek előtti tisztelgés, így a Himnusz éneklése is. Mit tegyen az osztályfőnök, ha a Jehova tanúja tanulót a szülei rendszeresen elkérik minden iskolai ünnepségről? Hogyan maradhat egy osztályközösség teljes jogú tagja az a gyermek, aki nem vesz részt a keresztény ünnepekhez kapcsolódó osztályprogramokon, például a Mikulás-délutánon vagy a karácsonyi műsorban? Hogyan kezelje a pedagógus azt a helyzetet, amikor a tanuló vallási meggyőződése miatt nem áll fel a Himnusz éneklése közben? Vajon az egyén vallásgyakorlása vagy a többségi társadalom által elfogadott normák élveznek elsőbbséget? Nem lesz-e hiányos a Jehova tanúja gyermek nemzeti tudata és az emberi kultúráról szerzett ismeretanyaga, ha bizonyos programokat és tudásanyagot figyelmen kívül hagy? Látható, hogy egyetlen, a többségi társadalom normáitól eltérő hitelv milyen összetett kérdéseket vet fel.

Fontos azonban megjegyeznünk, hogy a közoktatási rendszer szempontjából sem csak hátrányokkal jár, ha valaki Jehova tanúja. Mint már említettük, az egyház tagjai aktív igehirdetők: házról házra járva elbeszélgetnek az emberekkel a Szentírásról és a hitről, illetve saját kiadású sajtótermékeiket osztják az utcán. Ez gyakran embert próbáló feladat, hiszen a hírnökök sok elutasítással találkozhatnak. Éppen ezért az egyház arra törekszik, hogy minél eredményesebben felkészítse tagjait az igehirdetésre. Ennek érdekében gyülekezeti alkalmak adott része a hívek retorikai képzésére irányul (Teokratikus Szolgálati Iskola), ahol sajátos, úgynevezett teokratikus nyelvezetet is használnak. Így előfordulhat, hogy a Jehova tanúja tanuló

magasabb szintű retorikai tudással és készségekkel rendelkezik, mint osztálytársai. Ugyancsak értékes munkát végeznek Jehova tanúi az írástudatlanság felszámolása érdekében, illetve számos jelnyelvi gyülekezetük működik világszerte.

3. TÖBB SZEMPONTÚ MEGKÖZELÍTÉS: AZ INTERJÚK TANULSÁGAI A PEDAGÓGUSOK OLDALÁRÓL

Az interjúk során elsősorban arra kerestük a választ, hogy a fentiek közül és azokon túl milyen konfliktusokkal találkoztak az érintettek iskolai szituációkban, és hogyan próbálták kezelni a felmerülő problémákat. Érintetteken itt elsősorban azt a két felet értjük, akik a leginkább ki vannak téve a konfliktusok káros hatásainak, illetve a legtöbbet tehetik a problémák megelőzéséért, orvoslásáért: a Jehova tanúja tanulót és a pedagógust (aki lehet az osztályfőnök, egy szaktanár, napközi otthonos nevelő stb.).

A pedagógusok körében alapvetően kétféle attitűddel találkozhatunk. Egyrészt vannak azok a pedagógusok, akik szerint egyértelműen a kisegyházból érkező tanulónak kell(ene) alkalmazkodnia az iskolarendszerben képviselt elvekhez és normákhoz. Az iskolai nevelők másik része arra törekszik, hogy Jehova tanúinak elveit, kultúráját tanulmányozva és a gyermekhez empátiával viszonyulva megismerje a tanuló háttérét, és az őt körülvevő látható, de sokkal gyakrabban lappangó konfliktusokat. Azonban az utóbbi csoportba tartozók is gyakran tapasztalják azt, hogy falakba ütköznek: a legjobb szándék mellett sem elég, ha csak a pedagógus nyit a Jehova tanúja gyermek és családja felé, a másik oldalról is szükséges bizonyos fokú megértés és alkalmazkodás.

A megkérdezett pedagógusok általános tapasztalata volt, hogy a Jehova tanúi gyerekek az iskolai életben csak annyiban vesznek részt, amennyiben ezt iskolai kötelezettségeik feltétlenül megkívánják. Az osztályprogramokról, iskolai ünnepekről lehetőleg távol maradnak, és inkább az iskolai környezettől várják el az alkalmazkodást, hitelveik tiszteletben tartását. Ezáltal a tanuló (és az őt támogató pedagógus) egyrészt összetűzésbe kerülhet az iskolavezetéssel és az osztályközösség többi tagjával is, másrészt a megkérdezett pedagógusok egyetértettek abban, hogy a nemzeti ünnepek és jelképek mellőzése által a tanulók nemzeti tudata hiányos marad, és ez közvetetten káros hatással lehet műveltségükre és szocializációjukra.

A tanuló iskolai szocializációjára nézve súlyosabb következményekkel járhat, hogy a Jehova tanúja tanuló rendszeresen, mintegy „önként” kimarad a közösségépítő osztályprogramokból. Különösen az általános iskolai korú tanulóknál okoz gondot, hogy a gyerek még nem feltétlenül érti, miért nem jár neki az, ami társai számára természetes (születésnap köszöntés és ajándék, Mikulás-csomag), csak igyekszik engedelmeskedni szüleinek. Egy alsós tanítónő a következőképpen fogalmazott: *„A fájó az, hogy látni rajta, mennyire vágyakozik mindezek után, de szavakba ezt nem önti, csupán azt, amit a szülei megtanítottak neki: »Nekem*

nem lehet ilyet csinálnom.” A pedagógusok tapasztalatai alapján ez az ellentmondás a vallásos elvek és a belső igények (osztályközösséghez tartozás) között lappangva ütközik a gyereken keresztül, és akár – látszólag ok nélküli – agressziót is kiválthat a tanulóból.

Ugyancsak ellentmondást vélnek felfedezni a megkérdezett pedagógusok abban a tekintetben, hogy a Jehova tanúja szülők mennyiben figyelnek oda gyermekeikre. Szerintük az egyház kiadványaiban is javasolt fokozott odafigyelés nem mindig irányul a gyermek valódi személyiségének és szükségleteinek megismerésére. Egy pedagógus így számolt be egy családlátogatás tapasztalatairól: *„Ottlétünk célja kislányuk korábbi életének, tulajdonságainak, kedvelt tevékenységeinek megismerése volt, ezt azonban két óra elteltével sem tudtuk abszolválni. Felmerült bennem a kérdés: lehet, hogy nem is ismerik igazán saját gyermeküket? Nem tudják, mire vágyik, mit szeret? De rá kellett jönnöm, hogy gyermekük élete hitük által tudatosan irányítottá vált.*” Bár a gyerekekre való odafigyelés a nem vallásos családokban is félrecsúszhat, jellemző, hogy Jehova tanúinál esetenként a túlzott vallásos irányultság mellett és miatt sikkad el a gyermek megismerése. Emellett több pedagógus nehezményezte, hogy a szülők általában nem partnerek a helyzetek kezelésében, a tanár-szülő kommunikáció gyakran kimerül abban, hogy az első szülői értekezleten néhány kiadványt nyomnak a tanítók, tanárok kezébe, nem engednek saját alapelveik és hitelveik következetes betartásából, és a továbbiakban nem nyitottak a kompromisszumra vagy a közös problémamegoldásra.

Mindezek alapján elmondhatjuk, hogy a megkérdezett pedagógusok szerint ellentmondás mutatkozik aközött, hogy bár a tanúk sokat profitálnak a gyülekezetükben megfigyelhető szeretetteljes légkörből és odafigyelésből, a világi oktatással kapcsolatban mégis olyan elveket képviselnek, amelyek miatt a gyermek megfosztódik az igazi diáklétől. Az osztályközösségben a tanuló vallása szabályai miatt nem élvezheti a közösséghez tartozás és az elfogadó légkör előnyeit. A tanúk gyermeke tanítás után gyakran magányosan megy haza, ha beteg, nehezen talál olyan társat, aki elviszi neki a leckét, a közösségi rendezvényekre pedig akkor sem mehetne el, ha hívnák. A pedagógusok tapasztalatai szerint ezeknek a gyerekeknek a társadalmi életre való iskolai felkészülése így sikertelen vagy hiányos (MESTERHÁZY 2009: 114).

4. A MÁSIK OLDAL: AZ INTERJÚK TANULSÁGAI A JEHOVA TANÚI TANULÓK SZEMSZÖGÉBŐL

A fentebb említett eltérő értékrendek és normák a Jehova tanúja diákokon keresztül ütköznek. A konfliktusok sokszor évekig a felszín alatt lappanganak, vagy pedig látszólag indokolatlan viselkedésben törnek felszínre. A Jehova tanúi fiatalokon így több lesz a teher, mint egy átlagos tizenévesen, hiszen több oldalról kapják az elvárásokat: míg a többi diák elsősorban a szülők, az iskolai elvárások és a kortárs-csoport elvárásai között órlódik, addig a Jehova tanúja gyerekeknek az egyházuk által előírt szabályoknak és kötelezettségeknek is meg kell felelniük. Ráadásul

komoly dilemmát, belső konfliktust okozhat az, ha a kortársak nem fogadják el, sőt, elítélik a Jehova tanúja tanuló által követett alapelveket és vallásos tevékenységeket.

Számos nehezen kezelhető helyzetet generál a tanuló számára a pedagógus nem megfelelő hozzáállása, azonban a Jehova tanúja fiatalok szerint a nyílt ellenszenvet még mindig könnyebb kezelni, feldolgozni, mint a tanárok bújtatott ellenszenvét. Az egyik fiatal erről így számolt be: *„A magatartásjegyeimet lerontották, hogy nem veszek részt a közösségi tevékenységekben, és ez az osztályfőnök ellenséges érzelmekkel volt irántam. Kijelentette, hogy én nem fogok tudni soha megtanulni írni-olvasni, hogy nem lesz belőlem ember, és ahol lehetett, gáncsot vetett, és a készletárgyakból rosszabb jegyeket próbált nekem adni. Komoly nehézségnek éreztem, hogy kimondani már nem lehetett, hogy téged azért marasztalunk el, mert nem jössz az ünnepekre, mert nem ünnepeled ezt, azt, amazt, de így a háttérből mindig érzékeltették azt, hogy mivel te ilyen különc vagy, ezért ezt így nem fogadom el”*. Ez a fajta pedagógusi hozzáállás nem csupán önértékelési problémákat okozhat, de az osztálytársaknak is azt sugallja, hogy a Jehova tanúja tanulót nem szabad elfogadni.

Az interjúkból az is kitűnik, hogy míg a pedagógusoknak viszonylag könnyű tudtára adni a tanuló vallási hovatartozását (főleg azért, mert ezt általában a szülők teszik meg), addig a Jehova tanúi fiataloknak komoly dilemmát jelent, hogy kortársaiknak pontosan mennyit áruljanak el vallásukról. Gyakori a kibúvó keresése, a látszatprogramok szervezése az iskolai ünnepségek és az osztályalkalmak helyett. Egy gimnazista fiú erről így számolt be: *„Kérdezik ilyenkor, hogy hol vagyok, akkor elmondom, hogy rendszeresen találkozom testvérekkel, meg hogy én ezekben nem nagyon veszek részt, meg ilyenkor úgy van, hogy azért, hogy könnyebb legyen megmagyarázni, hogy hol voltam, általában programot szervezek anyukámmal, hogy ne kelljen hazudni semmiképpen.”*

Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy minden nehézség mellett és ellenére a Jehova tanúi fiatalok pozitív többletként és nem nehézségként beszélnek vallási hovatartozásukról. Emellett pozitív példákat is találunk, amikor a pedagógus a tanuló érdekeit szem előtt tartva elejét vette annak, hogy a Jehova tanúja tanulót támadások érjék: *„Amikor középiskolás lettem, akkor én kezdetektől fogva felvállaltam, hogy Jehova tanúja vagyok. A szülők egyébként segítséget nyújtottak, középiskolában és általános iskolában is elmagyarázták a tanárnak, hogy Jehova tanúinak hitnézetei miatt nem fogok részt venni ünnepeken, és adtak is tájékoztató anyagot ehhez a tanárnak. Mondta az osztályfőnök, hogy természetesen tiszteletben tartja, és akkor így fog kezelni engem. Aztán ezt az iskolában is elmondtam. Emiatt soha semmilyen hátrányos helyzet engem nem ért.”* Azonban egy ilyen kedvezőnek mondható helyzet sem mindig problémamentes, hiszen szükség van még a Jehova tanúja tanuló megfelelő hozzáállására, illetve az osztálytársak és az iskolavezetés részéről is nélkülözhetetlen az elfogadás (MESTERHÁZY 2009: 108–110).

5. JELZÉSEK A NEVELÉSTUDOMÁNY SZÁMÁRA

Az interjúk egyik fontos tanulsága az, hogy a Jehova tanúja tanuló körül kialakuló problémacsoport megoldása jelenleg a tanulónak és pedagógusának küzdelme (ahol mindketten a tanuló érdekeiért próbálnak tenni), rosszabb esetben a tanuló magányos harca. Pillanatnyilag elmondható, hogy nincs egyetlen, üdvözítő megoldás, hiszen a problémák jellege a tanuló személyiségétől, családi háttérétől, az osztályközösségtől, a szülők rugalmasságától és a pedagógus személyiségétől függően igen eltérő lehet, mégis visszavezethető a fent említett problémacsoportok valamelyikére. Szerencsére pozitív példákat is találunk, ahol a Jehova tanúja gyermek elfogadásra és megértésre talált a pedagógusnál, azonban itt is felvetődik a kérdés, hogy nem szükséges-e az alkalmazkodás és rugalmasság a tanuló, a szülő és a Jehova tanúi egyház részéről is. Ideális esetben az egyháznak, a szülőknek és az iskolának egyaránt nyitnia kellene az új megoldások felé, hogy a tanuló és tanára ne maradjon magára a konfliktusok megoldásában és megelőzésében. Ugyanakkor további lehetőségek rejlenek a pedagógusképzésben, hiszen ha előre felkészítjük a leendő pedagógusokat az új vallásos mozgalmakból érkező tanulók esetében várható konfliktusokra, akkor könnyebben észrevehetik a problémákat, és találhatják meg az adott helyzetben üdvözítő megoldást. Ígéretes fejlemény, hogy *a magyarországi Jehova tanúi egyház vezetősége megkereste kutatócsoportunkat, és partnernek mutatkozik ilyen irányú kutatásokhoz, illetve nyitottak a javaslatainkra.*

A kutatás eredményes folytatásához még számos megválaszolatlan kérdésre keressük a választ. Íme, néhány ezek közül! Jogilag, etikailag és szakmailag hol húzható meg a határ az egyén szabad vallásgyakorlása, illetve állampolgári és iskolai kötelezettségei között? Pontosan milyen negatív hatásokat eredményezhet ez a sok oldalról érkező elváráshalmaz a Jehova tanúja gyermek szocializációjában, személyiségfejlődésében? A Jehova tanúja egyház, illetve az iskolavezetés pontosan milyen módon segíthetné a pedagógus munkáját és a gyermek beilleszkedését?

IRODALOMJEGYZÉK

- FALUS I. (szerk.) (2003): *Didaktika, elméleti alapok a tanítás tanulásához*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Fiatalok kérdései (Gyakorlatias válaszok)* (1990). Watchtower Bible and Tract Society, Pennsylvania.
- GASSMANN, L. (1998): *Jehova Tanúi. Történetük, tanításuk, értékelésük*. Evangéliumi Kiadó, Budapest.
- DR. HUNYADI L. (1998): *Az emberiség vallásai az őskortól napjainkig*. Lipták Kiadó, Budapest.
- Jehova Tanúi egy évszázad tükrében* (2000). Videokazetta, Budapest.

Jehova Tanúi és az oktatás (1995). Watch Tower Bible and Tract Society, Pennsylvania.

Jehova Tanúi hivatalos weboldala: <http://www.watchtower.org/h/>

(Letöltés ideje: 2012. február 26.)

MESTERHÁZY Á. (2009): Jehova Tanúi. In: MIKONYA GY.–SZARKA E. (szerk.): *Új vallásos mozgalmak és a pedagógia – sajátos nevelési problémák az iskolában*. Eötvös Kiadó, Budapest.

TONHAIZER T. (2003): *Egyetemes egyháztörténelem*. Sola Scriptura Teológiai Főiskola, Budapest.

SZARKA EMESE

AZ AGYKONTROLL MOZGALOM TANFOLYAMAINAK ÜZENETE – NEVELÉSI ÉS OKTATÁSI KONCEPCIÓK

A Jose Silva által kialakított Silva Mind Control kurzus Magyarországon Agykontroll (továbbiakban AK) néven terjedt el. Mint elmefejlesztő és stresszkezelő módszer, illetve mint új vallásos mozgalmakra (továbbiakban ÚVM) utaló jegyeket viselő irányzat vizsgálata hazánkban még sem a kutatási témakörök, sem az oktatás innovációs törekvései között nem szerepel. A külföldi (elsősorban angol és német területen elért) eredmények sorában két kutatási irányvonal meghatározó, amelyek nagy részét a Silva International, Inc. kezdeményezi. Az egyik az AK és az egészség kapcsolata, a másik – ez képezi a kutatások kisebb hányadát – az AK hatása a tanulmányi eredményekre.¹² Ez utóbbi kutatások azonban az 1980-es években, úgy tűnik, leálltak. A (neuro)pszichológiai vizsgálatokon kívül pedagógiai felmérések nem készültek. Az AK tudományos megismeréséhez, egy, a neveléstudomány számára is még kiaknázatlan területhez elengedhetetlen az empirikus kutatások végzése. Ehhez kíván vizsgálatunk egy előkutatás lenni.

A kutatás a következő színtereken zajlott: Gyerekagykontroll, Tanuláskontroll, Villámolvasás, Erőszakmentes Kommunikáció (EMK) tanfolyamok, budapesti agykontroll, havi találkozók. Az alábbi módszerek alkalmazzuk: (1) Dokumentumelemzés (alaptanfolyam és GyerekAK kézikönyve, tanulásfejlesztéssel foglalkozó kiadványok [6], GyerekAK-oktatók honlapja [13], tanuláskontroll-tanfolyami elmetérképek [50]); (2) 21 félig strukturált mélyinterjú; (3) az interjúk tartalomelemzésének elmetérképes feldolgozása; (4) kombinált kérdőíves felmérés; (5) részt vevő megfigyelés és reflektív naplók készítése (GyerekAK, Tanuláskontroll, Villámolvasás, EMK-tanfolyamokon). Jelen tanulmányban a kutatásból nyert eredményeknek csupán egy részét mutatom be.

¹² Az egyik legismertebb ilyen akciókutatást Dr. George DeSau pszichológus végezte három philadelphiai főiskolán 1974-ben In: Silva International, Inc. (2004): *How Science Discovered The Silva Method*. Silva International, Inc., Texas <http://www.silvamethod.com/rp/docs/science.pdf>. A kutatási eredményekről írt beszámoló a http://josesilva.info/3_schools.htm oldalon is olvasható. (Letöltés ideje: 2010. május 10.) Általános és középiskolai felmérések nem készültek.

1. AGYKONTROLL TANFOLYAMOK

Az AK-alaptanfolyam stresszkezelő és elmefejlesztő módszer (alkalmazott pszichoneuro-immunológia) néven akkreditált képzés. Bármelyik 40 órás AK-tanfolyam elvégzése vagy megismétlése a pedagógusok számára 40 kreditpontot ér.

Jelenleg öt tanfolyamot tartanak a felnőtteknek és egyet gyerekeknek. Az Erőszakmentes Kommunikáció tanfolyam önálló, az AK-tanfolyamoktól független, bárki elvégezheti. Mind a két korosztálynak lehetősége van további három tanfolyamot elvégezni: Villámolvasás, Tanuláskontroll, Zseniket nevelünk kurzusok. Magyarországon 1990. október 20-án indult az első alaptanfolyam, 1992-ben az első GyerekAK-tanfolyam.

Az alaptanfolyam részei: stressz-, fejfájás-, alvás-, ébredés-, szokáskontroll; memóriafejlesztés; gyorsabb és hatékonyabb tanuláshoz vezető technikák; jó döntéshozatal; célok elérése; a fájdalom és a vérzés gyors elmulasztása; tudatalattinkkal való kapcsolat; telepátia; hatodik érzék/intuíció fokozása.

2. KRÍZISRE ADOTT LEHETSÉGES VÁLASZREAKCIÓ

Bármilyen társadalmi vagy személyes élmény hatására az egyén krízishelyzetet élhet át, amelynek következtében keresni fogja a belőle kivezető utakat. Az útkezesés közben pedig nem egyszer találhat megnyugvást egy terápiás közegben, egy vallásban vagy egy ÚVM-ben. A krízisben lévő személy erősen fogékony a beavatkozásra, szuggerábilis, hiszen érzelemvezérelt. A klasszikus krízisintervenció legfontosabb feladata a beszűkült tudatállapot tágítása, „a veszteségről a figyelem átvitele valami másra; több szempontú gondolkodás; énerősítés; önértékelés támogatása” (HAJDÚSKA 2008: 31), amely technikák jelentőségteljesek az ÚVM-ekben is.

Kérdőíves vizsgálatunkban többek között arra voltunk kíváncsiak, miért döntöttek úgy a kitöltők, hogy elvégzik az AK-alaptanfolyamot, illetve, hogy befolyásolta-e döntésüket egy krízisállapot.

A 805 kitöltő összesen 825 válaszából az alábbi kategóriákat lehetett felállítani:

Miért döntött úgy, hogy elvégzi az agykontrolltanfolyamot?	Fő	%
Önfejlesztés (én irányítsam az életem: 50 fő, a relaxációt akartam megtanulni: 9 fő; tanulásban, tanításban vártam segítséget: 32 fő)	196	23,76%
Kíváncsiságból, érdeklődésből (transzcendencia: 24 fő, elhívás: 17 fő)	134	16,24%
Mélypont, magánéleti válság (nem betegség)	133	16,12%
Gyógyulni vágyás (betegségből), gyógyítás (segíteni másokon: 34 fő)	130	15,76%
Közvetlen környezetem sikertörténetei az agykontrollal	116	14,06%
Jose Silva könyve miatt	73	8,85%
Egyéb (először nem is akartam menni; nem tudtam, hogy hova megyek, nem tudatos választás volt: 30 fő, média hatása: 10 fő)	43	5,21%

1. táblázat Az AK elvégzésének okai

Az adatközlők közel egynegyede nyilatkozta azt, hogy önfejlesztés céljából végezte el az AK-tanfolyamot. Pedagógiai szempontból érdekes, hogy csak nagyon kevesen fordultak olyan célzattal a tanfolyam felé, hogy a tanulás-tanítás terén érjenek el sikereket. Az eredmények azt mutatják, hogy a tanfolyam elvégzését legnagyobb részt a személyes döntés befolyásolja, a változást, fejlődést implikáló önmotiváló erő. Ezzel szoros összefüggésbe hozhatók olyan negatív élettörténetek, amelyek megrengetik a lelket és a testet. Az egyén gyógyulni vágyik vagy éppen gyógyítani.

A válaszadók 51,1%-a azért ment el AK-tanfolyamra, mert egy krízishelyzetbe került. 41%-uk állította, hogy nem volt semmilyen krízishelyzet, és 8%-uk nem tudta eldönteni, hogy volt-e vagy sem mielőtt a tanfolyamra jelentkezett. A krízis jellegére összesen 1282 válasz érkezett, amelyből 352 fő (27,5%) választotta az egyéb kategóriát. A krízis jellegére adott 930 válasz közül legnagyobb arányban a családi és egészségügyi válságot jelölték meg (17–17%), legkisebb arányban (1%) az időskori krízis fordult elő.

Főként a szociológusok és szociálfilozófusok figyeltek fel arra, hogy az ember a vallás segítségével tud a leghatékonyabban úrrá lenni az életében előforduló véletlenszerű, befolyásolhatatlan eseményeken. A vallásos interpretáció lehetővé teszi, hogy az ember a véletlent szükségszerűként élje át, a megmagyarázhatatlan értelmet nyerjen a számára, és képes legyen elfogadni azt. A valláslélektani kutatásokban kiderült, hogy a problémákkal, kilátástalan élethelyzetekkel való megbirkózás eredményessége nagyban függ attól, hogy az egyén kihívásként, megpróbáltatásként vagy sorscsapásként értelmezi-e az adott helyzetet, és hogy miként becsüli fel saját képességeit, lehetőségeit. „A vallásos emberek általában isteni erőkre és szociális támaszra számítanak a saját erőtartalékaikat próbára tevő élethelyzetekben. A vallásosság intenzitása és jellege meghatározza a megküzdés stílusát is. Ritkábban fordul elő a csak magában bízó stílus, gyakoribb a felelősséget egészen Istennek átadó, vagy az Istennel együttműködve harcoló vallásos ember.” (NÉMETH 2008: 41) Az AK esetében az egyéni, önálló, Isten közvetlen hatásától függetlennek tekintett képességek alkalmazása dominál, éppen az egyedül végzett, felelősséget vállaló megküzdési stílust alkalmazó, önmegvalósító, „új vallásos” emberrel találkozni.

A kérdőív eredményei azt mutatják, hogy az AK-t végzettek között az önmegvalósítás mint cél alapvető. Az önmegvalósítás felé vezető úton a kihívásoknak és elbukásoknak döntő szerepük van, amelyek az aktuális énképet képesek hirtelen megváltoztatni, akár még vallási megtérést is eredményezni – ahogyan Sebastian Murken vallja, egy ÚVM-be való belépés valláspszichológiai értelemben mindig megtérésként értelmeződik (MURKEN 2009).¹³ Bármilyen vallásinak tekinthető

¹³ Murken azt is hozzáteszi, hogy egy ÚVM-mozgalomba való megtérés nem jár az egyéni szabadság vagy a család feladásával; nem a guru szava az egyetlen követendő példa; a csoport kohéziója laza, és a mozgalomból való kilépés pedig bármikor, bárki számára negatív következmények nélkül lehetséges. Általános jellemzője a tagoknak, hogy egyszerre több csoport tagjai is. (A kérdőíves felmérésből is kiderült, hogy az AK mellett megfér a reiki beavatás vagy a TM gyakorlása is.) Murken empirikus kutatásai alátámasztják, hogy (1) a tagtoborzásoknál a legfontosabb hatással az ismerősök révén szájról szájra járó élmények játszanak szerepet, (2) nem mindenkiből lesz tag, aki egy ÚVM-taggal vagy egy ÚVM-eseményével kapcsolatba kerül, (3) a tagság mellett való döntéshozatal fokozatosan történik, nem pedig egy „mindent vagy semmit” reakció (MURKEN 2009: 94–95).

megtérés szempontjából a legkedvezőbb helyzet a krízisállapot, ugyanis ilyenkor hajlandó az ember leginkább új középpontok köré szervezni az életét. Ez alkotja a megtérés hátterét azoknak a kérdőívben részt vevő 15 és 82 év közötti „AK-híveknek” az esetében is, akiknek a módszer és a tanfolyami közösség segítsége kellett ahhoz, hogy megbirkózzanak az élet határhelyzeteivel: a súlyos betegség, a rosszul sikerült párkapcsolat és egyéb jellegű problémákkal.

A reménytelenség/tehetetlenség átélését a jelentéstulajdonítás hiányához, míg az elfogadás attitűdjét az egzisztenciális jelentéstulajdonításhoz kapcsoljuk, amely legegyértelműbb formában az istenhitben valósul meg (KULCSÁR 2009). Ebben a jelentésadásban az AK és a hozzá hasonló technikák markáns szerepet játszanak. Jó példa erre annak a harminchat éves asszonynak az esete, aki elvesztette az állását, nem volt párja, és anyagi helyzete is a mélyponton volt. A kérdésekre adott válaszaiból kiderül, hogy az AK-tanfolyam előtt nem hitt semmiben, de annak hatására kezdett hinni magában és egyszer csak Istenben is. Az AK előtt nem tartotta magát vallásosnak, de az AK után már igen, noha hivatalosan nem tért meg egyik felekezethez sem, mégis értelmezhetjük ezt a „pálfordulást” egyfajta megtérésként. Ez nem jelenti azonban azt, hogy minden krízishelyzet indukál egy valamilyen irányú megtérést, de a lehetősége mindenképpen fennáll.

3. AK-S TANULÁSI FOLYAMAT – A METAFORAVIZSGÁLAT EREDMÉNYE

Az AK nyelvezetében előforduló fogalmak sajátos képet adnak a tanulásról, tudásról, gondolkodásról, amelyeknek a nyelvi megformálása lényegesen különbözik a hagyományos iskolákban hallhatótól. A fogalmak jelentésének ismerete nemcsak azért fontos, hogy jobban megismerjük az AK-ban használatos fogalmi hálót, hanem azért is, mert azok a pedagógusok, akik hisznek az AK működésében, azonosulnak annak szellemével, és alkalmazzák tanításuk során a megismert módszereket, ezáltal kaphatunk egy képet az elvárásokban jelentkező és a tanári munkában manifesztálódó gondolkodásról.

Az AK-tanfolyamvezetők esetében a következő célfogalmakat vizsgáltuk: az *agy*, *alfa-szint*, *gondolat és gondolkodás*, az *önbizalom*, a *hozzaállás*, a *kommunikáció*, a *tanár*, az *AK-s tanulás*, a *tudás*, a forrásfogalmak pedig azokból a közvetlen elemi (nyelvi) metaforákból születtek, amelyek a tanfolyamvezetőtől elhangzottak.

Az AK-ban meghatározott folyamat szerint épül fel a helyes tanulástól a helyesen alkalmazott tudásig vezető út. A folyamat kezdőpontja az elmében megjelenő gondolat és ezt követő pontja, ennek használata, a gondolkodás.

<i>Célfogalmak</i>			
	<i>Agy</i>	<i>Alfa</i>	<i>Gondolat, gondolkodás</i>
<i>Metaforák</i>	sofőr	a sofőr és úr között egy ablak	főnök, úr
	végrehajtó	leghatékonyabb, teremtmény tudatszint	„A gondolat valósággá válik!”
	az elme világa az ok világa, az anyag világa az okozat világa		„Törvényszerűség: magunk körül a gondolatainkkal hozzuk létre a világot.”
	Vili és Vilmos	Rolls-Royce	buszok, villamosok
	számítógép	zseni különleges módon használja elméjének nagyobb részét	programozás
	adattároló		hagymapucolás
	problémamegoldó szerkezet	relaxálás, szunyókálás állapot ráhangol	információk mappákba tétele gondolat (n)agytakarítás sakál gondolataink lecserélése
<i>Forrásfogalmak</i>	teljesít (végrehajt és megold), tárol	összehangol, fogékony állapot, lehetőség	létrehoz, irányít (rendez), közlekedési eszköz, programoz

2. táblázat Az agy, az alfa és a gondolkodás célfogalmai

A gondolat irányítja az elmét (az agy) azzal, hogy ő a *főnök*, az *úr*, az elme pedig a *sofőr*, aki végrehajtja a kapott utasítást. Ahhoz, hogy a gondolataink minél nagyobb számban megvalósuljanak, szükséges egy megfelelő, *ráhangolt* tudatállapot, az alfa-tudatszint. „Az elképzelt sofőr és úr között létezik egy elképzelt ablak: ez a közvetlen kapcsolat lehetősége közöttünk, ez az alfa-tudatszint. Ez az agyunkkal való leghatékonyabb szint, ekkor tudok leghatékonyabban utasítást adni és információt kérni.” (Tanuláskontroll-tanfolyam vezetője)

Az elménk két féltekéje együttesen vesz részt ebben a *teremtő folyamat*ban. Az AK-ban a bal agyfélteke neve *Vilmos*, aki komoly, elemző, analitikus, valóság-alapú, gyakorlatias megfontolású. A jobb agyféltekét *Vilinek* hívják, aki humoros, érzelemvezérelt, fantázialapú és felelős az intuícióért. Amikor megjelenik egy busz vagy villamos, azaz a gondolatok mint *közlekedési eszközök* metaforái, akkor választunk, hogy melyikre szálljunk föl, és Vilmost vagy Vilit kövessük tovább. Ahhoz, hogy a választásunk célba érjen, az AK megtanítja az alfa-állapot előidézését, amely olyan, mint a *Rolls-Royce autó*, „*vagyis egyedi, legdrágább, sok kézimunkával jár*” (Tanuláskontroll-tanfolyam vezetője). Ez a „kézimunka” pedig az elme különleges módon való használata, amelynek révén zsenik lehetünk. „A *zseni attól zseni, hogy különleges módon használja elméjének nagyobb részét. A relaxáció és az AK-technikák ilyen különleges módok.*” (GyerekAK-tanfolyam vezetője)

Agyunk olyan, mint egy számítógép, tárolja az adatokat. A gondolatok révén megadjuk a programot a sofőrnek, ami nem más, mint önszuggesztíó. „*A gondolatok ismétlése programozáshoz vezet.*” (Tanuláskontroll-tanfolyam vezetője) Az információbevitel olyan, mint a *hagymapucolás* (Villámolvasás-tanfolyam vezetője), amikor lefejtjük egymásról az információrétegeket, hogy ezáltal közelebb kerüljünk a megértéshez. Illetve olyan, mint az információk virtuális *mappák*ba tévése, mivel nem mindegy, hogy ömlesztve vagy pedig rendben tároljuk őket. Az agy olyan, mint egy számítógép hasonlat a kognitív pszichológia szemléletével rokon. A kognitív pszichológia képviselői a hatvanas évektől (a számítógépek megjelenésétől) kezdve a tanuló egyént egy számítógéphez hasonlították, és a tanulást mint információfeldolgozást értelmezték. Eszerint a tanulási folyamat különböző csomópontok és alrendszerek működésével írható le, amelyek között különböző irányú és jellegű (például serkentő vagy gátló) kapcsolatok alakulnak ki a tanulás során. Ezen túlmenően a kognitív pszichológia képes arra, hogy az előzetes tudás szerepét is értelmezze a tanulási folyamatban.

Ha az agy olyan, mint egy komputer, akkor a legjobb *problémamegoldó szerkezet* is, amellyel különböző műveletek (problémák) oldhatók meg. Ennek egyik legfontosabb módszere a gondolat (*n*)*agytakarítás*, amikor az erőszakos, negatív (*sakál*) gondolatokat egy képzeletbeli seprűvel kisöpörjük a tudatból, és pozitívokkal cseréljük le őket. „*Legyünk tisztában a sakál gondolatokkal – mondja az EMK-tanfolyam-vezető –, amelyek olyanok, mint a madárraj, ami átrepül a házam fölött. Ha hagyom, hogy a fecskék fészket rakjanak a tető alatt, akkor ne legyek dühös a piszkaik miatt.*” Hatékonyan programozni és agytakarítani *relaxált állapotban* lehet, amikor a programozást az öröm, harmónia, nyugalom, lazaság, béke, gondtalanság érzése követi. Ez a *szunyókáló állapot* segíti elő, hogy az elmével – amely *az ok világa* – létrehozzuk a világot – *az okozat világát*. Ezt a folyamatot az AK törvényszerűségként kezeli.

Az elme, a gondolatok és a gondolkodás használata mellett a tudás kiaknázásához vezető út következő szakasza a tanuló hozzáállása elsősorban önmagához, és csak ezen keresztül, ill. ez után a tanuláshoz. Ezek a szakaszok több ponton is összekapcsolódnak, pl. a gondolatok és a hitrendszer szorosan összefonódnak egymással.

Célfogalmak		
	Hozzáállás, önbizalom	Kommunikáció
Metaforák	változtatás, rugalmasság	hangsúly, hangszín
	probléma helyett megoldandó feladat	„nincs semmi baj” helyett „minden rendben van”
	lehetetlenség helyett tehetetlenség	palackposta, csőposta, szórólap
	felelősség	mondatok mögött álló hitrendszerek, szokások
	büszkeség	az IKEA berendezési tárgyával berendezem a konyhát
	jól érzem magam	empátia – ha bennem béke van
Forrásfogalmak	rugalmas, pozitív, felelősségteljes, megoldáscentrikus	empatikus, megerősítő, pozitív, szubjektív kommunikáció, felhasználóbarát-szerű használat

3. táblázat A hozzáállás, az önbizalom és a kommunikáció célfogalmai

A tanuló hozzáállását saját képességeihez, készségéhez és tudásához alapvetően határozza meg az énképe, illetve az *önbizalma*. Az önbizalom és a dolgokhoz való hozzáállás szoros kapcsolatban áll egymással. Az AK „*nagyon jól tesz az önbizalomnak*” (GyerekAK-tanfolyamvezető). A tanulásra fogékony hozzáállás az, ha a tanuló *jól érzi magát*, vagyis nem stresszel. Ez a hozzáállás *rugalmas*, gyakran változtatja módszerrepertoárját. A problémákat *megoldandó feladatoknak* tekinti, és ahelyett, hogy leblokkolna vagy beszűkítené a tudatát a lehetséges megoldások végiggondolásakor (mert már elemez, értékkel, és ezért szelektál a megoldási lehetőségek között) *nyitott szellemű*, aki mindent lehetségesnek tart „*nincs lehetetlenség, csak tehetetlenség*” (Villámolvasás-tanfolyamvezető). Kiemelt mottója a „*Légy büszke magadra!*” (Tanuláskontroll- és GyerekAK-tanfolyamvezetők), ami azt jelenti, hogy a tanuló tudja, hogy mit és miért csinál, amiért vállalja a felelősséget. A *felelősség* szerepe a hozzáállásban központi elem. Az iskola, a tanár csak az egyik útja a tanulási folyamatnak, de emellett a tanuló aktív szereplőként is alakító hatással van erre, amely a *saját* útja. Így az önszabályozó tanulás kialakulásában elkerülhetetlen a megfelelő, „tanulásbarát” hozzáállás kialakítása.

A *kommunikáció* áthatja a tanuló tanuláshoz és a tanár diákhöz való hozzáállását. Az AK-ban érdemes kerülni a lehet és a nem szó használatát, „*mert az nem egyenes utasítás az agynak*”; „*Ha jó dolgot programozok, akkor nem használhatom a nemet. Tehát ne azt mondjam magamnak, hogy »nem vagyok buta«, hanem azt, hogy »okos vagyok«. Csak akkor használhatjuk a nemet, ha fájdalom van, mert az negatív érzés, a nem szó is negatív, két negatívból pozitív lesz vagy nulla, azaz megszűnik a fájdalom. És itt kötelező is így használni. Tehát például azt mondom, hogy »nem fáj a hasam«.*” (GyerekAK-tanfolyamvezető) Az EMK állítása szerint minden kimondott mondatunk mögött hitrendszerek, szokások állnak, amelyekről a hangszín, hanglejtés mind árulkodik a mondatok kimondásával. Mondataink között – ezzel együtt tehát gondolataink között is – rendet kell tennünk, sőt az EMK használatával meg kell tanulnunk új berendezési szokásokat kialakítani. „*Eddig a Domusban sorba raktunk 25 tárgyat, most felhasználóbarát-szerűen használod fel, amit eddig csináltál. Most az IKEA berendezését alkalmazd, rendezd be a konyhát!*” (EMK-tanfolyamvezető)

Az AK szerint szubjektív kommunikációval, azaz gondolati üzenetküldéssel tudunk hatni bárkire. Ennek működését úgy kell elképzelni, mint egy *palackposta*-, *csőposta*-, *szórólap*rendszert. Bárki ládájaiba betehető az információ, de aki kapja, majd eldönti, hogy mit kezd vele. Maga az elküldött üzenet a fogadó félbe ötlet vagy gondolat formájában érkezik.

A kommunikációs folyamat tehát kétirányú, egyrészt áll abból, amit a tanuló magának kommunikál (amit gondol és amit hisz magáról), illetve amit a tanár kommunikál neki és róla. A tanfolyamokon két metaforájával találkozni a pedagógusnak: az AK szerint a pedagógus egy *útjelző tábla*, aki csak mutatja az irányt, de a tanulónak kell az úton haladnia. Emellett partner, tehát se nem fölé, se nem alárendelt szerepet játszik.

Ha a tanuló hozzáállása, önbizalma és kommunikációja megfelelő, akkor már sokkal könnyebben tud tanulni.

Célfogalom	
	AK-s tanulás
<i>Metaforák</i>	a szekér előtt két lovat hajtás célkitűzés pilótafülke műholddal való zoomolás teljes elmés képzeldés, filmrendezés amikor minden gépet bekapcsolsz, szkennert, fénymásolót, nyomtatót és egy nagy teljesítmény áll rendelkezésedre biciklitechnika izmosítás feltételes reflex rítus
<i>Forrásfogalmak</i>	célmeghatározás, vizualizálás, gyakorlás, deduktív eljárás, praktikák

4. táblázat Az AK-s tanulás célfogalma

A GyerekAK-tanfolyamvezető szerint az AK-t használó „gyerekek különlegesebben tanulnak. Ez megkönnyíti a saját gyerekkorukat.” A tanított praktikák ugyanis játékosak, a vizualizáció miatt fantázián alapulók, ezáltal lehetővé teszik, hogy mindkét agyféltekét bevonják a tanulási folyamatba. Ez az, amit „teljes elmés tanulásnak” neveznek. Abból indul ki, hogy minden gyermek elméjében másképpen konstruálja meg a látott, hallott, olvasott dolgokat. Szakít azzal a nézettel, miszerint a szövegkiemelés, a társas tanulás, a kényelmes pozitúrában tanulás, a megfelelő környezeti feltételek elegendő lennének a sikeres tanuláshoz. Fontosnak tart ezeken kívül plusz praktikákat is: „Egy agykontrollos dolgozat előtt így készül: 1. keresztező mozdulatokat csinál, 2. elmetérképet nézeget, 3. összeteszi a 3 ujját és megírja 100%-osra a dolgozatot.” (Tanuláskontroll-tanfolyamvezető)

Az AK szerint a képzelet az, ami ébren tartja a tudást, illetve ami a tudáskonstruálásban aktív szerepet játszik. A vizualizációról azt mondja, hogy ez „a stressz takarító szerszáma” (Tanuláskontroll-tanfolyamvezető). „Legyél Spielberg. Te vagy a díszlettervező, a rendező, a színész. Legyen szagos, ízletes, 3D-s mozi. Ha így tanulsz meg a leckét, akkor jelest kapsz!” (GyerekAK-tanfolyamvezető). A technikák gyakorlásával izmosodik a tanuláshoz való pozitív attitűd. Erre utal a „biciklitechnika” metafora és a különböző gépek bekapcsolásából nyert nagy teljesítmény. Az AK-módszerek állandó használata rítusszerűen jelenik meg a tanuló életében: olyan tevékenységek sorozata, amelyek megelőzik a tanulást vagy éppen azzal egyidőben zajlanak (mint például a relaxáció). A tudás megszerzése nemcsak külső szereplőktől (könyvekből, tanártól, társaktól) lehetséges, hanem két másik út (metafora) révén is hozzáférhető. Az egyik az ún. *Bölcs Tudatalatti*, amelyben ott

lapulnak a válaszok. „*Rá fogsz jönni, hogy mi az, amikor magad válaszolsz, és mi az, amit te hívsz le mint információt.*” (GyerekAK-tanfolyamvezető) A másik a „központi információtároló egységre” (Tanuláskontroll-tanfolyamvezető) történő rácsatlakozás. Ezt Jose Silva magasabb intelligenciának, univerzumnak, ill. még kollektív tudattalannak hívja. Ahhoz, hogy a megfelelő és szükséges tudásra szert tegyünk, kívánatos a „*soha ne add fel*” attitűd alkalmazása, és az AK-módszerek tapasztalati úton történő kipróbálása.

A táblázatos szemléltetés ellenére valójában sem a metaforák, sem a forrásfogalmak nem szerveződnek lineárisan. A kapcsolódás közöttük ennél sokkal bonyolultabb. Az agy, az alfa-szint, a gondolat és gondolkodás, az önbizalom, a hozzáállás, a kommunikáció, a tanár, az AK-s tanulás, a tudás egymással összefüggésben alakul. Valószínűsíthető, hogy a tanfolyamvezetők által használt AK-s nyelvezet mint énelvárások, szerepazonosulások halmaza hatással van a tanfolyamon résztvevők tanulásképeire, énelvárásaikra és saját szerepazonosulásukra. Például egy magát alulértékelő, passzív gyerekből egy magát jobban értékelő, aktívabb hozzáállást válthat ki az AK alkalmazása.

4. AZ AK-RÓL KIALAKÍTOTT KÉP – A KVALITATÍV INTERJÚK TARTALOMELEMZÉSÉBŐL KAPOTT EREDMÉNYEK

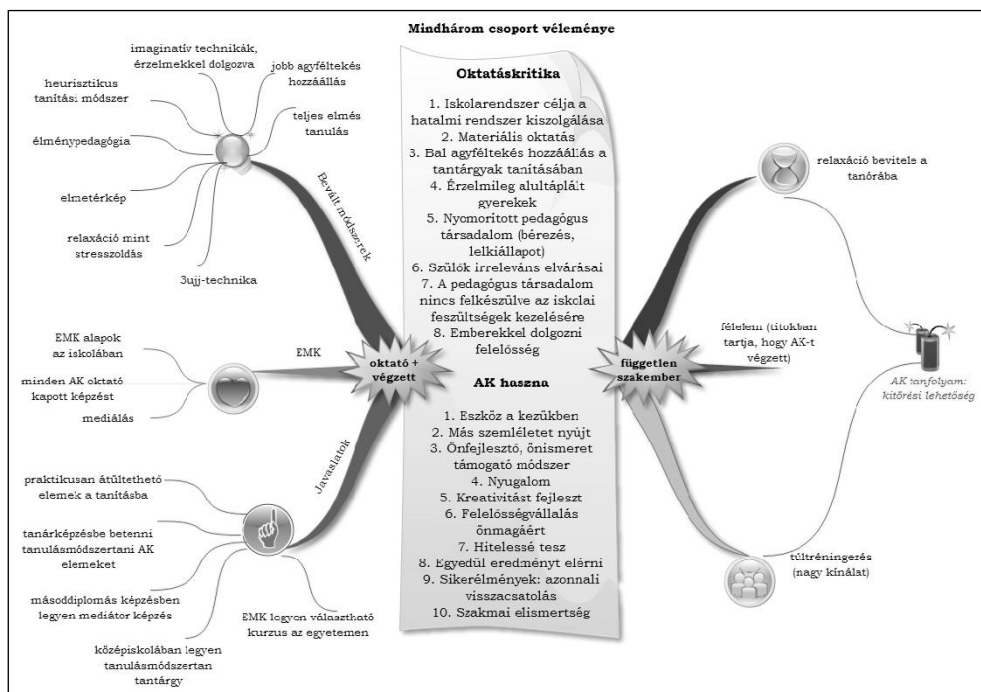
Félig strukturált mélyinterjú készült hét AK-oktatóval, hét AK-t végzettel és hét független szakemberrel. Mindhárom csoport egyaránt *módszerként* tekint az AK-ra. Az AK-oktatók és AK-t végzetek „definícióiban” szembetűnő, hogy mindig megfogalmazták, mi nem az AK (pl. nem vallás, nem bűn, nem csodaszer). A módszer tudományba való beilleszthetőségéről megoszlottak a vélemények. Az AK-oktatók és AK-t végzetek a neuro-pszicho tudományok sorában említették, míg a független szakértő pszichológusok és pszichiáterek véleménye élesen különbözött egymástól, a „teljességgel tudománytalan” nézőponttól egészen a „pozitív pszichológia tudományának része” álláspontig elhangzottak vélekedések.

Az AK-val szemben mindhárom csoportnál többször, többféleképpen is megfogalmazódott, hogy hogyan tudják beépíteni már meglévő vallási meggyőződésükbe, melyek azok a pontok, ahol megfeleléseket és/vagy hasonlóságokat vélnek felfedezni. A független képviselők egy jelentős része hitüknek megfelelően konkrét tényekkel támasztotta alá álláspontját, amely miatt az AK a Biblia tanításának számos helyen ellentmond, az oktatók tevékenysége pedig – mint ahogyan maga a mozgalom is – az ördög műve, éppen ezért kerülendő.

Az AK hagyományos iskolai keretek között lehetőséget kapó megjelenéséről a független szakemberek azon képviselői, akik az AK ártalmassága mellett egyértelmű állást foglaltak, erről a témáról is ugyanígy vélekedtek. A következő elméletképen, középen azokat a pontokat láthatjuk, amelyekben mindhárom célcsoport legnagyobb hányada egyetértését fejezte ki: a jelenlegi hazai iskolai oktatásra vonatkozó kritikái jelzései, illetve az, hogy mely területeken látnák az AK hasznát,

ha bekerülne a közoktatás, netán az egyetemi szintű oktatás képzésébe. Egységes kritikai észrevétele volt minden AK-oktatónak az, hogy a hagyományos oktatási rendszer materiális szemléletű, és a bal agyféltekét mozgatja meg a tanítás-tanulás folyamán, a jobb agyfélteke tevékenységét alig aknázza ki.

Az elmetérképen a közös pontoktól balra szerepel az AK-oktatók és AK-t végzetek megegyező véleménye, attól jobbra pedig a független szakemberek kétharmadának közös észrevétele.

1. sz. elmetérkép Az AK oktatásban betöltött szerepe mindhárom csoport véleménye alapján

A tartalomelemzés során feltáruló eredmények alapján megállapítható, hogy az AK-ról vallott nézetek erőteljesen megosztják a független képviselők és az AK-t közelebbről ismerők táborát. Érdekes azt is látni, hogy egy ilyen mozgalom mennyire hasonló pedagógiakritikával él az 1960–1970-es években (vagy -tól?) kialakuló, (főleg amerikai) radikális oktatáskritikai vádakkal összehasonlítva, miszerint az iskola lerombolja a tanulók kíváncsiságát, eredetiségét, kiöli a tanulás iránti érdeklődést, ahelyett, hogy segítené az önálló, belső motívumokkal rendelkező, önértékelésre és önellenőrzésre képes személyiség kialakulását (MÉSZÁROS–NÉMETH–PUKÁNSZKY 2003). Az 1970-es években, Európában megjelenő alternatív iskolák koncepcióival rokon vonásokat mutat az AK nevelési-oktatási koncepciója, mivel heterogén, elméleti megközelítésében fellelhető az esélyegyenlőség eszmeisége, liberális nevelésfelfogása és az együttműködésen alapuló konfliktus megoldási formái.

Ha elfogadjuk azt a nézetet, miszerint korunkra a posztmodern gondolkodás jellemző, amelynek alapvető sajátossága a sokféleség és az irántuk tanúsított tolerancia, az identitás helyett az individualitás keresése, a szubjektív megközelítés, a képzelet, az egyéni elmélyülés megragadása, akkor mondhatjuk, hogy érték-kereső és értékkináló századunkban az AK és a hozzá hasonló mozgalmak létjogosultsága tulajdonképpen természetes és kikerülhetetlen. A pedagógia pedig – élve választási jogával – felhasználhatja ezekből azon elemeket, amelyek a jelen generációi számára hasznosnak bizonyulnak hosszú távon – akár igazolja bármelyik tudományos plénum, akár nem.

5. JELZÉSEK A NEVELÉSTUDOMÁNY SZÁMÁRA

Minden ÚVM ajánl valamilyen forgatókönyvet vagy kulcsot a helyes életvitelhez. Az AK egy kognitív forgatókönyvet kínál, amelyet – iskolán kívüli szintértként létezve – az iskolán belüli tanulási-tanítási folyamatokra is alkalmazhatónak tart. A következőkben nézzük meg, hogy 1. az AK és kiegészítő tanfolyamain megjelenő tanulási és tanítási módszerek közül melyek érdemelhetnek nagyobb figyelmet az iskolai oktatásban; 2. milyen kritikus, óvatosságra intő tényezőket találni az AK-módszerek alkalmazásával kapcsolatban.

5.1. MEGFONTOLÁSRA ÉRDEMES TÉNYEZŐK

5.1.1. RELAXÁCIÓ ÉS IMAGINÁCIÓ A TANÓRÁN

Az AK-s tanulástechnikai módszerek szinte mindegyikének kezdő láncszeme a relaxáció (ez alól kivételt képez az edukinesztetika,¹⁴ az elmetérkép-készítés,¹⁵ a pozitív realizmus¹⁶ és az EMK). A relaxációnak nem csak a pszichoterápiában,

¹⁴ Agytorna vagy más néven agyfélteke-harmonizáció. Az edukinesztetika, a „mozgást alkalmazó oktatás” módszere olyan technikákat tartalmaz, amelyek elősegítik a bal és jobb agyfélteke valamelyikének dominancia-kiegyenlítődsét, és a laterális áthangolás révén fejlesztik a tanulók koncentrációs képességét. Dr. Paul E. Dennison nevéhez fűződik a laterális áthangolás kidolgozása, amely során a közép-vonalat keresztező mozgást az azonos oldali mozgással váltogatja. Hatására a két agy- és testfél, a szemek, fülek, továbbá az előlő és hátulso agyterület közötti kommunikáció pontosabbá válik, mivel a keresztező mozdulatok mindkét agyfélteke bevonódását igénylik, ami bilaterális, összehangolt működéshez vezet. (DENNISON 2009)

¹⁵ Tony Buzan nevéhez fűződő tanulásmódszertani elem, angol elnevezése Mind Map. Az elmetérkép mást nyújt, mint egy fűrtábra, pókhálóábra vagy egy kognitív térkép. Különbözik abban, hogy nem lineárisan lefelé vagy felfelé strukturálva halad, hanem egy centrumból kiindulva, az óramutató járásával megegyezően körbe, illetve a készítő gondolatmenete, igénye szerint. A figuratív elemek dominálnak, az adott kifejezésre asszociált kép, amely segíti a felidézésben a térkép készítőjét. A képet a formák és színek uralják, amelyek külön jelentéssel bírhatnak. (BUZAN 1994)

¹⁶ Vagy más néven pozitív gondolkodás Emil Couétól átvett alapgondolat. Azt jelenti, hogy az egyén szembenéz a valósággal, tudomásul veszi és elemzi a problémát. A problémát pozitív szavakkal fogalmazza meg (úgy is gondolja), és a baj helyett a megoldásra koncentrálni.

a gyógypedagógiában (a pszichés fejlődési zavarok kezelésében) vagy az alternatív pedagógiában lehet helye (vö. a Waldorf általános iskolai módszerben a mesélve tanítás, a reggeli beszélgetőkörök, a Montessori-féle csendgyakorlat stb.).

A hagyományos pedagógiából kimaradó vagy csupán kis szerephez jutó elemek (úgy mint pl. a vizualizáció, a szokáskontroll, a pontos célkitűzés, az énerősítő önszuggesztiók stb.) alkalmankénti, szituációhoz kötött beemelése a pedagógiai gyakorlatba elősegítheti a hármas tagolású (affektív, kognitív, motoros) modellre rávetíthető tudás fejlődését, így a reprodukív, a problémamegoldó és a kreatív működést. Egyes témák imaginációs feldolgozásával (például úgy, hogy a pedagógus elképzelteti, netán saját maga mesébe szövi az adott tananyagot) az érzékszervek képzeletbeli bevonása mellett az érzelmi tartalmak megjelenítése, átélése elválaszthatatlan a gondolkodási és cselekvési műveletektől, a viselkedéstől és a kommunikációtól.

A relaxáció a társas kapcsolatok alakulására is hathat. A relaxáció azt az élményt adhatja pedagógusnak és gyereknek egyaránt, hogy a befelé fordulás, a saját testüknek és képzeletviláguknak a megismerése révén önismeretük is fejlődik. A relaxáció intim pillanatokat is eredményezhet, találkozást a gyerekekkel a pedagógus számára. A dolgozatok, írásbeli és szóbeli megmértetések előtt egyaránt hasznos lehet a stresszoldó lazítás, különösen a szorongással küszködő tanulók esetében, akik rugalmatlanabbak lehetnek a tanulási stratégiák megválasztásában, éppen benső bizonytalanságuk miatt.

5.1.2. A TANULÓK ÖNBIZALMÁNAK ERŐSÍTÉSE

Általánosságban elmondható, hogy a hagyományos pedagógiai gondolkodásban nem jelenik meg a diákok önkorlátozó hiedelmeinek és negatív gondolatainak leépítése, sőt egyes esetekben a pedagógusok kommunikációjában éppen ezen önkorlátozó hiedelmek megerősítése a cél. A pygmalion effektus, az esetleges skatulyázás és negatív sztereotípiák konzerváló erővel bírnak, amelyet csak tudatos, reflektált magatartással lehet felülmúlni.

A pedagógusnak nem lehet célja generálni vagy provokálni az önbizalom megrendülését, hanem éppen ellenkezőleg, azon kell dolgoznia, hogy a tanuló elhiggye, képes a kitűzött célját elérni, ha megteszi a szükséges lépéseket a hozzá vezető úton. A tanulásra fogékony attitűd csak egy stabil, bizalommal telített hozzáállás lehet. Az AK tanítása szerint mindenkinben ott van a zseni, csak elő kell hozni. Ennek vannak kifinomult technikái, ilyenek a relaxációs énerősítő CD- és könyvprodukciók, sőt maga az alapmeditáció szövege is. Az AK-nak az önbizalom-fejlesztésben a reménykeltés által van kiemelt szerepe. „Adok neked egy technikát, használd, és közben reméld, hogy beválik.” Ha beválik, az megsokszorozza a tanuló önmagába és a módszerbe vetett hitét, így nagyobb valószínűséggel fogja újra és újra elővenni. Ez az energia intrinzik motiváló hatással bír.

5.1.3. A REFLEKTÍV TANÁR

Az AK ideális tanárképe egy kiváló intuícióval és gyermekismerettel rendelkező tanár, aki reflektíven tekint pedagógiai munkájának elemeire.

5.1.4. SAJÁTOS GYERMEKKÉP – SAJÁTOS PEDAGÓGIAI MUNKA

Az AK sajátos gyermek- és tanulóképe kiindul abból, hogy (1) mindenkinben ott van a „zseni”, és (2) a jobb agyféltekét bevonva a tanulási folyamatba – pl. „mentális szerepjáték”, azaz vizualizáció révén – minden megtanulandó anyag nagyobb eséllyel fog a hosszú távú memóriába kerülni, mint ha csak a bal agyféltekés tanulási folyamatokat használjuk ki. Ellen Key gondolata köszön vissza abban, amikor a tantárgyak élményszerű befogadását hangsúlyozza az AK. Párhuzam figyelhető meg Freinet alapkoncepciójával is, aki először érvelt a gyermek szabad önkifejezése mellett. Egy, a reformpedagógiákból már ismert nevelői magatartást preferál: a facilitátor és demokratikus partner típusú pedagógust, aki mindig megoldásközpontú stratégiát és kommunikációjában megerősítő mintázatokat követ. Az empirikus értelmezés egyoldalúságával szembefordulva a világ és az emberi élet jelenségeinek megragadására és értelmezésére intuitív, érzelmi és megértő megközelítést kíván alkalmazni. Ezek alapján belátható, hogy ha egyszer létrejön az AK-szervezet első iskolája, az nagy valószínűséggel alternatív iskolának fog minősülni.

5.2. JELZÉSÉRTÉKŰ TÉNYEZŐK

5.2.1. MI JÖHET FELSZÍNRE RELAXÁCIÓ KÖZBEN?

A relaxáció egyik célja lehet a test ellazítása, másik célja a stressz oldása, és lehet célja a tudatalattiban levő információk tudatos szintre emelése, például egy vizsgahelyzetben. Az AK ideális tanára foglalkozik a tudatalattival, és olyan technikákat alkalmaz, amelyek segítségével a tanulók tudatalattijukból könnyedén felszínre hozhatják a szükséges információkat. Előfordulhat azonban, hogy valakinek a relaxációja közben olyan gyerekkori élmények, sérelmek kerülnek felszínre, amelyekkel a pedagógus nem tud mit kezdeni.

5.2.2. IRRACIONÁLIS TÖBBLET

A kérdőívek elemzéséből kiderült, hogy az AK-t végzettek hitében erős a transzcendencia megléte. A gyakorolt technikák révén a tanuló egy irracionális többlethez jut. A technikák közül leginkább a vizualizáció az, amely mentális rásegítést biztosít ehhez az irracionális hithez. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy aki nem hisz Istenben, legyen legalább egy AK-s technikája, hogy az irracionálishoz hozzájusson. Felmerül annak lehetősége, hogy bármilyen tanulástechnikai dolog képes placebo hatásként működni, ha az egyén a vágyott célnak megfelelő hozzáállást tanúsít.

5.2.3. A MÁSIK VÉGLET: MINDENKI ZSENI

Az AK szerint a negatív gondolatok minden esetben önsorsrontó, énképromboló hatással bírnak, éppen ezért kerülendőek, illetve átalakítandók. Azonban nem szabad megfelekedezni arról sem, hogy ezek jelzőrendszerként működnek az emberi psziché számára, jelenlétük képes orientálni az egyént, éppen ezért szükség van rájuk.

Az a hozzáállás, hogy mindenkiben ott lakozik a zseni, vagy hogy a pedagógus csak arra összpontosít, hogy mit tud a diák, és figyelmen kívül hagyja, hogy mit nem, ugyanaz a pygmalion effektus, mint az önbizalom-erősítésnél láttuk. Ugyanis a pozitív sztereotípiák ugyanolyan konzerváló erővel bírnak, mint a negatívak. Ezek tudatos, reflektált magatartással felülírhatók.

5.2.4. KONTROLLÁLÁS

A kontrollálás funkcióját az egészséges egyén megfelelően tudja használni. Ha végigtekintünk az AK-technikákon, azt látjuk, hogy az élet minden területére kiható kontrollt kínál: nemcsak ellenőrizni, hanem szabályozni kívánja az alvást, ébredést, a szokásokat stb. Mindezek azonban túlzásoknak, túlszabályozásoknak tekinthetők.

Mai korunkat mindennél jobban jellemzi a külvilág feletti uralom, amely mellett az AK még a belső világra (a képzelet, a fantázia, az álmok, a transzállapotok való-sága) is hatást gyakorol. A sikeres kontrollálások következtében az egyénben kialakulhat az a kép, hogy ezek nélkül már nem tud teljes életet élni.

5.2.5. RAGASZKODÁS A TECHNIKÁHOZ

Amikor nem válik be egyik-másik módszer, akkor is azt javasolják az oktatók, hogy „gyakorolj, gyakorolj, gyakorolj”. Míg nem lehetséges, hogy az egyén tényleg elhiszi, hogy képes alkalmazni a tanultakat, és azt is elhiszi, hogy sikerülhet elérnie vele, amit akar. Elég ennyi ahhoz, hogy valaki a rabjává váljon, és élete minden területére kiterjessze a kontrollálást. A baj akkor következik be, amikor valamilyen okból az egyénnek nem áll módjában a megfelelő technikát latba vetni, és ezért az adott helyzetben alulteljesít, majd a kudarcot annak tudja be, hogy nem használta a technikát. Vagyis nem önmagában hisz már, hanem csak a technikában. Az AK egy eszközt ad, amely mellett az egyén megőrizheti autonómiáját. De mi van akkor, ha az eszköz rabjává válik, és látszólagos függetlensége valójában függőségen alapul?

6. NYITOTT KÉRDÉSEK, DILEMMÁK

- (a) Nem mindegy, hogy hogyan vezeti a pedagógus a relaxációt. Kérdéses, hogy bárki alkalmas-e relaxációt tartani, és ha nem, milyen szempontoknak kell érvényesülniük a megfelelő kivitelezéshez?
- (b) Adhat-e konfliktusra okot egy iskolai környezetben, ha a diák (aki egy ÚVM tagja) olyan tanulási módszereket kíván használni, amelyeket a pedagógus rossznak, netán nem enged (pl. relaxáció, elmetérképes jegyzetelés stb.)? Hogyan kezelheti ezt helyesen a diák és a pedagógus?
- (c) A neuro-pszicho tudományok orvosi eredményeiből mit tud kamatoztatni oktatásunk?

- (d) Az AK mely elemei vállalhatók fel, taníthatók és melyek nem a tanárképzésben?
(e) Milyen szélsőséges esetekről tudunk, amikor az AK-technikák nem várt eredményhez vezettek? Ezeket hogyan értelmezzük és hogyan kerülhetjük el?

Kérdés, vajon az AK értelmezhető-e úgy, mint egy társadalomban jelenlevő szekularizációs jelenségre adott krízisválasz, és ennek következtében nem más, mint egy fejlődés eredménye? Ha pedig egyfajta válaszként szolgál ezekre a jelenségekre, értelmezhető-e üdvtanként, csakúgy, mint az életreform-mozgalmak, vagy bármely reform- és alternatív pedagógiai irányzat, amely megoldást és utat kínál a bekerülő gyerekek problémáira, helyzeteire? A kutatás eredményeiből nyert megállapítások szerint, amikor adott egy sajátos és összetett társadalmi jelenség, akkor az idővel különböző krízishelyzeteket generál, ezen krízishelyzetek pedig segítő-támogató válaszreakciókat szülnek, amelyek többek között a legkülönbébb megoldáskombinációkat kínálják, és ráterelik az egyént az önmegvalósítás felé vezető útra – amely a lelki tartalmakon túl módszertani többletet adhat tanulásban, tanításban, egyáltalán az életvezetésben.

Az AK-t egy olyan kvázi-vallásos mozgalomnak tekinthetjük, amely egyben kvázi-szubkultúraként él és működik. Olyan mozgalomnak, amely alternatív válaszokat nyújt, használható, praktikus és eredményes módszeregyütteseket kínál a pedagógiában megfogalmazódó problémákra is. Egy olyan mozgalom, amely mindaddig a „kváziság” és „vallásosság” peremhelyzetében lesz, amíg a pszichológiai, neuroteológiai és kvantumfizikai eredmények nem kapnak sokkal nagyobb figyelmet és elfogadást a tudományok képviselőinek nagyobb hányada felől.

Szükséges látnunk a dilemmák végiggondolásakor, hogy a pedagógusnak felelőssége a szociokulturális tényezőkkel megismerkedni, mivel a tanulók hátterének megismerése segítheti a pedagógust a gyerekek megértésében, tanulásuk egyénhez igazításában. Hogy ehhez a pedagógus vagy diák milyen kiegészítő módszereket használ, esetleg egy szubkultúra vagy egy ÚVM szervezte tanfolyamon tanul-takból készül fel, vagy más módon színesíti módszertani repertoárját, alakítja a tananyaghoz és a tanulóhoz/pedagógushoz való viszonyát, abban szabad keze és választása van. Ám lehet, hogy esetenként nem ártana ezt külső személyeknek (kollégák, tanuló társak, szakértői bizottság) nyíltan vállalva megismerni, kutatni és kontrollálni...

IRODALOMJEGYZÉK

- BUZAN, T.–BUZAN, B. (1994): *The Mind Map Book*. Dutton, New York.
DENNISON, P.–GAIL, E. (2009): *Észkerékkapcsoló – az edukinesztetika alapjai*. Agykontroll Kft., Budapest.
HAJDUSKA M. (2008): *Krízislélektan*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
KULCSÁR ZS. (2009): *Tramuafeldolgozás és vallás*. Trefort, Budapest.

- MÉSZÁROS I.–NÉMETH A.–PUKÁNSZKY B. (szerk.) (2005): *Neveléstörténet*. Osiris Kiadó, Budapest.
- MURKEN, S. (2009): *Neue religiöse Bewegungen aus religionspsychologischer Perspektive*. Diagonal-Verlag, Marburg.
- NÉMETH D. (2008): Mi a vallástudomány – a lélektan felől nézve. *Vallástudományi Szemle*, IV./4. 35–49.
- Silva International Inc. (2004): *How Science Discovered The Silva Method*. Silva International Inc., Texas <http://www.silvamethod.com/rp/docs/science.pdf> (Letöltés ideje: 2010. május. 10.)

VERŐNÉ DR. JÁMBOR NOÉMI

PEDAGÓGIAI TAPASZTALATOK A KILENC KÉZ ÚTJÁN

BEVEZETÉS

A bennünket körülvevő világ nagyon sokat változott az elmúlt évtizedekben. De nemcsak a világ változott, hanem az új nemzedékek szocializációja is eltér a korábbiakétól, ennek eredményeképpen a mai fiatalok másként tekintenek önmagukra és környezetükre. Ma már korántsem az iskola az egyetlen, kizárólagos és meghatározó információforrás a fiatalok számára. Sőt a legtöbb esetben a más csatornákon érkező sokszínű és eltérő értékű benyomásokkal és hatásokkal kell a pedagógusoknak a napi gyakorlatban szembenézniük.

További jelentős változások az elmúlt évtizedekben: a jelentősen felerősödő individualizáció és autonómia, az erősödő identitásfejlődés igénye, ami maga után vonja a teljesítményelv felértékelődését, a rivalizációt, az önmegvalósítás és az önérvényesítés felerősödését. (BUDA 2003). A hagyományos kontrolltényezők hatásának csökkenésére, a társadalmi normák elhalványodására, érték váltására kell az iskolának reagálnia, miközben új befolyásoló tényezők jelennek meg, mint a tömegmédia, a fogyasztói társadalom befolyása és a kortárs csoportok hatásának felerősödése (NAGY 2008).

Nincs könnyű helyzetben a pedagógia, mert egy erősen átalakult értékrendszerben kell a fiatalok eligazodását segítenie. Az értékek közötti eligazodás a pedagógia számára is komoly kihívást jelent, hiszen ma már nem lehet egyetlen meghatározott értékrendet közvetíteni. A nevelés ugyanakkor alapvetően értékorientált tevékenység, feladata az értékközvetítés, amely nem nélkülözheti a meggyőzést, a meggyőződést, bizonyos értékekkel való azonosulás kialakításának mozzanatát.

1. A HARCMŰVÉSZET ÉS A PEDAGÓGIA KÖZÖS ÉRTÉKEI

Néhány éve a pedagógiai szolgáltatás területén dolgozom, és ez remek alkalmat teremt arra, hogy különböző összetételű nevelőtestületekkel találkozzam. A beszélgetések tapasztalatai alapján az a benyomásom, hogy a pedagógusok többsége napról napra azon fáradozik, hogy legjobb tudásuk, hitük és meggyőződésük szerint tanítsanak, neveljenek. Nincsenek könnyű helyzetben, hiszen olyan – fentebb már kifejtett – erőteljes hatásokkal, trendekkel kell számolniuk mindennapi munkájuk során, amelyeket pedagógiai eszközökkel felülmúlni nagyon nehéz. Olyan változások ezek, amelyek hatására átalakulnak a mai társadalmunkban elfogadott értékrendszerek.

A harcművészet ősi, tradicionális értékei azonban nem halványultak el, nem relativizálódtak. Értékei kiállják az évszázadok próbáit. Szilárd és biztos erkölcsi támpontot adnak gyakorlóik számára. A japán eredetű, tradicionális harcművészetek hatékonyan járulnak hozzá a konstruktív életvezetés kialakításához, amely az egyén és a közösség számára egyaránt hasznos szokások és magatartásformák kialakítását eredményezi. A harcművészet tartalmának, szabályrendszerének, eszközeinek és módszereinek köszönhetően ez rendkívül hatékony és eredményes módja az erkölcsi nevelésnek, a személyiség fejlesztésének. A harcművészet gyakorlása pozitívan hat a konatív tulajdonságok fejlesztésére, úgymint: önállóság, célkitűzés képessége, határozottság, akaraterő, kitartás, monotóniatűrés, feladattudat, frusztrációs tolerancia, újrakezdési képesség, és megfelelő alkalmat kínál a pozitív, autonóm vezérlésű, a társadalom számára is értékes magatartásformák kialakítására, mint: udvariasság, tisztelet, becsület, fegyelem.

Japánban a harcművészetek gyakorlásakor – ahogy ők fogalmazzák: az úton való haladáskor – nem elsődleges cél a „harc” elsajátítása, hanem inkább mellékhatása annak, hogy megtaláljuk a helyes szellemi utat a *dojban* – az edzőteremben – és az életben is; jobbítva ezzel jellemünkön, az élethez és embertársainkhoz való hozzáállásunkon. Minden Japán tradicionális művészetnek, donak – szellemi útnak – ez a lényege, akár virágkötészetről, a zen íjászatról, akár a kardrántás művészetéről legyen szó. Mindegy, hogy melyik „utat” választjuk, mind ugyanoda vezet, csak az a kérdés, hogy milyen tájakon keresztül jutunk el oda. A választás attól függ, kinek, mire van szüksége; melyik az az út, amelyiken járva olyan tapasztalatokat szerezhet, amelyekből okulva megtalálja a helyes utat, amelyen haladva személyisége, jelleme folyamatosan fejlődik.

Az egyik lehetséges út a japán tradicionális harcművészetek közül a *kutedo ryu* gyakorlása. Jelen tanulmány olyan emberek véleményét, döntését, választását mutatja be, akik a kutedo ryu mellett kötelezték el magukat, remélve, hogy ebben a harcművészeti stílusban megtalálják a jellemfejlődésükhöz vezető legmegfelelőbb utat.

A kvalitatív vizsgálat első része az egyéni, írásos kikérdezés módszerével arra kereste a választ, hogy a tanulók és szüleik esetében mik voltak a kutedo mint sportág kiválasztásának motívumai? Milyen magatartásváltozások tapasztalhatók a kutedo gyakorlásának köszönhetően? Az empirikus vizsgálat második részének pedig négy olyan interjúalanya volt, akik már évek óta mesterként gyakorolják a kutedo stílust.

Előbb azonban ismerjük meg a kutedo stílus eredetét, legfontosabb oktatási módszereit, jelképeit, szimbólumait, formaruháját és viselkedésének néhány hangsúlyos elemét, valamint működésének alapelveit.

2. A KUTEDO EREDETE

Ez egy Ohashi nagymester által létrehozott fegyveres és pusztakezes harci iskola (az alapítás ideje bizonytalan). A kutedo ryu egy kenpoiskola, amelynek kialakulását az okinavai karate és a kínai kungfu erősen befolyásolta. Jelen korra a fegyveres technikák teljesen háttérbe szorultak, csak alap mozgásanyagukat őrzi néhány formagyakorlat.

Tradicionális irányzata kifejezetten támadó, agresszív harcművészet. A szem és a torok kivételével az egész test támadható. Küzdelem közben védőfelszerelést nem használnak. Jellegzetességei a fejre gyorsan és változatos irányból leadott *nyitott kezes* technikák. Modern változata – a mai kor követelményeinek megfelelően – szabályok és védőfelszerelések használatát vezette be. Belharcos irányzat, sajátosságai a bokszrendszerű kéztechnikák és a nagy erővel, közről leadott köríves rúgások. 1987 óta oktatják Magyarországon szervezett keretek között.

Kutedo – jelentése: kilenc kéz útja. A do nem a fizikális, hanem a spirituális utat jelenti. A kilences kultikus számként, valamint a kilencfajta ököltechnikaként (*ren-raku ichi*) és kilenc formagyakorlatként (kata) is jelen van a stílusban.

Karatedo – jelentése: üres, fegyvertelen kéz útja. Eredeti küzdőrendszere nagyon balesetveszélyes irányzat volt. Érdekessége, hogy a fejet csak nyitott kézzel támadta.

Kenpo – jelentése: ökölharc, boks, boksrendszer, Dél-Kínából került Okinavára kínai bokszként, és a ma karateként közismert harcművészet egyik alapja. Az ütéseken, védéseken és rúgásokon kívül dobásokat és földharctechnikát is tartalmaz. A küzdőtávolság függvényében használ rúgást, ütést, dobást, földharcot.

A kenpo története az i. sz. 500-as évekre nyúlik vissza. Bodhidarma, aki több néven is ismert – Daruma, Dot Mor, Dhammo, Tammo – ekkor érkezett Kínába. Legendás hírű tanító volt. Mivel ő maga indiai születésű volt, és a *ksatrija* harcos kaszthoz tartozott, el kellett sajátítania a korabeli indiai küzdésmódszereket, amelyeknek fontos részét képezte a *vajramushti* – gyémántököl stílus – technika, vagyis a pusztakezes küzdelem.

Bodhidarma a Honan tartományban, a Shao-shihen-hegyen épült saolin templomban kezdte el tanítani a *dhyánát* – meditációt. Ő maga kilenc éven át meditatált a kolostor falával szemben. A hosszú koncentrációs gyakorlatok nagyon igénybe vették a szerzetesek fizikumát, ezért ennek fejlesztésére külön rendszert dolgozott ki. A vajramushti mozdulatokra alapozva tanította a legegyszerűbb módszereket, a kéz, a tenyér és a láb fegyverként való használatát (UJVÁRI 1986).

Tanítását *Shih Pa Lo Han Shonak* – Japán megfelelője *Juhachi Rakan Shu* – nevezte, vagyis „a felvilágosult ember tizennyolc keze” módszernek. Később ezt nevezték el *Chuan Fának*, egyesítve a vajramushti és a dharma – a buddhizmus törvényének –

eszméjét. Valószínűleg a hindu jóga akkori formáiból és a harcosok kasztjának testgyakorláselemeiből tevődött össze. A *Chuan/Mushti* jelentése ököl, a *Fa/Dharma* jelentése pedig törvény. Chuanfa tehát az ököl törvénye, amely japánul kenpo.

Az évszázadok alatt a saolin templomokban folyamatosan fejlődő harcművészeti stílusoknak már több mint 400 változata létezett. A Sui- és a Ming-időszak közötti 800 év alatt számos saolin szerzetes vándorolt Japánra és Okinaván keresztül, terjesztve a Chuan Fát, az Ököl törvényét, japánul a Kenpót. A 16–18. század derekán sokan éppen Japánból vándoroltak Kínába, és évekkel később Chuan Fa-mesterekként tértek vissza, mint pl. Sagukawa, a shuri-te karate egyik megalapítója, vagy mint az aiki-jutsu és a ju-jitsu kialakulásában nagy szerepet játszó mesterek (WILLIAM 2011).

A 17. század elején a Kumamoto család kezdte el megszerezni a kenpo elveit, ennek eredményeként egyre több japán jellemző szövődött bele, és fejlődött végső formájára a kosho ryu kenpo, amelyből a mai modern kenpo stílusok származnak.

3. OKTATÁSI MÓDSZEREK

A kutedo ryu és általában a harcművészetek oktatásának célja, hogy a tanítvány képes legyen teljesen beleilleszkedni a küzdelmi helyzetekbe úgy, hogy a támadások és védekezések véghezvitele szinte önmagától játszódjon le, irányítás, előzetes fontolgatás, latolgatás nélkül. Tudása ekkorra szinte már szellemivé válik. Tanítási módszerének lényege a formák feltétel nélküli birtoklására, uralmára irányul. Jellemzői a folyamatos gyakorlás és a rendszeres ismétlés.

A *bemutató* az első lépés, amely minden esetben közvetlenül a mester által, életszerűen történik. A tanítás csak rövid utasításokra szorítkozik. Ez azt jelenti, hogy a technika bemutatása előtt nincsen előzetes magyarázat, vagyis akin az adott technikát bemutatják, nem tud felkészülni. Ez azért fontos, hogy valóban úgy reagáljon, ahogy az életben is tenné. A technika ettől lesz valódi, hatásos és életszerű.

A *kialakító* mozzanata során újból bemutatják a technikát, részletezve az egyes elemeket. Ezt addig és olyan módon ismétlik, amíg a tanítvány megérez valamit a technika lényegéből, amíg megérzi, hogy akár kezdőként ő is képes végrehajtani a technikát.

Végül következik az *utánpótlás* szakasza, amikor a beleérzéssel végrehajtott technika egyre kidolgozottabbá és tökéletesebbé válik. Ehhez vég nélküli ismétlésre, gyakorlásra és kitérítésre van szükség, amelyet a mester edzésről edzésre elvár és megkövetel tanítványaitól.

4. A KUTEDO RYU JELKÉPEI, FORMARUHÁJA, VISELKEDÉSTANA

Jelképe, szimbóluma az Ohashi család címere, az egymásba fonódó két félkör, amely egyben a japán zen buddhizmus egyik legmélyebb szimbóluma is. Az illúziómentességet, a meglévő, valós értékek magasztalását fejezi ki. Alakjában

szimbolizálja a folytonosságot, a soha véget nem érést, a világ forgandóságát és a tökéletességet. A stílus jelképe a főnixmadár, amely pusztulása után saját hamvaiból feltámadva az elpusztíthatatlanságot, az öröklétet szimbolizálja.

Formaruhája a fekete bő nadrág és fekete vagy barna „kimonófelső”, amelyet a stílusban történt elmélyülés szintjének megfelelő színű öv fog össze. Első mesterfokozattól a fekete vagy barna gi – karateruha – helyett viselhető a kutedo színeivel megegyező öltözet is: sárga kabát fekete nadrággal.

A kutedo viselkedéstana hierarchikus rendszerű, amely az alá- és fölérendeltségen alapul. A rangokat, fokozatokat, amelyek a hierarchiában előrelépést jelentenek, az övvizsgákkal lehet megszerezni. Az alacsonyabb fokozatú edzőtársat *kohainak*, az azonos fokozatút *dohainak*, a magasabb fokozatút *senpainak* szólítják. A mestereket 1. dantól *senseinek*, tanárnak-mesternek, 7. dantól *shihainak*, nagymesternek nevezik.

Az edzőterembe be- és kilépéskor az elhelyezett szimbólumok, relikviák felé a *budoka* – harcművészetet gyakorló személy – tiszteletét meghajlással fejezi ki. Ha az edzőteremben mester is tartózkodik, belépéskor, a szentély üdvözlése után, a mester hangos megszólításával (*sensei* vagy *shihan*) őt is üdvözölni kell. Ha magasabb fokozatút akar megszólítani, elé áll, megvárja, míg figyelme felé fordul, ezután hangos megszólítással és meghajlással tiszteleg, majd a beszélgetés befejeztével meghajlással és hangos *hai* – japánul igen – kiáltással megköszöni figyelmét. Ha magasabb fokozatút megszólítja, vagy tréning közben az edző kijavítja, hangos *hai* kiáltással köszöni meg figyelmét.

A *kohainak* minden esetben be kell tartania a rangban fölötte álló utasításait. Az edzés megkezdése és befejezése előtt seizában – térdelőülésben – végrehajtott meditáció után, az edző utasítására „Shinden rei” – „Senseinek meghajolni”, japán vezényszó – meghajlással üdvözölni kell a jelképeket, a szentélyt, az iskola relikviáit. Ezután a legmagasabb fokozatú tanítvány „Sensei rei!” vagy „Shihani rei!” vezényszavára meghajlással üdvözlük a tanítványok az edzés vezetőjét, majd az edző vezényszavára – „Otagani rei!” – egymást. Edzés végén a tanítványok *arigato* – köszönöm – megköszönik az edző fáradozását.

5. A MŰKÖDÉS ALAPELVEI

5.1. ISKOLA- ÉS VIZSGARENDSZERE

A kutedónak nincsenek saját oktatási intézményei a hagyományos értelemben. A vezető mester által működtetett, úgynevezett *hombu* – központi – dojo mellett működnek a mesterfokozattal rendelkezők saját klubjai.

Övvizsgarendszere a következőképpen épül fel: a fokozatokat – amelyek a hierarchiában előrelépést jelentik – az övvizsgákkal lehet megszerezni. Vizsgarendszere 10 kyu tanuló- és 10 dan mesterfokozatból áll. A 10. kyu a teljesen kezdő fokozata, aki még nem rendelkezik övvizsgával. Az övszínre kivárási idő nélkül

lehet vizsgát tenni, amelynek feltétele, hogy a jelentkezőt az edzője javasolja a vizsgára. A további fokozatok megszerzése kivárási idő után történik. Vizsgáztatásra csak mester jogosult: az első danos 6. kyuig, a második danos 3. kyuig, a harmadik danos 1. kyuig. Danfokozatot a vezető mester adhat. Képességektől és sajátosságtól függetlenül az első danig bármely tanítvány eljuthat, ha kellő elszántság, szorgalom és kitartás van benne.

5.2. MESTERFOKOZAT

Aki magasabb fokozatot szeretne, annak az élete részévé kell tennie a budót, a kutedo gyakorlását és sok mindenről le kell mondania a siker érdekében.

A mester-tanítvány viszony Japánban ősidők óta az élet alapvető része. Magába foglalja a mester felelősségtudatát nemcsak a dojóban, hanem azon kívül is. A tanítvány rendkívül tisztelettudó mestere és az általa választott iskola iránt. Megadással viseli el a megterheléseket, amelyeknek eredménye a testi, lelki, szellemi fejlődés. A többéves munkát követően mesterfokozat megszerzését – a danvizsgát – egy három hónapos intenzív felkészülés előzi meg. Ez alatt az idő alatt olyan extrém terhelés alá vonja mestere a jelöltet, amely alkalmassá teszi őt a megmérettetésen való sikeres helytállásra, amely fokozattól függően akár 50 ellenfeles küzdelmet jelent. Minden jelölt megkapja a segítséget a többi fekete övestől és a vezető mestertől. A vezető mester a jelölteket igyekszik felnőttként kezelni a budo gyakorlása közben. Elvárja tőlük, hogy önállóan gondolkozzanak, legyenek ötleteik és próbálják megoldani az előttük álló feladatokat. Helyettük nem tesz meg semmit, hiszen ez az ő feladatuk. Felnőttként, mesterként kell viselkedniük, és ebben nagy szabadságot kapnak. A megszerzett tudásukkal bárhol megállják a helyüket, ezt ők is tudják és tapasztalják. A legfontosabb a *saját tapasztalat*. A mester sok mindent át tud adni a tanítványoknak és mesterjelölteknek, de a saját tapasztalatot nem. Egyszer eljön az önállóság pillanata, nem lehet örökké a mester szoknyája mögé bújni. Van erre egy külön kifejezés japánul: *shuhari*, a mesterről való leválás.

A következőkben bemutatom a tanulmány empirikus vizsgálatainak legfontosabb eredményeit.

6. TANULÓI ÉS SZÜLŐI TAPASZTALATOK

A vizsgálat első részében 12 szülőt és gyermeküket kérdeztem a sportágválasztás motívumairól, magatartásváltozásaikról, személyiségfejlődésükről a kutedo gyakorlása kapcsán. (A válaszadók jelölése a szövegben: tanulói válaszok: T₁; T₂; T₃; a szülők válaszai Sz₁; Sz₂; Sz₃).

6.1. A SPORTÁGVÁLASZTÁS MOTÍVUMAI

Legtöbb esetben a tanulók saját maguk döntése alapján választották ezt a sportágat. A média és filmvilág rendkívül nagymértékben befolyásolja választásukat. Az egyik legösszességesebb és értékválasztás szempontjából a legbiztatóbb válasz a következő volt: „Megtanít arra, hogy elviselni kell, nem panaszkodni; nyugodtabbnak lenni; jobban szelektálni, hogy mi fontos és mi nem; akarni és küzdeni, nem feladni.” (T₃). Volt, aki az önvédelem és a technikai tudás fontosságát emelte ki. Volt, akinek az önvédelem és a fegyverhasználat volt a fontos, de voltak olyanok is, akik a harcművészet szépségét, a ruházatot és a szokásokat, valamint a jó társaságot hangsúlyozták.

A szülők válaszai gyermekük önálló választását illetően nagyobb részben összecsengenek a tanulók válaszaival. Emellett fontosnak tartják, hogy gyermekük testét és lelkét egyformán fejlesszék, hogy tartást, önbizalmat kapjanak, hogy fegyelemre neveljék őket, hogy „ember legyen belőlük”.

6.2. MAGATARTÁSVÁLTOZÁSOK

Az írásos kikérdezés alkalmával arra kértem a válaszadókat, hogy rangsorolják a megadott tulajdonságokat aszerint, hogy melyekben fejlődtek, változtak leginkább a kutedo gyakorlásának köszönhetően. A táblázat adataiból kiolvasható, hogy a tanulói és szülői válaszok itt is megegyeznek egymással, hiszen mind a tanulók, mind a szülők megítélése szerint a fegyelem, a tisztelet, az önállóság, a célorientáltság, és a célkitűzési képesség azok a tulajdonságok, amelyekben a legtöbbet fejlődtek.

„Fegyelmesebbek lettek, nem csak az edzéseken, az iskolában és más, iskolán kívüli szituációban is.” (SZ₉) „Amióta ezt a sportot űzi, nem lehet kihozni a sodrából. Szinte lehetetlen.” (SZ₅). „Kortársaihoz viszonyítva jobbnak, tiszteletesebbnek tűnik.” (SZ₁) „Velem is tiszteletesebb lett, nem viselkedik úgy, mint amiket a többi szülőtől hallok, hogy fiai úgy beszélnek vele, mintha a haverjuk lenne.” (SZ₅) „Fegyelmesebb lettem, nem ugrok ki a bőrből olyan könnyen.” (T₅). „Rájöttem, hogy ha az emberekkel tiszteletesebben bánok, akkor sokkal több barátot szerezhetek.” (T₁).

A szülői és tanulói válaszokból is kiolvasható, hogy a harcművészet valóban olyan egyetemes értékeket ápol és közvetít, amelyekre minden embernek, minden korban nagy szüksége van.

Sorrend	Tanulói válaszok	Szülői válaszok
1.	Fegyelem Kitartás	Fegyelem
2.	Tisztelet Monotóniatűrés Újrakezdési képesség	Tisztelet Kitartás
3.	Önállóság Határozottság Akaraterő Udvariasság	Önállóság
4.	Célkitűzési képesség Becsület	Célkitűzési képesség Határozottság Akaraterő Monotóniatűrés Kötelességtudat
5.	-	Újrakezdési képesség Udvariasság Becsület
6.	Egyéb: -	Egyéb: -

1. táblázat Legtöbbször megjelölt tulajdonságok

7. A MESTERFOKOZAT UTÁN

Az empirikus vizsgálat második részének négy olyan interjúalánya volt – jelölése a szövegben: M₁; M₂; M₃; M₄ –, aki már évek óta mesterként gyakorolja a kutedo-stílust.

7.1. A KEZDETEK – A STÍLUSSAL VALÓ TALÁLKOZÁS

A megkérdezett mesterek a stílussal való találkozásukat megelőzően mindannyian tudatosan kerestek olyan lehetőséget, ahol küzdősportot gyakorolhatnak. Már nagyon korán erős elszántság és tudatosság volt bennük. Gyermekkoruk óta tudták, hogy a harcművészet valamelyik ágát szeretnék űzni, és keresték is ennek lehetőségét. „Sporttagozatos általános iskolába jártam. A szüleim mindig kérdezték, hogy mit fogok sportolni. Azt válaszoltam a szüleimnek: karatézni akarok. Az önvédelmi sportok akkor kezdtek felbukkanni Magyarországon, de még egyáltalán nem voltak ismertek. Volt bennem egy belső késztetés, hogy karateedző szeretnék lenni. A nyolcvanas évek körül nem volt széles választék a küzdősportok között. Alig tudták az emberek, hogy milyen stílusok léteznek.” (M₁). „Csak hozta az élet, és itt ragadtam. Nem gondolkoztam soha a váltáson.” (M₃). „A további keresést szükségtelennek éreztem. Maradtam.” (M₄)

A kutedo stílus jellemzője, hogy nagyon erőteljes, kemény műfaj, ahol működő technikákat tanulnak, amelyeket ki is lehetett próbálni. Mindannyian valami keményt akartak csinálni, olyasvalamit, ami igazi kihívás, igazi erőpróba. Úgy érezték, hogy ezt megtalálták ebben a stílusban „Nagyon élveztem az edzéseket, annak ellenére, hogy mindenki rettegett a Senseitől, de annál büszkébbek voltunk az edzés végén, hogy ezt is túléljük. Én voltam a legfiatalabb és a legkönnyebb, így volt benne kihívás.” (M₂). „Amikor az első hetekben túlestem az első küzdőedzésen, már a folyosón, az öltöző felé azon gondolkodtam: Hát kell nekem, hogy péppé verjenek? Ez iszonyatos, hagyni kéne ezt az egészséget és lefalconi... Aztán a következő edzésen megint ott voltam, valami vitt előre. Van valami fura érzés ebben, amikor az ember elkezd élvezni a fájdalmat, minél jobban megverik, annál elszántabb lesz.” (M₃).

A korai és erős elszántság és elkötelezettség ellenére, amikor elkezdtek a gyakorlást, szinte semmit nem tudtak a harcművészetek filozófiájáról. Tetszett nekik a japán harcművészeteket övező mentalitás, és hasznosnak, gyakorlatiasnak tartották az edzéseket. Egyre erősebbek és ügyesebbek lettek. „Tizenéves fejjel, gyerekként nem kerestem a harcművészetek lényegét. Ha valahol jó volt az edző, jó volt a csapat, akkor ott jól érezte magát az ember. Az akkori edzőmet legyőzhetetlennek tartottam. Olyan akartam lenni, mint ő.” (M₁)

7.2. A SZEMÉLYISÉG FEJLŐDÉSÉRE

A kutedo gyakorlása sok mindennel gazdagítja gyakorlója mindennapi életét. Barátokat, tapasztalatokat, tartást, önbizalmat, egy más világnézetet, egy új szemléletmódot ad. Olyan rendszert és biztos alapot nyújt, amelyre építeni lehet. Emellett sok örömet, felszabadultságot, magabiztosságot, és persze bánatot, nehézséget, sok lemondást és szenvedést is eredményez. A dojo egy mini világ, ahol minden problémára van megoldás. A válaszok és megoldások megkeresésére és kipróbálására azonban olyan ellenőrzött körülmények között van lehetőség, amelyre a való életben nincs alkalom. „A dojo egy játszótér felnőttek számára. Ott kapjam meg a pofont az élettől, mert az tudom kezelni, tanulhatok belőle. Az életben sokkal nehezebb lenne, és így az életben talán már nem követem el ezeket a hibákat.” (M₁)

Többször szóba került már a stílus keménysége, agresszív, támadó jellege. Fontos megjegyezni, hogy ez az agresszió semmi esetre sem tekinthető öncélúnak. A harcművészetek eredeti, ősi funkciója ugyanis a harci jártasság elsajátítása, fegyveres csoportok katonai kiképzése. („Bár a harcművészetek kifejezés talán nem a legmegfelelőbb, mert harcolni lehet hatékonyan vagy kevésbé hatékonyan, de művészien nem.” – jegyezte meg a vezető mester). A budo csak később, a tokugawa korszakban alakul ki, ahol már nem az ellenfél, hanem saját magunk legyőzése volt a cél. A kutedo gyakorlása is ezt szolgálja.

„Én sosem verekedtem, mindig kerültem az erőszakot, így személyiségem egy elnyomott, ismeretlen, fel nem vállalt oldalát tanulmányozhattam ezáltal, mert minden edzésen le kellett győznöm a félelmemet.” (M₂) „Az edzések keménysége tetszett meg. Természetesen itt nem brutalitásról vagy kegyetlenségről van szó,

hanem férfias keménységről. Arról a fajta erőről, amely egyre kevésbé van jelen világunkban. A világ az elnőiesedés felé halad. A kutedo egy ellenpólusa ennek. Mindezt a keménységet egy tradicionális formába öntve, tradicionális keretek között kaptam meg.” (M₄)

A klub vezetője fontosnak tartja, hogy gyakorlaskor minél inkább visszatérjenek a régi, eredeti irányzathoz. Azt szeretné, hogy az oktatás során minél közelebb kerüljenek a tradicionális stíuselemekhez, a felesleges mozdulatoktól, sallangtól mentes technikai kivitelezéshez. Természetesen nem arra szeretnék használni a tudásukat, mint azt a régiek tették, de mindenképpen az eredetit szeretnék gyakorolni és tanítani. „A harcművészet gyakorlása egy fejlődési folyamat, amelyen végighaladva rá kell jönni, hogy csak egy törékeny, sebezhető porszem az ember, és ha harcolni akar, akkor elsősorban magával kell harcolnia. Megtanulja tisztelni a másikat, megbecsülni az egészséget. Én a kutedóval kötöttem össze az életem, de azt gondolom, ha jó a mester, bármelyik más harcművészet megadhatja a segítséget a fejlődéshez. A kutedo lényegét nem merném összefoglalni, mert még nem értem eléggé és ismerem eléggé. A stílusunk is állandó fejlődésen megy keresztül, nincsenek kőbe vagy papírra vésett szabályok. A lényege az, hogy működjön a mozdulat, ezáltal magabiztosak legyünk, és a kisugárzásunkkal elejét vegyük annak, hogy használnunk kelljen a tanultakat.” (M₁)

A gyakorlással eltöltött hosszú évek alatt sok minden változott. Más felfogás szerint gyakorolnak, más célokat keresnek. Átformálta, gazdagabbá tette az életüket mind testileg, mind lelkileg. Az évek múlásával, az egyre magasabb fokozatok megszerzésével folyamatosan nő a felelősség és az elvárás önmagukkal szemben. Egyre többször érzik át annak felelősségét és fontosságát, hogy jó példával kell elől járni az alacsonyabb övfokozatúak előtt. „A folyamatos változás és állandóság egyidejűsége és lényege a következőképpen fogalmazható meg: „Ami keletkezik, az elmúlik” – A.K. Coomarasvamy. A teremtet világ mulandó, így minden része a változás törvényének van alávetve, így természetesen a stílusban is vannak változások.” (M₄)

„A harcművészetek gyakorlásának a lényege az állandótlansággal való kapocs fenntartása, amelynek megtestesítője a gyakorlatok folytonos ismétlése, amíg egyé nem válik vele a gyakorlója, amíg megszűnik benne mindenfajta fontolgtatás és ellenkezés. Az edzés egy folyton ismétlődő rítus, amely megpróbálja kiszakítani az embert a tér és idő dimenzióiból, a mulandóság fogságából. Ezért külső szemlélő számára nem érzékelhető gyökeres változás, illetve ez nem is lehetséges, hiszen az időállóság a változatlanságban rejlik. Ha a stílus nem lenne állandó, folyamatosan változna, fejlődne, az már egy másik stílus lenne, lényegét veszítené el. Ami mégis változhat az évek során, az a lényeg felé való egyre élesebb törekvés, amelynek egyre nagyobb teret kell adni, mind belsőleg, mind külsőleg az edzések során.” (M₄)

7.3. CSALÁDI KAPCSOLATOKRA, ÉLETMÓDRA GYAKOROLT HATÁS

Emberi és családi kapcsolataik változásáról a harcművészetek gyakorlása által nem tudtak elkülönítve beszélni, hiszen nehéz volt számukra megfogalmazni azt, hogy mi lett volna ha..., milyenek lettek volna, ha nem gyakorolnak. Vitathatatlan, hogy a harcművészetek gyakorlásának nagy szerepe van abban, hogy olyan emberré váltak, amilyenek. Nem állítják, hogy jobb emberek lettek, de talán rosszabbak se – és ez a lényeg. „Próbálok emberré válni, emberhez méltó életet élni, értéket teremteni és őrizni, és ebben mindenképp segítségemre van a harcművészet. Vannak jó és rossz tulajdonságaim, mint bárki másnak, de a gyakorlás során ezeknek a meghaladásáról van szó, az önfeladásról. Egy idő után meg kell haladni a személyes dimenziót.” (M₄)

A mesterré váláshoz hosszú, rögzös és sok lemondással járó út vezet. Ez az út az első danfokozatig azonban szinte bárki számára bejárható, ha van elég szorgalma és kitartása. Menet közben nagyon nehéznek tűnik az út, de utólag talán mégsem annyira. A megkérdezettek körében más-más időpontban merült fel a mesterré válás gondolata. A klubvezető számára egészen korán: „Még nem is edzettem, de már tudtam, hogy karatemester akarok lenni, pedig még azt sem tudtam, hogy mit jelent.” (M₁) Valamennyien elérték a mesterfokozatot, sőt több dannel is rendelkeznek, mégsem érzik magukat mesternek a szó klasszikus értelmében. Inkább egy magas övfokozatú tanulónak, aki sokat tapasztalt, és aki, ha tud, segít a többieknek. „A kívülálló mesternek lát, attól én még sokszor tanulónak érzem magam. Szívesebben kötnék egy hajókötelet a derekamra, hogy az összetartsa a gimet, a rang nem számít. A dojóban mindenki tudja, hogy ki hol tart. Az övszín, a fekete öv a kívülágnak szól.” (M₁) A megkérdezett mesterek egyike a harmadik danra készül, ami a mesterré válás igazi lépcsőfoka. Kíváncsian várja, mert ez egy fontos állomás, egy igazi kihívás. „Azonban nem hiszem, hogy utána hátradőlhetek, és azt mondhatom: Na, ezzel megvolnánk. Ha mégis így tennék, kérlek, figyelmeztetsek, hogy rossz úton járok.” (M₄)

7.4. A JÖVŐRE VONATKOZÓ TERVEK

A kutedo ryu jövője stabil és előremutató. Követői tudják, hogy merre tartanak, mit szeretnének elérni, és azt is, hogy azt milyen módon, milyen eszközökkel valósíthatják meg. A megvalósítás, a célok elérése csak rajtuk múlik. Nem a versenyzés vagy az egyre magasabb övfokozatok megszerzése a cél, hanem az, hogy minél közelebb kerüljenek az ősi, eredeti gyakorláshoz és szellemiséghez. Az iskola jövője szempontjából biztató látni, amikor az edzőtáborok alkalmával „felnőtt emberek eljönnek a családjuktól egy hétre, azért, hogy eddzenek a saját, jól felfogott érdekében. Ha már a gyermekeiket is hozzák, az mindent megmagyaráz.” (M₁)

„Ha az iskola az eddigi útján jár, és nem tér le erről, akkor betölti feladatát, hogy mennyi ideig áll fent, már nem lehet megmondani, de nem is lényeges.” (M₄)

IRODALOMJEGYZÉK

- BUDA B. (2003): *Az iskolai nevelés. Az iskolai mentálhigiéné alapelvei*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- DAIDÓDZSI, J. (2003): *A bushido alapjai*. Szenzár Kiadó, Budapest.
- DESHIMARU, T. (2007): *A zen és a harcművészetek*. Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó, Budapest.
- FUNAKOSI, G. (1996): *Életem a karate do*. Hunor Vállalkozás, Budapest.
- JAMAMOTO, C. (2001): *Hagakure, a szamurájok kódexe*. Szenzár Kiadó, Budapest.
- Kutedo Budo Kai: <http://kutedo.c8.hu/> (Letöltés ideje: 2012. február 26.)
<http://www.budomagazin.hu/stilus.15.kempo> (Letöltés ideje: 2012. február 26.)
- NAGY Á. (alkotó szerk.) (2008): *Ifjúságügy*. Új Mandátum, Budapest.
- UJVÁRI M. (1986): *A délkelet-ázsiai harci művészetek*. Go-Press Kiadó, Budapest.
- WILLIAM, D. (2011): The Ancient Ultimate. <http://www.budomagazin.hu/stilus.15.kempo>. (Letöltés ideje: 2011. július 5.)

SCHLOSSER KÁROLY

MINDFULNESS, MEDITÁCIÓ ÉS KLINIKAI HATÉKONYSÁG – ÁTTEKINTÉS

1. BEVEZETÉS

A mindfulness meditáció és annak klinikai alkalmazása lassanként népszerűséget nyer Magyarországon is. Ez a meditációs módszer nagy elismerést vívott ki az utóbbi évtizedekben az amerikai és a nyugat-európai pszichológiában, és könnyen hozzáférhetővé vált az érdeklődők számára is. A mindfulness magyarul tudatos jelenlétnek vagy éber tudatosságnak fordítják. Az állapot, amelyet a gyakorló a meditáció során fenntart, később olyan képességgé válik, amelyet igyekszik élete minden területére beépíteni, a mindennapokba igyekszik illeszteni, és gyógyító hatású. Számos kutatás és azok összegzése bizonyítja a mindfulness meditációt hatékonynak például a stressz csökkentésére, krónikus fájdalmak enyhítésére, depresszió és szorongás kezelésére, illetve tumoros megbetegedések, depressziós tünetek és fájdalomérzet enyhítésére is.

Az alábbi fejezetben szó lesz arról, hogy mi a meditáció, illetve a mindfulness hogyan kötődik a mai pszichológiában használt éber tudatossághoz és a buddhizmushoz. A fejezet hátralévő részében főbb kutatási eredményeket összegzünk. Neveléstudományi vonatkozásokra a fejezet végén tesztek kitékintést.

2. A MEDITÁCIÓRÓL TRADICIONÁLIS KONTEXTUSBAN

A *meditáció* kifejezést a latin *meditari* igéből eredeztetjük, ami gondolkodást, elmélkedést, szemlélődést (thinking, contemplate, devise, ponder) jelent (*An Universal Etymological English dictionary* 1773; KÖRÖS 1834). A buddhista és hinduista vallásfilozófiákban mint *asdhya* hivatkoznak a meditációra, amely a *dhyai* szanszkrit szóból ered. Jelentése: szemlélődni, elmélkedni (GEORG 2006).

A buddhista, hindu, iszlám, keresztény, taoista és zsidó vallások – bár eltérő mértékben – mind foglalkoznak meditálással. Legkorábban i. e. 500–600 évvel ezelőtről maradtak írásos buddhista feljegyzések a meditációval kapcsolatban, de valószínű, hogy már valamivel korábban is népszerű volt az észak-indiai térségben (WEST 1979). A meditáció szorosan összefügg vallási és filozófiai elemekkel (EVERLY–LATING 2002). A buddhizmusban a meditáció kulcsfontosságú szereppel bír: Buddha szerint a megvilágosodás és a nirvána felé vezet. A buddhista meditáció sok különböző meditációs technikát foglal magába, amelyek az introspektív, koncentráció, éber tudatosság, nyugalom gyakorlását, illetve a meditáló spirituális fejlődését célozzák (*Enciclopedia Britannica* 2009).

3. A MEDITÁCIÓ DEFINÍCIÓJA

Annak ellenére, hogy a meditációt széles körben használják, alkalmazzák, illetve az akadémikus érdeklődés is megnőtt iránta, nincsen olyan definíció, amely megfelelő kritériumokat állítana fel, maradéktalanul helytállna, elfogadott lenne mind a tradicionális, mind a modern tudományos körökben. A BOND és munkatársai (2009) által bemutatott tanulmány rámutatott arra, hogy a meglévő irodalmon belül nincsen konszenzus abban, hogy mit neveznek meditációnak. Emellett sok tanulmány elmulasztja részletesen leírni, hogy mit tekint meditációnak, hogy mely kritériumok vagy procedúrák számítanak kötelező vagy kizáró indoknak, illetve hogy ezeket hogyan operacionizálják.

Az első kísérletet a meditáció definiálására WEST (1979) tette: „Egy gyakorlat, mely általában az egyén figyelmét vagy tudatosságát hivatott erősíteni egy tárggyal, hanggal, fogalommal vagy tapasztalattal kapcsolatban.” WALSCH és SAPHIRO (2006: 225) a következőképpen definiálja a meditációt: „a meditáció olyan önreguláló gyakorlatokat foglal magába, melyek a figyelem és tudatosság gyakorlására összpontosítanak, ami a mentális folyamatokat nagyobb akaratlagosság alá tereli, így elősegítve az egyén általános mentális jóllétét, egyben fejlesztve olyan speciális készségeket, mint a nyugodtság, éleselméjűség és koncentráció.”

Ezek és az ehhez hasonló definíciók nem tudnak megfelelő, átfogó leírást adni, mivel kihagynak számos fontos szempontot és elemet, amelyek a meditációra jellemzők, amelyek hiányában nem tekinthető egy gyakorlat meditációnak.

CARDASO et al. (2004) áttekintett számos korábbi meditációdefiníciót (BENSON 1982; BENSON–BEARY–CAROL 1974; CRAVEN 1989; GOLEMAN 1976; JOHNSON 1982; WALLACE–BENSON–WILSON 1971; WEST 1971; WOOLFOLK 1975) és technikát, amelynek során öt kulcselemet azonosított, amelyeknek jelenlétében a gyakorlat meditációnak tekinthető. Ezeknek a kulcselemeknek a vizsgálatával objektív módon értékelhető, hogy a gyakorlat meditációnak minősíthető-e. Cardaso szerint a következő öt kritérium megléte érdemesít egy gyakorlatot meditációként: (1) tisztán, érthetően definiált, speciális technikát használ, (2) valahol a gyakorlat során fizikai relaxáció van jelen és (3) szellemi (logikai) relaxációt foglal magába. Az állapotot a gyakorló-

nak (4) önállóan kell létrehozni, egy (5) önfokuszáló készséget használva (amelyet Cardasso „horgony”-nak nevezett el).

- 1) Specifikus technika: egy tisztán, érthetően definiált technika, amelyhez rendszeres gyakorlás szükséges. Ezt a technikát a gyakorlónak egy elismert instruktortól kell megtanulnia, amelyet az nagy gonddal demonstrált és magyarázott el a tanítványnak. Szimplán elmondani egy átlagembernek, hogy üljön le és medítáljon, nem elég, a technikát (különösen a kezdeti szakaszokban) az instruktornak tovább kell adnia.
- 2) Fizikai relaxáció: A folyamat alatt vagy közben valahol egy pszichofizikai relaxációnak kell bekövetkeznie.
- 3) Szellemi (logikai) relaxáció: az alábbi szándékokat kell, hogy tartalmazza:
 - a) Ne legyen szándékában a gyakorlónak, hogy elemezze, analizálja vagy megpróbálja megmagyarázni a meditáció lehetséges pszichofiziológiai hatásait.
 - b) Szándék, hogy ne ítélkezzen (igazságról vagy igazságtalanságról) arról, amit önmagában vagy önmagán kívül tapasztal.
 - c) Szándék, hogy ne legyen elvárása a meditációs gyakorlattal kapcsolatban.

Ezek a kritériumok egy technikai stratégiára vagy hozzáállásra vonatkoznak, nem pedig egy felismert mintájú, az agykéregben lezajló funkcióra.

- 4) Önállóan elért állapot: a módszeren keresztül, amelyet az instruktor tanított, de önalkalmazható a gyakorló egyén által. Például tökéletesen alkalmasnak kell lennie otthoni használatra az instruktor jelenléte vagy utasításai nélkül.
- 5) Önfokuszáló készség („horgony”): annak ellenére, hogy ez egy meditációtechnikai komponens, mindenfajta gyakorolt módszerben megtalálható. Meditáció közben gyakran nem akaratlagos gondolatok jelennek meg a gyakorló fejében. Ezek lehetnek a gyakorló környezetéből érkező ingerek, amelyek elvonják a medítáló ember figyelmét, vagy tudatalatti, tudatos előtti gondolatok, érzések, amelyek különböző oknál fogva jelennek meg a gyakorló elméjében. A gyakorló medítáló kétfajta „horgonyt” használhat: a pozitívval (koncentráció) megelőzheti, hogy összpontosítása megtörjön, míg a negatívval (gondolat elengedése a horgony segítségével) véget vethet neki, megakadályozza ezeket a gondolatokat, transzos állapotot, hogy elaludjon, vagy hogy kábulatba essen, eltompuljon, elzsibbadjon. Pozitív horgony lehet a test egy pontja vagy valamilyen külső tárgy, például egy gyertya vagy a fal egy pontja, egy mantra hangja, a légzés stb.

A negatív horgonyt akkor használják a meditátorok, amikor azt észlelik, hogy valamilyen gondolat férkőzik be az elméjükbe. Ilyenkor a meditátor azonnal visszatér a horgony által biztosított fókuszhoz. Ha a meditátor mégis azon kapná magát, hogy szándéka ellenére a szellemi relaxációja megszűnik és gondolkodni kezd, akkor újra és újra visszatér a horgonyhoz.

CARDASO (2004) szerint ezek a tulajdonságok mindenfajta meditációs gyakorlatban nagy fontossággal bírnak, és minden meditációs technikára jellemzők. A Cardaso által előállított definíció rendhagyó a korábbiakkal szemben, hiszen a kritériumok objektív standardot állítanak fel. A definíció hátránya, hogy a megszabott

kritériumokkal kizár néhány pszichoaktív gyakorlati modalitást (érzékelési csatornát), és ezzel néhány tibeti buddhista gyakorlatot, amelyekben vizualizációs technikákat használnak.

4. MINDFULNESS A BUDDHISTA/TRADICIONÁLIS KONTEXTUSBAN

A mindfulness eredetileg egy spirituális készség megnevezése, paliul *sati*, szanszkritul pedig *smṛti*, angolul *awareness*nek, míg magyarul éber tudatosságnak vagy tudatos jelenlétnek fordítjuk, de ezek a fordítások talán nem fedik le teljességgel az eredeti jelentést.

A Páli Kánon így magyarázza és foglalja össze, hogy mi az éber tudatosság (KONKOLY fordítása 2007):

„Szerzetesek, mi a Helyes Tudatosság?

- 1. A szerzetes meditál, szemlélve a testet a testben, a szenvedélyben, világosan felfogva, figyelmesen, eltávolodva a világ iránti mohóságtól és a világ miatti nyugtalanságtól (rossz közérzettől és elégedetlenségtől).*
- 2. A szerzetes meditál, szemlélve az érzeteket az érzetekben, a szenvedélyben, világosan felfogva, figyelmesen, eltávolodva a világ iránti mohóságtól és a világ miatti nyugtalanságtól.*
- 3. A szerzetes meditál, szemlélve az elmét az elmében, a szenvedélyben, világosan felfogva, figyelmesen, eltávolodva a világ iránti mohóságtól és a világ miatti nyugtalanságtól.*
- 4. A szerzetes meditál, szemlélve a jelenségeket a jelenségekben, világosan felfogva, figyelmesen, eltávolodva a világ iránti mohóságtól és a világ miatti nyugtalanságtól.*

Ezt nevezik helyes tudatosságnak.”

Bhikku BODHI (1998) a következőképpen magyarázza az éber tudatosság fogalmát: az elme akaratos, pusztán figyelme, amely elfogulatlan attól, ami történik bennünk és körülöttünk a jelen pillanatban. A helyes tudatosság gyakorlása közben az elmét arra tanítjuk, hogy a jelennel foglalkozzon, nyitott, lecsendesedett és éber maradjon, amely a pillanat eseményein gondolkodik. Mindennemű ítélkezéssel és értelmezgetéssel fel kell hagynunk. Ha ezek mégis bekövetkeznének, hagyjuk észlelni őket, majd engedjük el mind.

Buddha szerint az éber tudatosságnak kulcsfontosságú szerepe van a megvilágosodáshoz vezető úton, amelyet a nirvánát kereső embernek a mindennapi életébe kell beépítenie. A buddhizmusban az éber tudatosság, a buddhisták között más néven a Helyes Tudatosság az egyike a hét elemnek, amelynek megértése lehetővé teszi a megvilágosodást. A Helyes Tudatosság a hetedik eleme a Nyolcágú Nemes Ösvénynek, amely hozzásegíti a gyakorlót a szenvedés megszüntetéséhez és a megvilágosodás eléréséhez (KONKOLY 2007).

5. MINDFULNESS A PSZICHOLÓGIÁBAN

Dr. Prof. Jon Kabat-Zinn molekuláris biológus és egyetemi tanár az 1970-es években került kapcsolatba meditációval és vált elismert meditáló- és relaxációoktatóvá. Kabat-Zinnt a keleti vallásfilozófiák, főként a buddhizmus inspirálta. Jógával és buddhista tanítókkal töltött tanulmányai és tapasztalatai vezették arra, hogy integrálja a keleti tanításokat a nyugati tudományba. 1979-ben megalapította a Stresszredukciós Klinikát a Massachusettsi Egyetemen, ahol éber tudatosság meditációs technikákat oktatott stresszel, szorongással, fájdalommal és különböző betegségekkel küzdő embereknek. Klinikáján elsősorban a krónikus betegekre összpontosít, de egészséges emberek is végeznek mindfulness meditációs kurzusokat a mai napig. A célja az volt, hogy elterjessze Kabat-Zinn metódusát, illetve hogy empirikus kutatásokat végezzenek, így alapozva meg a kurzusok hitelességét és népszerűségét. Így vált az éber tudatosság témája népszerűvé a nyugati pszichológiában. Ma már több mint 200 egészségügyi központban és klinikán hozzáférhető az MBSR- (Mindfulness-Based Stress Reduction – Mindfulnessre alapozott stresszcsökkentés) modell az USA-ban (FLOWERS 2011). Az MBSR-képzés népszerű a világ más országaiban is, köztük nem olyan régen Magyarországon is elérhető néhány privát központban. Kabat-Zinn számos könyv és tudományos cikk szerzője, amely az éber tudatossággal és annak klinikai használatával foglalkozik. Számos más szervezet mellett vezető tagja a Mind and Life Institute-nak, amely a dalai láma és nyugati tudósok között szervez megbeszéléseket jövőbeni kutatások céljából.

KABAT-ZINN (1994: 24) az alábbi módon hivatkozik az éber tudatosságra: ez egy pszichológiai készség, „célzott figyelem valami felé az adott pillanatban, bármiféle megítélés vagy vélemény nélkül.” Más szóval egy olyan állapot, ahol feldolgozatlanul (objektíven, személyiségünk hozzáadása nélkül), ítélet nélkül, jelenben szemlélt figyelemmel fordulunk minden gondolat, érzés vagy érzet irányába, ami a figyelmi terünket eléri, majd elfogadjuk azokat úgy, ahogy vannak. Ez az állapot, amelyet a gyakorló a meditáció során fenntart, később olyan készséggé válik, amelyet igyekszik élete minden területére kiterjeszteni és a mindennapokba illeszteni.

A Kabat-Zinn-féle éber tudatosság meditáció szekuláris meditáció, azaz nem tartalmaz vallási elemeket, így válhatott elfogadhatóvá a nyugati kultúrában. A meditációk az éber tudat gyakorlását tűzik ki célul.

6. AZ ÉBER TUDAT MECHANIKÁJA

A jelen tudományos álláspont szerint a mindfulness meditáció felhasználhatósága, hatékonysága ígéretes, annak ellenére, hogy metodológiai szempontból részben tisztázatlan. BISHOP és LAU (2004) szerint két komponens, az önregulációs figyelem és az orientáció alkotja az éber tudatot. Az önregulációs figyelem közvetlenélményszinten tartja a gyakorlót, több teret hagyva így a mentális folyamatok (gondolatok,

érzések, érzetek) mélyebb megismeréséhez. Ehhez társulva a második komponens (orientáció) felvesz egy pozíciót az élménnyel kapcsolatban, amelyet kíváncsiság, nyitottság és elfogadás jellemez. Számos másik modell létezik, amelyek igyekeznek megmagyarázni az éber tudatosság által kiváltott változásmechanizmust (CARMODY et al. 2009; COFFEY 2010; DAVIDSON 2010; DORJEE 2010). Ezek különböző perspektívákból (kognitív tudományok, affektív idegtudományok, klinikai pszichiátria és pszichológia) vizsgálják az éber tudatosság hatását. Azonban egy modell sem tudja leírni a változás mechanizmusát. Együtt viszont a modellek rámutatnak arra, hogy mennyire sokszínű és komplex az a változás, amely bekövetkezik az intervenciók alatt. A GRABOVAC és társai (2011) féle buddhista pszichológiai modell összefűzi a korábbi modelleket, és visszakanyarodik a buddhista kontemplációs tradíciókhoz, és a korábbi metodológiákhoz képest érthetőbb, komplexebb, mechanisztikus leírást ad az éber tudatosság változásfolyamatáról.

7. A MEDITÁCIÓ JÓTÉKONY HATÁSAI

Meditációval kapcsolatos kísérletek már a korai 1930-as években megkezdődtek, és a '70-es években ugrásszerűen megnőtt az ezzel kapcsolatos kutatások száma (WEST 1979). A pszichológusok fiziológiai, pszichés és spirituális szempontból egyaránt vizsgálják a meditáció hatását. A vizsgálatok azt bizonyítják, hogy a meditáció kezdő és/vagy tapasztalt szinten is jótékony hatással bír.

DAVIDSON és LUTZ (2008) szerint elősegíti a neuroplaszticitást. A kutatások kimutatták, hogy a sok meditációs tapasztalattal rendelkező embereknek mélyebb a pihenő elektroencephelográfiás mintájuk, mint a kevésbé tapasztalt résztvevőknek, ez pedig azt jelzi, hogy a meditációval töltött évek során változások mennek végbe a meditáló ember agyában. Számos tanulmány bizonyítja a meditáció neuroplaszticitást támogató hatását, különösen a prefrontális lebenyben (XIONG–DORAISWAMY 2009; GRANT et al. 2010; LAZAR et al. 2005; PAGNONI–CEKIC 2007).

LAZAR (2005) talált először strukturális eltérést meditáló (Lazar vispassana meditálókat vizsgált, ami egy mindfulness alapú meditáció) és nem meditáló résztvevők között: agyterületek (prefrontális agykéreg és az anteriorinsula), amelyek összefüggésbe hozhatók figyelmi feladatokkal, introspekcióval és szenzoriális folyamatokkal, vastagabbak voltak a kísérleti, mint a kontrollcsoportban. Az agykéreg prefrontális kérgének és az anteriorinsulának megvastagodása különösen jellemző volt az idősebb, a meditálást régóta gyakorlókra, és ez felveti a lehetőségét annak, hogy a meditáció lassíthatja a korhoz kötődő agykérgi vékonyodást (LAZAR és mtsai 2005; SHAH–KHALSA 2005; SHAH et al. 2007; LAVRETSKY 2011; HU et al. 2011).

Megnövekedett jólét: tapasztaltabb meditáló résztvevők magasabb jólétről számoltak be, mint a kevesebb tapasztalattal rendelkezők (FERGUSON et al. 1995; HAWKS et al. 1995). Tapasztaltabb meditáló résztvevők magasabb jólétről számolnak be, mint a nem meditáló résztvevők (SMITH 1975, WEST 1979; KOOLE et al., 2009).

8. A MINDFULNESS MEDITÁCIÓ ELŐNYEI ÉS KLINIKAI ALKALMAZÁSA

Az utóbbi évtizedekben a meditáció átalakult egy pusztán misztikus és spirituális küldetésből egy empirikusan bizonyított, gyakran más módszerekkel együttesen használt, kiegészítő módszerré, amelyet számos egészségügyi vagy mentális problémával szemben hatékonyan alkalmaz a modern pszichológia. Így a mindfulness és meditáció gyorsan központi témává vált a tudományos körökben. Az éber tudat gyakorlása preventív kezelésnek bizonyult számos mentális vagy pszichoszomatikus megbetegedéssel szemben:

8.1. STRESSZCSÖKKENTÉS

GROSSMANN et al. (2004) készített egy metaanalízist, amelyben az ébertudat-alapú stresszcsökkentést (MBSR) és annak más releváns, egészséghez kötődő előnyeit vizsgálta. Az eredmények azt mutatták, hogy az MBSR valószínűleg segít sokfajta betegségtől szenvedőnek (krónikus fájdalmak, rák, szívproblémák, depresszió, szorongás), enyhítve a klinikai vagy nem klinikai problémákat.

CHIESA és SERRETTI (2009) metaanalízisükben összesítette a már meglévő MBSR egészséges emberekre gyakorolt hatását kutató anyagokat. Az áttekintés azt mutatta, hogy mind az MBSR, mind a relaxációs kontrollcsoport enyhült a stressz-szinttről számolt be. Emellett, az MBSR képes volt csökkenteni a tépelődő gondolkodást, szorongást.

JAIN és SHAPIRO (2007) elképzelhetőnek találta, hogy a meditáció csökkenti a zavaró és őrlődő gondolatokat és cselekedeteket, így sajátos módon csökkentve a stresszt és depressziót.

GARLAND (2009) szerint az éber tudatosság alapú intervenciók csökkentik a stresszt. A tanulmány amellet érvel, hogy a stressz-szintek csökkennek az intervenció befejeztével, amely valószínűleg a korábban stresszornak hitt források pozitív ártértékelésének köszönhető.

JHA (2010) szerint egy átfogó meditációs tréning javítja az esélyét annak, hogy a gyakorlott meditáló ellenáll néhány funkcionális problémának, amelyek a magas stresszhelyzetekre jellemzők.

8.2. SZORONGÁS ÉS DEPRESSZIÓ

HOFFMANN et al. (2010) az éber tudatosságra épülő intervenciók hatékonyságát vizsgálta. A vizsgálatok közepesen találták effektívnek az éber tudatosság alapú intervenciókat a szorongásos és depressziós jellegű megbetegedések esetében a nem klinikai mintában. Klinikai mintában az ébertudatosság-alapú intervenciók effektivitása robosztus (Hedges g szorongása = 0,97 és depresszió = 0,95). A hatékonyság értéke nem állt kapcsolatban a kezeléssel töltött órák számával. A mintát féléves utánkövetéssel figyelték meg, amely igazolta a hatás tartósságát.

MILLER et al. (1999) kutatásában 22 szorongástól és pánikbetegségtől szenvedő résztvevő állapotát vizsgálták a nyolchetes MBSR-tréning előtt és után. Három hónapos követésnél a résztvevők túlnyomó többsége alacsonyabb pontszámot ért el a Beck-skála szorongás és depresszió alskáláin. Egy ezt követő, hároméves követésnél a résztvevők többsége bevallása szerint még mindig rendszeresen használta a meditációs gyakorlatokat, ez pedig jól példázza azok népszerűségét. A tanulmány konklúziója szerint az intenzív, ébertudatosság-alapú stresszcsökkentő intervencióknak hosszú távon is megterülő hatásuk van, amely sikeres a szorongással élő emberek kezelésében és segítésében.

TONEATTO és NGUYEN (2007) áttekintette az MBSR-rel kezelt szorongásos és depressziós betegek kezelésének kimenetelét vizsgáló tanulmányokat. Az eredmények azt sugallják, hogy az MBSR-rel kezelt depressziós és szorongásos betegek kezelésének kimenetele tisztázatlan. Amikor aktív kontrollcsoportok (pl. jóga) álltak szemben a mindfulness beavatkozással, nem volt szignifikáns hatékonyságbeli eltérés. Az intervenció pontos gyakorlását és betartását kevés tanulmány vizsgálta, ahol ez fókuszba került, a kapcsolat az éber tudatosság gyakorlása, a depressziós és szorongásos panaszok és szimptómák javulása között eltérő és inkonzisztens volt. A tanulmány az MBSR-kezelések hatékonyságának megbízhatóságát megkérdőjelezi.

8.3. ONKOLÓGIAI BETEGEK FÁJDALOM-, DEPRESSZIÓ- ÉS STRESSZTÜNETEINEK CSÖKKENTÉSE

BROWN et al. (2003) demonstrálta, hogy a rákos betegek hangulati zavarai és stresszszintje csökkent, míg az ébertudatszintjük nőtt az MBSR hatására. A tanulmány szintén beszámolt a résztvevők jóllét érzésének emelkedéséről.

SMITH et al. (2005) az irodalom szisztematikus áttekintése során kritikusan vizsgálták az MBSR hatékonyságát rákos betegek körében. Az áttekintés rávilágít, hogy az MBSR egy klinikailag értékes, önadminisztrációs beavatkozás rákos betegek számára is.

OTT et al. (2006) cikke egy átfogó irodalmi áttekintést és kritikai vitát nyújt a mindfulness meditáció onkológiai alkalmazásairól (főleg mell- és prosztatarákos betegek körében). Kilenc tanulmány és öt konferenciaabsztrakt tett csupán eleget a módszertani elvárásoknak, ezeket összevetve a mindfulness-alapú intervenciókat a rákos résztvevők hatásosnak találták stresszredukcióban, illetve javult jólétük, és betegségüket és saját helyzetüket is jobban kezelték.

8.4. KRÓNIKUS FÁJDALMAK ENYHÍTÉSE

CHIESTA és SERRETTI (2011) áttekintette a krónikus fájdalmak enyhítésére használt, éber tudatosságot alkalmazó tanulmányokat. A vizsgálódások középpontjában az állt, hogy felmérjék a mindfulness-alapú kezelések hatékonyságát a krónikus betegek körében. Tíz tanulmányt vettek górcső alá, amelyek megfeleltek a kritériumoknak. Jelen eredmények nem találták a mindfulness intervenciókat hatékonynak

a krónikus fájdalomtól szenvedő betegek körében. A tanulmány rámutat, hogy a legtöbb cikk alacsony elemszámmal készült, hiányoztak a véletlen mintavételes kutatások, illetve a várólistás kontrollcsoportok nem engedik meg, hogy alapos következtetéseket vonhassunk le, amelyek lehetővé tennék, hogy az MBSR-t más alternatív terápiákkal hasonlítsák össze.

8.5. FIBROMYALGIÁS BETEGEK DEPRESSZIÓS TÜNETEINEK CSÖKKENTÉSE

SEPHTON et al. (2007) egy randomizált és kontrollált vizsgálatban a kilenc hét hosszú MBSR-intervenció depresszócsökkentő hatékonyságát vizsgálta 91 fibromyalgiás (izomfájdalommal járó betegség) nő esetében (kísérleti csoport: kezelésben résztvevők, 51 fő, kontrollcsoport: várólistás, 40 fő). A tanulmány eredménye szerint az MBSR-rel kezelt fibromyalgiás csoportnak javultak a depresszív tünetei a várólistás kontrollcsoporttal szemben.

8.6. MEGNÖVEKEDETT IMMUNVÁLASZ

DAVIDSON és KABAT-ZINN (2002) egy randomizált, kontrollált tanulmányban nyolchetes MBSR-tréningen részt vett, egészséges emberekből álló csoport agyi aktivitását és immunrendszerbeli változásait vizsgálta. 25 személy vett részt a kísérleti és 16 a „várólistás” kontrollcsoportban. Az agyi aktivitást a tréning előtt, a tréning befejezésekor, majd 4 hónappal a nyolchetes program után vizsgálták, és a program befejeztekor influenza elleni védőoltást kaptak. Az eredmények először mutatnak ki aktivizációt a bal agyfélteke alsó részén. Emellett az immunrendszer vizsgálatakor megnövekedett immunválaszt találtak: az influenzavakcina által beoltott, az MBSR-tréningen résztvetteknek szignifikánsan megnövekedett antitestképzése volt szemben a nem meditálókkal, akik a várólistás kontrollcsoportban vettek részt. A megnövekedett bal alsó oldali aktivitás mértéke a résztvevők agyában arányosan bejósolta az antitestek mennyiségének termelődését. A tanulmány tehát a rövid ideig tartó mindfulness-terápia hatását vizsgálta az immunrendszerre. Az eredmények arra engednek következtetni, hogy az éber tudatosság gyakorlása pozitívan hat az immunrendszer működésére.

8.7. DROGGAL VALÓ VISSZAÉLÉSEK KEZELÉSE

ZGIERSKA et al. (2009) a kábítószeraddikcióban szenvedőkkel foglalkozó tanulmányokat tekintette át, ahol az érintetteket éber tudatosság alapú terápiákkal kezelték. A módszertani elvárásoknak 25 tanulmány felelt meg. Habár a korábbi tudományos álláspont szerint a mindfulnesskezeléseknek hatékonynak kellett bizonyulniuk a drogtól függésben lévők körében, ez a szisztematikus áttekintés nem igazolta az elvárásokat. Ennek egyik oka az lehet, hogy a tanulmányok között jelentős módszertani eltérések álltak fenn, továbbá nem részletezték, hogy milyen típusú drog esetén számoltak be az emberek kedvező eredményről. A jövőben

az ezzel foglalkozó tanulmányokat körültekintőbben, nagyobb résztvevői csoporttal kellene, hogy lebonyolítsák, hogy lehetségessé váljon felismerni, mely szerek esetén tud hatékonyan fellépni az ébertudatosság-terápia.

BOWEN et al. (2006) Vispassana-meditációt (buddhista, mindfulnessalapú meditáció) használtak elzárt és bebörtönzött, függő betegek körében. A meditáció gyakorlása alternatívaként szolgált a raboknak, akik nem akartak részt venni a hagyományos kezelésekben. A tanulmány eredményesnek találta a kezdeményezést: a Vispassana-meditációt gyakorlók szabadulásuk után kevesebb alkoholt, marihuánát vagy cracket/kokaint használtak, összehasonlítva a kontrollcsoporttal, amely szokásos addikciós elvonási kezelésben vettek részt.

8.8. ALVÁSZAVAROK

WINBUSH, GROSS és KREITZER (2007) szisztematikus áttekintése az MBSR-rel kezelt alvászavarokról 38 cikket talált, amelyből hét felelt meg az előzetes kritériumoknak. Ezek közül négy, de nem kontrollált tanulmány azt találta, hogy az MBSR-tréning szignifikánsan javítja az alvás minőségét és hosszát az alvászavarokkal küszködők körében. A maradék három kontrollált tanulmány nem talált szignifikáns különbséget a kontroll- és exploratív csoportok között. Az eredmények további, kontrollált kutatások szükségességének igényét vetik fel a területen.

8.9. HIPERAKTÍV FIGYELEMZAVAR

– ATTENTION DEFICIT HYPERACTIVITY DISORDER (ADHD)

ZYLOWSKA et al. (2008) az éber tudatosság meditáció és az ADHD potenciális alkalmazását vizsgálta, hogy kiegészítő, esetleg alternatív kezelést találjon a bevett, gyógyszeres kezelés mellé. A tanulmány célja egy nyolchetes MBSR-program megvalósíthatóságának tesztelése volt a 8 kamaszkorú és 24 felnőtt ADHD-s résztvevő esetében. A résztvevők többsége elvégezte a nyolchetes kurzust, amellyel elégedettek voltak. A tanulmány eredményei alapján a résztvevőknek javult az állapotuk, csökkent ADHD-s tünetekről számoltak be a képzés végeztével. A figyelmet és kognitív inhibíciót vizsgáló feladatokon jobban teljesítettek, és kevesebb szorongásos és depressziós tünetről számoltak be. Az eredmények azt sugallják, hogy az ADHD-s betegek alkalmasak lehetnek az MBSR-rel végzett kezelésekre, és elképzelhető, hogy a kezelés javítja kognitív képességeiket is.

A meditációval foglalkozó tanulmányoknak rendszeres problémájuk, hogy kis résztvevői számmal operálnak, a speciális minta és a hozzáférhetőség problematikája miatt pedig nem engedhetik meg, hogy véletlen mintavételi eljárással dolgozzanak.

9. NEVELÉSTUDOMÁNYI ÉS NÉPEGÉSZSÉGÜGYI VONATKOZÁSOK

Mind az Amerikai Egyesült Államok, mind az Egyesült Királyság beépítette a népegészségügyi programjába a mindfulness intervenciókat. Az éber tudatosság meditációt széles körben használják a klinikai vonalon, de az egészséges, hétköznapi ember számára is hasznos előnyökkel bír, amelyeket mindkét ország igyekszik elérhetővé tenni minden állampolgár számára. Felismerve nevelő és ezáltal preventív hatását, az MBSR számos népegészségügyi központban elérhető, az Egyesült Királyságban a Nemzeti Népegészségügyi Hivatal ingyenesen elérhetővé tette a programot, és további, támogatott képzések indításán dolgozik (NHS 2011). Magyarországon egyelőre csak néhány privát központban érhető el – és sajnos csupán a részvétel megtérítése esetén – az éber tudatosság meditáció.

A magyar lakosság egészségügyi állapota a nemzetközi összehasonlításokban kedvezőtlen, jelentősen elmarad az európai átlagtól – olvasható az Országos Egészségügyi Intézet honlapján és népegészségügyi programjában is (OFNI 2011). Magyarország vezető haláloka valamilyen szív- és érrendszeri megbetegedés, amely 2007-ben 66.547 ember életét követelte, ezzel mintegy a halálokok feléért felelős. Mindezek háttérében a fő rizikófaktor a helytelen táplálkozás, a sportolás hiánya és a krónikus stressz, amely a koleszterin lerakódásához vezet. Továbbá „a népesség jelentős részénél hiányzik a mindennapi élet problémáival való megbirkózás képessége, széleskörűen elterjedtek a lelki egészség zavarai” (OFNI 2011).

OSPINA et al. (2007) egy szisztematikus áttekintésben az éber tudatosság alapú stresszcsökkentő módszerek elterjesztését javasolja. Az MBSR-gyakorlatok a fentebb említett megbetegedések és stressz kezelésére egyaránt alkalmasak. Bizonyított, hogy a meditáció gyakorlása javuló kognitív funkciókhoz vezet, és a rendszeresen meditálók magasabb szubjektív jóllétről számolnak be, mint a meditációt nem gyakorlók. A módszer népszerűvé tétele, az emberekkel való megismertetése, majd annak elsajátítása lehetővé tenné, hogy a technikát elsajátított emberek saját egészségükre és szellemi jóllétükre vigyázzanak. Az intervenció költséghatékonynak tekinthető, különösen más pszichoterápiákkal összehasonlítva. A nyolchetes, ébertudatosság-alapú kezeléseket csoportokban végzik, így egy terapeuta egyszerre több résztvevővel is tud foglalkozni, majd miután tagok a kurzust befejezték, önállóan tudják tovább gyakorolni az elsajátított módszereket. Így ha a mindfulness meditáció mindenki számára elérhetővé válna Magyarországon, akkor egy olyan kezeléshez juthatnának a rászoruló vagy egyszerű érdeklődők, amely belátható időn belül elsajátítható, nem követel meg nagy és rendszeres anyagi befektetést, önállóan fenntartható, és megelőző jelleggel bír számos mentális megbetegedéssel szemben. A mindfulness meditáció és egyéb, ébertudatosság-alapú terápiák emellett fejlesztik az olyan emberi értékeket, mint az empátia, tolerancia, tisztánlátás és introspekció. A módszer iskolai környezetben való bemutatása, a testgyakorlás kötelezővé tétele beláthatatlan pozitív hatással bírna az eljövendő generációk számára.

IRODALOMJEGYZÉK

- BAILY, N. (1773): *An universaletymological English dictionary*. London.
- BENSON, H. (1982): The relaxationresponse: history, physiologicalbasis and clinicalusefulness. *ActaMed. Scand*, 660.
- BENSON, H.–BEARY, J. F.–CAROL, M. P. (1974): The relaxationresponse. *Psychiatry*, 37. 37–46.
- BHIKKHU BODHI (1998): *The Noble Eightful Path* http://en.wikipedia.org/wiki/Noble_eightfold_path#cite_ref-51. (Letöltés ideje: 2012. február 4.)
- BISHOP, R.–LAU, M.–SHAPIRO, S.–CARLA, L.–ANDERSON, N.–CAMODY, J.–SEGAL, Z.–ABBAY, S.–SPECIA, M.–VELTING, D.–DEVINS, G. (2004): Mindfulness: A proposed operational definition. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 11, 3. 230–241.
- BOND, K.–OSPINA, M.B.–HOOTON, N.–BIALY, L.–DRYDEN, D.M.–BUSCEMI, N.–SHANNAHOFF-KHALSA, D.–DUSEK, J.–CARLSON, L.E. (2009): Defining a complex intervention: The development of demarcation criteria for „meditation”. *Psychology of Religion and Spirituality*, 1, 2. 129–137.
- BOWEN, S.–WITKIEWITZ, K.–DILLWORTH, T. M.–CHAWLA, N.–SIMPSON, T. L.–OSTAFIN, B. D.–LARIMER, M. E.–BLUME, A. W.–PARKS, G. A.–MARLATT, G. A. (2006): Mindfulness meditation and substance use in an incarcerated population. *Psychology of Addictive Behaviors*, 20, 3. 343–347.
- BROWN, K.–WARREN, R.–RICHARD, M. (2003): Mindfulness is an attribute of consciousness long believed to promote well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 4. 822–848.
- CARMODY, J.–BAER, R. A.–LYKINS, E. L. B.–OLENDZKI, N. (2009): An empirical study of the mechanisms of mindfulness in a mindfulness-based stress reduction program. *Journal of Clinical Psychology*, 65. 613–626.
- CHIESA, A.–SERRETTI, A. (2009): Mindfulness-Based Stress Reduction for Stress Management in Healthy People: A Review and Meta-Analysis. *The Journal of Alternative and Complementary Medicine*, 15, 5. 593–600.
- CHIESA, A.–SERRETTI, A. (2011): Mindfulness-based interventions for chronic pain: a systematic review of the evidence. *Journal of Alternative and Complementary Medicine*. 17, 1. 83–93.
- COFFEY, K. A.–HARTMAN, M.–FREDRICKSON, B. L. (2010): Deconstructing mindfulness and constructing mental health: Understanding mindfulness and its mechanisms of action. *Mindfulness*, 1. 235–253.
- CSOMA DE KÖRÖS, A. (1834): *A Dictionary: Tibetan and English*. The Baptist Mission Press, Circularrd.
- CRAVEN, J. L. (1989): Meditation and psychotherapy. *Canadian Journal of Psychiatry*, 34. 648–653.
- DAVIDSON, R. J.–KABAT-ZINN, J.–SCHUMACHER, J.–ROSENKRANZ, M.–MULLER, D.–SANTORELLI, S. F.–URBANOWSKI, F.–HARRINGTON, A.–BONUS, K.–SHERIDAN, J. F. (2010): Empirical explorations of mindfulness: Conceptual and methodological conundrums. *Emotion*, 10. 8–11.
- DAVIDSON, R. (2002): *Psychosomatic Medicine* 65. 564–570.
- DORJEE, D. (2010): Kinds and dimensions of mindfulness: Why it is important to distinguish them. *Mindfulness*, 1. 152–160.

- Encyclopedia Britannica Online Library (2009): *Buddism*. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/83184/Buddhism> (Letöltés ideje: 2012. február 10.)
- EVERLY, G.–LATING, J. (2002): *A clinical guide to the treatment of human stress response*. Plenum, New York. 199.
- GOLEMAN, D. (1976): Meditation and consciousness: an Asian approach to mental health. *American Journal of Psychotherapy*, 30. 41–54.
- GRABOVAC, A. D.–LAU, M. A.–WILLETT, B. R. (2011): Mechanisms of Mindfulness: A Buddhist Psychological Model. *Mindfulness*, 2. 154–166.
- GROSSMAN, P.–NIEMANN L.–SCHMIDT, S.–WALACH, H. (2004): Mindfulness-based stress reduction and health benefits: A meta-analysis. *Journal of Psychosomatic Research*, 57, 1. 35–43.
- HOFMANN, S. G.–SAWYER, A. T.–WITT A.–OH, D. (2010): The effect of mindfulness-based therapy on anxiety and depression: A meta-analytic review. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 78, 2. 169–183.
- JOHNSON, W. (1982): *Riding the ox home*. Beacon Press, San Diego.
- KONKOLY M. (2007): *On the path of Buddha*. Private edition, Budapest.
- MILLER, J. J.–FLETCHER, K.–KABAT-ZINN (1999): Three-year follow-up and clinical implications of a mindfulness meditation-based stress reduction intervention in the treatment of anxiety disorders. *General Hospital Psychiatry*, 17, 3. 192–200.
- OFNI 2011 = Az Országos Egészségügyi Intézet népegészségügyi programja <http://www.oefi.hu/nepeuprg.htm> (Letöltés ideje: 2012. február 13.)
- OSPINA, M. B.–BOND, K.–KARKHANEH, M. (2007): Meditation practices for health: state of the research. *Evidence Report Technology Assessment*, 155. 1–263.
- OTT, M. J.–NORRIS, R. N.–BAUER-WU, S. M. (2006): Mindfulness Meditation for Oncology Patients: A Discussion and Critical Review. *Integrative Cancer Therapies*, 5, 2. 98–108.
- ROSSANO, M. (2007): Did meditating make us human? *Cambridge Archaeological Journal*, 17, 1. 47–58.
- SAMYUTTA, N. 45. Maggasamuyatta 8.([15]) 1528–29. In: KONKOLY M. (2007) *On the path of Buddha*. Private edition, Budapest.
- SEPHTON, S. E.–SALMON, P.–WEISSBECKER, I.–ULMER, C.–FLOYD, A.–HOOVER, K.–STUDTS, J. L. (2007): Mindfulness meditation alleviates depressive symptoms in women with fibromyalgia: Results of a randomized clinical trial. *Arthritis Care & Research*, 57, 1. 77–85.
- SMITH, J. E.–RICHARDSON, J.–HOFFMAN, C.–PILKINGTON, K. (2005): Mindfulness-Based Stress Reduction as supportive therapy in cancer care: systematic review. *Journal of Advanced Nursing*, 52, 3. 315–327.
- TONEATTO, T.–NGUYEN, L. (2007): Does mindfulness meditation improve anxiety and mood symptoms? A review of the controlled research. *The Canadian Journal of Psychiatry/La Revue canadienne de psychiatrie*, 52, 4. 260–266.
- WALLACE, R. K.–BENSON, H.–WILSON, A. F. (1971): A wakeful hypometabolic physiologic state. *American Journal of Physiology*, 221. 795–799.
- WALSH, R.–SHAPIRO, S. (2006): The meeting of meditative disciplines and Western Psychology: A mutually enriching dialogue. *American Psychologist*, 61, 3. 225–239.

- WEST, M. (1979): Meditation. *British Journal of Psychiatry*, 135. 457–467.
- WINBUSH, N. Y.–GROSS, C. R.–KREITZER, M. J. (2007): The effects of mindfulness-based stress reduction on sleep disturbance: a systematic review. *Explore (NY)*, 3, 6. 585–91.
- WOOLFOLK, R. L. (1975): Psychophysiological correlates of meditation. *Archaeological General Psychiatry*, 32. 1326–1333.
- ZGIERSKA, A.–RABAGO, D.–CHAWLA, N.–KUSHNER, K.–KOEHLER, R.–MARLATT, A. (2009): Mindfulness Meditation for Substance Use Disorders: A Systematic Review. Special Issue: *Mindfulness-Related Treatments and Addiction Recovery*, 30, 4. 266–294.
- ZYLOWSKA, L.–ACKERMAN, D. L.–YANG, M. H.–FUTRELL, J. H.–HORTON, N. L.–HALE, T. S.–PATAKI, C.–SMALLEY, S. L. (2008): Mindfulness Meditation Training in Adults and Adolescents With ADHD: A Feasibility Study. *Journal of Attention Disorders*, 11, 6. 737–746.

PÓSCH KRISZTIÁN – SCHLOSSER KÁROLY

IZOLÁLT VALLÁSI KÖZÖSSÉGEK PSZICHOLÓGIÁJA

1. ELŐZETES MEGJEGYZÉSEK

Az alábbi tanulmány egy folyamatban lévő, izolált vallási közösségeket górcső alá vevő vizsgálatsorozat elméleti háttérét, teoretikus kiindulópontját kívánja bemutatni. Fontosnak tartjuk annak számbavételét, hogy a pszichológia eddig milyen eredményekkel szolgált a vallás és különös tekintettel az új vallási közösségek (New Religious Movements = NRM) kapcsán. Ahogy több szerző (pl. MIKONYA 2009) helyesen rámutat, aligha beszélhetünk „a” vagy „egy” pszichológiáról, kuhni értelemben (KUHN 1962/2000) nincs olyan paradigma, amely oszthatatlan egységet alkotna logikai, módszertani szempontból a pszichológia tudományán belül. Éppen ezért fontosnak tartjuk előljáróban megjegyezni, hogy elemzésünk során két szempontot követünk és tartunk szem előtt.

Az első ilyen szempont az empirikus eredmények primátusa. Ahogy a pszichológiában általunk legalaposabbnak ítélt összefoglaló kötet szerzői hangsúlyozzák: „Nem foglalkozunk a tisztán elméleti és filozófiai vitákkal a valláson belül, vagy olyan elméletekkel, melyek kevés empirikus alátámasztással bírnak. Amennyire érdekesek lehetnek ezek a megközelítések, kevés olyan kemény adatot szülnek, ha egyáltalán, melyek kiértékelhetőek lehetnének. Ugyanakkor nem mellőzzük az elméleteket, ha jelentőségteljes empirikus jóslásokat tehetünk az állításaik alapján. Amint ez bekövetkezik, tekintetbe vesszük őket, más hipotézisekkel egyetemben, mint olyan lehetséges állításokat, melyek a tények alapján bíráló alá kerülhetnek.” (HOOD Jr. et al. XII.)

A másik ilyen szempont a kognitív megközelítésmód és elméleti álláspont előtérbe helyezése. Bár osztjuk az előző bekezdés szellemét, amennyiben úgy véljük, hogy fontos és követendő minél több pszichológiai elmélet fókuszba emelése, így figyelembe kell venni a mélylélektani, humanisztikus stb. magyarázatokat, úgy véljük, hogy az Egyesült Államokban egyre inkább mainstreamnek, fősodornak tekintett kognitív irányzat és annak módszertana bír a legkecsegtetőbb magyarázóerővel a pszichológián belül.

2. A TANULMÁNY FELÉPÍTÉSE

Jelen tanulmányban természetesen nem foglalkozhatunk a valláspszichológia minden kérdésével. Lévéen a tanulmány nem (csak) pszichológus közönségnek készül, ezért az összes elmélet és/vagy hozzá kapcsolódó mérőeszköz tárgyalása során egy általános bevezetőt követnek, majd annak vallásreleváns eredményeinek bemutatása következik. Miután a kognitív tesztek alkalmazása részben feltárónak (exploratív) tekinthető, ezért itt egy általános bevezetőt követ majd az egyes tesztek ismertetése. A tanulmány végén fogunk részletesen foglalkozni az NRM-ek egyedi vonásaival, a narratív megközelítés fontosságával és az eredmények neveléstudományi relevanciájával.

Fontosnak tartjuk hangsúlyozni Magyarország speciális helyzetét. Az itt tárgyalt, vallással kapcsolatos kutatások zöme az Egyesült Államokban készült, ahol az emberek 95%-a vallja magát vallásosnak (SHERMER 2000/2001). Ez szöges ellentétben áll a magyarországi helyzettel, ahol egy erősen szekuláris (és egyre szekulárisabb, vö. KELLER 2010), jóval kevésbé vallásos társadalomról beszélhetünk. A vallásosság és kulturális hatás perspektívájának aktualitását jelzi, hogy a Kultúrközi Pszichológia Folyóirata (*Journal of Cross-Cultural Psychology*) nemrég egy egész tematikus számot szentelt a kérdésnek (a bevezetőt lásd SAROGLOU–COHEN 2011). Éppen ezért, ahol lehetséges, kísérletet teszünk a magyarországi adatok kiemelésére, hangsúlyozására.

3. KOGNITÍV PERSPEKTÍVA

A kognitív működés egészéből mi elsősorban a komplex humán működésmódot irányító végrehajtó funkciókra koncentrálunk. A végrehajtó funkciók akkor lépnek működésbe, amikor egy újszerű feladattal állunk szemben, és komplikált, megfontolt lépésre van szükség. Ide tartozik a tervezés, problémamegoldás, a munkamémória fokozott használata, inhibíció, mentális flexibilitás, több feladat egyidejű végzése, kezdeményezés és cselekedeteink ellenőrzése is (CHAN et al. 2008). Helyünk a világban pont annyira múlik percepciók benyomásokon és személyiségünkön, mint ahogy azt kognitív képességeink teljesítménye engedi. A vallás és hitvilág egy kényes kérdés, amely részben kifinomult, máskor durva kognitív funkciókat követel a vallás és hit megélésében. Néhány, már korábban jól bevett tesztet használunk ezek döntően exploratív felmérésére, hogy felfedezzük ennek a bonyolult rendszernek a tágabb összefüggéseit.

Úgy véljük, hogy az alábbi tesztek a következő összefüggések bizonyítására adnak lehetőséget:

- 1) izolált vallásos közösségek kognitív profiljának felvázolása,
- 2) összefüggések keresése a Diener-féle jólléti kérdőívvel,
- 3) morális talapzatok változásának végigkísérése a megtért hívők között,
- 4) a narratívák és a verbálisfluencia-tesztek vizsgálata.

3.1. KOGNITÍV VIZSGÁLÓELEMEINK

Az első vizsgálóelemünk a Stroop-teszt, egy hatékony módszer az inhibíció, kognitív flexibilitás és reakcióidő mérésére. Az eredeti tesztet STROOP (1935) készítette és Golden (1978) fejlesztette tovább. Egy EPRIME-on rögzített verziót használunk, amelyben a résztvevőknek 30, véletlen sorrendbe állított színnek a nevét mutatjuk meg. Ezeknek a színeknek a nevét vagy a színnel megegyező tintával írtuk vagy eltérő színnel. A résztvevők feladata, hogy minél gyorsabban eldöntsék, hogy a szín neve kongruens-e (pl. ZÖLD) a tintáéval, vagy inkongruens (pl. KÉK) a tinta az olvasott elnevezéssel. A korrekt válaszok számát és az interferencia által befolyásolt időt mérjük, amely alatt a lehetséges válaszok versengenek. A vallásos személyeknél úgy véljük, hogy nehezebben lesznek képesek inhibícióval élni és elnyomni elsődleges reakcióikat, amelyek az erősebb kognitív lezárás iránti igénnyel lesznek összefüggésben (SAROGLOU 2002a).

A *Trial Making-teszt* A és B részeit (LEZAK et al. 2004) reakcióidő mérésére használjuk a feladatváltás során. A teszt szintén alkalmas arra, hogy a kísérletvezető kicsaljon olyan alapvető funkciókat, mint a vizuális keresés, szám és betűsorba rendezés és motoros gyorsaság. A feladatban a résztvevőknek 25 egymást követő célpontot kell minél gyorsabban összekötniük egy papíron anélkül, hogy fölemelnék a tollát a papírról. A feladatnak két verziója használatos. Az A részben 1-től 25-ig kell a számokat összekötni, a B részben számok (1–13) és betűk (A–L) is vannak. Mindkét részben a résztvevők vonalat húznak a számok és/vagy betűk között emelkedő sorrendben, a B részben változtatva a számokat és betűket (például: 1-A-2-B-3-C etc.). A feladat célja, hogy olyan gyorsan húzzák össze a célpontokat a helyes sorrendben, amilyen gyorsan csak tudják, ezt egy stopperes órával mérjük. Mindkét résznél a másodpercek száma – amely alatt a feladat végére értek – adja meg az eredményt. Így magasabb értékek gyengébb teljesítményt vagy sérülést jelölnek. Az átlagos érték az A teszt végrehajtásához 29 másodperc, 78 másodpercen túl az eredmény fogyatékossgot jelez. A B teszt teljesítésének átlagos értéke 75 másodperc, fogyatékossgot 273 másodpercen túl jelez. A B rész sokkal nagyobb kognitív munkát igényel, mint az A rész, itt ugyancsak csökkent teljesítményt várunk (Saroglou 2002a).

A *végrehajtó funkciók index* (SPINELLA 2005; *Executive Functioning Index* = *EFI*) célja, hogy gyors és könnyen alkalmazható mérést biztosítson a tesztalany saját végrehajtó funkcióiról. Az EFI egy önértékelő skála, amelyen a résztvevők 1-től 5-ig pontozhatják, hogy mennyire jól vonatkozik az adott állítás rájuk. 27 itemből áll, amelyek 5 csoportba tartoznak: empátia, stratégiai tervezés, impulzuskontroll és motivációs drive. Várhatóan az EFI empátia és impulzuskontroll elemein szerzett magasabb pontszám bejósolja majd a változás mértékét a különböző mérőeszközökön (pl. a morális talapzatok kérdőíven), és ezek fokozatos longitudinális emelkedésével számolunk a megtérők között.

A verbálisfluencia-teszt a résztvevők beszédképességét hivatott mérni meghatározott szemantikai kategóriába tartozó szavak generálásával. A feladatok a betűfluenciát, kategóriafluenciát és kategóriafluencia-váltást mérik. A vizsgálati személynek itemenként 60 mp áll rendelkezésére, hogy minél több, az adott kategóriába tartozó

szót mondjon. A pontozásnál jelöljük a helyes válaszokat, a hibaszámot (tulajdonnév, értelmetlen szó és nem megfelelő hanggal kezdődő, ill. nem a megadott kategóriába tartozó szavak) és a perszeveráció (szóismétlés) számát. A teszten magasabb betű- és kategóriafluenciát mutatók valószínűleg nagyobb szókincskészletet vonultatnak fel majd a narratív interjú során, tehát egy jelenséget több szinonimával lesznek képesek leírni, illetve a fölösleges újbóli ismétlés kevesebb lesz.

Az *előhívás okozta felejtés teszt* (*Retrieval Induced Forgetting Test, RIF*). A RIF-teszt alkalmas inhibíció és munkamemória felmérésére. Az eredeti RIF-paradigmát ANDERSON és munkatársai (1994) fejlesztették ki. A teszt a strength-dependent kompetíciós elmélettel dolgozik, azaz megerősített szavak előhívása interferál a nem megerősített szavakéval azonos kategóriákban. A teszt azt demonstrálja, hogy a korábban már gyakorolt szavak előhívása megnehezíti az adott kategóriához tartozó elemek újbóli felidézését. A teszt során a munkamemória felmérésen jobban teljesítő résztvevők elképzelhető, hogy tartalmasabb és részletesebb interjút adnak majd, mint a kevésbé jól teljesítők.

4. A SZEMÉLYISÉG ÖTFAKTOROS MODELLJE

A személyiség ötfaktoros modellje (*Big Five*) ma egyike a legelfogadottabb személyiségelméleteknek. Az elképzelés a lexikai hipotézisre épít, amely szerint a mindennapos személyközi kommunikációban leggyakrabban használt, legfontosabb szavak, amelyek az egyének közötti megkülönböztetéseket teszik lehetővé, beágyazódnak a nyelvbe. Minél fontosabb egy ilyen személyek közötti megkülönböztetés, annál valószínűbb, hogy az adott nyelvi kifejezés megszületik. Hazánkban a feltételezett öt faktor közül négynek a meglétét (extraverzió [pl. magabiztosbizonytalan], barátságosság [pl. kedves-nyers], lelkiismeretesség [pl. óvatos-meggon-dolatlan], érzelmi stabilitás [pl. ideges-kiegyensúlyozott]) sikerült bizonyítani, míg az ötödik, nyitottság faktort (pl. érdektelen-kíváncsi) nem (SZIRMÁK–DE RAAD 1994). Az eredmények összhangban állnak a kérdőíves adaptáció problematikájával (RÓZSA et al. 2006a), amelynél ugyancsak a nyitottság faktor replikabilitása kérdőjeleződött meg. A személyiség ötfaktoros modelljének alkalmazása mellett szól kultúrafüggetlensége¹⁷ (RÓZSA et al. 2006a), a hosszú távú, az életkor változása ellenére mutatott stabilitása (RANTANEN et al. 2007), a háttérben bizonyítottan meghúzódó genetikai tényezők (BERECZKEI 2007), mindemellett pedig viselkedéses relevanciát is sikerült kimutatni egyes faktorainál (HONG et al. 2008; THORNE et al. 2009).

¹⁷ Természetesen ennek is léteznek korlátai: a szuahéliben például csak ötven melléknév található, így ott aligha alkalmazható a Big Five mint vizsgálo eljárás. (SZIRMÁK–DE RAAD 1994)

4.1. A SZEMÉLYISÉG ÖTFAKTOROS MODELLJE ÉS A VALLÁSOSSÁG

Az egyes személyiségvonások és a vallásosság közötti kapcsolatot már igen korán, a Big Five előtt elkezdték tanulmányozni: Francis már 1994-ben metaanalízist végzett az Eysenck-féle P-E-N teszt segítségével szerzett adatokon (*Giant Three*), keresztény mintán. A vizsgálat enyhe negatív összefüggést mutatott ki a pszichoticizmussal és pozitívat a hazugságskálával.¹⁸ Míg az első eredmény a pszichoticizmussal – a lelki ismeretesség és barátságosság ellentettje (RÓZSA et al. 2006b) – való kapcsolatot FRANCIS (1994) nem interpretálta, a hazugságskála eredményét jobban megvizsgálva a magasabb szintű konformitást találta magyarázatul, nem a „gátlástalanságot”.

A következő metaanalízist SAROGLOU (2002b) készítette, összesen tizenhárom tanulmány felhasználásával, immár Big Five-skálák eredményeit kiértékelve, ugyancsak kizárólag keresztény mintán. A metaanalízis eredménye alapján enyhe pozitív kapcsolatot talált a barátságosság és lelkiismeretesség faktorokkal, ami tulajdonképpen FRANCIS (1994) vizsgálatának megerősítését jelenti.

Legutóbbi tanulmányában Saroglou és szerzőtársa már szkeptikusabban fogalmaz (SAROGLOU–MUNOZ–GARCÍA 2008). Tekintettel a személyiségvonások és a vallásosság között kapott gyenge összefüggésekre, vizsgálatába beépítette az értékeket (konformitás, hedonizmus stb.) mint vizsgálandó tényezőket.¹⁹ Bár a vizsgálat valóban az értékek nagyobb érintettségét jelezte, igazolta a korábbi faktorokat is (barátságosság, lelkiismeretesség). Több kutatás utal a vallásosság komplex értékbefolyásoltságára (pl. EISENSTEIN 2006; MCADAMS et al. 2008; MÁTÉ-TÓTH 2007), ugyanakkor felmerülhet (ezt a szerzők is jelzik a tanulmányban), hogy a Big Five, az értékek és a vallás közötti kapcsolat lehet ennél összetettebb. A személyiségvonások befolyásolhatják, hogy milyen értékeket interiorizálunk (kvázi a személyiségvonások „indítanak el”), amelyeknek nyomán kialakítjuk vallásos viselkedésünket.

5. A SZUBJEKTÍV JÓLLÉT

A szubjektív jóllét egy olyan hibrid modellnek tekinthető, amely magában foglalja az étellel való globális elégedettség, az élet egyes területeivel (pl. munkahely, lakhatás) való elégedettség és a pozitív érzelmek összhangját. A koncepció egy olyan

¹⁸ Továbbá enyhe pozitívat az introverzió faktoral, azonban az impulzivitás faktor kiigazítása után (egyes itemei jobban korreláltak a pszichoticizmussal) ez a hatás elenyészett.

¹⁹ Az értékek és a vallásosság vizsgálatánál ismét segítségünkre van egy Saroglou nevével fémjelzett metaanalízis (SAROGLOU et al. 2004), amelyben 15 ország 21 mintájának az elemeit összegzik. Az eredmények rámutattak, hogy a vallásos emberek számára a legfontosabb a társadalmi és egyéni biztonság volt, így olyan értékeket preferáltak, mint tradíció vagy konformitás, míg az autonómiával és nyitottsággal szembeni attitűdjeik jóval elutasítóbbnak bizonyultak, és legkevésbé a hedonikus értékeket pártolták. Az eredmények vallási csoporttól függetlenül (keresztény, zsidó és muszlim mintákkal dolgoztak) jelentkezett, egyedül az országok gazdasági fejlettsége mutatott hatást (minél szegényebb volt egy ország, a vallásosság annál gyakrabban kapcsolódott a változtatlanságot és biztonságot középpontba helyező értékekkel).

integratív elméletet kíván nyújtani, amely minél szélesebb körben próbálja megragadni a jóllét fogalmát (HAYBRON 2008). Egy 1995-ben, 55 ország bevonásával, összesen több mint százezer ember megkérdezésével készített vizsgálat (DIENER et al. 1995) szerint a jóllét három legfontosabb bejósoló tényezője: a politikai szabadságjogok, az anyagi biztonság és az individualizmus volt.

5.1. A SZUBJEKTÍV JÓLLÉT ÉS A VALLÁSOSSÁG KAPCSOLATA

A szubjektív jóllét és a vallásosság kapcsolata gyakran vizsgált összefüggés. Egy viszonylag friss kutatás (DIENER et al. 2012) arra kereste a választ, hogy a különböző kultúrákban milyen erős kapcsolat található a vallásosság és a szubjektív jóllét között. Az elemzés során arra jutottak, hogy alapvetően három tényező: a társas támogatás, a tisztelet élménye (felnéznek rá az emberek) és a jelentés/céllal teli élet volt az, ami megjósolta a boldogságot. Az összefüggés erősebbnek mutatkozott azokban az országokban, amelyeket nehezebb életkörülmények (pl. alacsony várható élettartam) jellemzett. Fontos különbségként jelentkezett, hogy a tipikusan vallásos országokban nagyobb szubjektív jólléttel bírtak a vallásosak, míg a szekularisabbakban hasonló összefüggést nem sikerült feltárni.

Ezekkel az eredményekkel összhangban áll SABATIER és társainak (2011) kutatása, amelyben francia, német, lengyel és amerikai serdülők kerültek górcső alá. A vizsgálat azt sugallja, hogy a vallásosabb fiatalok pozitívabb attitűdökkel bírtak a családalapításra nézvést, amely pozitív irányba befolyásolta a jóllétüket. A hatás erősebbnek bizonyult a tipikusan vallásos országokban (Lengyelország és USA), míg Németországban gyengébb összefüggést sikerült kimutatni.

Nem pusztán a kultúra jósolja be a jóllétet, hanem a genetikai háttér is. Egy kutatásban (SASAKI et al. 2011) koreaiakat és amerikaiakat hasonlítottak össze genetikai hátterük és kultúrájuk alapján (a résztvevők főként keresztények voltak). A vizsgált gén-polimorfizmus oxytocin rs53576 névre hallgatott, a korábbi kutatások alapján különböző szociális funkciókkal (pl. empátia, proszociális viselkedés) mutatott pozitív összefüggést. Azon koreaiaknál, akiknél jelen volt ez a polimorfizmus, szignifikáns pozitív összefüggés mutatkozott a szubjektív jóllét és a vallásosság között, míg az amerikaiak negatív irányban különböztek szignifikánsan azokhoz képest, akik nem rendelkeztek hasonló genetikai markerrel. Bár az eredmények interpretálása – ahogy genetikai kutatásoknál lenni szokott – ezúttal is nehézségekbe ütközik, a pusztán kulturális hatáson túlmutató, gén-környezet összefüggés kimutatható.

Persze a genetikai örökségünkön túl jobban megfogható társas és személyiségbeli jellemzők is magyarázhatják a megnövekedett jóllétet. MYERS (2008) tanulmánya összesen öt olyan tényezőt gyűjt össze, amely a pozitív kapcsolat hátterében állhat. Szerinte a vallásosak körében jellemzőbb a (1) társas támogatás, gyakrabban élük meg az életüket (2) jelentés és céllal telinek, a vallás támogatja a (3) tartós önmegvalósítást, (4) örök perspektívát kínál a tagoknak és szilárd credója a (5) pozitív erkölcsök támogatásával jár együtt.

Így a vallásos közösségbe tartozóknak:

- 1) gyakrabban van családjuk (SABATIER et al. 2011; SZÉKELY 2006),
- 2) többször élük meg az életüket céllal telinek (KULCSÁR 2007),
- 3) támogatják egymást az önmegvalósításban (BUXANT et al. 2007),
- 4) könnyebben megbirkóznak a rettegéskezeléssel (*Terror Management Theory – félelemkezelés-elmélet* VÖ. KOFFMAN et al. 2008; WILLER 2009), hiszen perspektívájuk segít a megküzdésben (ATEN et al. 2008),
- 5) jellemzőbb körükben a proszociális viselkedés (PUSZTAI 2007).

A fentiek után érdemes megnézni, hogy milyen eredmények jellemzik az alapvetően vallástalan Magyarországot. Egy 1995–2006 között lefolytatott magyar vizsgálat (SZÉKELY 2006) azt találta, hogy a vallás csökkenti az anómiát, elősegíti a gyermekvállalást, a pszichés jóllétet és hosszabb életet jósol, ez pedig mind a szubjektív jóllét velejárója lehet. Erős kontrasztot lehet megfigyelni a felekezet nélküliekkel, ill. maguk módján vallásosakkal, akiknél másfélszer akkora mortalitási ráta figyelhető meg (VÖ. KOPP–SKRABSKI 2008a). PIKÓ (2005) egy 1240 főt számláló minta vizsgálata alapján egyenesen „védőfaktornak” tartja a vallásosságot a fiatalok körében: az imádkozó és vallásos életben részt vevő fiatalok engedelmesebbek, alacsonyabb öngyilkossági rátával bírnak, később ismerkednek meg a szexualitással, és tartózkodnak a tudatmódosító szerektől. Ugyanitt felhívja a figyelmet a vallási közösségbe integrálódás veszélyeire: az autentikus közösség utáni vágy háttérben jelentkezhet a „szektásság”, ahogy a problémaviselkedések hiánya együtt járhat manifeszt/latens depresszióval, fokozott introverzióval és egyéb pszichés zavarokkal. Ezzel összhangban áll KOPP és SKRABSKI (2008b) kutatása, amely ugyan a boldogság egyik fő bejósólójaként aposztrofálja a vallásosságot, de ennek magyarországi hatását nem tudja igazolni. Ezen hazai eredmények megfelelő interpretálásához elengedhetetlen a különböző pszichológiai háttérváltozók, különösen a szubjektív jóllét fókuszba állítása.

6. MORÁLIS TALAPZATOK (MORAL FOUNDATIONS)

A morális talapzatok elmélete (GRAHAM et al. 2009; LEUWEN–PARK 2009; MCADAMS et al. 2008) egy olyan, evolúciós alapokra épülő kultúrközi modell, amely az emberek alapvető morális beállítódásait kutatja. Az elképzelés eltér a pszichológiában korábban domináló morális fejlődésemelletektől (KOHLEBERG 1964/1995), amennyiben nem feltételezi az emberi moralitás minőségbeli különbségeit (ti. hogy valaki morálisan alsóbb- vagy felsőbbrendű lenne), ezzel szemben az emberek közötti morális stílusbeli különbségekre koncentrálnak. Az elképzelés szerint minden egyes ember öt alapvető, evolúciósan rögzített morális beállítódással születik, amelyek végül a szocializáció finomhangolásának következtében szilárdulnak meg. Ez az öt alapvető morális talapzat: az ártalomra való figyelem, a tisztesség és kölcsönösség, a belső csoporttal szembeni lojalitás, a tekintélytisztelő és a tisztaság, szentség. HAIDT (2008, idézi GRAHAM et al. 2009) ahelyett, hogy a morál nyugati társadalomban

megszokott, előíró (preskriptív) normarendszerjellegét hangsúlyozná, úgy véli, hogy „a morális rendszer összeköttetésben álló értékek, gyakorlatok, intézmények és fejlett pszichológiai mechanizmusok csoportja, melyek együtt dolgoznak, hogy elnyomják vagy irányítsák az önzőséget, lehetővé téve a társas létet” (HAIDT 2008: 70, idézi GRAHAM et al. 2009). Az önzőség túlzott mértékű elharapódzása ellen tehát mindenkinben kialakul a „jó” cselekvés képze, amelyhez az egyén igazítani fogja döntéseit és viselkedését.

6.1. MORÁLIS TALAPZATOK ÉS A VALLÁSOSSÁG

A már sokat idézett, összesen négy kutatást magában foglaló cikk (GRAHAM et al. 2009) negyedik vizsgálatában liberális (unitárius) és konzervatív (baptista) vallási felekezetek paraboláit vizsgálták meg eltérő morális talapzatok után kutatva. Kvantitatív fogalmi analízis módszerét használva arra jutottak, hogy a liberális közösségekben gyakrabban hangzottak el bántalommal (pl. emberek szenvedése) és korrektséggel (pl. társadalmi igazságosság) kapcsolatos példabeszédek, míg a konzervatív gyülekezetekben gyakoribbnak bizonyultak a tekintéllyel (pl. idősök tisztelete), tisztasággal (pl. a szexuális ártatlanság fontossága) és saját csoporttal (pl. a család tisztelete) kapcsolatosak. Az öt morális talapzat közül a legfontosabb a tisztaság, a szentség lehet, amelyről egy friss tanulmányban (KOLEVA et al. 2012: 23) úgy nyilatkoztak, hogy „Fogalmilag és empirikusan ez a morális talapzat [ti. a tisztaság, szentség] erősen az istenséghez és valláshoz kapcsolódik.” A tisztaság és szentség motívuma elkülönítheti egymástól az egyes közösségeket a morális szabályok szigorúsága mentén.

7. AZ IGAZSÁGOS VILÁGBA VETETT HIT

Az igazságos világba vetett hit klasszikus elmélete (LERNER 1980) egy olyan, ere-dendően pszichodinamikai alapokra épülő modell, amely szerint az emberek szisztematikus torzítással élnek a külső világ percepciója során, és amelynek ered-ménye, hogy elkerülik az igazságtalanság – akár velük szemben alkalmazott – észlelését. Az igazságos világba vetett hit illúziója táplálja például a társadalmi kirekesztés továbbélését és megszilárdulását: a magasabb státuszú csoportok büszkéek az elért sikereikre, az alacsonyabb státuszú csoportok pedig szégyellik magukat ugyanezért, hiszen a státuszát mindenki egy „igazságos világnak” köszön-heti. A kutatások (IJZERMAN–PROOIJEN 2008) arra jutottak, hogy az igazságos világba vetett hit iránti motivációban fontos szerepet játszik az érzelemreguláció is: azok, akik kevésbé képesek a külső fenyegetésekkel szemben érzelmi ellenlépéseket tenni, hajlamosabbak voltak az igazságos világba vetett hit illúziójára, míg „kompe-tensebb” társaik kevésbé.

7.1. AZ IGASZÁGOS VILÁGBA VETETT HIT ÉS A VALLÁSOSSÁG

Már LERNER (1980) feltételezte a vallások és az igazságos világba vetett hit kapcsolatát, hiszen úgy vélte, hogy az egyes hitrendszerek képesek erősíteni az igazságosság illúzióját. Ez az elgondolása egybecseng Browning sokat idézett soraival, amely szerint „God’s in His Heaven; All’s right with the world.”²⁰ BÈGUE (2002) vizsgálódása során a fenti elgondolásokra épít, és rámutat arra, hogy mind az igazságos világba vetett hit, mind a vallásosság fontos szempont a másokba vetett bizalom terén, továbbá összefüggésre bukkant az igazságos világba vetett hit külső, másokra vonatkozó aspektusa és a vallásosság között. Ugyanő felhívja a figyelmet az igazságos világba vetett hit másik, eddig nem tárgyalt jellemzőjére. A kognitív torzításért „cserébe” az igazságos világ illúziója megnövekedett szubjektív jólléttel, hatékonyabb megküzdéssel és könnyebb megbocsátással (vö. STRELAN–SUTTON 2011) párosul, ezzel egy újabb lehetséges magyarázattal szolgálva a vallásosság és szubjektív jóllét pozitív kapcsolatára.

8. INTRINZIK-EXTRINZIK VALLÁSOSSÁG

Az itt tárgyaltak közül ez az egyetlen mérőeszköz, amely – jellegéből adódóan – csak vallásos tartalommal bír. A konstruktum kidolgozóját, Gordon W. Allportot már igen korán foglalkoztatni kezdte a vallásosság (ALLPORT 1937/1967), de legelősebben az előítélet-kutatásai során szembesült annak befolyásoló szerepével (ALLPORT 1967). Szemben azonban az általa vallott előzetes feltevésekkel, a vallásosság nem állt egyenes arányban az előítéletességgel, kevert mintát mutatott. A vallási csoportokban mutatózó különbségek mérésére dolgozta ki az intrinzik-extrinzik vallásosságot mérő skáláját, amelynél az intrinzik pólusra a „hitért hívők”, míg az extrinzik oldalra a csoporttagságért vagy presztízsért hívőket sorolta. Fontos kiemelni, hogy ezért az ellentétes pólusok alkalmazásáért többen bírálták (ennek összefoglalását lásd HOOD Jr. et al. 2009), mondván: ő maga áll előítéletesen a vallásosság kérdéséhez azzal, hogy „igaz” (intrinzik) hívekre és „érdekhajhász” (extrinzik) hívekre osztja a vallásos csoportokat. Allportot bár lehet az adatainak elfogult interpretálásával vádolni, eredményei azonban magukért beszélnek. Politikailag korrekt módon fogalmazva, míg egyesek elsősorban a spiritualitás élményéért tagjai egy vallásos közösségnek, addig mások különböző, ettől eltérő motivációik (pl. valahová tartozás élményének igénye vagy pozitív, külső megerősítés igénye) hatására vallják ugyanazt a csoporttagságot.

Az utóbbi évtizedek kutatásai több változtatást eszközöltek az Allport-féle mérőeszközzön: egyrészt korfüggetlenné tették, hogy fiatalok és gyermekek is kitölthessék, másrészt az extrinzik skálát elfelezték, megkülönböztetve benne egy

²⁰ Isten a mennyben, minden rendben a világban.

személyes és egy társas motívumot, átszerkesztették, hogy vallástalanok is kitölthessék, végül lerövidítették (ezekről lásd MALTBY–LEWIS 1996; MALTBY 2002). Az eredeti modellel kapcsolatban is számos kérdőjel merült fel: míg CLEMENTS (1998) igazoltnak találta az eredeti, allportianus elképzelést az idősök halállal kapcsolatos nézeteit vizsgálva, addig JONES és MCNAMARA (1991) úgy találta, hogy épp az erős intrinzik vallásos motivációval bíró válaszadók hajlamosabbak a nemi sztereotípiák elfogadására. A fenti ellentmondások tisztázására tett kísérletet egy vizsgálat (BARRETT et al. 2005), amely a vallásos motiváció kognitív alapjait vette górcső alá, arra keresve a választ, hogy a terület általános motivációs rendszere hogyan energizálhatja a területspecifikus, elvben csak a vallásossággal kapcsolatos társát. A kutatás szerint az extrinzik motivációval bíró emberek hajlamosabbak a nem vallásos gondolatok és vélekedések kritika nélküli interiorizálására, általában jobban kedvelik a struktúrát és a rendet, kevésbé nyitottak a körülöttük levő világ megismerésére, és magas külső konzisztenciát várnak el maguktól, akár a belső rovására is. Ezzel szemben az intrinzik motivációval bíró személyek is szeretnek ugyan strukturált és rendezett világról gondolkozni, de a többi tényező esetén inkább az eredő, semmint a következmény szerepét vállalja magára, aktívan befolyásolva, mediálva azokat.

Összefoglalva tehát Allport intrinzik-extrinzik orientáció-motiváció koncepciója lehetőséget biztosít arra, hogy a pusztán vallási hovatartozáson és elköteleződésen túl annak jellemző stílusát is vizsgálni tudjuk.

9. AZ IZOLÁLT VALLÁSI KÖZÖSSÉGEK

Visszatérő probléma a szakirodalomban, hogy vajon milyen vallási mozgalmakat lehet új vallási mozgalomnak, NRM-nek nevezni. TÖRÖK (2008) például kísérletet tesz a Magyarországon jelen levő vallási mozgalmak tipologizálása,²¹ de az ellentmondások fókuszba állításán túl alig jut tovább. MIKONYA (2009) több lehetséges tipológiát és értelmezést kínál fel az NRM-ek definiálására. A legtöbb tanulmány (BUXANT–SAROGLOU 2008a, 2008b; BUXANT et al. 2007; TÖRÖK 2008) a weberi terminológiát (WEBER 1920/2005) alkalmazza, amely a kisegyházak, szekták (így az NRM-ek) társadalmi változással szembeni rigiditására hívja fel a figyelmet, szemben a nagyegyházaknak a status quo megőrzéséért folytatott, minél több hívet maga köré csábítani vágyó törekvésével és hajlékonyságával.

A vallásokkal kapcsolatos definíciós problémák azok sokszínűségében rejlenek. A világvallások lexikona (GÖRFÖL–MÁTÉ–TÓTH eds 2009) első szócikke, a „vallás

²¹ A teljes kísérletét (TÖRÖK 2008) jelen helyen nem foglalom össze – ezt a fentebb idézett tanulmány megteszi helyettem –, ugyanakkor fontosnak találom kiemelni azt a hét problémát, amelyet a szerző a bevezetőjében felvet a tipologizálással kapcsolatban: (1) bizonyos mérvű önkényesség, (2) a tipológiák sokfélesége, (3) az NRM-ek behelyezése/kihagyása a tipológiából, (4) a hivatalos, az állam törvényei által elismert vallások kritikátlan/kritikus elfogadása/szelektálása, (5) az „üzleti vallások” kiszűrése és kizárása, (6) történelmi egyházak szemben a többi vallással és (7) ismertség.

jelentése” például tizenhét oldalas értekezés arról, hogy hogyan és miért nem lehet definiálni a vallást. Mikor jelen fejezet és a kutatás projektcímének egyaránt az „izolált vallási közösségek pszichológiája” munkacímét adtuk, legtöbb és jórészt feloldhatatlan problémát ezen csoportok definiálása jelentette számunkra. Izolált vallási közösségnek azon kisegyházakat vagy egyházhoz tartozó vallásgyakorlati formákat tekintjük, amelyek tartós, azonos vallásos közösségben eltöltött időt, együttélést és/vagy folyamatos, „extrém” szintű aktív hitéletet, vallásgyakorlást várnak el a közösség tagjaitól, esetleg megváltoztatva korábbi megszokott (szocializációs) környezetüket. Úgy véljük, hogy az izolált vallásos közösségek jó példáját jelenthetik a társadalomban természetes módon kialakult „ICE-group”-oknak (*Isolated Confined and Extreme – elszigetelt zárt és extrém* vö. EHMANN–BALÁZS 2011), ezzel újabb összehasonlítási alapot nyújtva az elemzéshez.

Miután az *Izolált vallási közösségek* munkacím tőlünk származik, ezért az alábbiakban az NRM-ek pszichológiai kutatásának eredményeit fogjuk részletezni.

10. AZ NRM-EK PSZICHOLÓGIÁJA

Ahogy már többször jeleztük, eddig viszonylag kevés vizsgálat született a pszichológia berkein belül az NRM-ek vizsgálatára. Kiemelendő ezek közül a Buxant–Saroglou belga szerzőpáros tevékenysége, akik a cikkeikkel igyekeznek integrálni, egyben továbbszőni az eddigi pszichológiai tudásunkat az új vallási közösségekről. A tanulmányaik (BUXANT–SAROGLOU 2008a, 2008b; BUXANT et al. 2007) nyomán az NRM-ek tagjairól az alábbiakat véljük tudni:

- 1) pszichológiailag sérülékenyebbek (de: nem patológiásan!),
- 2) elégedettebbek, boldogabbak az átlagembernél, és a világot is szebb színben, jelentéstelibbnek látják,
- 3) a tagok hajlamosak feladni a személyes autonómiájukat, és ritka náluk a társas flexibilitás,
- 4) az NRM-ből való kilépés komoly pszichológiai megterhelést jelent az ex-tagok számára.

Buxant és Saroglou szemüvegén keresztül tehát az új vallási mozgalmak tagjai eredendően pszichológiailag sérülékenyebbek (pl. hajlamosak a depresszióra, a csatlakozást megelőzően a szerhasználatra, a családdal rossz viszonyban állnak), azonban az egyházhoz való csatlakozás ezeket kompenzálja (pl. a depressziót optimizmusba fordítják, az addikciót megszüntetik, a családdal való jó viszonyra buzdítanak). Mindemellett a tagokra általánosan jellemző az engedelmességre való készség és a társas flexibilitás hiánya. Az autonómia elvesztése és a gyengébb szociális készségek az esetleges kilépés során okoznak konfliktust, nehezen feloldható problémát a tagok számára, akik sokáig képtelenek biztos kötődést kialakítani más csoportokkal és szorongásmentes társas kapcsolatba bonyolódni. A fent leírtakat a saját szavaikkal így foglalják össze: „Jogosnak tűnik az a feltételezés – és egy érdekes kérdés a jövő kutatása számára –, hogy az autonómia és flexibilitás hiánya az ár, amit a minőségi kapcsolatokért, a jelentések rendjéért és struktúrájáért,

az érzelmi egyensúlyért, a jövővel kapcsolatos optimizmusért és a depresszió elleni küzdelemért fizetni kell.” (BUXANT–SAROGLOU 2008b: 28)

ALTEMEYER és HUNSBERGER (1997) kutatása kombinálta a kvantitatív és interjú-technikákat, ezzel próbálva feltárni a „hihetetlen hívők”, vagyis a megtértek és a „hihetetlen hitehagyottak”, valláselhagyók mozgatórugóit (*amazing believers* – *amazing apostates*). Kutatásuk fókuszába nem kifejezetten az NRM-tagokat állították, hanem a megtérés mozzanatát, ennek ellenére legtöbbször a megtérők közül fundamentalista, karizmatikus vagy új evangéliumi mozgalmakat (pl. baptisták, mennoniták, pünkösdisták) részesítettek előnyben. A neofitákra jellemző volt:

- hogy vallástalan családban nőttek fel,
- serdülőkorban találtak rá a hitükre,
- nagy többségük komoly személyes problémákkal küzdött a kamaszkorában,
- gyakran szerepet kapott a halál és a félelem a történeteikben,
- szüleik elváltak,
- a megtérést pedig sorsfordító, boldogító eseményként élték meg.

Ezek az eredmények annak tükrében válnak különösen erőteljessé, ha összehasonlítjuk őket SZENES Márta (2009) tanulmányával. Bár egy teljes mértékben eltérő kultúra (Kanada és Magyarország), egészen más évtized (1995, ill. a 2000-es évtized vége), teljesen eltérő vallások (Magyarországon: Jehova tanúi, Krisna-hívők, Hit Gyülekezete stb.), a megtérők jellegzetességei teljes egészében rímelenek. A kutatás fókuszának eltérése hozott fel újabb, a fentieket kiegészítő motívumokat SZENES (2009) kutatásában, mint a negatív apakép, a természettudományos érdeklődés vagy a serdülőkori szexualitással kapcsolatos problémák. Az eredmények összevetése arra utal, hogy a megtérésnek léteznek olyan univerzális motívumai, amelyek a legkülönbözőbb kultúrákban is jelen vannak.

Bármennyire meggyőzőek legyenek a fent tárgyalt kutatások, több kritika is felmerülhet velük szemben. Egyrészt az a „nagyvonalúság”, amellyel vallási hovatartozástól függetlenül mindenkit egy kalap alá véve, azonos kritériumok mentén kezelnek, ezzel kvázi azt sugallva, hogy vallástól függetlenül mindenkit azonos predispozíciók vezetnek (pedig a különböző közösségek tagjai eltérő habitussal bírnak, vö. KAMARÁS 2009). Másrészt vizsgálataik nem longitudinális, hanem retrospektív jellegűek, így a csatlakozás vagy épp kilépés előtti állapotokra csak sejtéseket lehet megfogalmazni, biztos aligha tudható. Ugyancsak hiányzik a kutatásokból a komplex tartalomelemző eljárások beemelése a vizsgálatokba, amelyek olyan eredményekkel járhatnak, mint nyelvi bizonyíték a társas identitás előtérbe kerülésére a személyes identitással szemben (vö. SZENES 2011).

11. IZOLÁLT VALLÁSI KÖZÖSSÉGEK NARRATÍVÁI

Az interjúk elemzéséhez kínál módszertani háttérrel a narratív paradigma alkalmazása. Szemben az egyszerű kvalitatív elemzéssel, a narratív megközelítésmód lehetővé teszi a meghatározott mintázatok felfedezését a válaszokban. Ennek feltárása történhet számítógépes program (*Nooj*) segítségével, amely képes az

érzelem, az intencionalitás, a tagadás, szelfreferencia stb. kiemelésére az elbeszélés szerkezeti jellemzői alapján (EHMANN–BALÁZS 2009). Ezen elsősorban kvantitatív megközelítésmód mellett lehetőség van több ítéshozatal által meghatározott szempontrendszer alapján értékelt szövegek összehasonlítására is. A szövegrészletek összehasonlítására hatékony elemzési keretet kínál Lakoff elmélete (vö. MCADAMS et al. 2008; SZELID 2012), amely szerint az emberek implicit módon úgy reagálnak a politikai történésekre, mintha azok családi metaforák lennének. Úgy vélte, hogy a szavazók olyan politikusokat támogatnak, amilyeneknek szerintük egy jó szülőnek lennie kell, és olyan politikákat, amelyeket helyes családvezetésnek ítélnék: a konzervatívok az apai tekintélyt és szigort, míg a liberálisok a gondviselő szülőt preferálják. További lehetséges értelmezési keretet nyújthat a már tárgyalt morális talapzatok elmélete is.

A narratív módszertan alkalmazása tehát szabad keretet kínál arra, hogy a vallási közösségek tagjai szabad elbeszélésbe fogjanak, miközben eredményeit mind kvalitatív, mind kvantitatív módon elemezni lehet. Az izolált közösségek továbbá lehetőséget kínálnak arra, hogy a frissen csatlakozottak és régi tagok történeteinek összehasonlításával rábukkanhassunk a megtérés nyelvi indikátoraira: longitudinális vizsgálatban a 0–6 hónapja csatlakozottakat hasonlítjuk majd össze a régóta (több éve) tagokkal. Végül a narratívák és kérdőíves kognitív/személyiség/szubjektív jóllét stb. tesztek esélyt adnak a komplex átformálódás megfigyelésére.

12. IZOLÁLT VALLÁSI KÖZÖSSÉGEK PSZICHOLÓGIÁJA ÉS A NEVELÉSTUDOMÁNY

Az alábbi tanulmányban kísérletet tettünk arra, hogy bemutassuk a valláspszichológia eddigi eredményeit, amelyek kiindulási alapul szolgálhatnak az új vallási közösségek értelmezése során. Hazánkban különösen fontos az egyre terjedő vallási mozgalmak megismerése, amelyet jól példáz a sajtó korábbi, sokszor negatív üzenete a „szektákról”, „kisegyházakról” (MÁTÉ-TÓTH–JUHÁSZ 2007), miközben a mozgalmak beható megismerése elmaradt. A pszichológia tudománya a vallásos elköteleződés hátterében fennálló mozgatórugók, a „miért”-ek felderítésében kíván segídezni. Annak megismerésével, hogy az illetők milyen kognitív működéssel, személyiséggel, szubjektív jólléttel, morális talapzatokkal, igazságos világba vetett hittel vagy vallásos motivációval bírnak, mind segíthet minket abban, hogyan viszonyuljunk a közösségekhez és tagjaikhoz. Bár az NRM-ekkel kapcsolatos vizsgálatok több jellemzőjüket sikeresen felderítették, alapos, személyes narratívákig lenyúló, longitudinális vizsgálat ezidáig nem született. A megtérés folyamatának behatóbb vizsgálata választ adhat arra, hogy az egyes emberek az új közösségbe olvadás során mennyiben és milyen jellemzők mentén mutatnak változást. Az izolált vallásos közösségek görcső alá vétele ebben a vizsgálódásban kínál operacionalizálható vizsgálati keretet.

IRODALOMJEGYZÉK

- ALLPORT, G. W. (1937/1967): *The individual and his religion – A psychological interpretation*. McMillan, New York.
- ALLPORT, G. W.–ROSS, J. M. (1967): Personal religious orientation and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 432–443.
- ALTEMEYER, B.–HUNSBERGER, B. (1997): *Amazing Conversions – Why some turn to faith & other abandon religion*. Prometheus Books, New York.
- ANDERSON, M. C.–BJORK, R. A.–BJORK, E. L. (1994): Remembering Can Cause Forgetting: Retrieval Dynamics in Long-Term Memory. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 20, 5. 1063–1087.
- ATEN, J. D.–MOORE, M.–DENNEY, R. M.–BAYNE, T.–STAGG., A.–OWENS, S.–DANIELS, S.,–BOSWELL, S.–SCHENCK, J.–ADAMS, J.–JONES, C. (2008): God images following Hurricane Katrina in South Mississippi: An exploratory study. *Journal of Psychology and Theology*, 36. 249–257.
- BARRETT, D. W.–PATOCK-PECKHAM, J. A.–HUTCHINSON, G. T.–NAGOSHI, C. T. (2005): Cognitive motivation and religious orientation. *Personality and Individual Differences*, 461–474.
- BÈGUE, L. (2002): Beliefs in Justice and Faith in People: Just World Religiosity and Interpersonal Trust. *Personality and Individual Differences*, 32. 375–382.
- BERECZKEI T. (2007): Gének és személyiség. In: GYÖNGYÖSINÉ KISS E.–OLÁH A. (szerk.): *Vázlatok a személyiségről*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest. 59–82.
- BUXANT, C.–SAROGLOU, V. (2008a): Feeling Good, but Lacking Autonomy: Closed-Mindedness on Social and Moral Issues in New Religious Movements. *Journal of Religion and Health*, 47. 17–31.
- BUXANT, C.–SAROGLOU, V. (2008b): Joining and leaving a new religious movement: A study of ex-members' mental health. *Mental Health, Religion & Culture*, 11. 251–271.
- BUXANT, C.–SAROGLOU, V.,–CASALFIORE, S.–CHRISTIANS, L. L. (2007): Cognitive and emotional characteristics of New Religious Movement members: New questions and data on the mental health issue. *Mental Health, Religion & Culture*, 10. 219–238.
- CHAN, R. C. K.–SHUM, D.–TOULOPOULOU, T.–CHEN, E. Y. H. (2008): Assessment of executive functions: review of instruments and identification of critical issues. *Archives of Clinical Neuropsychology*, 2, 23. 201–216.
- CLEMENTS, R. (1998): Intrinsic Religious Motivation and Attitudes toward Death among the Elderly. *Current Psychology*, 237–248.
- DIENER, E.–DIENER, M.–DIENER, C. (1995): Factors predicting the subjective well-being of nations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69. 851–864.
- DIENER, E.–TAY, L.–MYERS, D. G. (2011): The religion paradox – If religion makes people happy, why are so many dropping out? *Journal of Personality and Social Psychology*, 101, 6. 1278–1290.
- EHMANN B.–BALÁZS L. (2011): Nyelvtechnológia az úrpiszichológiában – ICE-csoportok pszichodinamikájának távoli monitorozása narratív pszichológiai tartomelemzéssel. *Pszichológia*, 31, 1. 63–79.

- EISENSTEIN, M. A. (2006) Religious Motivation vs. Traditional Religiousness: Bridging the Gap Between Religion and Politics and the Psychology of Religion. *Interdisciplinary Journal of Research on Religion*, 2. 1–31.
- FRANCIS, L. J. (1994) Personality and Religious Development during Childhood and Adolescence. In: BROWN, L. B. (ed.), *Religion, Personality and Mental Health*. Springer-Verlag, New York. 29–42.
- GÖRFÖL T.–MÁTÉ-TÓTH A. (szerk.) (2009): *Világvallások Akadémiai Lexikon*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- GRAHAM, J.–HAIDT, J.–NOSEK, B. (2009): Liberals and Conservatives Rely on Different Sets of Moral Foundations, *Journal of Personality and Social Psychology*, 96, 5. 1029–1046.
- HAYBRON, D. M. (2008): Philosophy and the Science of Subjective Well-being. In: EID, M.–LARSEN, R. (eds): *The science of subjective well-being*. Guilford, New York. 17–43.
- HONG, R. Y.–PAUNONEN, S. V.–SLADE, H. P. (2008): Big Five personality factors and the prediction of behavior: A multitrait–multimethod approach. *Personality and Individual Differences*, 45. 160–166.
- HOOD JR. R. W.–HILL, P. C.–SPILKA, B. (2009): *The Psychology of Religion – An Empirical Approach*. Guilford Press, London.
- IJZERMAN, H.–VAN PROOIJEN, J.-W. (2008): Just world and emotional defense of self. *Social Psychology*, 39. 117–120.
- JONES, B. H.–MCNAMARA, K. (1991): Attitudes Toward Women and Their Work Roles: Effects of Intrinsic and Extrinsic Religious Orientations. *Sex Roles*. 21–29.
- KAMARÁS, I. (2009): *Vallásosság, habitus, ízlés – Kutatási jelentés*. Loisir, Budapest.
- KELLER T. (2010): Magyarország a világ értéktérképén. In: KOLOSI T.–TÓTH I. Gy. (szerk.): *Társadalmi Riport 2010*. TÁRKI, Budapest.
- KOFFMAN, J.–MORGAN, M.–EDMONDS, P.–SPECK, P.–HIGGINSON, I. J. (2008): "I know he controls cancer": The meanings of religion among Black Caribbean and White British patients with advanced cancer. *Social Science & Medicine*, 67. 780–789.
- KOHLBERG, L. (1995): A morális karakter és a morális ideológia kialakulása. In: KÓSA É.–RITOÓKNÉ ÁDÁM M. (szerk.): *Fejlődéslélektani szöveggyűjtemény pedagógia és tanár szakos hallgatók részére*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 93–149.
- KOLEVA, S. P.–GRAHAM, J.–IYER, R.–DITTO, P. H.–HAIDT, J. (2012): Tracing the threads – How five moral concerns (especially Purity) help explain culture war attitudes. *Journal of Research in Personality*, doi: 10.1016/j.jrp.2012.01.006.
- KOPP M.–SKRABSKI Á. (2008a): A meghosszabbodott életévek forradalma. In: KOPP M. (ed.): *Magyar lelkiállapot 2008 – Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban*. Semmelweis Kiadó, Budapest. 221–225.
- KOPP M.–SKRABSKI P. (2008b): Kik boldogok a mai magyar társadalomban?. In: KOPP M. (szerk.): *Magyar lelkiállapot 2008 – Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban*. Semmelweis Kiadó, Budapest. 34–46.
- KUHN, T. (1962/2000): *A tudományos forradalmak szerkezete*. Osiris Kiadó, Budapest.
- KULCSÁR Zs. (2007) *Komplex humán emóciók, összetartozás és felépülés*. Trefort Kiadó, h.n.

- LERNER, M. J. (1980): *The Belief in a Just World*. Plechum Press, New York and London.
- LEUWEN, F. VAN–PARK, J. H. (2009): Perceptions of social dangers, moral foundations, and political orientation. *Personality and Individual Differences*, 47, 3. 169–173.
- LEZAK, M. D.–HOWIESON, D. B.–LORING, D. W. (2004): *Neuropsychological Assessment*, 4th ed. Oxford University Press, New York.
- LISSNYDER, E. D.–KOSTER, E. H. W.–GOUBERT, L.–ONRAEDT, T.–VANDERHASSELT, M. N.–DE RAEST, R. (2012): Cognitive control moderates the association between stress and rumination. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 43, 1. 519–525.
- MALTBY, J. (2002): The Age Universal I-E Scale-12 and Orientation Toward Religion: Confirmatory Factor Analysis. *The Journal of Psychology*, 5. 555–560.
- MALTBY, J.–LEWIS, C. A. (1996): Measuring Intrinsic and Extrinsic Orientation Toward Religion: Amendments for its Use Among Religious and Non-Religious Samples. *Personality and Individual Differences*, 21. 937–946.
- MÁTÉ-TÓTH A. (2007): Szent nemzet – A nacionalizmus mint civil vallás Kelet-Közép Európában. In: HEGEDŰS R.–RÉVAY E. (szerk.): *Úton... – Tanulmányok Tomka Miklós tiszteletére*. Loisir Kiadó, Szeged. 153–168.
- MÁTÉ-TÓTH A.–JUHÁSZ V. (2007): *Vallási közösségek az írott sajtóban*. Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged.
- MCADAMS, D. P.–ALBAUGH, M. (2008): What if there were no God– Politically conservative and liberal Christians imagine their lives without faith. *Journal of Research in Personality*, 42. 1668–1672.
- MCADAMS, D. P.–ALBAUGH, M.–FARBER, E.–DANIELS, J.–LOGAN, R. L.–OLSON, B. (2008): Family Metaphors and Moral Intuitions: How Conservatives and Liberals Narrate Their Lives. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95, 4. 978–990.
- MIKONYA GY. (2009): Bevezetés a vallásos mozgalmak és pszicho-csoportok pedagógiai hatásának értelmezéséhez. In: MIKONYA GY.–SZARKA E. (szerk.): *Új vallásos mozgalmak és a pedagógia – Sajátos nevelési problémák az iskolában*. ELTE Eötvös Kiadó, 9–39.
- MYERS, D. G. (2008): Religion and Human Flourishing. In: EID, M.–LARSEN, R. (eds): *The science of subjective well-being*. Guilford, New York. 323–343.
- PIKÓ B. (2005): Vallásosság, egészség és káros szenvedélyek az ifjúság körében. In: PIKÓ B. (szerk.): *Ifjúság, káros szenvedélyek és egészség a modern társadalomban*. L'Harmattan, Budapest. 200–209.
- PUSZTAI G. (2007): A felekezeti középiskola ujjlenyomata – Szektorspecifikus sajátosságok végzős egyetemi és főiskolai hallgatók körében. In: HEGEDŰS R.–RÉVAY E. (szerk.): *Úton... – Tanulmányok Tomka Miklós tiszteletére*. Loisir Kiadó, Szeged. 311–326.
- RANTANEN, J.–METSAPELTO, R. L.–FELDT, T.–PULKKINEN, L.–KOKKO, K. (2007): Long-term stability in the Big Five personality traits in adulthood. *Scandinavian Journal of Psychology*, 48. 511–518.
- RÓZSA S.–KŐ N.–OLÁH A. (2006a): Rekonstruálható-e a Big Five a hazai mintán?. *Pszichológia*, 26. 57–76.
- RÓZSA S.–NAGYBÁNYAI N. O.–OLÁH A. (szerk.): (2006b) *A pszichológiai mérés alapjai*. <http://mek.oszk.hu/05500/05536/05536.pdf> (Letöltés ideje: 2012. február 13.)

- SABATIER, C.–MAYER, B.–FRIEDLMEIER, M.–LUBIEWSKA, K.–TROMMSDORFF, G. (2011): Religiosity, Family Orientation and Life Satisfaction of Adolescents in Four Countries. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 42, 8. 1375–1393.
- SAROGLU, V. (2002a): Beyond dogmatism: the need for cognitive closure as related to religion. *Mental Health, Religion & Culture*, 5. 183–194.
- SAROGLU, V. (2002b): Religion and the Five Factors of Personality: a meta-analytic review. *Personality and Individual Differences*, 32. 15–25.
- SAROGLU, V.–COHEN, A. B. (2011): Psychology of Culture and Religion – Introduction to the JCCP Special Issue. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 42, 8. 1309–1319.
- SAROGLU, V.–DELPYERRE, V.–DARNELLE, R. (2004): Values and Religiosity – A Meta-analysis of Studies Using Schwartz’s Model. *Personality and Individual Differences*, 37. 721–734.
- SASAKI, J. Y.–KIM, H. S.–XU, J. (2011): Religion and Well-being – The Moderating Role of Culture and the Oxytocin Receptor (OXTR) Gene. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 42, 8. 1394–1405.
- SHERMER, M. (2000/2001): *Hogyan hiszünk – Istenkeresés a tudomány korában*. Typotex, h.n.
- SPINELLA, M. (2005): Self-rated executive function: development of the executive function index. *International Journal of Neuroscience*, 115. 649–667.
- STROOP, R. J. (1935): Studies of interference in serial verbal reactions. *Journal of Experimental Psychology*, 18. 643–662.
- STRELAN, P.–SUTTON, R. M. (2011): When Just-world Beliefs Promote and When Exhibit Forgiveness. *Personality and Individual Differences*. 163–168.
- SZÉKELY A. (2008): A vallásosság alakulása Magyarországon 1995–2006 között – A vallásosság összefüggései a gyermekszámmal – Vallásosság és lelki-egészségi állapot. In: KOPP M. (szerk.): *Magyar lelkiállapot 2008 – Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban*. Semmelweis Kiadó, Budapest. 373–381.
- SZELID V. (2012): *A cél a fontos – vagy a küzdés maga? – Az Opus Deiről, a szabadságról és a megszentelt munkáról*. Kézirat.
- SZENES M. (2009): Új vallási mozgalmakba belépett fiatalok életútjellemezői a megtérést megelőzően. In: MIKONYA GY.–SZARKA E. (szerk.): *Új vallásos mozgalmak és a pedagógia – Sajátos nevelési problémák az iskolában*. ELTE Eötvös Kiadó, 40–65.
- SZIRMÁK ZS.–DE RAAD, B. (1994): Személyiségtaxonomía: a magyar nyelv személyleíró szókincse. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 50. 39–65.
- THORNE, A.–SHAPIRO, L.–CARDILLA, K.–KOROBV, N.–NELSON, P. A. (2009): Caught in the Act: How Extraverted and Introverted Friends Communally Cope with Being Recorded. *Journal of Research in Personality*, doi: 10.1016/j.jrp.2009.03.014.
- TÖRÖK P. (2008): A vallási entitások tipologizálása és alkalmazása a magyar helyzetre In: MÁTÉ-TÓTH A.–NAGY G. B. (szerk.): *Vallásosság változatok – Vallási sokféleség Magyarországon*. Szegedi Egyetem Kiadó, Szeged. 10–22.
- WEBER, M. (2005): *Vallásszociológia – A vallási közösségek típusai*. Helikon Kiadó.
- WILLER, R. (2009): No Atheists in Foxholes: Motivated Reasoning and Religious Beliefs. In: JOHN, J. T.–KAY, A. C.–THORISDOTTIR, H. (eds): *Social and Psychological Bases of System Justification*. Oxford University Press, New York. 241–66.

MIKONYA GYÖRGY

BESZÁMOLÓ A BERLINI KONFLIKTUSOS CSOPORTOKKAL FOGLALKOZÓ TANÁCSADÓ KÖZPONT TEVÉKENYSÉGÉRŐL ÉS INTERJÚ AZ OTTANI MUNKATÁRSAKKAL

Berlin a maga 3,4 millió lakosával, a sok építkezéssel, a fővárossá válással bekövetkezett költözködéssel, a hagyományok és a modernitás sajátos keveredésével olyan különleges helyzetet jelent, amely megnyilvánul mindenféle egyéni és közösségi szerveződésben, ezek gyors változásában és a sokféle csoportosulás belső életének differenciálódásában.

Ez a speciális helyzet és a korábbi tapasztalatok – az azóta megszűnt *Berliner Dialog* olvasása, illetve annak vezető szerkesztőjével, Thomas Gandowval kialakult munkakapcsolat – adták a gondolatot ahhoz, hogy újra tájékozódjam a berlini „szcenében”. Orientációs pontként ezúttal Berlin város szenátusának Konfliktusos Csoportokkal Foglalkozó Tanácsadó Központját választottam. Munkamódszerként pedig a többféle dokumentum tanulmányozásával összekapcsolt interjúzást, illetve az erről szóló beszámoló megírását használtam.

Berlin város szenátusa 2008-ban létesítette ezt a konfliktusos csoportokkal foglalkozó tanácsadó központot, reakcióként arra, hogy ebben az évben helyezték át székhelyüket a szcientológusok Berlinbe. Korábban 20 évig lényegében egy főállású munkatárs foglalkozott ezzel a kérdéssel, jelenleg a központnak három munkatársa van.

- *Milyen alapelvek határozzák meg a központ tevékenységét?*
- Németország Alaptörvényének 4. cikkelye biztosítja a vallásszabadságot. Ehhez kiegészítésként Berlin szenátusa 2002-ben a következőképpen, az adott helyzet értelmezésére vonatkozóan rendelkezett. Ennek csak rövidített és kivonatolt részeit ismertetem, amely szerint a konfliktusos csoportosulásokra vonatkozóan:

A tényleges tevékenység és nem az önmagukra vonatkozó saját állítások a mérvadóak, ezért bármilyen kérelem esetén, így például óvoda vagy ifjúsági létesítmény iránti engedély kérésekor az engedélyező hatóság feladata a kérelmező tényleges működési körülményeinek a megismerése. A megítélés szempontja ebben az esetben nem a közösség deklarált belső értékrendje, hanem a világi értékrend. Így például a némelyik keresztény-fundamentalista közösségben gyakorolt testi fenytés a gyermekek nevelésében akkor is vétség, ha ez saját vallási szempontjukból megengedett.

A központ működésének alapelve a semlegesség (neutralitás).

- *Hogyan kell értelmezni a semlegességet?*
- A semlegesség elvének érvényesítését az Alaptörvény írja elő, olyan értelemben, hogy ebben mértékadó szempont az állampolgárok védelme. A 4. cikkely értelmében az államnak feladata a vallásszabadság biztosítása, így nem dönthet valamely vallási elv, állítás igazságáról vagy hamisságáról, egyedül azt mérlegelheti, hogy valamely cselekedet konfliktusos-e egy adott személyre vagy közösségre nézve vagy sem. Az államnak viszont joga van figyelmeztetni abban az esetben, ha megsértik az alapvető emberi jogokat, ha emberek veszélyhelyzetbe kerülnek, amikor pszichikai vagy anyagi függő helyzetbe hozzák őket, vagy testi-lelki károsodás éri őket. Ilyen esetben megilleti az állampolgárokat az állam védelme. Másrészt az államnak kötelessége a vallásszabadság elvének a betartása, ezért köteles szakszerű és agresszivitástól mentes értékítéleti döntéseket hozni. Az állami döntések szakszerűségének megítélése sokkal szigorúbb szabályok szerint történik, mint a politikusok, az újságírók vagy az egyházi szektaügyi megbízottak kijelentéseinek értékelése. Tehát minden egyes eset külön mérlegelést igényel. Az állam részéről történő figyelmeztetés és a kritikus helyzetek kezelése mindenkor az Alaptörvény előírásainak differenciált mérlegelésén kell alapulnia, attól a célkitűzéstől vezetve, hogy az egymással konkuráló rendelkezések között kiegyenlítésre törekedjenek. A helyesen értelmezett demokrácia elvei szerint a konfliktusos életvezetési modelleket nyújtó személyek, közösségek számára egyértelműen jelezni szükséges az állami tolerancia határait.

A *Berliner Morgenpost* (2009. január 2.) már konkrétan értelmezi a semlegesség elvét:

„...a demokrácia és a szabadság azt is jelenti, hogy egy bizonyos mértékig a nem kedvelt dolgokat is kell viselni. Ilyen a NPD agitációja vagy a szcientológia missziós tevékenysége Németországban. A remélhető valamikori betiltásig a demokráciának mindkettőt el kell viselnie. [...] A nemkívánatos megváltókkal szemben mindenki védekezhet. Aki tájékozódni akar, annak számára megismerhetőek a szervezési technikák, nem titkosak a kizsákmányolás és elnyomás technikái sem. A szabad társadalom fogalmához hozzátartozik az is, hogy választani lehessen vallási és politikai irányzatok

között, addig, ameddig azok nem sértik az alkotmányt. Az államnak azonban kötelessége figyelmeztetni a kockázatra és a veszélyekre. [...]"

- *Milyen képzettségűek a munkatársak és mi a feladatkörük?*
 - A központ vezetője képzettségét tekintve tanárember, az irányítási-szervezési feladatok mellett az ő területe az iskolákkal való kapcsolattartás. Ez főleg az etikatanárokkal való munkakapcsolatot jelenti, amennyiben számukra továbbképzéseket tart, információval és segédanyagokkal látja el őket, lehetővé teszi számukra, hogy használják a központ könyvtárát és demonstrációs anyagát. Az etikatanárokat a központ fontos multiplikátoroknak tekinti, és ennek megfelelően tartja velük a kapcsolatot.
Egy további munkatárs a tanácsadásban és a terápiás tevékenységben rendelkezik tapasztalatokkal. Az ő egyik feladata a telefonos és internetes tanácsadás, az egyéni vagy kiscsoportos tájékoztató vagy terápiás beszélgetések szervezése, illetve alkalmanként iskolai előadások tartása.
A harmadik munkatárs államigazgatási szakember, és a telefonos és internetes tanácsadás mellett a legfontosabb feladata a tanácsadás során felmerült problémák jogi, államigazgatási problémáinak megoldásában való közreműködés.
- *Milyenek a munkafeltételek?*
 - Maga a központ a berlini szenátus irodaházának 6. emeletén található. A három munkatárs egy tágas, egy légterű irodában dolgozik, ahol a hot-line kapcsolat miatt 10-20 percenként befut egy telefonhívás. Ebben az irodában van a könyvtár és a berlini csoportokról gyűjtött anyagok dokumentációja is. A terápiás megbeszélések céljára egy külön, 5-6 főt befogadó helyiség áll rendelkezésre.
- *Beszélgünk a munkamódszerekről! Hogyan zajlik egy napjuk?*
 - Nyugodt időszakban egy munkamegbeszéléssel kezdjük a napot, ez néha egy órát is eltart, ilyenkor kibeszéljük előző napi élményeinket, elmondjuk egymásnak a tapasztalatainkat, és szót ejtünk a napi feladatokról.
Munkamódszerünk lényegi elemei a következők (részletes ismertetés: 1. sz. melléklet):
 - a folyamatos elérhetőség telefonon,
 - folyamatos internetes jelenlét,
 - az e-mailek megválaszolása,
 - az előre bejelentkezett személyek fogadása,
 - szervezett tájékoztató vagy terápiás jellegű beszélgetések,
 - tanácsadás,
 - kapcsolattartás a hatóságokkal,
 - kapcsolattartás az evangélikus és a katolikus szektaügyi referensekkel,
 - továbbképzések szervezése,
 - a napi események dokumentálása,

- könyvtárfejlesztés,
- részt vevő megfigyelés meghívásra vagy anélkül,
- a dokumentáció folyamatos frissítése,
- szaktudományos publikációk írása,
- kérésre előadások, prezentációk tartása iskolában, klubokban, egyesületekben.

Az egyik legfárasztóbb munka a telefonos jelenlét, napi 15-20 hívást kapunk. A kétórás beszélgetés ideje alatt 4-5 hívás volt. A telefonos hívások jellegük szerint is tematizálhatók: vannak egyszerű információt kérők vagy bejelentést tevők; mások konfliktushelyzetet jelentenek be és segítséget, tanácsot várnak. A legtöbb problémánk a valamilyen üldözési mániában szenvedőkkel van, akik végtelen hosszú történetekkel traktálnak bennünket, és csak egy idő múlva derül ki náluk, hogy mi a valós problémájuk. Sok hívást kapunk társhatóságoktól is, ahol valamilyen döntéshez kérnek kiegészítést, szakértői véleményt. Ezek közül a legérdekesebb az, amikor egy-egy guru vagy más híresség látogatása előtt a termet vagy csarnokot bérbeadók tájékozódnak a potenciális érdeklődők és a biztonsági intézkedések szükségességéről.

Működésünk szempontjából nagyon fontos a kapcsolat a minden berlini kerületben dolgozó állami alkalmazott munkatársainkkal, az evangélikus és a katolikus szektaügyi referensekkel, a gyermek és ifjúságvédelmi hatósággal és a pszichológiai tanácsadókkal. Csak ezekkel szoros együttműködésben tudjuk ellátni feladatainkat.

- *A jó, megbízható dokumentálás ennek a munkának nélkülözhetetlen része, ez a tanácsadás „munkaeszköze”, amit – központi nyilvántartás hiányában – minden tanácsadó központ maga készít el. Milyen szisztéma szerint építik fel ezt a rendszert?*
- Legelőször is minden beérkezett hívást, személyes megbeszélést dokumentálunk. Ennek munkalapját a 2. sz. *melléklet* tartalmazza. A kitöltött munkalapokat aztán havonta összeszámoljuk, kiértékeljük az információkat, és elhelyezzük a szükséges részeket a dokumentációs rendszerben. Lényegében ezen munkalapok évenkénti összegzése a leghitelesebb áttekintés az aktuális berlini helyzetről. Ez egyébként rendkívül gyorsan változik. Gomba módra jelennek meg új csoportok, mások egy időre vagy véglegesen eltűnnek, néha új néven, kis eltéréssel újra megjelennek. Gyakori a csoportok közötti konfliktus, szakadás, ellenségeskedés, de előfordul szövetkezés, egyesülés, szimbiozis is. A Tanácsadó Központ saját – nem a nyilvánosságnak szánt – nyilvántartást is vezet. Ebben ábécérendben szerepelnek a különböző csoportok. Egy-egy dosszié tartalmazza DVD-n a csoport elektronikus ismertetőjét, hozzáférhető dokumentumait, a kiadott prospektusokat, papíralapú információhordozókat, a csoporttal kapcsolatos munkalapok kiértékelését – a bejelentéseket, konfliktusokat, a részt vevő megfigyelés adatait, más hatóságoktól érkezett jelzéseket, szülői, rokoni bejelentéseket, a verbuválásra/beavatásra vonatkozó jelzéseket, a közösséget

elhagyók nyilatkozatait és a tanácsadási tapasztalatokat. A precíz dokumentáció elkészítése és folyamatos gondozása rendkívül időigényes feladat. Ez gyakorlatilag a hívások és az e-mailek megválaszolása közötti „holt időben” történik, és mindhárom munkatárs ugyanolyan, saját maguk által kidolgozott szisztéma szerint végzi. Ehhez a belső használatú dokumentációhoz a három munkatárson kívül más nem fér hozzá.

- *Milyen tipikus, családokat érintő problémákkal találkozunk munkájuk során?*
 - A leggyakoribbak a kiskorúakat érintő bejelentések. Ilyenkor gyakori, hogy összetett problémával találkozunk, azaz családi, életvezetési problémák kapcsolódnak össze valamelyik csoportosulással. Ilyenkor a legnehezebb a helyzet tisztázása, azaz annak a megválaszolása, hogy mi tisztán jogi, ifjúságvédelmi probléma, és hol kezdődik valamelyik vallási csoportosulás, pszichocsoport, tanulásfejlesztő-tanfolyam, meditációs tréning felelőssége. A leggyakrabban a kiskorú gyermek izolációja okoz problémát, amikor a gyermek szülei utasítására csak egyfajta környezetben lehet, nem lehetnek más közösségbe tartozó barátai, néha nem engedik iskolába. Előfordul szexuális jellegű zaklatás is vagy sajátos meditációs technikák alkalmazása, például a hangingerek megvonása stb.
- *Milyen a kapcsolatuk az iskolákkal?*
 - Általában jó, különösen az etikatanárokkal vagyunk személyesen is jó viszonyban. Számukra szemléltető eszközöket készítünk, velük együtt készítünk információs anyagot, ők a tanmenetbe is beépítik a tőlünk kapott multimédiás anyagok ismertetését, elvégzik ennek szakszerű pedagógiai feldolgozását. Sok gondunk van a nevelőszülőkkel, az itt felmerülő problémákat a gyermekvédelmisekkel együtt kezeljük. Maguk a gyerekek egyébként rendkívül kritikusak mindenféle beszervezési kísérlettel szemben: nehezen viselik el, ha nem lehet visszakérdezni; nem szeretik, ha mindent a „főnök” dönt el, amikor a kritikus megnyilatkozásait büntetik.
Amennyiben egy-egy vallásos közösség óvodát vagy iskolát működtet, annak az állami előírásoknak megfelelően át kell esnie egy szigorú engedélyezési eljáráson, azaz be kell mutatnia pedagógiai programját és curriculumát. A szakmai felügyeletet ebben az esetben az iskolaügyi hatóság gyakorolja.
- *Erre a központra – három főre – igen sokféle feladat hárul, hogyan védekeznek a túlterhelés, a kiégés ellen, hiszen mentálisan is megterhelő lehet ilyen sok probléma koncentrált kezelése?*
 - Nagyon fontos a napi, legalább egyórás munkamegbeszélés rendszeres megtartása. Erre az időre nem hívunk be senkit, és üzenetrögzítőre jönnek az esetleges hívások. A másik fontos dolog a hetenként megtartott, hosszabb, kiértékelő beszélgetés, ezen alkalmanként Berlinben dolgozó más kollégáink (kerületi

megbízottak, egyházi referensek, gyermekvédelmisek) is részt vesznek. Lehetőség van szupervízióon való részvételre is. Ezzel a három munkatárs közül csak a terápiás tevékenységre specializálódott munkatárs él.

- *Milyen tanácsokat adna egy ilyen központ magyarországi felállításához?*
- Legelőször az internetes megjelenéssel és a telefonos hívás lehetőségének megteremtésével kellene kezdeni. Persze a legfontosabb mindezt megelőzve a jogi háttér egyértelműsítése, a törvényességi alapok megteremtése. A következő lépés a hasonló problémákkal foglalkozók hálózatának és a kooperáció módjának a megteremtése lehet. Mindezek alapján kiépíthető a saját dokumentációs rendszer, és részleteiben is megtervezhető a tevékenységi rendszer. Mindez nem történhet meg egyik napról a másikra, a gondos előkészítés és az együttműködő partnerekkel kialakítandó kapcsolat a legfontosabb. Ebben bizonyára segíthetnek az ezzel a témával foglalkozó kutatócsoportok is.

1. SZ. MELLÉKLET

Konfliktusos Csoportokkal Foglalkozó Tanácsadó Központ – Berlin
A tevékenységi rendszer bemutatása

Ismeretek szerzése megfigyeléssel, elemzés, értékelés, dokumentáció	• saját bemutatkozások és más ismertetőik gyűjtése, szakirodalmi források, jogi ügyek, médiaszereplés • elemzés, értékelés, állásfoglalás • az adatok dokumentálása és archiválása • részt vevő megfigyelés (előadásokon, szemináriumokon, vallásos rendezvényeken)
Az információ feldolgozása és válasz a segítséget kérőknek	• írásos, telefonos és szóbeli bejelentések fogadása • állásfoglalás, team megbeszélés • válasz – szükség esetén kompetens partnerek bevonása • tanácsadás és segítségnyújtás, támogatás az egy-egy közösséget elhagyók számára • közvetítés krízisintervencióhoz vagy terápiára • a tények archiválása megőrzésre és statisztikai célra
Preventív megelőzés	• célzott információs anyagok szerkesztése • didaktikai koncepciók készítése és tanmenetbe integrálása • részvétel az iskolai oktatásban, projektek készítése, továbbképzés multiplikátorok számára • ismeretterjesztő előadások tartása • szakértők közvetítése
Kooperáció	• hálózat kiépítése és működtetése • a segítőhálózat kiépítése és működtetése • kooperáció állami és egyházi intézményekkel, más egyesületekkel
Közösségi tevékenység és parlamenti megbízások	• válaszadás a parlamentben elhangzó kérdésekre • parlamenti megbízások teljesítése • együttműködés országos és területi szervezetekkel
Kommunikáció	• az internetes megjelenés folyamatos frissítése • hálózati anyagok készítése (Newsletter Intern) • szaktudományos közlemények • sajtónak szánt tájékoztatók készítése
Továbbképzés, a teammunka erősítése	• szavazás a team ülésein • esetmegbeszélés • részvétel továbbképzéseken • teamen belüli specializálódás biztosítása

2. SZ. MELLÉKLET

Munkalap

Csoport Általános Feladós Tel.	Dátum Nincs
Feldolgozás	

Vizsgálat	Felelős	Állam
Telefon	Privát	Berlin
E-mail	Sajtó	Egyéb
Írásos	Hatóság	
Személyes	Politika	
	Illetékes hatóság	
Vizsgálat oka	Vallás	Külföld
	Egyesületek	
	Szabad gazdaság	
	D-Csoport képviselői	
	Pszichoszociális szolgálatok	
	Egyéb	

Érintettség	Érintettség	önmaga
nem	igen	Család
		Társadalmi környezet
= információ kérése	= Tanácsadás kérése	Élekor.....Munkahelyi környezet
		Csoportot elhagyó

Konfliktus	Konfliktus	= rendelkezés/védelem
	igen	nem
családi	szakmai	
pénzügyi	erős magatartásbeli változás	
belső pszich.	pszichológiailag jellegzetesség	
jogi	zavar jelensége	

Feldolgozási rend	Továbbítás	
tartalmas	pszichoszociális szolgálatok	
tanácsadás, beszélgetés	egyházi tanácsadás	
információ/ismertető kérése	állami tanácsadás	
	önsegélyező csoport	egyéb

MIKONYA GYÖRGY

ZÁRSZÓ

A konferencia tanulmányai – ahogy az előszóban is jeleztem – igen változatos témájúak, és az egyes tanulmányok felépítése, struktúrája, kidolgozottsága is különböző – leképezve ezzel a bennünket körülvevő társadalmi valóság sokszínűségét.

A változatosság megnyilvánul a megközelítési módban is, hiszen diszciplinaritás szerint olvashatunk: történész, szociológiai, néprajzos, nyelvész, teológiai, vallástörténeti és pszichológusi interpretációt. Az érintettség tekintetében olvashatjuk külső szemlélő, részt vevő megfigyelő és érintett tanulmányát.

A konferenciából kimaradó, de a teljességhez hozzátartozó további érdekes témák a következők: a buddhista irányzatok teljessége, a sokféle pszicho-csoport, a Regnum Marianumból egy felvételi vizsga leírása, a Hit Gyülekezetének bemutatása – egyrészt a családi életre gyakorolt hatásának, másrészt konkrét iskolai gyakorlatának elemzése – maradt el, illetve sok más mellett alig van utalás a dietetikai vonatkozásokra, ami szintén megérdemelne egy tanulmányt. A jövőben lehetőségeinktől függően igyekszünk pótolni ezeket a hiányosságokat.

Kutatócsoportunk az elkövetkező időben a metodikai repertoár bővítésére törekszik, leginkább az empirikus vizsgálok számának anyagi lehetőségeinktől függő növelésével. Szándékunkban áll intenzívebb kapcsolat kiépítése a hasonló témával foglalkozó külföldi és hazai kutatócsoportokkal is. Felkérésre vállalkozunk szakértői véleményezésre, javaslatok, projektek kidolgozására és megvalósítására.

Jelen kötetre – melyet az ELTE „Reszocializáció és kultúrák párbeszéde az új vallásos mozgalmakban” nevű kutatóműhelye állított össze – a vallásos mozgalmak és az oktatás kapcsolatának multidiszciplináris megközelítése jellemző.

A kötet témája annak feltérképezése, hogy a különféle vallásos mozgalmak milyen válaszokat kerestek és találtak az új idők kihívásaira a következő területeken:

- a családi élet megszervezésében;
- a mindennapi élet rendjének megtervezésében, az életmód alakításában;
- mi a véleményük a mai magyar iskolarendszerről;
- hogyan tudnak a közösséghez tartozó gyermekek beilleszkedni az iskolában;
- vannak-e a mozgalomnak saját oktatási intézményei, és azok milyen alapelvek szerint működnek;
- milyen eredményeik, elképzeléseik, jövőre vonatkozó terveik vannak.

A tanulmányok többek között bemutatják az *Egyiptomi Halottaskönyv* életvezetési tanácsait, az esszéusok szabályzatait, a családi életre és az oktatásra vonatkozó krisnás és regnumi alternatívákat, a kisegyházak és népszokások életvezetésre történő hatását, a Bokor közösség nagycsaládos modelljét, a harcművészet és a pedagógia közös értékeit, valamint az Opus Deit, a Golgota Keresztény Gyülekezetet, az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyházát, a Jehova tanúit, az Agykontroll mozgalmat. A befejezés egy interjú a berlini Konfliktusos Csoportokkal Foglalkozó Tanácsadó Központ munkatársaival az ottani tapasztalatokról.

A szemléletében, tartalmában és a kutatási módszerekben is heterogén kötet ajánlható mindenkinek, aki választ keres a 21. század kihívásaira és ehhez mások tapasztalatait is meg akarja ismerni.

